

T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

FEMİNİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YAKLAŞIMINDA KADININ ROLÜ: ÇATIŞMA,
BARIŞ VE GÜVENLİK KAVRAMLARI
ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

DUYGU ÖZSES

İZMİR-2022

T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**FEMİNİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YAKLAŞIMINDA KADININ ROLÜ: ÇATIŞMA,
BARIŞ VE GÜVENLİK KAVRAMLARI
ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

DUYGU ÖZSES

DANIŞMAN: DOÇ. DR. SEDEF EYLEMER

İZMİR-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımında Kadının Rolü: Çatışma, Barış ve Güvenlik Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/08/2022

Duygu ÖZSES

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**FEMİNİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER YAKLAŞIMINDA KADININ
ROLÜ: ÇATIŞMA, BARIŞ VE GÜVENLİK KAVRAMLARI
ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME**

Duygu ÖZSES

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Bu çalışma 1980’li yıllarda Uluslararası İlişkiler disiplininde eleştirel teori bağlamında kendisine üçüncü büyük tartışma içerisinde yer bulan feminist yaklaşımın “kadınlar nerede?” sorusundan yola çıkarak çatışma, barış ve güvenlik kavramları üzerinden amaç ve yöntem bakımından karşılaştırmalı bir inceleme yapmaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplinine yön veren realizmin geleneksel kavramsallaştırmalarına yönelik eleştirilerini dile getiren feminist yaklaşım disipline hakim olan eril anlayış ve hakimiyeti sorgulayarak kadınların “gizli özne” olan konumlarından sıyrılıp birer aktör olarak yer alması gerektiğini dile getirmiştir. Bu kapsamda söz konusu kavramlar dahilinde bu çalışmada uluslararası çatışma süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve onun sonuçları üzerinden kadının yerinin nerede olduğu incelenmeye çalışılmıştır.

Çatışmaların yaşandığı veya savaş kararlarının alındığı mekanizmalarda kadınların varlığı söz konusu olmaz ya da görünmez kılınırken bu durumların sonuçlarından en çok etkilenen tarafın kadınlar olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumlarda genelde kadınlar ya doğurganlıkları üzerinden var olabilmiş ya da sadece mağdur olarak adlandırılmıştır. Çatışma sonrası oluşturulan barış masalarında ve müzakere süreçlerinde ise kadınlar ya hiç olmamış ya da yok denecek kadar az sayıda var olabilmişlerdir. Kadınların söz konusu ikincil konumlarını eleştiren feminist yaklaşım ise bunu toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla ele almıştır.

Özellikle Birleşmiş Milletler'in 2000 yılında çıkarmış olduğu 1325 sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik başlıklı kararı ve sonraki yıllarda çıkartılan ardılı kararlar ile birlikte hem ülkeler hem de uluslararası kuruluşlar somut adımlar atmaya başlamıştır. Bu kapsamda tezin ana odak noktası feminist yaklaşımın eleştirileri çerçevesinde gelişen ve ortaya konulmuş olan somut adımlarda ne tür bir ilerlemenin kaydedildiğini belirlemek olmuştur. Bu adımlar bazı ülke ve kuruluşlarca ulusal eylem planlarına dökülürken, bazı ülkeler daha somut bir adım atarak feminist dış politikalarını ilan etmiştir. Bu şekilde sayısı giderek artan adımların atılması ise atılan bu adımların ne kadar etkili olup olmadığının araştırılmasını gerekli kılmıştır. Bu sebeple atılan adımların başarıya ulaşp ulaşmadığı incelenirken, söz konusu politik eylemlerin hangi amaç ile yapıldığı ve bu amaca hizmet edip etmediğinin araştırılması zorunlu hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Feminist Uluslararası İlişkiler, Kadın Barış ve Güvenlik Gündemi, BMGK 1325 Sayılı Kararı, Feminist Dış Politika, Ulusal Eylem Planları.

ABSTRACT

Master's Thesis

**The Role of Women in the Feminist International Relations Approach: An
Analysis in the Framework of Conflict, Peace and Security Concepts**

Duygu ÖZSES

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of International Relations

This study makes a comparative analysis in terms of purpose and method over the concepts of conflict, peace and security based upon the question of "where are the women?" which is asked by the feminist approach which has appeared within the context of critical theory in the third grand debate in International Relations discipline in the 1980s. The feminist approach, which expresses its criticisms of the traditional conceptualizations of realism that direct the discipline of International Relations, questioned the masculine understanding and dominance in the discipline and expressed that women should get rid of their "hidden subject" position and take place as an actor. In this context, within the aforementioned concepts, in this study, it has been tried to examine the place of women in international conflict processes through gender inequality and its consequences.

While the existence of women is out of question or made invisible in the mechanisms where conflicts take place or war decisions are made, it is observed that women are the party most affected by the results of these situations. In these cases, women either existed through their fertility or were just called victims. At the peace tables and negotiation processes created after the conflict, women either never existed or existed in very few numbers. The feminist approach, which criticizes the secondary position of women in question, has addressed this issue from the perspective of gender equality.

Both countries and international organizations have started to take concrete steps, especially with the United Nations' resolution 1325 on Women, Peace and Security in 2000 and the successive resolutions issued in the following years. In this context, the main focus of the thesis has been to determine what kind of progress has been made in the concrete steps that have been developed and put forward with the criticism of the feminist approach. While these steps were poured into national action plans by some countries and organizations, some countries took a more concrete step and declared their feminist foreign policies. Taking these steps, which are increasing in number, necessitated to investigate how effective these steps were. For this reason, while examining whether the steps taken have been successful or not, it has become necessary to seek out the purpose for which these political actions were taken and whether they serve this purpose.

Keywords: Feminist International Relations, Women Peace and Security Agenda, UNSC Resolution 1325, Feminist Foreign Policy, National Action Plans.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x
ÖN SÖZ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.FEMİNİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	7
1.1. Birinci Dalga Feminizim.....	8
1.2. İkinci Dalga Feminizim.....	10
1.3. Üçüncü Dalga Feminizim.....	14
1.4. Dördüncü Dalga Feminizim.....	16
2.FEMİNİST YAKLAŞIMIN ANAAKIM ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNE GETİRDİĞİ ELEŞTİRİLER.....	19
3.FEMİNİST ULUSLARARARSİ İLİŞKİLER YAKLAŞIMININ GELENEKSEL KAVRAMSALLAŞTIRMALARA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ VE YENİDEN YORUMLAMALARI.....	27
3.1. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı Açısından Çatışma Kavramı.....	27
3.2. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı Açısından Toplumsal Cinsiyet, Güç ve İktidar Kavramları.....	36
3.3. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı Açısından Güvenlik Kavramı.....	40

3.4. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı Açısından Barış Kavramı.....	46
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

ÇATIŞMA DÖNEMLERİNDE VE SONRASI SÜREÇLERDE KADININ ROLÜ

1. KADINLARIN ÇATIŞMA SIRASINDAKİ ROLLERİ.....	53
1.1. Eş ve Annelik Rolü.....	54
1.2. Mağdur Kimliği.....	56
1.3. Barış Koruma Birliklerinde ve Operasyonlarında Kadının Rolü.....	65
2. KADINLARIN ÇATIŞMA SONRASI SÜREÇLERDEKİ ROLLERİ.....	77
2.1. Kadınlar ve Sivil Toplum Örgütlenmeleri.....	78
2.2. Kadınların Arabuluculuk Görevleri ve Barış Müzakerelerindeki Yerleri.....	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK GÜNDEMİ, ULUSAL EYLEM PLANLARI VE FEMİNİST DIŞ POLİTİKA ÖRNEKLERİ

1. KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK GÜNDEMİNE DOĞRU ULUSLARARASI KONFERANSLAR.....	98
1.1. I. Dünya Kadın Konferansı.....	99
1.2. II. Dünya Kadın Konferansı ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi-CEDAW.....	100
1.3. III. Dünya Kadın Konferansı.....	102
1.4. IV. Dünya Kadın Konferansı.....	104
1.5. Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (Pekin+5) ve Pekin+10.....	104
2. BMGK 1325 SAYILI KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK KARARI.....	107
2.1. 1325 Sayılı Kararda Katılım.....	111

2.2. 1325 Sayılı Kararda Önleme.....	113
2.3. 1325 Sayılı Kararda Koruma.....	114
2.4. 1325 Sayılı Kararda Kovuşturma.....	115
3. 1325 SAYILI KARARIN ARDILI KARARLAR.....	116
3.1. BMGK 1820 (2008) Sayılı Kararı.....	116
3.2. BMGK 1888 (2009) Sayılı Kararı.....	117
3.3. BMGK 1889 (2009) Sayılı Kararı.....	119
3.4. BMGK 1960 (2010) Sayılı Kararı.....	119
3.5. BMGK 2122 (2013) Sayılı Kararı.....	120
3.6. BMGK 2106 (2013), 2242(2015), 2467 (2019) ve 2493 (2019) Sayılı Kararları.....	120
4. 1325 ULUSAL EYLEM PLANLARI.....	126
4.1. Uluslararası Düzeyde Uygulanan Eylem Planları.....	127
4.2. Bölgesel Düzeyde Uygulanan Eylem Planları.....	128
4.3. Ulusal Düzeyde Uygulanan Eylem Planları.....	130
5. 1325 ULUSAL EYLEM PLANLARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER.....	131
6. ULUSLARARASI ALANDA FEMİNİST DIŞ POLİTİKA ÖRNEKLERİ.....	141
6.1. Feminist Dış Politikada İsveç Örneği.....	143
6.2. Feminist Uluslararası Yardım Politikasında Kanada Örneği.....	150
6.3. Feminist Dış Politikada Fransa Örneği.....	155
6.4. Feminist Dış Politikada Meksika Örneği.....	158
SONUÇ.....	162
KAYNAKÇA.....	171

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AU	: Afrika Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CWGL	: Küresel Kadın Liderliği Merkezi
DKC	: Demokratik Kongo Cumhuriyeti
ECOMOG	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu
ECOSOC	: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
FDP	: Feminist Dış Politika
ICRC	: Uluslararası Kıvılhaç Komitesi
ICTJ	: Uluslararası Geçiş Dönemi Adaleti Merkezi
ICW	: Uluslararası Kadın Kongresi
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
KBG	: Kadın, Barış ve Güvenlik
MINURSO	: Batı Sahra'daki Birleşmiş Milletler Referandum Misyonu
MINUSCA	: Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki BM Çok Boyutlu Bütünleşik İstikrar Misyonu
MINUSMA	: Mali BM Çok Boyutlu Bütünleşik İstikrar Misyonu
MINUSTAH	: Haiti'deki BM İstikrar Misyonu

MONUSCO	: Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki BM Örgütü İstikrar Misyonu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
OWAM	: Askeri Şiddete Karşı Çıkan Aktif Okinawalı Kadınlar Örgütü
SIPRI	: Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
UEP	: Ulusal Eylem Planı
UNAIDS	: BM HIV/AIDS Ortak Programı
UNAMİD	: BM Afrika Birliği Darfur Misyonu
UNDOF	: Golan'daki Birleşmiş Milletler Geri Çekilme Gözlem Gücü
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNFICYP	: Kıbrıs'taki BM Barış Gücü
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Sığınmacılar Yüksek Komiserliği
UNIFEM	: Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu
UNIFIL	: Lübnan'daki Birleşmiş Milletler Geçici Görev Gücü
UNISFA	: Birleşmiş Milletler Abyei Geçici Güvenlik Gücü
UNMIK	: BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu
UNMISS	: Güney Sudan'daki Birleşmiş Milletler Misyonu
UNMOGIB	: Hindistan ve Pakistan'daki Birleşmiş Milletler Askeri Gözlemci Grubu
UNTSO	: Orta Doğu'daki Birleşmiş Milletler Ateşkes Denetim Örgütü
WILPF	: Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Birliği

ÖN SÖZ

Bu çalışma uluslararası ilişkilerde feminist literatürde sorulan kadınlar nerede sorusuna çatışma, barış ve güvenlik kavramları çerçevesinde yanıt arama amacıyla oluşturulmuştur. Yapılan araştırma boyunca öncelikle feminist uluslararası yaklaşım ve bu yaklaşımın kavramlara yönelik sorgulamaları anlaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra kavramlar dahilinde kadınların nicel ve nitel varlıklarının nerede ve hangi aşamada olduğuna değinilmiş ve ardından BM kapsamında atılmış olan adımlardan bahsedilerek feminist uluslararası yaklaşımının nihai çıktısı olarak kabul edilen feminist dış politika örnekleri karşılaştırmalı olarak incelenerek sonlandırılmıştır.

Çalışma süresi oldukça uzun bir zamanı kapsayan bu araştırma boyunca katkı, tecrübe ve anlayışını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Sedef EYLEMER'e teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmayı doğduğum ilk günden beri hayatın her alanında desteğiyle hep yanımda olan; birlikte pek çok kişiye karşı savaşıp, çok şey öğrenip, çok şey başardığımız; savaşçı ruhunu hiç yitirmeyen amazon kadını annem Hülya YÜNSEL'e ithaf ediyorum.

Duygu ÖZSES

İzmir-2022

GİRİŞ

Bu çalışma feminist yaklaşımın benimsemiş olduğu “kadınlar nerede?” sorusundan yola çıkılarak feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı çerçevesinde çatışma, barış ve güvenlik durumlarında kadınların nerede olduğu sorusuna yanıt arama amacıyla oluşturulmuştur. Çatışma öncesi süreçlerde toplumsal cinsiyet eşitliğı çerçevesinde var olma mücadelesi veren kadınlar, çatışma sırasında sivil nüfus içerisinde daha çok acı çeken, kayıp veren, zarar gören kişiler olmakta ve çatışma sonrası süreçlerde de bu söz konusu mağduriyeti devam etmektedir. Kadınların çatışma süreçlerindeki bu “mağdur kimliğı” gerek devletler gerekse de uluslararası kuruluşlar tarafından çokça dile getirilmiş olsa da bunun altında yatan ana sebepler tam olarak çözümlenememiş, kadınların sadece bu mağdur kimliğı üzerinden ilerleme kaydedilmeye ve mağduriyetleri bu şekilde giderilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda çalışma boyunca kadınların çatışma öncesi ve sonrası süreçlerdeki rollerinin ne olduğu, nasıl etkilenip neyi etkiledikleri sorunsallarına yoğunlaşarak toplumsal cinsiyet eşitliğı temelinde eleştirel bir bakış açısıyla yanıt aramak hedeflenmektedir. Çalışma kapsamı boyunca nitel araştırma yöntemine ve veri toplama tekniğine yer verilmekte olup bu teknik ile konuyla ilgili makaleler, yürütölen çalışmalar, devlet resmi organlarınca yayınlanan belgeler ve uluslararası kuruluşların verileri gözden geçirilmektedir.

Uluslararası alanda feminist hareketin etkisi ile gelişmeye başlayan ve ölkeler ile uluslararası kuruluşların gündeminde gittikçe daha sık yer almaya başlayan kadınların savaş, barış ve güvenlik konusundaki yerleri, özellikle Birleşmiş Milletler (BM)’in attığı adımlarla uluslararası arenada kendine yer bulmayı başarmıştır. Bu doğrultuda seslerini duyurabilen savaş mağduru kadınların durumları ölkeler ve diğör uluslararası kuruluşlarca da göz önüne getirilmeye başlanmıştır. BM Dünya Kadın Konferansları serisinden sonra atılan somut adımların son durağı olan 2000 yılında çıkartılmış olan 1325 sayılı BM Kadın, Barış ve Güvenlik başlıklı kararı ile savaş ve çatışma durumlarında öncesinden başlayıp sonrasına dayanan süreçte kadınların

yaşamış oldukları “güvensizlik” durumunun önüne geçebilmek hedeflenmiştir. Kadınların savaş, barış ve çatışma durumundaki rolleri üzerinden yapılan en kapsamlı çalışma olarak tanımlanan bu karar sonrasında kararın ardılı olarak nitelendirilen dokuz karar daha çıkartılmıştır. Bu süreçten sonra ise karar başlığı Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi olarak ülkelerin gündemlerine yavaş yavaş girmeye başlamıştır. Bu noktada ülkeler Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi ile ilgili kendi ulusal eylem planlarını hazırlamaya başlayarak savaş, çatışma durumlarında kadınlara yönelik oluşabilecek mağduriyetlerin önlenmesi, varsa da giderilmesi adına vaatlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu sürecin ardından bazı ülkeler ise ulusal eylem planlarını daha da geliştirerek kadın sorunlarını uluslararası arenaya taşıyabilecekleri alan olarak gördükleri dış politikalarına feminist yaklaşımı entegre etmeye başlamış ve feminist dış politikaya geçtiklerini ilan etmişlerdir. İlk örnek olarak İsveç’in başlattığı feminist dış politikayı Fransa ve son olarak Meksika takip etmiştir. Kanada ise farklı bir yaklaşım benimseyerek feminist uluslararası yardım politikasını duyurarak ekonomik dış yardımlar aracılığı ile bir dış politika örneği sergilemiştir. Söz konusu ülkeler tez kapsamı boyunca karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bunun sebebi farklı bölge ve yaklaşımlar çerçevesinde feminist dış politikanın nasıl şekil alabildiğini daha net bir biçimde vurgulamaktır.

Literatür araştırması sonucunda feminist bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı ile yapılan girişimlerin varlığından sıkça söz edilse de bu girişimlerin ne yönde etki ettiği ve uluslararası arenada nasıl bir karşılık bulduğuna dair bir araştırmanın üzerinde durulmadığı gözlemlenmiştir. Literatürdeki bu eksikliği dikkate alarak kadınların incelenen kavramlar açısından rolünü tartışmak amacıyla oluşturulan bu çalışma ele alınan örnek ülke incelemeleri ile uluslararası ilişkilerde feminist literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Yüksek lisans tezi olarak oluşturulan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1980’li yıllarla birlikte Uluslararası İlişkiler disiplininde eleştirel teori bağlamında kendisine üçüncü büyük tartışma içerisinde yer bulan feminist yaklaşımın gelişim aşamaları öncelikle dalga metaforu üzerinden ele alınmıştır. Bu kapsamda feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının nasıl oluştuğu değerlendirilmiştir. Sonrasında ise bu yaklaşım çerçevesinde Uluslararası İlişkiler disiplininin ana akım teorileri arasında yer alan realizmin öne sürmüştüğü

çatışma, güç, iktidar ve güvenlik kavramları feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının temel kavramları olan toplumsal cinsiyet ve barış kavramları ile birlikte ele alınarak söz konusu yaklaşımın geleneksel kavramsallaştırmalara yönelik eleştiri ve yeniden yorumlamalarına değinilmiştir.

Çatışma kavramı ele alınırken feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı tarafından özellikle vurgulanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve onun sonuçları üzerinden kadının çatışmalardaki yeri incelenmiştir. Bu bağlamda çatışmaların yaşandığı veya savaş kararlarının alındığı mekanizmalarda kadınların varlığı söz konusu olmaz ya da görünmez kılınırken bunların sonuçlarından en fazla yine kadınların etkilendiği belirtilmiştir. Bu noktadan hareketle feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı çatışmaların sebeplerinden çok sonuçları ve etkileri üzerine odaklanmıştır. Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının güvenlik kavramına yönelik en temel eleştirisi ise Uluslararası İlişkiler disiplininin yalnızca devleti analiz birimi olarak alması olmuştur. Güvenliğin merkezine devleti oturtan ve güç ilişkilerinin realist teori çerçevesinde askeri anlamdaki vurgusuna karşı çıkan feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre uluslararası ilişkiler yalnızca bahsedilen güç ilişkilerinden oluşmamaktadır. Barış kavramına ilişkin olarak ise barışı bir süreç olarak nitelendiren ve bu çerçevede kadınların uluslararası barış süreçlerine aktif katılması gerektiğini vurgulayan yaklaşım, kadınların farklı bakış açıları, farklı deneyimleri ve değerleri ile şiddet içermeyen etkin bir diyalog mekanizması kurabilecekleri bir barış sürecinin inşacısı olacaklarını vurgulamıştır.

İkinci bölümde feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının teorik çerçevesinin fiiliyatta nasıl işlerlik kazandığı incelenmiştir. Bu çerçevede kadınların çatışma ve barış dönemlerinde ne şekilde ve hangi süreçlerde var olabildiklerinin değerlendirilmesine yer verilmiştir. Bu kapsamda literatür taraması boyunca elde edilen veriler ve bilgiler ışığında kadının yerinin nerede olduğu tartışılmıştır. Verilen bilgiler doğrultusunda çatışma, barış ve güvenlik kavramları dahilinde bu zamana kadar kadına yönelik oluşturulan algının onun yalnızca mağdur kimliğinden yürütülmesine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu doğrultuda kadınların rolleri uluslararası alanda çatışma sırasında ve çatışma sonrası barış inşa süreçlerini kapsayacak şekilde iki ana başlık altında değerlendirilmiştir. Kadınların çatışmalar sırasındaki rolleri eş ve annelik rolü, mağdur kimliği ile barış koruma birlikleri ve

operasyonlarındaki kadınlar olmak üzere üç farklı başlık altında değerlendirilirken; çatışma sonrası süreçlerdeki kadın rolleri sivil toplum örgütlenmeleri ile arabuluculuk görevleri ve barış müzakerelerindeki rolleri başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Bölümün ikinci ana başlığı altında kadınların barış inşa süreçlerindeki çaba ve rollerine odaklanılmıştır. Bu doğrultuda kadınların sivil toplum örgütleri kurma süreçleri çeşitli ülkelerden verilen örneklerle desteklenmiştir. Verilen örnekler aracılığıyla kadınların savaşın onlarda bıraktıkları etkilerinin nasıl çözümlenebileceğine ilişkin geliştirmiş oldukları alternatif eylemliliklerine değinilmiştir. Bu bağlamda dünya kadınlarının söz konusu örgütlenmeler kapsamında çatışan taraflar içerisinde farklı etnik köken, din ya da ırk ayrımı yapmadan nasıl bir araya gelebildikleri vurgulanmıştır. Bu bölüm kapsamında kadınların yaşadığı mağduriyetlerin giderilebilmesi adına uluslararası çatışma ve savaş sonrasında işletilen resmi adalet mekanizmalarında yaşanan eksikliklerin olması, zararların tam anlamıyla tazmininin gerçekleşmemesi gibi sebeplerle bir araya gelen kadın sivil toplum örgütlerinin kurmuş olduğu kadın mahkemelerine de yer verilmiştir. Son olarak kadınların arabuluculuk görevlerine ve barış müzakerelerindeki yerlerine değinilen başlıkta kadınların bu zamana kadar yapılan barış anlaşmalarında ne şekilde ve ne etkinlikte katıldıkları irdelenmiş, yapılan araştırmalardaki son veriler ışığında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Üçüncü bölümde ise feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının uluslararası arenada en somut çıktısı olarak tanımlanan BM Güvenlik Konseyi 1325 sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik Kararı ile bu karar doğrultusunda oluşturulmuş gündem ele alınmıştır. Bu amaçla öncelikle BM nezdinde gerçekleştirilmiş olan geçmişten günümüze uzanan sürece değinilerek en son ve güncelliğini koruyan 1325 sayılı kararın dört temel sütununa ve ardılı kararlara yer verilmiştir. Ardından bu karar ile bağlantılı olarak devletler nezdinde atılan somut adımlara değinilmek maksadıyla önce kadın, barış ve güvenlik gündemi kapsamında devletlerin oluşturmuş oldukları ulusal eylem planlarına ve son olarak da feminist dış politikaya yönelen ülkelere yer verilmiştir. Feminist dış politikayı benimseyen sınırlı sayıda olan bu devletlerin karşılaştırmalı incelemesine yer verilen bu bölümde ülkelerin politikalar doğrultusunda uluslararası ilişkilerde feminist yaklaşımı nasıl şekillendirdikleri ve bu

politikalar kapsamında başarılı olup olmadıkları irdelenmiştir. Bu kapsamda feminist dış politika benimseyen ilk ülke ve Kuzey Avrupa örneği olarak İsveç, Batı Avrupa örneği olarak Fransa, Kuzey Amerika örneği olarak uluslararası feminist yardım politikası benimseyen Kanada ve Güney Amerika örneği olarak Meksika örnekleri incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise tezin araştırma sorusuna yönelik temel bulgular ve çıktılar değerlendirilirken, çalışmanın sınırlılıklarından bahsedilmiştir. Ele alınan çalışmada yer alan veriler, Türkçe ve yabancı dilde olmak üzere birincil ve ikincil kaynakların yanında basın kaynakları, uluslararası kuruluşların resmi raporları ve toplantı tutanakları, feminist dış politikayı benimseyen ülkelerin yayınlamış oldukları bakanlık raporları ve yetkililerinin çeşitli platformlarda verdikleri demeçlerin incelenmesi ile toplanmıştır. Uluslararası elektronik basın organlarından yararlanılırken; İngilizce yayın yapan yerel basın kaynakları da kullanılmıştır. Bunların yanında Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi doğrultusunda ülkelerin uygulamaya koymuş oldukları ulusal eylem planlarının resmi belgeleri incelenirken, BM'nin resmi karar belgeleri, BM Kadın Birimi raporları, NATO, AGİT ve AB gibi hükümetlerarası kurumların belge ve yayınları dışında Feminist Dış Politika Merkezi, Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Birliği gibi hükümetdışı kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının raporlarına da yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Feminizm kavramının bugüne kadar pek çok farklı tanımı yapılmıştır. Bu sebeple ortak tek bir tanımdan bahsetmek mümkün olmasa da cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir hareket olan feminizm özünde bireyin özgürleşmesini amaçlayan bir demokrasi anlayışı ile kadının genel yaşamı üzerindeki söz hakkının genişlemesini hedefleyen bir hareket olarak tanımlanmaktadır (Hooks, 2012: 3). Smith (1980: 4) ise feminizmi pratikte bütün kadınlar için mücadele eden politik bir teori olarak nitelendirmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplinine ise feminist yaklaşım 1980’li yıllarla birlikte eleştirel teoriler içerisinde dahil olmaya başlamıştır. Bununla birlikte literatürde yazarların feminizmin disiplinde hangi dönem tartışmalar¹ içerisinde yer edindiğine dair fikir birliğine varamadıkları gözlemlenmektedir. Örneğin Tickner (1999) feminizmin Uluslararası İlişkiler disiplinine 1980’li yıllarda yaşanan üçüncü büyük tartışma ile dahil olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Enloe (1989) 1980’li yılları işaret etmekte ve bu süreçte feminizmin disiplinde kendisine yer bulmaya başladığını dile getirmektedir. Tür ve Aydın Koyuncu (2010) ise bu süreci dördüncü büyük tartışmayı da kapsayacak şekilde ele almakta ve feminizmin Uluslararası İlişkiler disiplinine 1980’li yıllarla birlikte girmeye başladığını; ancak tam olarak yer edinemediklerini belirtmektedirler. Diğer taraftan Doğan ve Özlük’ün (2016) makalelerinde Eschle ve Maiguashca’a yapılan atıf doğrultusunda feminizmin disipline girme süreci 1990’lı yıllarda başlayan dördüncü büyük tartışma çerçevesinde ele alınmıştır.

¹ Uluslararası İlişkiler disiplinine hakim olan, geçerli olduğu dönemlerin uluslararası gelişmeleri ve ülkesel koşullarından etkilenen tartışmalar dört başlıkta şekillenmiştir. Bunlardan ilki 1930 ve 1940’lı yıllarda baskın olan realizm ve idealizm tartışması olmuştur. Ana konusu teorilerin bilimselliğine dayanan ikinci büyük tartışma gelenekselci teoriler ile davranışsalcı teoriler ayrımına dayanmaktadır. 1980’li yıllarda paradigmlar arası tartışma olarak değerlendirilen neo-realizm ve neo-liberalizm arasındaki tartışma üçüncü tartışma olarak disiplinde yerini alırken, rasyonalist/pozitivist teoriler ile eleştirel/post-pozitivist teoriler tartışması ise dördüncü büyük tartışma olarak değerlendirilmektedir (Ari, 2013: 40-41).

Bu bağlamda, bu bölümde öncelikle feminist yaklaşımın tarihsel süreç içerisinde gelişim aşamaları dalga metaforu üzerinden ele alındıktan sonra feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının nasıl oluştuğu değerlendirilecektir. Sonrasında ise bu yaklaşım çerçevesinde Uluslararası İlişkiler disiplininin ana akım teorileri arasında yer alan realizmin öne sürmüştüğü çatışma, güç, iktidar ve güvenlik kavramları feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının temel kavramları olan toplumsal cinsiyet ve barış kavramları ile birlikte ele alınacak ve söz konusu yaklaşımın geleneksel kavramsallaştırmalara yönelik eleştiri ve yeniden yorumlamalarına yer verilecektir.

1. FEMİNİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Feminizm, kadınların dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturmalarına rağmen erkek egemen yapının hakimiyetinden dolayı karşılaşmış oldukları sosyal, ekonomik ve toplumsal alanlardaki baskı ve eşitsiz muameleye karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda kadınların cinsiyetlerinden dolayı ikinci sınıf bireyler olarak görülmemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda feminizm erkek egemen dünyanın sunduğu norm, değer ve cinsiyetçi politikalara karşı kadınların bir dayanışma bilinciyle karşı duruş gösterdiği; siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitlik arayışında olduğu bir mücadele hareketi olarak belirtilmektedir (Taş, 2016: 166). Kadınların hak ettikleri toplumsal rol ve haklarının verilmesi amacıyla hareket eden feminizm sınıf, ırk, dil, etnik köken, cinsiyet ve ulus ayrımı yapmadan hareket etmektedir. Ayrıca feminizm, kadın sorunlarını sadece kadın erkek eşitsizliği açısından ele almamakta; aynı zamanda sorunların ekonomik, politik, ideolojik, psikolojik yönlerini de değerlendirmektedir (Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 5).

Feminizm kavramının bu ve buna benzer pek çok tanımlaması olmakla birlikte feminist hareketin kendisini tarihsel bir bağlama oturtarak aktardığı dalga metaforu feminist literatür açısından oldukça önem taşımaktadır. Söz konusu dalga metaforu ilk kez Julia Kristeva tarafından Batı Avrupa'daki kadın hareketini anlamlandırmak için *Kadınların Zamanı (Women's Time)* adlı makalesinde kullanılmıştır (Kristeva, 1994: 11). Jennifer Baumgardner (2011) ise söz konusu dalga hareketlerinin tarihsel süreçlerini birinci dalga feminist hareket için 1840-1920, ikinci dalga feminist hareket için yaklaşık 1960-1988, üçüncü dalga feminist hareket için 1988-2010,

dördüncü dalga feminist hareket için ise yaklaşık 2008 ve ilerisi olmak üzere belirterek zaman dilimi belirlemesinde bulunmuştur. Böylelikle birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü dalga olarak ayrılan feminist hareket tarihsel süreç boyunca pek çok aşamadan geçmiş ve kadın örgütleri aracılığıyla giderek uluslararasılaşmıştır. Bu metafor aracılığıyla kadın hareketinin hak taleplerinin aktivizm boyutuyla birleşerek ulus-devlet sınırlarının ötesine geçmesi anlatılmak istenmektedir (Başdaş, Coşar, Arcan Gökçen, 2012: 336). Kısacası dalga argümanı feminist hareketin uluslararasılaşmasına işaret etmektedir. Bu uluslararasılaşma ile birlikte feminizm savunucularının, akademisyenlerin ve yazarların sorunsallaştırdıkları meseleler ve geliştirdikleri mücadele süreçleri feministlerin Uluslararası İlişkiler disiplinde önem atfettiği konuları anlamak açısından önem taşımaktadır (Egbatan ve Şahin, 2014: 2). Bu sebeple bu bölümün özünü oluşturan uluslararası feminist yaklaşımı irdelemeden önce feminist düşüncenin geçirdiği evrimsel süreçleri irdelemek yerinde olacaktır.

1.1.Birinci Dalga Feminizm

Feminist hareket ilk olarak İngiltere’de 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlamış, Mary Wollstonecraft’ın 1792’de yayınlanan *Kadın Haklarının Savunusu (A Vindication of the Rights of Woman)* adlı eseri ise alanın ilk çalışması olarak kabul edilmiştir. Wollstonecraft kadının köle olarak kalmasının nedenini yetişmesine engel teşkil eden ve hayattaki gerçek amacının erkeğe hizmet etmek olduğunu öğreten toplumsallaşma sürecindeki bozukluk olarak belirtmiştir. Bu nedenle de feminist gündemdeki en önemli mesele kadının eğitilmesi olmuştur (Aktaran Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 5). Buradan hareketle Wollstonecraft’ın eserinde altını çizdiği talepler üzerine inşa edilen birinci dalga feminist hareket tarihsel bağlamda 19. ve 20. yüzyılda kendini göstermeye başlamıştır. Bu süreç öncesinde ortaya konan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi, Fransa İnsan Hakları Bildirgesi ve Doğal Haklar Doktrini gibi belgelerde kadınlara ve kadın haklarına yapılan atıfların yetersiz olduğunu düşünen feminist gruplar sosyal, siyasal alanlarda bir dizi taleplerde bulunmaya başlamıştır (Taş, 2016: 167).

Genel hatları itibariyle birinci dalga feminist hareket kadınların özellikle oy kullanma, eğitimde fırsat eşitliği, mülkiyet hakları gibi dönemin şartlarına göre temel

haklar niteliği taşıyan haklarını elde etmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu sebeple ilk dalga feminist hareketin asıl amacı kadınların erkeklerle anayasal süreçte aynı statü ve imkanlara kavuşmasını sağlamak olmuştur. Belirtilen dönemin yapısına bakıldığında örneğin oy kullanma hakkı bağlamında Avrupa’da yalnızca önemli mevkilerde bulunan erkeklerin eşleri olan ya da belli bir hiyerarşik sınıf içerisinde yer alan kadınların oy kullanma hakkı söz konusuysa genel anlamda kadınların oy kullanma hakkı bulunmamaktadır. Diğer taraftan söz konusu dönemde Amerika’da ise ilk başlarda siyahilere ve kadınlara oy kullanma hakkı tanınmamıştır. Daha sonrasında yalnızca siyahi erkeklerle oy kullanma hakkının verilmesi ile beyaz ve siyahi kadınların oy kullanma hakkı adına ortak bir mücadeleye girişmeleri söz konusu olmuştur. Bu durum ise kadınların sosyal ve siyasal haklar için mücadelede bulunurlarken aynı zamanda ırkçılığa karşı da bir mücadele geliştirdiklerini göstermektedir. Feminist hareketin bu mücadelesi ise kadınların görünür olmasını sağlamıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında pek çok ülke kadınlara birer vatandaş olarak oy kullanma hakkını tanımış, eğitimde fırsat eşitliğini esas almış ve kamusal anlamda eşit muamele görmeleri için adımlar atmıştır (Taş, 2016: 169).

Tüm bunlar doğrultusunda birinci dalga feminist hareket kendi içerisinde evrilmeye başlamış ve 20. yüzyıl boyunca uluslararası politikaları etkileyerek erkek egemen yapılara karşı bir baskı unsuru oluşturmuştur. Feminist hareket aracılığıyla kadınların uluslararası anlamda seslerini duyurması ve görünür olmayı başarmaları ikinci dalga feminist harekete zemin hazırlamıştır. Bu dönemden sonra feministler farklı sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki taleplerde bulunmaya; erkek ile kadının kamu ve özel alanlarda eşitlikçi ve daha özgür haklara sahip olması yolunda mücadeleye girişmişlerdir (Taş, 2016: 169). Böylece feminist hareket, kadınlara atfedilen toplumsal algıyla birlikte gelişen toplumsal cinsiyet tartışmalarını başlatmış; kadınların da tıpkı erkekler gibi ve onlar kadar etkin aktörler olabileceklerini savunmuşlardır. Delmar’ın (1984: 153) da belirttiği gibi feminist hareket, kadın erkek ilişkilerinde yalnızca erkeğin yaptıklarının kadınlar tarafından değil, aynı zamanda kadınların yaptıklarının da erkekler tarafından yapılabilmesi anlamına gelen “karşılıklılık ilkesi”nin geçerli kılınmasını talep etmiştir. Birinci dalga hareketin açtığı yolla beraber özellikle 1960’lı yıllarla birlikte dünyadaki siyasi gelişmelere paralel olarak feminizmde de kavramsal ve teorik anlamda bir gelişme

görülmüş; feminist hareket daha öncekilerden oldukça farklı bir boyut kazanmıştır (Ataman, 2009: 4).

1.2. İkinci Dalga Feminizm

İkinci dalga feminizmin temelleri esasen II. Dünya Savaşı sırasında kadın emeğine duyulan ihtiyaç dolayısıyla istihdamda yerini alan kadınların savaştan dönen erkekler yüzünden iş imkânlarından uzaklaştırılması ve eve hapsedilmeye başlanmasıyla birlikte atılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1946 ve 1964 yılları arasında “baby boomers” kuşağında olduğu gibi devlet kadınlar üzerinden nüfus ve doğurganlık politikaları gütmeye başlamış olsa da kadınlar savaş sırasında edindikleri konumlarından vazgeçip evlerine geri dönmeye karşı çıkmışlardır. Diğer bir ifadeyle istihdamda yer edinerek kamusal alanda kendini var etmeye çalışan kadınlar özel alana hapsedilmeye itiraz etmişlerdir. Devletin kadınlardan beklediği evlerine gidip çocuk doğurmaları ve militarist bir anlayış çerçevesinde vatan için evlatlar yetiştirmeleri olsa da kadınlar artık birer birey olduklarının farkına varmış, kendileri adına eril sistemin dayattığı eşitlik içermeyen sistemi eleştirmeye ve kendileri için somut adımlar atmaya başlamışlardır (Boris ve Louise Elias, 2017: 197).

İlk dalgada erkeklerle aynı yasal statü ve haklara sahip olmak isteyen feminist kadın hareketi ikinci dalga ile söylemini genişletmiştir. Özellikle 1970'lerden itibaren ABD ve Avrupa ülkelerinde gelişen ikinci dalga feminist hareket iç hukuktaki kadın hakları düzenlemelerinin garantiye alınmasıyla birlikte toplumun her alanında kendini göstermeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle birinci dalga feminist hareketin referans kaynağı erkekler olurken ikinci dalga feminist hareketin ana referans kaynağı kadın olmuş ve bu kapsamda “kadınların kurtuluşu” söylemini kullanmışlardır. ABD ve Avrupa'da yaşayan genç kadınlar bir önceki kuşakların aksine anti-faşist bir mücadelenin yorgunluğunu yaşamamış, önceki kuşağın deneyimleri ile iyi eğitim almış, kentli, orta sınıftan ve bilinçli bireyler olarak feminist mücadeleye katılmışlardır. Bu bağlamda feminist hareket özellikle 1960'lı yıllarla birlikte Vietnam Savaşı'na karşı başlatılan karşıt gösterilerden esinlenmiş ve 1968 yılındaki Prag Baharı'nın da etkisiyle birlikte hareket içerisindeki kadınlar kendi sorunlarına daha etkili çözümler aramaya yönelmiştir (Tekeli, 1998: 339).

Siyahların, Üçüncü Dünyalılığın, homoseksüellerin ve baskı altında, mağdur veya mahrum olan diğer kesimlerin özgürlük mücadelelerinin revaçta olduğu bu yıllarda, feministler de kadın kurtuluş ve özgürlük hareketlerini anlam ve kapsam açısından genişleterek artırmıştır (Jaggar, 1988: 245). Bu bakımdan ikinci dalga feminist hareketin en dikkat çekici yanı belli bir gruba yönelik bir kadın hareketi olmamasıdır. Mücadele bütün kadınları kapsamış ve bu anlamda kadınlar farklı yaşam tarzları, siyasi görüşleri, kültürel farklılıkları ve dünya algılarını tanımışlardır (Taş, 2016: 170). Bu durum ise feminist literatüre “*bilinç yükseltmesi (consciousness raising)*” olarak geçmiştir. Böylece “*kız kardeşlik (sisterhood)*” düşüncesi oluşmuş; dayanışma ruhunun bu kavram çerçevesinde birleştirici bir unsur olarak kullanıldığı görülmüştür. Kız kardeşlik anlayışı kadınların genelde erkeklerden farklı bir algılayışlarının olduğu, ayrıca erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurduğu ve bu egemenlikten de yarar sağladığı düşüncesine dayanmakta ve bununla mücadeleyi öngörmektedir. Bu yaklaşımla birlikte hareket içerisindeki kadınlar daha önce mahrem kabul edilen kadın bedeni, doğurganlık, doğum, doğum kontrolü, kürtaj ve taciz gibi meseleleri ve bunlara yönelik politikaları gündeme getirmeye başlamıştır (Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 6).

Odak noktalarını cinsiyet farklılıklarını tartışmaya ve toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamaya çeviren feministlerin bu süreçteki amacı özgürleşmek ve fakat bununla birlikte fırsat eşitliğinden ziyade eşitliği elde etmek olmuştur. Simone de Beauvoir’ın 1949 yılında yayınlanan *İkinci Cins (The Second Sex)* adlı eserinde dile getirdiği “Kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak.” ve “Kadın olunmaz, kadın doğulur.” şeklindeki sözleri ikinci dalga feminist hareket için birer öğreti haline gelmiştir (Aktaran Kolay, 2015: 8). Bu bakış açısıyla feminist hareket konuşulmasının ayıp olduğu varsayılan konuların özel alanda kalmayıp politikleşmesi yönündeki tezini oluşturmuş ve yasal değil yapısal bir dönüşüm talep etmiştir. Bu dönüşüm ise beraberinde günümüzde dahi sıklıkla kendisinden söz ettirdiği bir sloganını gündeme taşımıştır: “Özel olan politiktir, kişisel olan siyasidir.” İkinci dalga feminist hareketin bu yaklaşımı ile seks işçiliği, aile içi şiddet, tecavüz, taciz, ücretsiz işçilik gibi konular gündeme gelip tartışılmaya başlanmıştır. Ayrıca feminist hareket ataerkil yapılanmaların kamusal alanda olduğu kadar özel

alandaki yani aile yapılanmasında da devam ettiği savını ortaya koymuştur (Tekeli, 1998: 341).

İkinci dalga feminist hareketin içerisinde iki farklı boyut bulunmaktadır. Bunlardan ilki toplumda içsel bir dönüşümü yasalar ve sosyal baskıyı kullanarak gerçekleştirmeye çalışırken, ikincisi toplumun hiyerarşık ve ataerkil doğasının asıl sorun olup olmadığını temelden sorgulayan radikal hareket olmuştur (Aktaran Özdemir ve Aydemir, 2019: 1708). Bu kapsamda feminist hareket kadınların erkekler ile mevcut anayasalar karşısında eşit haklara sahip olsalar dahi toplumsal normlar bağlamında bu haklardan eşit ölçüde faydalanamadıklarını dile getirmiştir. Diğer bir ifadeyle yazı üzerindeki eşitlik pratikte sağlanamamaktadır. Bu noktada baskıcı ve tutucu yasalar, norm ve pratikler sebebiyle kadınların eşit ve özgür olmadıklarını dile getiren ikinci dalga feminist hareket bu durumun temel sebebi olarak ise ataerkil sistemi göstermektedir (Taş, 2016: 169).

Genel olarak ikinci dalga feminist hareket içerisindeki ana yaklaşım radikal feminizme dayanmaktadır. Radikal feminizm ise ana eksenine ataerkilliği almıştır. Radikal feminizm 1969-1970 yıllarında başlayan kadın özgürlük hareketi ile liberal ve Marksist feminist geleneklerden esinlenerek ortaya çıkmasına rağmen bunlardan oldukça farklı taleplerde bulunmaktadır. Radikal feminizm patriarkal yapının, biyolojik ailenin, toplumdaki cinsiyet temelli iş bölümünün ve cinsiyet rollerinin devrimci yoldan yıkılmasını savunmaktadır. Bu sebeple radikal feministler hem liberallerin hem de sol ideolojilerin çabalarının yetersiz olduğunu ileri sürmekte ve daha başka platformlarda mücadelenin sürdürölmesini gerekli görmekte-dirler (Ataman, 2009: 19). Radikal feministlere göre mücadele oy hakkının elde edilmesi değil cinsiyet rollerinin değişmesi üzerinedir ve mücadele çizgisi de burjuva ile proletarya arasında değil erkek ile kadın arasındadır (Eissentein, 1999: 201). Radikal feministler kadının toplumun her alanında özgür olması gerektiğini savunmakta ve cinsiyetle bağlantılı tüm sosyal rolleri terk etmeyi temel amaç olarak görmektedir (Aktaş, 2013: 63).

Sistemi değiştirme amacı taşıyan radikal feministler tüm bu söylem ve hareketlilikle bir dizi sokak gösterisi, protesto ve imza kampanyaları aracılığıyla eylemler gerçekleştirmiş, bu sayede de kamuoyu ve medyanın ilgisini çekmeyi başarmıştır. Örneğin birçok ülkede uygulanan kürtaj yasağı sonucu sonu ölümle biten

uygulamaların önüne geçebilmeye yönelik eylemler düzenlemişlerdir. Böylece alanlarını genişleterek kız kardeşlik bağıyla farklı yerlerdeki kadınlara da ulaşabilmeyi hedeflemişlerdir (Keskin, 2015: 89).

Bu hareket özellikle Kuzey Avrupa ve Amerika'da 1960'lı yılların sonlarına doğru etkisini artırmıştır (Kolay, 2015: 8). Diğer taraftan genellikle baskı ve özgürlük kavramlarına yaptığı vurgular sebebiyle sol hareketin bir parçası olarak sunulan ikinci dalga feminist hareket Batı dünyasında bağımsız bir kitle hareketine dönüşmesine rağmen Üçüncü Dünya ülkelerinde benzer bir süreç oluşturamamıştır (Ataman, 2009: 4). Bu durum ise feminizme yönelik eleştirilerin temel argümanı olan Batılı, orta sınıf ve aydın ölçekli bir hareket olduğu yönündeki düşüncelere sebep olmuştur. 1970'li yılların sonuna doğru ise birçok Üçüncü Dünya ülkesinde feminizme yönelik ilgi artmış ve feminizm siyasi ve ideolojik tartışmaların gündemine girmiştir (Çağatay ve Soysal, 2011: 47).

Bütün bunlarla birlikte ikinci dalga feminist hareketin feminist anlayışı uluslararasılaştırma adına uluslararası örgütler bağlamında attığı adımlar da önem taşımaktadır. İlerleyen bölümlerde ayrıntılarıyla ele alınacak olsa da bu dönemde uluslararası platformlarda görünürlüğünü arttırmaya çalışan kadın hareketi, dünya kamuoyunun ilgisini kadın sorunlarına çekmek amacıyla 1972 yılında Birleşmiş Milletler'e (BM) bir dilekçe vermiş ve 1975 yılının Uluslararası Kadın On Yılı ilan edilmesini talep etmiştir (Ertürk, 2008: 44). Bu talep BM Kadının Statüsü Komisyonu tarafından kabul edilerek kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik stratejiler geliştirilmesi için adımlar atılmış ve kadınların uluslararası kalkınmaya katkısını artırma amaçlı girişimler başlatılmıştır. Bununla birlikte Komisyonun kararını onaylayan BM Genel Kurulu kalkınma amacının yanına barış ve eşitliği de eklemiştir. Aynı yıl Meksika'da I. Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiş, böylece aile içi şiddet, doğurganlık ve cinsiyet politikaları gibi pek çok kadın sorunu BM platformuna taşınmıştır (Ackerly ve D'Costa, 2005: 12).

Tüm bunlarla birlikte kadın hareketi bu organizasyonlar sayesinde dünyada görünür olmuş, kendi aralarında evrensel bir ağ oluşturmuş ve en önemlisi BM'nin araç ve normlarını etkili ve bilinçli bir şekilde kullanıp kendilerini meşrulaştırarak uluslararası bir kimlik kazanmıştır. Kısacası kadın hareketi bu çerçevede bölgesel değil evrensel odaklı çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle kadın nesne olmaktan özne olma

konumuna uluslararası bir düzeyde geçebilmiştir. Tarihsel anlamda ikinci dalga feminist hareket içerisinde gerçekleştirilen BM bünyesinde yapılan Dünya Kadın Konferansları ise kadın hareketinin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. Özetle ikinci dalga feminist hareketin söz konusu dönemde toplumun gündemini meşgul etmeyi başararak her konuda politika üretmeye çalışmasıyla feminizm altın yıllarını yaşamıştır (Koç ve Düzkan, 2012: 31).

1.3. Üçüncü Dalga Feminizm

1990'lı yıllarla beraber dünya politikalarındaki gelişen süreçte istikrar unsurlarının dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması, iki kutuplu sistemin ortadan kalkması ve üretimin yeni sanayileşen ülkelere kayması gibi gelişmelerle feminizm de bu politikalardan etkilenip ivme kazanmıştır (Kandiyoti, 2011: 99). Söz konusu bu yeni politikaların bir getirisi olarak ise bireylerin kendilerini, sahip oldukları yurttaşlıkların yanı sıra ırk, etnik, dini ve cinsiyet kimlikleriyle de ifade etmeye başladıkları görülmüştür (Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 6). Bu noktada kadınlığı yücelten üçüncü dalga feminist hareket kadınlık ile insanlık arasındaki ilişkiye dikkat çekerek kadınlığın barındırdığı üstün değerleri insanlığa kazandırma amacına yönelmiştir. Doğrudan doğruya kadınlık değeri etrafında yoğunlaşan üçüncü dalga feminist hareket aynı zamanda kadınlığı farklı ve özgün bir kimlik kaynağı haline getirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede özellikle post-yapısalcı ve post-modernist tartışmaların etkisi altında şekillenen üçüncü dalga feminist hareket birinci ve ikinci dalganın aksine siyasal olmaktan çok felsefi ve kültürel alanda var olmaya çalışmakta ve bu yönde tezler geliştirmektedir (Çaha, 2001).

İkinci dalga feminist hareketin içerisinde barındırmaya çalıştığı çok seslilik beraberinde farklılaşmayı getirmiştir. Başka bir deyişle farklı ideolojilerden farklı bakış açıları ortaya çıkmaya başlamış, bu da beraberinde hareket içerisindeki tartışmaları hızlandırmıştır. Böylece söz konusu yıllarda gerçekleşen söylem ve pratikteki gelişmelerle ortaya çıkan farklılıklar tarihsel bağlamda üçüncü dalga feminist harekete kapı aralamıştır. Yaklaşım bakımından ikinci dalga feminist harekete karşı bir tepki olarak ortaya çıkan üçüncü dalga feminist hareketin özü tek tip evrensel bir kadınlık algısının olmadığı, kadın sorunlarının sadece beyaz

kadınlarının sorunları olmadığı, kadınların evrensel düzlemdeki farklı bireyler olarak ele alınması gerekliliğine dayanmaktadır. Örneğin Üçüncü Dünya kadınlarının da var olduğunu dile getiren ve üçüncü dalga feminist hareket içerisinde yer alan post-kolonyal feministlere göre Batılı feminist anlayış kadını kendi bakış açısına göre tanımlamaktadır. Yani onlara göre kadın seküler, özgür ve kendi hayatı üzerinde kontrol yetisine sahip olabilen bir bireyken, Üçüncü Dünya kadınlarının da bu seviyeye gelmesi gerekmektedir (Loomba, 2000: 191).

Post-kolonyal feministlere göre söz konusu bu söylem yalnızca söylev niteliği taşımış, gerçekliğe dönüşmemiştir. Bu söylem gerçekleşmiş olsa bile yaşam pratikleri, coğrafi etkenler, kültürler ve normlar göz ardı edildiğinden; Batı’da gerçekleştiği şekilde Üçüncü Dünya’da aynı şekilde sonuç vermeyecektir. Dolayısıyla kadınları bir araya getirecek olan şey tek tipleştirici söylemler değil, ortak bir mücadelenin içerisinde farklılıklarla birlikte hareket edebilmek olacağını dile getirmişlerdir (Arman ve Şerbetçi, 2012: 69). Bu eleştiriler doğrultusunda evrensellikten ziyade bireyselliğin önemine dikkat çeken üçüncü dalga feminist hareketle birlikte küresel kız kardeşlik algısı zedelenmiş ve kadın gruplarının farklılaşması ile ortak bir paydada buluşmanın zorluğu belirtilmiştir (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1711).

İlk iki dalganın kadınlar lehine olan kazançlarını takdir etse de yeterli olmadığını belirten ve kadınların sorunları üzerinden siyaset yapma eğiliminde olan üçüncü dalga feminizm kadını hem bir cinsiyet rolü olarak, hem de bir kimlik olarak görmektedir (Taş, 2016: 172). İkinci dalga feminist harekette farklılıklarla beraber ortak bir paydada mücadele öngörülürken (Özveri, 2009: 207), üçüncü dalga feminist hareketin ana teması ise kimlik benliği üzerinden şekillenmiştir. Buna göre kadınlık hem bir cinsiyet hem de bir kimliktir; ancak kadını tek bir kimlikle belirlemek yanlış olacaktır. Bu noktada ikinci dalga feminist hareketin evrensel bağlamda ele aldığı kadın değerlerine karşıt bir eleştiri getiren üçüncü dalga feminist hareket, dünya üzerinde yaşayan farklı bölgelerde, farklı düşünsel ve pratiklere sahip olan insanların sorunlarına yönelik evrensel bir çözümün getirilemeyeceği görüşünü savunmaktadır (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1708). Bu doğrultuda üçüncü dalga feminist hareket ikinci dalga feminist hareketten farklı olduğunu vurgulamak adına kız kardeşlik örgüsünü kırmıştır. Böylece ikinci dalga feministlere “anneler”, kendilerine ise

onların devamı olduklarını ama onlardan farklı olduklarını belirten “kızlar” söylemini geliştirmişlerdir (Dejmanee, 2016: 742).

Diğer taraftan feminist hareket bu yeni dalga feminizmle beraber yöntem açısından birlikte hareket edip baskı unsuru oluşturma anlayışını geliştirmiştir. Bu anlayış çerçevesinde 1990’lı yıllarda tüm dünyada proje feminizmi tarzı hızlı bir biçimde yaygınlaşmıştır. Politik hedeflerin teknik proje amaçlarına, aktivistliğe dönüştüğü bu proje feminizmi tarzı çeşitli açılardan eleştirilmiş olsa da bu yaklaşım sayesinde gerçekleştirilen pek çok proje aracılığıyla diğer kadınlara ulaşılabilmiştir. Böylece feminist harekete öncesinde yöneltilmiş olan orta sınıf, eğitilmiş ve kentli kadınlardan oluşan bir hareket algısı ve eleştirisinin önüne geçilmesi ve bu sayede üçüncü dalga feminist hareket ile kadın aktivizminin daha geniş bir tabana yayılması amaçlanmıştır (Arat, 1980: 56).

1.4. Dördüncü Dalga Feminizm

1990’lı yılların politik gelişmeleri ve bu durumun feminizme yansımaları beraber ortaya çıkan çok seslilikle birlikte yaşanan kırılmalar bu süreçten başlayarak günümüze kadar uzanan yeni bir dalgayı doğurmuştur. Bazı araştırmacıların feminizmin geçerliliğini yitirdiği yönündeki iddialarına karşı Walby (2011: 21), feminizmin dönüştüğünü ve çeşitli konulara ve ihtiyaçlara artık daha karmaşık bir yoldan cevap vererek daha da güçlendiğini ileri sürmüştür. Literatürdeki yeri yeni olmakla birlikte feminist yazar Jessica Valenti’nin dördüncü dalga feminizmin internet üzerinden var olduğunu söylemesinin ardından söz konusu dalganın ana fikirleri sosyal medya üzerinden oluşmaya başlamıştır (Aktaran Özdemir ve Aydemir, 2019: 1709). Sosyal medya, birçok alanı ve sorunu hem olumlu hem de olumsuz anlamda tetikleyip etkilediği gibi feminist yaklaşımı da etkilemiş ve tartışmaları çevrimdışı ortamlardan çevrimiçi ortamlara taşımıştır. Bu yeni hareketle birlikte daha öncesinde yaşanan fikir ayrılıkları sebebiyle bir bakıma kırılan ve pek çok farklı dala ayrılan feminist hareket yeniden bir araya gelmeye başlamıştır. Bu yeniden bir araya geliş ise daha öncekilerden farklı bir zeminde yani dijital çağın yeni platformu olan sosyal medyada gerçeklemiştir (Alikılıç ve Baş, 2019: 90).

Dijital feminizm, hashtag, etiket veya e-feminizm olarak da adlandırılan bu yeni hareketle birlikte kadınlar deneyimlerini sosyal medya aracılığıyla duyurmaya

başlamış, sosyal medya feminist söylem ve tartışmaların gerçekleştiği bir alan haline gelmiştir. Özellikle Jezebel ve Feministing gibi feminist blogların yaygınlaşması ile ve en sonunda Ekim 2017'de New York Times'da yapımcı Harvey Weinstein'ın bir dizi ciddi cinsel suç işlediğini iddia eden bir haber yayınlamasıyla birlikte taciz suçlamaları gündeme gelmiştir (Grady, 2018). Hemen ardından ünlü oyuncu Alyssa Milano'nun Twitter'da tacize maruz kalmış herkesi #MeToo etiketi altında yaşadıklarını aktarmaya çağırmasıyla sosyal medyada eylem hareketliliği başlamıştır (Williams, 2018).

Küreselleşen dünya düzeninde bu yeniçağ iletişim biçimini son derece etkin kullanan feministler bu sayede dünyanın pek çok yerindeki kadına ulaşmayı ve sorunlarına dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Örneğin Hindistan'da bir öğrencinin cinsel istismara uğraması sonucu açılan hashtag ile sosyal medya üzerinden örgütlenme gerçekleşmiştir. Ardından istismar ve tecavüz mağdurlarının suçlanmasına yönelik hazırlanan videoya tepki olarak açılan #victimblaming hashtagi ile dijital medyadan ana akım medyaya etki sağlanmıştır. Bu sayede Hindistan'daki bir olay Amerika'da, New York Times'da haber olmuştur (Alikılıç ve Baş, 2019: 93). Böylece küresel bir diyalog ağı gelişmiş, kadın hareketinin yeni bir uluslararası harekete dönüşmesi amaçlanmıştır. "Hashtag feminizmi" ya da "dijital feminizm" olarak adlandırılan bu sanal deneyim ile kadınların farkındalığının artırılması, sosyal protestolar için zemin hazırlanması ve böylece kırılan kız kardeşlik bağının küresel bir forma bürünerek tekrar bir araya gelmesi hedeflenmiştir (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1710).

Genel olarak feminizme yön veren bu dalga hareketleri birbirinden kopuk ya da bağımsız değil, bunun tam aksine her biri bir diğerrinin tamamlayıcısı ve hazırlayıcısı olmuştur. Dalga hareketlerinin her biri bir sonrakini tetiklemiş, eleştirel paylar bırakarak eksiklikleri gidermeye çalışmış, bir dönüşüm geçirerek sosyal ve canlı bir yaklaşım olarak feminizmin günümüzde de etkinliğini sürdürmesine olanak sağlamıştır (Evans ve Chamberlain, 2014: 406). Her bir dalga bir önceki dalganın içerdiklerini kapsamakla beraber o dönemdeki toplumun yapısına uygun yeni söylemlerle gelişmiştir. Bu bağlamda birinci dalga feminist hareketin yasal anlamda erkeklerle bir eşitlik arayışında olduğu, ikinci dalga feminist hareketin ise sağlanan yasal eşitliği sosyal ve toplumsal anlamda da gerçekleştirebilmek adına hareket ettiği gözlemlenmektedir (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1707).

Üçüncü dalga feminist harekette ise ilk iki dalga hareketindeki eksiklikler eleştirilerek özellikle Batı orta sınıf kadın tipi ile ortaya konulmuş olan bir kadın modelinin olmayacağı, her bir kadının farklı deneyimleri ve bunların farklı sonuçlarının olacağı vurgulanmıştır. Bu durum ise feminist kız kardeşlik döngüsünde bir kırılma yaşanmasına sebep olmuştur. Üçüncü dalga feminist hareket Batılı feminist teorileri yetersiz ve tamamlanmamış olmakla eleştirse de yine de bu eleştiriler aracılığıyla geliştirilen argümanlar feminizmi düşünsel anlamda zenginleştirmiştir (Kandiyoti, 1987: 334). Ayrıca bu dönemdeki feminist hareket sadece kadınların erkeklere karşı mevcut durumunu eleştirmekle kalmamış, bununla birlikte savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, az gelişmişlik, çevre sorunları, sosyal eşitlik, sosyal gruplara saygı, adalette eşitlik gibi konularda da alternatif kadın bakış açıları geliştirmeye çalışmıştır. Dördüncü dalga feminizm ise ilk üç feminist dalga hareketinin geçirdiği dönüşümlerden beslenerek kopan kız kardeşlik ağını bir araya getirmeyi hedeflemiştir. Küresel dünyanın getirilerinden faydalanarak sosyal medya aracılığıyla dünyanın farklı bölgelerindeki kadınlar yaşadıkları, baskı altında hissettikleri konuları hem kendileri hem de ulaşamadıkları bölgelerdeki kadınlar adına dile getirmeye başlamışlardır. Sosyal medya kullanımı aracılığıyla kamuoyu ve medyanın ilgisini kolaylıkla çekmeyi başarabilen kadınlar diğer taraftan kullandıkları bu yeni aktivizm yöntemiyle daha önceden kadın sorunlarını göz ardı eden erkeklerin de konuya ilgi çekmesini amaçlamıştır. Bir başka değişle kadın hakları konularında cinsler arasında farkındalık ve bilgi paylaşımı sağlanması hedefi söz konusu olmuştur (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1707).

Özetlemek gerekirse ilk iki feminist dalga hareketinin aslında kamusal alana, politik hakların kazanımına yönelik bir eşitlik vurgusunda olduğu ve sonrasında ise özgürlük vurgusunun çok daha belirginleştiği ve bireyselleşmiş olduğu gözükmektedir (Başdaş, Coşar, Arcan Gökçen, 2012: 347). İlk başlarda okumuş aydın sınıf kadınlarının hareketi olarak adlandırılan feminizm geçirdiği bu dönüşümlerle beraber bugün yalnızca bir hareket ve mücadele olmaktan çıkmış sosyal, ekonomik ve politik bir düzen önerir hale gelmiştir (Doğan ve Özlük, 2016: 55). Fakat bütün bunlara rağmen feminizm anakım uluslararası ilişkiler teorilerine rakip olamamış; çünkü tutarlı bir yaklaşım sergileyememiştir. Bu sebeple feminizmi daha çok ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinin yanlışlarını ve eksik yönlerini

ortaya koymaya çalışan bir yaklaşımlar yelpazesi olarak görmek gerektiği düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle eleştirinin odak noktasına ataerki toplum düzeni ve onun getirdiği norm ve pratikleri yerleştiren feminist yaklaşım kadını görünür kılma güdüsüyle hareket etse de bir bütün olarak çözümleyici bir yaklaşım sunamamaktadır (Ataman, 2009: 34).

2. FEMİNİST YAKLAŞIMIN ANAAKIM ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNE GETİRDİĞİ ELEŞTİRİLER

Tarihsel süreç içerisinde Uluslararası İlişkiler disiplininde deneyimler erkek perspektifiyle aktarılmış ve kadınlar bu alanda sanki hiç yokmuşçasına davranılmıştır. Özellikle 1980’lerde eleştirel teoriler altında Uluslararası İlişkiler disiplininde kendine yer bulmuş olan feminizm, alana yönelik maskülen değerlerle hareket edildiği ve toplumsal cinsiyet konularında kör bir bakış açısının hakim olduğu yönünde eleştirilerde bulunmaya başlamıştır. 1980’li yıllarda disiplin içerisinde anarşi ve düzen taraftarları arasında bir tartışma gerçekleşmiştir (Doğan ve Özlük, 2016: 58). Kenneth Waltz uluslararası ilişkilerin anarşik bir doğası olduğunu belirtirken, Hedley Bull adalet kavramının altını çizerek uluslararası bir düzenin olması gerektiğini belirtmiştir (Sylvester, 2001: 5).

Böyle bir ortamda uluslararası feminist yaklaşımın öncüleri² olan Jean Bethke Elshtain *Kamusal Erkek, Özel Kadın: Toplumsal ve Siyasal Düşüncede Kadınlar (Public Man, Private Woman: Women in Social and Political Thought)* (1981) ve *Kadın ve Savaş (Woman and War)* (1987), Cynthia Enloe Muzlar, *Plajlar ve Askeri Üsler (Bananas, Beaches, and Bases)* (1989), J. Ann Tickner *Uluslararası İlişkilerde Toplumsal Cinsiyet: Küresel Güvenliğin Sağlanmasında Feminist Perspektifler*

² Söz konusu yazarların yanı sıra uluslararası feminist yaklaşımın öncüleri arasında Christine Sylvester, Fiona Robinson, V. Spike Peterson, Charlotte Hooper, Marysia Zalewski, Jane Parpart, Marianne Marchand, Jan Jindy Pettman, Ann Sission Runyan, Jill Steans, Sandra Whitworth gibi düşünürler de sıranabilmektedir (Doğan ve Özlük, 2016: 59). Post-kolonyal feminizmin öncülerinden olan Anne McClintock, Alison Blunt, Chandra Talpade Mohanty, Gillian Rose ve Gayatri Chakravorty Spivak gibi isimler de feminist bir uluslararası ilişkiler teorisi geliştirmeye çalışmıştır (Arman ve Şerbetçi, 2012: 68). Diğer taraftan Cynthia Weber, Anna Agathangelou ve L. H. M. Ling gibi birçok feminist araştırmacı da aralarındaki farklılıklara rağmen, ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinin görmezden geldiği toplumsal cinsiyet ilişkilerinin mevcut uluslararası sistemin devamlılığının sağlanmasında merkezi bir yere sahip olduğunu yüksek sesle dile getirmiş ve uluslararası ilişkileri anlamada toplumsal cinsiyet odaklı bir bakışın gerekliliğini ortaya koymuşlardır (Bodur Ün, 2017: i).

(*Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*) (1992) gibi çalışmalarıyla alana yönelik eleştirileri dile getirmiş ve alanın erkek egemen yapısını sorgulamaya başlamıştır (Doğan ve Özlük, 2016: 58-59). Bu çalışmalar ve disipline getirilen eleştiriler doğrultusunda özellikle realizmi yapı sökümüne uğratabilecek yeni yaklaşımlar sunulmaya başlanmıştır. Feminist yaklaşımın Uluslararası İlişkiler disiplinine yönelik sorgulamaları şu şekilde özetlenebilir: “Neden devlet ve uluslararası örgütlerin yöneticileri, dış politika karar alıcıları veya askerler genellikle erkektir?; Neden dış ve askeri politika alanlarında kadınlara yeterince yetki verilmemektedir?; Uluslararası İlişkiler disiplininin toplumsal cinsiyet sorunlarına bakışı tarafsız mıdır?; Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı savaş, nükleer silahlanma, çevre tahribatı, uluslararası terör, enerji kıtlığı veya Ortadoğu’daki sorunların çözümü gibi dünyanın önemli problemlerine farklı çözümler üretebilir mi?” (Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 5).

Feministler bu maskülen ağırlıklı disiplinde kadın deneyimlerinin görmezden gelindiği eleştirisinde bulunmuşlar ve erkeklerden çok daha farklı deneyimler yaşayan kadınlara da bu disiplin içerisinde alan tanınması gerektiğini belirtmişlerdir. Kadınları Uluslararası İlişkiler disiplininin bir öznesi yapma ve toplumsal cinsiyeti disiplinde bir analiz kategorisi olarak inşa etme durumu feminist çabaların en temel hedefi olmuştur (Egbatan ve Şahin, 2014: 4). Geleneksel uluslararası ilişkiler teorileri genelde analizlerine yapısal seviyede başlarken, feministler aşağıdan yukarıya yani bireylerin yaşam ve ilişkilerinden başlayarak bir analiz stratejisi uygulamaktadırlar. Diğer bir ifadeyle feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı analizlerinin merkezine toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısı ile sosyal ilişkileri yerleştirmektedir (True ve Tickner, 2018: 227).

Feminizmin temelleri bir önceki başlıkta aktarıldığı gibi 19. yüzyıla kadar dayansa da Uluslararası İlişkiler disiplinine dahil olması oldukça geç olmuştur. Bu durumun oluşmasında bu disiplinin diğer sosyal bilimler disiplinlerine göre daha genç bir disiplin olmasının payı büyüktür. 15. ve 16. yüzyıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlayan ulus ve ulus devlet anlayışıyla birlikte uluslararası ilişkiler gelişmeye başlamıştır (Yurdusev, 1997: 19). I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan yıkımın tekrarlanmaması adına ortaya konan idealizm ve buna karşı geliştirilen realist argümanlarla birlikte Uluslararası İlişkiler bir disiplin kimliğini kazanmıştır.

Bu dönem literatüre İdealizm-Realizm tartışması olarak yansımıştır (Çalış ve Özlük, 2007). Ardından yaşanan II. Dünya Savaşı ile beraber bu tartışmadan realizm güçlenerek çıksa da idealizm ve realizmin yöntemleri eleştirilmeye başlanmıştır. Böylelikle literatürde bu kez Gelenekselciler ve Davranışsalcılar tartışması yaşanmaya başlamıştır (Tanrısever, 1997: 92).

Bu tartışmalar yaşanırken uluslararası alanda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte artık disiplin içerisinde devlet, güvenlik gibi temel belirleyici kavramların yanı sıra çevre, cinsiyet, nüfus sorunları, az gelişmişlik, ekonomik anlamda küreselleşme, yeni bağımsızlığına kavuşan devletler, uyuşturucu ticareti ve etnisite gibi yeni sorunlar gündeme gelmeye başlamıştır. Bu sorunlarla birlikte 1979 yılında Waltz'ın kuramsallaştırdığı Neorealizm ve Neoliberalizm arasındaki tartışma yaklaşık on yıl boyunca disiplinin gündemini belirlemiştir. 1990'lı yıllarda ise pozitivistlere karşı eleştirilerin başı çektiği Pozitivizm–Postpozitivizm tartışması disipline birçok yeni teorik perspektifin girmesine zemin hazırlamıştır. Feminizm ise postpozitivist tarafta yerini alarak disipline karşı eleştirilerini dile getirmiştir (Aktaran Doğan ve Özlük, 2016: 54).

Bu zamana kadar disiplin içerisinde kadın ve deneyimleri, kadın bakış açısı gibi faktörler hiç irdelenmemiştir. Doğan ve Özlük'ün (2016: 55) aktardığı bilgi doğrultusunda L. H. M. Ling bu durumu bir Vietnam halk hikâyesine benzetmektedir. Bu hikâyede bir kaplumbağanın bir balığa karayı anlatma girişimi ve başarısızlığı aktarılırken Ling, tıpkı bu hikâyede olduğu gibi Uluslararası İlişkiler disiplini ve özellikle realizm gibi ana akım teorilerin feminizmi anlayamadığını belirtmiştir (Ling, 2009: 283-286). Bu bakımdan kendi içerisinde pek çok farklı bakış açısını barındırsa ve bölünmelere uğramış olsa da feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının disipline yönelttiği eleştiri çerçevesinde sorduğu soru nettir: Kadınlar nerede? Bu ve benzeri sorular aracılığıyla anaakım uluslararası ilişkiler teorilerini özellikle de realizmin temel aktör olarak devleti ele almasını eleştiren yaklaşım bireylerin de uluslararası ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olduğu görüşünü savunmaktadır (Shepherd, 2009: 208).

Uluslararası feminist yaklaşım bir yandan cinsiyeti bakış açısına yerleştirirken diğer taraftan da kadınların uluslararası süreçlerde nerede ve nasıl konumlandırılacağına yönelik analizler yapmaktadır. Cinsiyet (sex) ve toplumsal

cinsiyet (gender) arasındaki farkın altını çizen uluslararası feminizm kadının safi bir cinsiyetten ziyade toplumsal normlar tarafından inşa edilmiş bir cinsiyete büründürüldüğünün altını çizmektedir. Feministlere göre insanın politik davranışı evrensel değil kendi şartları içindeki değişkenlere bağlıdır. Bu değişkenler ise ırk, cinsiyet, etnisite, sosyo-ekonomik statü ve kültür gibi unsurlardan oluşmaktadır (Doğan ve Özlük, 2016). Bu bakımdan uluslararası feminist yaklaşım uluslararası ilişkiler teorilerini epistemolojik olarak sorgulamış ve kadın faktörünü dış politikaya ve uluslararası politikaya taşımayı hedeflemiştir (Ataman, 2009: 6).

Uluslararası feminist yaklaşım çerçevesinde kadınların dış politika yapma alanında marjinalleşmesi uluslararası politikaların modern devlet sisteminde her zaman toplumsal cinsiyete dayalı bir aktivite olduğunu göstermektedir. Dış politika ve askeri politika büyük ölçüde erkekler tarafından yapıldığından dolayı bu etkinlikleri analiz eden disiplin de öncelikle bu bakış açısını yansıtmaktadır. Sertlik, cesaret, güç, bağımsızlık ve fiziksel güç gibi erkeğe atfedilen özellikler tarih boyunca siyasetin, özellikle de uluslararası politikaların yönetiminde ön plana çıkmıştır (Tucker, 1993: 3). Bu doğrultuda özellikle 1980'lerden sonra üniversitelerde, BM'nin faaliyetlerinde, uluslararası örgütler ve konferanslarda, Üçüncü Dünya kadınlarının faaliyetlerinde kısacası dünyada kurumsal anlamda güçlenen feminizm kadınların dünya politikalarının gündemine getirilmesinde rol oynamıştır. Sonraki dönemlerde artan farkındalıkla birlikte uluslararası alanda aktör olarak da görülmeye başlanan kadınlar uluslararası politikalarda etkin ve etkili olmaya başlamışlardır (Ataman, 2009). Ayrıca bu dönemde ilk kez 1988 yılında Millennium dergisinin özel bir sayısı ile *Kadın ve Uluslararası İlişkiler (Woman and International Relations)* konusuna yer verilmiş ve daha sonrasında alanın önemli isimleri 1999 yılında *Uluslararası Feminist Politika Dergisi (International Feminist Journal of Politics)* adlı dergiyi çıkarmışlardır (Bodur Ün, 2017: ii).

Disipline girişinden ve özellikle realist teoriyi eleştirilerinden sonra düşünsel anlamda artan feminist bakış açısına rağmen feminist yaklaşım halen daha marjinal olarak kalmıştır. Bunun sebeplerinden biri feminizmin yalnızca kimlik politikası ve kadının durumunu irdeleyen bir bakış açısı sunan yaklaşım olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır; fakat aslında feminizmin temel olarak dünyanın nasıl yönetildiğiyle ilgilendiği belirtilmektedir (Ahall, 2018: 37). Mevcut normlara tarihsel

ve kurgusal olarak işlemiş erkek odaklı bakış açısını ve erkek baskınlığını kadınsı değerlerle ve kadın katılımıyla değiştirmeyi amaçlayan toplumsal bir hareket olarak nitelendirilen feminizm, aynı amaçla Uluslararası İlişkiler disiplininin erkek odaklı bakış açısını yoğun bir şekilde eleştirmiştir (Biter, 2017: 495). Disiplinin erkek egemen yapıda olması, diğer bir ifadeyle hem karar alma mekanizmalarında hem de bilgi üretim süreçlerinde erkeklerin ön plana çıkmış olması kadının bu alanda nerede var olduğunu ya da neden var olmadığını sorgulatmıştır. Tüm bu eleştiri ve sorgulamalar sonucunda disiplinin temel kavramlarını tekrar gözden geçiren feministler hem iktidar ilişkileriyle ilgili kavramları sorgulayarak hem de toplumsal cinsiyet ekseninde kendi tanımlamalarını yaparak disiplinin teorik ve ampirik birikimine katkıda bulunmuştur (Egbatan ve Şahin, 2014: 1).

Uluslararası İlişkiler disiplininin toplumsal cinsiyet konusuna olan ilgisiz tutumu ile birlikte disiplinde alçak politika (low politics) ve yüksek politika (high politics) ayrımının olması feminist yaklaşımın disipline geç adapte olmasına sebep olmuştur. Bu ayrıma göre alçak politika yani aile hayatı, yerel meseleler ve bireyler arası ilişkiler gibi konular kadın alanı olarak kabul edilirken; yüksek politika yani güvenlik, askeri konular ve devlet yönetimi gibi alanlar erkek alanı olarak görülmüştür (Aydın, 1996: 111). Tickner’a göre disiplin uzunca bir süre “hiç çocuğun doğmadığı ve hiç kimsenin ölmediği devletlerden oluşan bir yapı” olarak uluslararası ilişkileri incelemiş ve fakat devlet içindeki aktörleri görmezlikten gelmiştir (Tickner, 1992: 15). Yukarıda bahsedilen 1990 sonrası uluslararası sisteminin gündemine girmeye başlayan çevre, küreselleşme, cinsiyet, nüfus, kaçakçılık, uyuşturucu ticareti, insan hakları, azınlıklar ve göç gibi kavramların da alanda tartışılmasıyla birlikte feminizm ve uluslararası ilişkiler arasındaki bağlantı artmıştır (Tickner, 1999: 45).

Geleneksel uluslararası ilişkiler kuramlarında genel olarak ırk, etnisite, sınıf, cinsiyet gibi farklılıklara yer verilmeden analizler yapılmıştır. Buna karşın feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı ise eğer devletlerin uluslararası davranışları açıklanmak isteniyorsa bu gibi faktörlerin de analiz düzeyine indirilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Bu bağlamda, disiplinin bunca zamandır erkek egemen bakış açısı sebebiyle nesnesi konumunda kalan kadını özne yapma amacı taşıyan feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı özellikle uluslararası politikalarda kadın deneyiminin

de dikkate alınması gerekliliğini belirtmiştir. Bu bakımdan uluslararası feminizmin öncülerinden biri olan Enloe (1989) ikinci dalga feminist hareketle birlikte gündeme gelen “özel olan politiktir” sloganının içeriğini daha da genişleterek, “özel olan politiktir ve uluslararasıdır” olarak belirtmiştir. Enloe kadın deneyimlerini ciddiye alan profesyonel bir uluslararası siyaset yorumcusunun bulunmadığını ileri sürmüştür. Kadınların savaş, evlilik, ticaret, seyahat, fabrika işi deneyimleri disiplinde “*insani ilgi alanları (human interest)*” olarak değerlendirilmiş, kadınların uluslararası siyaseti oluşturma ve bunu sürdürmedeki rolleri araştırma konusu değeri olmayan başlıklar olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple Enloe’ye göre uluslararası siyasetin var olan işleyişinde erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyeti de sorgulanmamıştır (Enloe, 1989: 32). Diğer bir ifadeyle seçkin, beyaz erkeklerin hakim olduğu Uluslararası İlişkiler disiplinde kadınlar sistematik olarak dışlanmışlardır (Ataman, 2009: 23). Aynı şekilde J. Ann Tickner de “uluslararası politika erkeklerin dünyasıdır; savaşın ayrıcalıklı bir aktivite olarak görüldüğü güç ve çatışma dünyası” diyerek disiplinin egemen kuramlarına yönelik eleştirisini dile getirmiştir (Tickner, 1991: 27).

Bütün bu gelişmeler doğrultusunda farklı erkeklik ve kadınlık deneyimlerinin olduğu vurgusuyla toplumsal cinsiyet ilişkilerini Uluslararası İlişkiler disiplinine yansıtarak incelemeye başlayan feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı öncelikle alanın objektiflikten uzak, maskülen değerlerle örülmüş subjektif yapısına eleştiri getirmiştir. Bu doğrultuda eleştirilerin temel hedefinde en çok uluslararası ilişkiler teorilerinin ana kalesi kabul edilen realizm yer almıştır. Realizmin ana argümanları olan ve ilerleyen kısımda ayrıntısıyla irdelenecek olan çatışma, güvenlik, devlet, güç ve iktidar gibi kavramlar feministler tarafından yapı sökümüne uğratarak yeniden ele alınmış ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda realizm uluslararası sistemi oluşturan ana aktör olarak devletleri rasyonel ve üniter aktörler olarak tanımlarken, feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı devletleri birer kara kutu gibi gören realist varsayımların karşısına politik ve sosyal nitelikli içsel dinamiklerin şekillendirdiği bir devlet modelini ortaya çıkarmaktadır (Egbatan ve Şahin, 2014: 5).

Realizmin temel varsayımına göre başat aktör olan devleti kontrol edebilecek onun üzerinde başka hiçbir güç yoktur ve diğer devletlere karşı gücünü koruyabilmesi onun askeri kapasitesini geliştirmesine bağlıdır. Bu durum ise anarşik

bir uluslararası sistemin yapısını sağlamlaştırmakta ve bazen savaşların haklı sebebi olarak gösterilmektedir (Tickner, 1997: 627). Uluslararası sistemin anarşik olduğu varsayımına karşı çıkan feminist yaklaşım ise erkeksi değerlerden dolayı böyle bir algının yaratıldığını buna karşıt işbirliği, diyalog ve karşılıklılık temelinde bu algının çürütülebileceğini belirtmiştir (Sylvester, 2001: 6-7). Diğer taraftan feminist bakış açısına göre bu durum devletlerin içerisindeki bireylerin yok sayılması anlamına da gelmektedir. Öyle ki feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre bireyin güvenlik anlayışı ile devletin güvenlik anlayışı aynı olmayabilir ve hatta devletin güvenlik anlayışı bireyin güvenliğini bazı durumlarda tehdit edebilir (Egbatan ve Şahin, 2014).

Feminist yaklaşım realist teorinin kavramlarını irdelerken aynı zamanda disiplinin klasikleri sayılan ve realist teorinin yapı taşlarını oluşturan isimlerin eserlerinde kullandıkları kadın ve erkeklik hallerine de eleştirilerini yöneltmiştir. Bütün bu eserlerde devleti yöneten, dış politikaya dair karar verme mekanizmalarının başında olan, kısacası güce sahip olan karakterlerin erkeksi özelliklerle; devlete yönelik tehditlerin, sorunlu alanların ise kadınsı karakterlerle özdeşleştirildiği dile getirilmiştir (Biter, 2017: 499). Örneğin Tickner uluslararası ilişkileri siyasal güç ile açıklayan Hans J. Morgenthau'nun uluslararası ilişkilerde kadını misafir olarak gören algısını sorgulamakta, insan doğasından bahsederken aslında erkek doğası ve erkeksi değerlerin varlığından bahsedildiğini belirtmektedir (Tickner, 2004: 44).

Tickner bu eleştiriler çerçevesinde Morgenthau'nun *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi (Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace)* (1948) adlı eserinde vurguladığı realizmin altı ilkesini yeniden formüle etmiştir. Tickner'ın yaklaşımına göre Morgenthau'nun realizmin birinci ilkesi olarak bahsettiği insan doğası aslında erkek doğasıdır; fakat Tickner'a göre insan doğası hem kadınlığı hem de erkekliği barındırmaktadır. İkinci ilkeye yönelik Tickner ulusal çıkar kavramının yalnızca güç ile açıklanamayacağını belirtmektedir. Ona göre bu kavram işbirliği gibi süreçleri de kapsadığı için çok boyutlu olarak ele alınmalıdır. Üçüncü ilkede Morgenthau'nun güç tanımlamasını eleştiren Tickner bu tanımlamada erkekliğin ön plana çıkartılırken kadınlık hallerinin güçsüzlük olarak tanımlandığını dile getirmektedir. Tickner'a göre dördüncü ilkede ele alınan ahlak ve siyaset Morgenthau'nun belirttiğinin aksine birbirinden ayrılamaz ve çatışmaların

çözümünde evrensel ahlaki değerler göz ardı edilemez; çünkü tüm politik davranışlar ahlaki bir değere sahiptir. Beşinci olarak uluslararası çatışmaların çözümünde ortak insani yönler ön plana çıkartılarak uzlaşma sağlanmalı ve işbirliği teşvik edilmelidir. Son olarak ise Morgenthau'nun tanımında özerklik/otonomi erkeklikle özdeşleşmiştir; ancak Tickner bu durumun kadın deneyimlerinin dışlanması demek olacağını belirtmektedir (Tickner, 1991: 37).

Disiplinin diğer önemli düşünürlerinden biri olan Machiavelli'nin *Prens (Prince)* adlı eserinde de benzer şekilde liderin özellikleri arasında yetenek, cesaret, akıl, atılganlık gibi erdemlere sahip olması gerektiğinden bahsedilmekte ve bu erdemlerin yalnızca erkeklere özgü olduğu kabul edilmektedir. Buna karşı tehlike tanımında kullanılan dişil karakterler ise akıldışılığı, zayıflığı ve belirsizliği nitelemektedir (Biter, 2017: 500). Benzer şekilde Hobbes'un doğal devlet tanımı içindeki insan davranışlarını tarif ederken kullanılan verilerin aslında orta yaş erkek davranışlarını tarif ettiği ileri sürülmektedir (Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 10). Waltz'ın *İnsan, Devlet ve Savaş (Man, the State, and War)*, Hobbes'un *Leviathan* adlı kitaplarında ise dış politikada söz sahibi olan, devleti yöneten, gücü elinde tutan cinsiyetin hep erkek olarak kabul edildiği belirtilmektedir (Biter, 2017: 499). David Hume'un "Evdeki doğal yönetici erkektir," Rousseau'nun "Kadınlar kamusal hayat için uygun değildirler," August Comte'un "Kadınların beyinleri erkeklerden küçüktür" gibi düşünce ve yaklaşımlar sebebiyle kadınların uluslararası ilişkilerde ötekileştirildiği ifade edilmektedir (Erbaş, 2018: 76).

Bütün bu anlatılar bizlere Uluslararası İlişkiler disiplininin aktörlerinin çoğunlukla erkeklerden oluştuğunu ve savaştan, korkusuz, cesur, güçlü gibi sıfatların erkeklere atfedilerek uluslararası ilişkilerin maskülen bir yapıyla kaplandığını göstermektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı alan içerisindeki politik söylemlerde erkekler güçlü ve koruyucu, kadınlar ise güçsüz dolayısıyla korunan tarafta yer almıştır. Bu açıdan feminist yaklaşım prenslerin ön planda olduğu, kadınlarını ve çocuklarını korumak için savaşa gittiği, devletleri yönettiği, karar vericiler oldukları bu sistemi eleştirmiştir (Tickner, 1999: 46). Böylelikle sistematik bir değişimi savunan feminist yaklaşım kadının disiplinde görünür kılınmasına odaklanırken disiplinin kimliğini sorgulayarak toplumsal cinsiyet meselelerinin uluslararasılaşmasını amaçlamıştır (Doğan ve Özlük, 2016: 61). Bu sebeple cinsiyeti

ve toplumsal cinsiyet bakış açısını disipline taşıyarak alan genişlemesini sağlayan feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı kadınların deneyimlerinin yeniden yazılması yani toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde tüm uluslararası ekonomik, askeri, politik ve ideolojik süreçlerin tekrar analiz edilmesi, kavram ve kuramların yeniden oluşturulması gerektiğinin altını çizmektedir (Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 12-13).

3. FEMİNİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER YAKLAŞIMININ GELENEKSEL KAVRAMSALLAŞTIRMALARA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ VE YENİDEN YORUMLAMALARI

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı çatışma, savaş, güç, güvenlik ve barış kavramlarına yönelik yapılan geleneksel tanımları yeniden gözden geçirmiş ve bunca zamandır yapılan tanımlamaların maskülen, etnosentrik ve tepeden inme değerler etrafında örülü olduğunu ileri sürmüştür (Booth, 2005: 9). Feminist yaklaşım buradan yola çıkarak kadınların da bu kavramlar karşısında farklı deneyimler yaşadığını ve bu sebeple yalnızca maskülen değerlere atfedilen tanımlamaların yapılamayacağını vurgulamıştır. Bu amaç doğrultusunda kavramları revizyona uğratan feminist yaklaşım toplumsal cinsiyet bakış açısıyla kavramlara yönelik yeni tanımlamalarda bulunmuş, kadın sorunları ve politikalarını alana sokmuş ve disiplinin söylem alanına meydan okuyarak yorumsal anlamda bir genişleme sağlamıştır (Aydın Koyuncu, 2012: 117).

3.1. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı Açısından Çatışma Kavramı

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı toplumsal cinsiyet, ırk, etnik yapı, sınıf gibi ayrımlara dayanarak insanların hak ve saygınlıklarına yönelik sistematik ihlallerin düşünülmesi yönünde araçlar ortaya koymuştur. Bu doğrultuda oluşturulan eşitsiz yapılanma ve asimetrik güç ilişkilerinin tekrar incelenmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır (Sharoni, 2010: 4). Bu bağlamda feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının üzerinde en çok durduğu konu savaş ve çatışmaların nedenlerinden ziyade sonuç ve etkilerine odaklanmak olmuştur. Yaklaşım, realizm çerçevesinde tarihsel süreç boyunca yaşanan tüm çatışma ve savaşlar incelendiğinde bir ülkenin varlığını sürdürebilmesi ve kendisini iç ve dış tehditlere karşı koruyabilmesinin aracı olan

savaşların erkek hegemonyasında yürütüldüğüne dikkat çekmiştir (Tickner, 2004: 44-47).

Geleneksel görüşte erkeklere cesaret, savaşma kabiliyeti, irade ve güç özellikleri atfedilirken; kadınlara korku, zayıflık, güçsüzlük özellikleri atfedilmiş; savaş eylemi kadını korumak uğruna gerçekleştirilen bir etkinlik olarak ortaya konulmuştur (Taner ve Gökalp, 2019: 17). Örneğin, geleneksel yaklaşımlardaki hem kadın hem erkek için kalıplaşmış yapıyı vurgulayarak savaş söylemini bozan Elshtain'a (1987) göre tarih boyunca erkekler "*adil savaşçı (just warrior)*", kadınlarsa "*güzel ruhlar (beautiful soul)*" olarak görülmektedir; ancak bu kalıplaşma biçimi yanlıştır. Ona göre kadınların barışla, erkeklerinse savaşla olan birlikteliğini vurgulayan bu streotipler hem pasif erkekleri hem de savaşan kadınları dezavantajlı kılmaktadır (Aktaran Radoi, 2012: 168). Bu şekildeki savaş öğretilerine meydan okuyan feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı çatışma ve savaşlar boyunca kadının hangi pozisyonda yer aldığını irdelemeye başlamıştır. Bu doğrultuda kadınların zannedildiğinin aksine çatışmaların ikincil derecedeki muhatabı olmak yerine, bire bir muhatabı olduğu belirtilmiştir (Taner ve Gökalp, 2019: 14).

Çatışma ve savaşlarda kadınların cinsiyet ilişkilerinden nasıl etkilendiği dört farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki toplumsal rollerdir. Buna göre kadınların korunan tarafta yer aldığı, erkeğinse koruyucu tarafta yer aldığı belirtilmektedir. İkinci unsur kimlikler oluşturmaktadır ve bu kimlikler kadınlık ve erkeklik olgusu üzerinden inşa edilmektedir. Üçüncü kategoriyi kurumlar oluşturmakta ve kurumlar aracılığıyla toplumsal cinsiyetin içselleştirildiği belirtilmektedir. Son kategoride ise milliyetçilik temelinde şekillenen ideolojiler yer almaktadır (Bunga, 2017: 8). Bu doğrultuda feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre kadınların savaş ve çatışma zamanlarında ve hatta sonrasında deneyimledikleri ve hem psikolojik hem de fiziksel anlamda karşılaştıkları zorluklar onların da erkekler kadar bu kavram çerçevesinde dile getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Feministlere göre ataerkil söylem yoluyla oluşturulan pratiklerin meşrulaştırıcı bir özelliği bulunmaktadır (Sığın ve Canatan, 2018: 167). Kadınların barıştan yana, erkeklerinse savaştan yana olması söylemi, ataerkil normların sisteme adapte ettiği, başka bir seçim tanımadığı ve bireylerin düşünce yapılarını şekillendirdiği savıyla feministlerce eleştirilmektedir. Bu kapsamda söz konusu dil

ve söylem aracılığı ile aslında yalnızca kadınların değil aynı zamanda hegemonik erkeklik üzerinden erkeklerin de baskılandığı dile getirilmektedir. Diğer taraftan bu erkek hegemonik dilsel söylem çatışma durumlarındaki kayıpların incelendiği raporlara da sirayet etmiştir. Bu raporlarda kadın ve çocukların aynı kategoride kümелendiği görülmekte böylece korunmaya ihtiyacı olan, çözüm üretemeyen aciz bir kadın kimliğinin hegemonik dille yeniden pekiştirildiği ileri sürülmektedir (Gürpınar, 2017: 474).

Feminist bakış açısı çatışma ve savaş zamanlarında kadınların yalnızca mağdur veya kurban olarak yer almadığını aynı zamanda birer aktör, fail olarak da yer aldıklarını dile getirmektedir. Bu doğrultuda kadınların iki farklı rolü vurgulanmaktadır. Bunlardan ilki tarihsel öğretilerin ataerkil ve milliyetçi perspektifi ışığında çatışma ve savaş zamanlarında kadınların uluslar için oğullar doğuran anneler, tecavüze uğrayan mağdurlar ya da cephede vatan için savaşan erkeklerle yardım eden cefakâr kadınlar olarak yer aldığı modeldir. Bu modele göre kadınlara çatışma ve savaşlarda yüklenen eylem alanı oldukça sınırlıdır ve kadın ikinci statüde kalan güçsüz bir kimliktir. İkincisi ise feminist bakış açısının algıları genişletmeyi hedeflediği bir model olup kadınların da erkekler kadar zalim, gaddar, acımasız rollerde yer alarak savaşçı olabileceği savından hareket etmektedir. Bu modele göre kadınlar da erkeklerle eşit derecede savaşçı ve güçlü bir kimlik olabilmektedir (Peterson, 1994: 80-82 ve Tickner, 2004: 47).

Feminist bakış açısına göre kadına atfedilen duygusal olma, kırılgan ve naif görünümünün aslında toplumsal cinsiyet normlarına göre şekillendiği ve bu durumun bir cinsiyet değil; kişilik meselesi olduğu belirtilmektedir (Ahall, 2018: 45). Özellikle bölgesel krizlerde, etnik çatışma ya da savaşlarda her iki cinsiyetin de şiddetin hem mağduru hem de uygulayıcısı olabileceği ve erkekliğe atfedilen gücü kadınların da kullanabildikleri gözlemlenmiştir (Bilgin Aytaç, 2018: 13). Örneğin Lynndie England, 2003 ve 2004 yıllarında Irak müdahalesi sonrasında Bağdat'taki Ebu Garip Hapishanesi'nde Iraklı tutuklulara yaptığı işkencelerle adından skandallarla söz ettiren bir ABD kadın askeri personelidir. England, toplumsal olarak yerleşmiş kadın figürünün tam aksine uyguladığı işkence yöntemleriyle gündeme gelmiş ve medyada kendisinden bir canavar ve şeytan olarak bahsedilmiştir (Myrie, 2004 ve Goldenberg, 2004).

Feminist yaklaşıma göre savaş bir yandan erkeğin otoritesini sağlamlaştırırken kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayrımını derinleştirmektedir. Erkeklerin savaşlara kadın ve çocuklar gibi savunmasız grupları korumak için giriştiği öğretilerine karşılık, son dönemlerde yaşanan savaşlardaki kayıpların çoğu sivil kayıplardan oluşmaktadır. Bu sivil kayıplar içindeki kadın ve çocuk oranlarının 20. yüzyılın başlarından itibaren %10'lardan % 90'lara çıktığı ifade edilmektedir (Pankhurst, 2010: 148). Örneğin Amerika'nın Irak'a müdahalesi ve sonrasında yaşanan süreçte, sivil kayıplar içerisinde kadın ve çocukların oranının %55, Afganistan'a yapılan müdahalede ise %60'lara ulaştığı görülmektedir (Aktaran Aydın Koyuncu, 2012: 130). Hoffman ve Weiss'in verilerine göre ise 20. yüzyılın başındaki savaşlarda toplam ölümler içerisinde %10-15 civarında olan sivil kayıplar yüzyılın sonunda %90-95'lere ulaşmıştır (Hoffman ve Weiss, 2006: 73). Savaş mağdurlarının %80-90'nı sivil, kadınlar ve çocuklardan oluşmaktadır (Radoi, 2012: 165). Kısacası Tickner'in da belirttiği gibi "genç erkeklerin savaşa kadınları ve çocukları korumak için giriştikleri söylene de savaş sonundaki ölü oranlarında kadınların sayısının diğerlerine kıyasla çok yüksek olduğu görülmektedir" (Tickner, 1997: 627).

Özellikle 21. yüzyıla beraber hegemonik eğilimlerin ön plana çıktığı güçlü devletlerde ırk, dil, etnik köken, mezhep çatışmaları yaşanmaya başlamış, çatışma ya da savaş kavramının belli bir alana ya da kişiye yönelik olmaktan çıkıp boyut atladığı bir döneme girilmiştir. Bu dönemde artan milliyetçi faaliyetler ve arkasındaki hegemonik dürtülerle birlikte eril kavramların da bolca sergilendiği belirtilmektedir. Çatışma kavramı en az biri devlet hükümeti olan iki taraf arasında silahlı kuvvet kullanımının olduğu, hükümeti veya bölgeyi ilgilendiren tartışmalı bir uyumsuzluk sonucu bir yılda çatışmaya bağlı en az 25 ölümün gerçekleşmesi durumu olarak tanımlanmaktadır (Hedström ve Senarathna, 2015: 13). Söz konusu çatışma ve savaş sırasında ve sonrasında ise kadınlar çift taraflı bir biçimde bu durumdan olumsuz anlamda etkilenmektedirler. Örneğin bu dönemlerde sivilin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan temel sosyal hizmetlere erişimleri kadınlar açısından baskı, sokağa çıkamama, taciz ve tecavüz gibi sebeplerle engellenirken, söz konusu durumlarda ekonomik bunalım sebebiyle ortaya çıkan işsizlik sonucu erkeğin aile içerisinde kadına yönelik şiddeti de söz konusu olabilmektedir. (Rehn ve Sirleaf, 2002a: 14).

Diğer taraftan iç çatışma ya da silahlı çatışmaların yaşandığı ülkelerde insani krizlerin ülkeler arası silahlı çatışmalardan daha şiddetli olabilmesi de söz konusudur. Örneğin 2013'ün başında Nijerya hükümeti ve Boko Haram terör örgütü arasında yaşanan silahlı çatışmalarda Borno, Yobe ve Adamawa'da yaşayan %70'i kadın ve çocuklardan oluşan sivil nüfustan 300 binden fazla kişi yerinden olmuştur. Mayıs 2013'te 470 bin insan Boko Haram isyanı yüzünden ülke içinde yer değiştirmiş, 60 bin insan ise komşu ülkeler olan Kamerun ve Çad'a mülteci olarak sığınmıştır (Bunga, 2017: 4). Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) ve Terörizm Çalışmaları ve Terörizmle İlgili Yanıtlar Konsorsiyumu (Consortium for the Study of Terrorism and the Response to Terrorism-START) raporuna göre söz konusu çatışmalarda insan kaçırma, kölelik, tecavüz, katliam, çocukların Boko Haram savaşçısı olarak kaçırılması, kadınların alanlarının sınırlandırılması gibi temel insan hakları ihlalleri yaşanmıştır (START, 2014: 6-8).

Çatışma boyunca ve sonrasında kadınların annelik ve aile içi görevleri bakımından yaşadığı zorluklar ise çatışmanın kadınlar üzerindeki başka bir boyutunu daha ortaya koymaktadır. İkinci bölümde ayrıntılarıyla aktarılacağı üzere kadınların çatışma ve savaş durumlarında karşılaştıkları ve deneyimledikleri zorlukların bazıları şu şekilde sıralanabilmektedir: kadınlara karşı bir savaş silahı ya da stratejisi olarak kullanılan tecavüz ve sistematik tecavüz, sonrasında yaşanan travmatik süreçler, ataerkil toplumun dayattığı önyargılar ve onlarla mücadele edilememesi, rehin tutulma, zorla hapsedilme, işkence görme, toplumsal dışlanma, istenmeyen hamilelik, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, namus cinayetleri, zorla evlilik, zorunlu göç olaylarının yaşanması ve bu göç sırasında yalnızca kadın olmaları sebebiyle yaşanan istismarlar, göç edilse dahi gidilen yerdeki toplumsal ön yargılar ya da savaştan dönmeyen eşlerinin yerlerine geçerek aile geçimini sağlamaya çalışmaları. Bu açıdan kadınların savaş deneyimi tek boyutlu değildir ve kadın kimlikleri sebebiyle yaşamak zorunda kaldıkları bu deneyimler kadınların hem fiziksel hem de psikolojik anlamda yaşam mücadelesi vermesini gerekli kılmaktadır (Rehn ve Sirleaf, 2002a: 17).

Çatışma ve savaş kavramlarıyla bağlantılı olarak ele alınan bir diğer kavram da militarizm kavramıdır. Bu kavram ilk kez 1860'larda Fransız anarşist düşünür Pierre Joseph Proudhon tarafından kullanılmaya başlanmış ve bu kavramın yüzyılı aşan

tarihçesi bir yandan tarihsel olaylar bir yandan da düşünsel gelişmelerle şekillenmiştir (Altınay, 2011). Tarihsel anlatılar boyunca farklı tanımlamalarla karşımıza çıkan militarizm kavramı aslında hep savaş kavramıyla birlikte yan yana yürütülse de tarihçi Alfred Vagts “militarizm savaş zamanından çok barış zamanında gelişir” diyerek kavramın hazırlayıcı bir unsur olduğunu; Avrupa tarihçisi Michael Howard ise “askeri alt kültüre ait değerlerin toplumun egemen değerleri olarak algılanması” olarak belirterek kavramın yayılan bir unsur olduğunu dile getirmiştir (Aktaran Altınay, 2011). Toplumu bir arada tutmak için bir uyum projesi ya da toplumsal bir tutkal olarak değerlendirilebilen milliyetçiliğin militarizm yoluyla askeri değerlerin toplumsal hayata aktarılmasında rol oynayabileceği ifade edilmektedir (Sirman, 2002: 228).

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının önemli isimlerinden biri olan Enloe’nun (1989: 79) tanımına göre “ulus, ortak bir geçmiş tarafından biçimlendiklerine ve ortak bir kaderi paylaşmaya yazgılı olduklarına inanan insanlardan oluşan bir topluluktur. Bu inanç genellikle ortak bir dilden ve etrafındaki gruplardan farklı olma hissinden doğmaktadır. Milliyetçilik, bu inançları besleme ve ulusun kendi kaderine hakim olmasına olanak tanıyan siyasetleri teşvik etme taahhüdüdür.” 19. ve 20. yüzyılın uluslararası sistemi genel olarak ulus devlet anlayışı ve bu anlayış çerçevesinde şekillenen milliyetçilik etrafında kurulmuştur. Bu sistemle birlikte bireylerin kimlik ve arzuları, sosyal hayatları şekillendirilmiştir. Bu sebeple milliyetçilik kavramının yalnızca dar tanımıyla ele alınıp bir siyasi ideoloji olarak tanımlanması yerine milliyetçiliğin sosyal, ekonomik, kültürel oluşumların arkasındaki fikirler ve pratikler bütünü, dünyayı algılayış biçimi olduğu ve bu açıdan kültürel alanla da ilişkili olduğu belirtilmektedir (Altınay, 2013: 17).

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı milliyetçilik ve militarizmin kendine has kimlikler ürettiği iddiasıyla özellikle toplumsal cinsiyetin hissedilmesine yol açtığını, kendine ait kadınlık ve erkeklik durumları yarattığını ve zafer kazanmanın erkeksileştirildiğini ileri sürmüştür. (Arman ve Şerbetçi, 2012: 74). Bu doğrultuda, yaklaşım “*toplumsal cinsiyet körü (gender blindness)*” olabilen milliyetçilik çalışmalarına kadının da dahil edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Kelleci, 2017: 414). Söz konusu yaklaşımın dikkat çektiği bir başka nokta ise ulusu anne kimliği üzerinden tanımlayan anlayışın aslında çatışma ortamlarında kadın bedeninin savaş

alanına dönmesine sebebiyet verdiği, bunun ise dolaylı olarak çatışmalarda kadın bedenine yapılan ihlallerin düşmanın toprağına yapılan bir ihlal olarak görülmesine neden olduğudur (Özdemir, 2015, 310).

Diğer taraftan Enloe (2000: 29) militarizasyon sürecinin kendine meşru alanlar yaratabilmek için eğitim, medya ve sanat gibi farklı araçlar kullanabildiğini belirtmiştir. Bu araçlarla ahlaki anlamda savaşı haklı çıkarma mekanizmalarına işlerlik kazandırılmaktadır. Örneğin medya aracılığı ile cesur ve kurtarıcı erkek askerler gösterilirken; biz ve diğerleri algısı ile bir ötekileştirme bilinci yerleştirilebilmektedir. Medya araçlarının bir başka boyutunu ise çatışma veya savaş zamanlarında askerlere izletilen cinsel içerikli görseller oluşturmaktadır. Böylece düşman ülkenin kadınlarına yönelik bir saldırı güdüsü harekete geçirilmektedir. (Zawati, 2010: 151).

Bunların yanı sıra dilsel söylem de militarizasyona katkı sağlayan başka bir araç olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle militarizasyon süreçlerinde yiğitlik ideolojilerinin yanında dişileştirilmiş söylemler de yer almaktadır. Amerika'da beyaz adamın fethettiği pek çok coğrafi bölgeye verilen Louisiana, Maryland, Virginia, North Carolina, South Carolina gibi kadın isimleri örneklerinde de görüleceği üzere erkekler için fetheden, kadınlar için ise fethedilen imgesi oluşturulduğu belirtilmektedir (Arman ve Şerbetçi, 2012: 75). Benzer şekilde kullanılan silahlara verilen isimler de cinsiyet vurgusu taşımaktadır. Örneğin ilk atom bombası ve onu atan uçak bu anlayış çerçevesinde cinsiyetlendirilmiştir. Buna göre bombalar küçük oğlan (little boy) ve şişko adam (fat man) olarak isimlendirilirken, bombayı atan uçağı uçağı kullanan pilot Paul Tibbets'in annesi Enola Gay'ın ismi verilmiştir. (Doğan ve Özlük, 2016: 62).

Görünürde bir erkek alanı olarak ortaya konan çatışma süreçlerinin arka planında kadınlar farklı rollerle yer almaktadır. Örneğin ordulara çocuklarını yollayan annelerin yanı sıra orduda çalışan erkeklerin eşleri olan kadın deneyimleri ve ordu içerisinde maskülen değerlere bürünerek hareket etmek zorunda kalan kadınlar bulunmaktadır. Bu sebeple her kadının deneyimi aynı olmadığı gibi Enloe'nun (2000: 17) deyişiyle bu süreçler farklı deneyimler dolayısıyla her zaman kadınlar arasında birbirlerine karşı bir bağlılık hissine de yol açmamaktadır. Bununla birlikte çatışma süreçlerinde kadınlık ve erkeklığe atfedilen tutumların gerçeklerle

örtüşüp örtüşmediğinin incelemesini yapan feminist yaklaşım, oluşturulan algıların aksine çatışma durumlarında kadın ve erkeklerin birbirinden farklı tutumlar izlemediklerini ileri sürmüştür. Başka bir ifade ile kadınların barışçıl doğalarıyla birlikte korunması gereken, zayıf varlıklar; erkeklerinse savaş yanlısı, çatışma güdüsüne yatkın bireyler olup olmadıkları araştırıldığında aslında bu durumun toplumsal cinsiyet söylemleriyle içselleştirilmiş olduğu ifade edilmiştir. Örneğin 1997 yılında World Politics'te yayınlanan Mark Tessler ve Ina Warriner'in İsrail, Mısır, Filistin ve Kuveyt'in Arap-İsrail ihtilafı konusundaki tutumlarını inceleyen çalışmalarında bu toplumlardaki kadın ve erkeklerin çatışmaya karşı önemli ölçüde farklı bir tutumlarının olmadığı ve kadınların erkeklerden daha az militarist olduklarına dair hiçbir kanıtın bulunmadığını iddia etmiştir (Tessler ve Warriner, 1997). Başka bir örnek olarak Latin Amerika ve Afrika'daki bazı devrimci muhalif hareketlerine bakıldığında kadınların askeri gücün önemli bir bölümünü oluşturduğu veya 1979-1990 yılları arasında İngiltere'de başbakanlık görevini yürüten Margaret Thatcher, 1980-1984 yılları arasında Hindistan'da başbakanlık görevini yürüten Indra Gandhi ve 1997-2001 yılları arasında ABD Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Madeleine Albright gibi kadın liderlerin gerektiğinde diğer devletlerle veya gruplarla savaşmaktan geri durmadıkları dile getirilmektedir (Aktaran Ataman, 2009: 26).

Sonuç olarak uluslararası feminist yaklaşımın ana eleştirisi savaşın erkeklik ve kadınlık deneyimleri üzerinde oluşturduğu farklılıklardır ve bu farklılıkların görünür kılınmasını istemektedirler. Bu çerçevede eril egemenlik ve ataerkillik altında şekillenen toplumsal cinsiyet ilişkilerinin militarizm ve savaştan beslendiğini ileri sürmektedirler (Taner ve Gökalp, 2019: 24). Bu noktada feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı özellikle çatışma ve savaş öncesinde ulus tarafından yüceltilen kadınların çatışma zamanları ve sonrasında ele geçirilen bir nevi savaş ganimeti olarak görülüp aşağılanmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Bu noktada feministler için önemli olan nokta herkesin kaderini belirleyen çatışma durumlarında ve savaş kararlarının alınmasında kadınların da eşit ve adil derecede rol oynayabilmesidir (Tickner, 1991: 34).

Diğer taraftan çatışma sonrası dönemde de kadınların yaşadıkları zorluklar devam etmektedir. Örneğin çatışma ortamından psikolojik travma ile evine dönen erkeklerin aile içerisindeki davranışlarında değişiklikler gözlemlenebilmekte, evlerini

savaş alanına benzer bir şekle dönüştürebilmektedirler. Örneğin Yugoslavya’da olduğu gibi aile içi şiddet çatışma sırası ve sonrasında da devam edebilmektedir (Hedström ve Senarathna, 2015: 15). Kadına yönelik gerçekleştirilen bazen fiziksel bazen de psikolojik bir şiddete bürünen bu devamlılık halini Cockburn hem evde, sokakta, çatışma alanında yani mekânsal olarak hem de yumruktan nükleer füzelere kadar ölçütsel bir devamlılık olarak belirtmektedir (Cockburn, 2012).

Bununla birlikte, kadınların çatışma ve sonrası dönemlerinde yaşadığı zorluklar eğitim alanındaki göstergelerle de bağlantılıdır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)’ın 2014 yılında Türkiye’deki barınma merkezlerinde bulunan kadınlar üzerine yaptığı bir araştırmada, kadınların %64’ünün eğitim durumlarının en fazla ilkokul seviyesinde olduğu, yaklaşık %20’sinin okuma yazma bilmediği ve %90’ının ise herhangi bir mesleğe sahip olmadığı belirtilmiştir (AFAD, 2014: 24). Eğitim seviyesindeki düşüklük ve kadınların çatışmaların yaşanmadığı dönemlerde bir mesleğe sahip olamamaları durumu, onların çatışma ve savaş sırası ve sonrasındaki dönemlerde daha zorlu bir sürece girmelerine sebep olmaktadır.

Diğer taraftan devletin dış tehditlere karşı kendini korumak amacıyla girdiği haklı savaş argümanını sorunsallaştıran feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı, bu argümanla devletin kendi güvenliğini insan güvenliğinden üstün tutarak bir ikilik yarattığını ileri sürmüştür (Egbatan ve Şahin, 2014: 11). Farklı aktörlerin güç mücadelesinin bir aracı olarak kullandıkları çatışma ve savaş durumu söz konusu aktörlerin kendi istekleri dahilindeki bir barış ortamını yaratma maksadı taşısa da bu süreçler sırasında ve sonrasında yaşanan problemlere çözüm bulamamalarının patolojik bir duruma yol açtığı belirtilmektedir. Yapılan onca girişim, sözleşme, uluslararası faaliyete rağmen bu sorunlara çözüm bulunamamasının ilk örneği I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan II. Dünya Savaşı olmuş ve yine dersler alınamayarak tarih sahnesinde pek çok savaş yaşanmış ve hala daha yaşanmaktadır. Özellikle kadınların çatışmalarda yaşadıkları durumu uluslararası arenada gözler önüne seren 1990’lı yıllarda yaşanan Yugoslavya’daki durumların benzeri bugün halen daha dünyanın pek çok yerinde yaşanmaya devam etmektedir (Ülgül, 2017: 444).

3.2. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı Açısından Toplumsal Cinsiyet, Güç ve İktidar Kavramları

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının analiz çerçevesi hangi kavrama oturtulursa oturtulsun temelindeki ana odak noktalarından biri her zaman toplumsal cinsiyet olmuştur. Yaklaşımın kendi içerisindeki farklı ideolojilerden beslenen dağınık yapısı sonucu toplumsal cinsiyet konusunda da farklı görüşler ortaya atılmıştır. Örneğin radikal feministler dişiliği yücelterek, kadın ve erkek arasında yalnızca kültürel anlamda değil biyolojik anlamda da farklılıkların olabileceğini savunurken, liberal feministlere göre kadın ve erkek arasındaki fark yok denecek kadar az veya eşittir. Postmodern feministler ise radikal feministlerin toplumsal cinsiyet konusundaki yaklaşımlarını abartılı bulmuş, liberalleri ise toplumsal cinsiyeti küçümstedikleri yönünde eleştirerek ikisi arasında bir yerde durmayı seçmiştir (Doğan ve Özlük, 2016: 62). Farklı tanımlamalar olsa da feministlere göre uluslararası ilişkilerin ve buna bağlı olarak da uluslararası siyasetin doğası cinsiyetlendirilmiş, özellikle de seçkin erkekler tarafından şekillendirilmiştir. Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının disipline yönelik eleştirilerinin temel odağında da bu durum yatmaktadır (Enloe, 1989: 29).

Bu açıdan feminist yaklaşımın sunmuş olduğu cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı dikkate alınmalıdır. Toplumsal cinsiyet kavramını literatüre kazandıran Ann Oakley'e göre cinsiyet (sex) biyolojik bir ayrımı anlatırken, toplumsal cinsiyet (gender) sosyo-kültürel bir ayrımı barındırmaktadır (Oakley, 1972: 98). Feminist yaklaşıma göre cinsiyet kişilerin doğuştan gelen biyolojik unsurlarını yani kadın ve erkeği tanımlarken; toplumsal cinsiyet kavramı kişilere toplum tarafından giydirilmiş, ataerkil bir düzen tarafından inşa edilerek kişiler tarafından benimsenmesi beklenen ve eşitsizliğe dayalı olan kadınlık ve erkeklik halleri olarak tanımlanmaktadır (Cockburn, 2012).

Diğer taraftan uluslararası feminist yaklaşım toplumsal cinsiyet algısının Uluslararası İlişkiler disiplinde ve özellikle de kadınların karar alıcı mekanizmalarda neden yer alamayışını sorgulamıştır. Disipline yönelik sorgulamadaki ilk fitilin ateşi 1998 yılında Francis Fukuyama'nın *Foreign Affairs* dergisinde yayınlanan *Kadınlar ve Dünya Siyasetinin Evrimi (Women and the*

Evolution of World Politics) adlı makalesiyle atılmıştır. Bu makalede Fukuyama'ya göre cinsiyetlendirilmiş beklenti ve imajların kaynağı olarak kültüre çok fazla dikkat çekilmiş olsa da biyolojiye çok fazla önem verilmemiştir. Bu sebeple Fukuyama biyolojik farklılık üzerinden bir analiz gerçekleştirmeye çalışarak kadın ve erkeğin farklı olduğunu, bu sebeple de kadının politik anlamdaki düşünüş yapısının karar verici ve yönetici mekanizmalarda etkisiz kalacağını belirtmiştir (Fukuyama, 1998: 25).

Fukuyama (1998: 25-33) makalesine biri Tanzanya diğeri de Hollanda hayvanat bahçesinde tutulan şempanzelerin şiddet davranışlarını anlatarak başlamaktadır. Ona göre dişi şempanzeler şiddetli, acımasız ve rekabetçi olabilmelerine rağmen en kötü şiddet ve koalisyon biçimini erkek şempanzeler yapmaktadır. Ayrıca erkek ve dişi şempanzelerin koalisyon yapma biçimleri de farklıdır. Erkekler tamamen araçsal hareket edip, sebepleri hesaplarken; dişiler duygusal bağlar kurmaktadır. Fukuyama şempanzelerin insanlara en yakın evrimsel doğaya sahip olduğunu ifade ederek uluslararası ilişkilerdeki cinsiyet farklılıklarını anlamak maksadıyla bu çalışmayı kullandığını belirtmiştir. Fukuyama erkekler tarafından yönetilen dünyanın daha saldırgan olduğunu ve böyle bir dünyada savaşma ihtimalinin yükseldiğini belirtirken, kadınlarca yönetilen dünyanın ise daha az saldırgan, maceracı, şiddetli, rekabetçi ve yaşadığımızdan daha az çatışmacı olup daha çok uzlaşmacı ve işbirliğine açık olacağını ifade etmiştir.

Bununla birlikte Fukuyama tamamen kadınlar tarafından yönetilen bir dünyanın aynı zamanda sorumluluğu da beraberinde getireceğini belirtmektedir; çünkü ona göre böyle bir durumda Batılı olmayan ülkelerin dizginlenemeyen erkekliklerine karşı yeterli koruma sağlanamayacaktır. Fukuyama'ya göre; Batılı demokrasiler kadınları ciddiye alsalar ve barış içerisinde yaşamaktan yana bir tercihte bulunsalar bile dünya üzerinde hırslı ve dizginlenemeyen erkekler tarafından yönetilen başka yerler de vardır. Bu yüzden Fukuyama erkeksi politikalara zorunlu olarak ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür (Fukuyama, 1998: 36-37). Fukuyama'nın bu argümanı kadınlar tarafından yönetilen bir toplumun aslında rekabet için yeterli kaynak sağlayamayıp şiddet yaratacağını varsaymaktadır. Bu tür açıklamaların ise aslında disiplindeki kadınların etkinliğini olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Benzer

argümanlar aracılığı ile karar verici mekanizmalarda kadının yer alamayacağı fikri zihinlere işlenmeye çalışılmaktadır (Charlesworth, 2008: 348).

Diğer taraftan, feminist uluslararası ilişkiler yaklaşım cinsiyetlendirilmiş yapılara, kadın deneyimlerinin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik alanlarda göz ardı edilmişliğine karşı çıkarak uluslararası ilişkilerin ana gündemi (mainstream) olarak kabul edilen alanların aslında birer erkek gündemi (malestream) olduğunu belirtmektedir (Doğan ve Özlük, 2016: 62). Bu sebeple uluslararası ilişkilerin bir erkek dünyası kurgusuna dayandığı ve bir erkek sanatı olduğu varsayımına şiddetle karşı çıkan feminist yaklaşım devlet, iktidar ve güç kavramlarına karşı eleştirilerde bulunmuştur (Runyan ve Peterson, 1991: 70). Feminist yaklaşım devletin kadınlık ve erkeklik halleri üzerinden güç kavramını inşa etmesini sorunsallaştırmaktadır. Buna göre disiplinin merkezi kavramlarından biri olan güç erkek merkezlidir ve bu durum kadınların ekonomik, siyasi ve askeri güç sistemlerinde karar verici mekanizmalara adapte edilmesinin önünü tıkamaktadır (Ataman, 2009: 24). Bu bağlamda özellikle ikinci dalga feminist hareketin gündeme getirdiği bir husus olarak özel alanın devletin güç unsurları aracılığıyla kontrol altına alındığı, ataerkil sistemin belirlenmiş olan cinsiyet kimliklerini baskılayarak özel alana müdahalelerde bulunduğu ileri sürülmüştür (Bilgin Aytaç, 2018).

Toplumsal cinsiyet politikaları ilk kez 20. yüzyılın sonlarına doğru kalkınma politikalarının içerisinde kendini göstermeye başlamıştır. Yaklaşık olarak yüzün üzerindeki ülke bu politikaları devlet bürokrasisinin çeşitli aşamalarında kullanmaktadır (Henshaw, 2017: 5). Temel reformlar aracılığıyla kurumsal anlamda toplumsal cinsiyet politikalarını politikaya dahil etme girişimleri ise bazen daha fazla bürokrasi yaratmaya bazen de eksik ve hatalı sonuçlar vermeye sebep olmaktadır (True ve Mintrom, 2001: 31). Diğer yandan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması iktidar ve devlet nezdinde değerlendirilirken akıllara yapılması gereken yasal bağlayıcılıklar gelmektedir. Bu adım önemli bir aşama olsa da yalnızca yasal adımlarla bir bağlayıcılık kazandırma girişimi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan tamamen kaldıracığı anlamını taşımamaktadır. Örneğin dünya genelinde kadınların meclislerdeki temsil oranları erkeklere kıyasla oldukça düşük seviyelerde olmasına rağmen 1990'larda eski Yugoslavya ve Ruanda'da bu durumun tam tersi yaşanmıştır (Gerecke, 2010: 144). Söz konusu dönemlerde Birleşmiş Milletler

Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO)’nın verilerine göre Ruanda’ya bakıldığında başbakanının bir kadın olduğu görülmekle birlikte ülkede kadın erkek arasında ekonomik anlamda bir eşitsizlik yok denecek kadar az boyutlarda kalmış ve okuma oranı %98 olarak belirtilmiştir. Yugoslavya’da ise okuma oranı %100 iken kadın ve erkek arasında eğitimde bir eşitsizlikten söz edilmemektedir (Aktaran Özdemir, 2015: 312). Fakat aynı dönemde söz konusu ülkelerde yaşanan çatışma ve katliamlar sonucundaki süreç yasal olarak toplumsal cinsiyet bakımından bir eşitlik sağlansa bile uygulamadaki eşitsizliklerin giderilemeyeceğini gözler önüne sermiştir. Bunun temel gerekçesi ise eşitsizlikten bahsedilirken yalnızca sağlık, eğitim, ekonomi ve yasal alanlardan söz edilirken sosyo-kültürel ve geleneksel eşitsizliklerin göz ardı edilmiş olmasıdır (Gerecke, 2010: 146).

Toplumsal cinsiyeti bir araç olarak kullanan feminist yaklaşım böylelikle gündelik hayatın içerisine gizlenmiş güç ve iktidar pratiklerinin ardındakilere odaklanmıştır. Freud’un “biyoloji kaderdir” ifadesine Butler’in “kültürün kader” olduğu önermesiyle karşı çıkan feministler, cinsiyetlerin kültür tarafından inşa edildiğini savunmaktadırlar (Erbaş, 2018: 76). Bu anlayış çerçevesinde çocukluktan yetişkinliğe ve yaşlılığa varan süreçte evde, ailede, okulda, sosyal hayatta, devlet mekanizmalarında, sanatta, medyada, ekonomide ve sosyo-kültürel alanlarda ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerinin pekiştirildiğine ve bu süreçte iktidar ve iktidar ilişkilerinin önemli bir rol oynadığına dikkat çekmektedirler (Egbatan ve Şahin, 2014: 16). İktidar ideoloji, politika, söylem ve uygulamaları ile ataerkil düzeni destekleyerek toplumsal cinsiyetin yeniden üretimini sürekli kılmaktadır (Biter, 2017: 496).

Bütün bunların ötesinde feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre devletin katı, değişmeyen, istikrarlı bir yapısı da yoktur; aksine çok boyutlu, karmaşık ve değişime karşı direniş gösterse de değişebilme kapasitesi olan bir yapı sergilemektedir (Gazioğlu Terzi, 2015: 147). Bu sebeple devletleri tek başlarına toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üreticisi olarak görmenin hatalı bir yaklaşıma sebep olduğu da ileri sürülmektedir; çünkü devletlerin izlediği politikalar tarihsel, ekonomik ve kültürel duruma göre değişiklik gösterebilmektedir. İsveç, Kanada, Fransa ve en son Meksika gibi ülkelerin uyguladıkları politikalar aracılığıyla son

yıllarda feminist bir dış politika yaklaşımına geçtikleri görülebilmektedir. Bu doğrultuda feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının asıl eleştirdiği nokta devlet yani iktidarın toplumsal cinsiyet bağlamında değişime karşı göstermiş olduğu dirençtir (Gazioğlu Terzi, 2015: 169).

Bu bağlamda feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı genel olarak toplumsal cinsiyet analizlerinde kadın varlığının görünmez kılınmasına yönelik eleştirilerini yöneltmiştir. Bu eleştiriler doğrultusunda yaklaşımın temel amacı bir yandan kadınların oluşturulan toplumsal cinsiyet kalıpları ve algıları sebebiyle politika ve karar alıcı mekanizmalarda birer aktör olarak katılımcı ve liderler olarak yer alamamalarına işaret ederken, diğer taraftan da kadınların bu mekanizmalardaki yerlerini belgelemek olmuştur. Ancak toplumsal cinsiyet kavramı sabit bir kadın erkek ayrımından daha çok tarihsel ve kültürel kadınlık ve erkeklik tanımlamalarına ve bunlar arasındaki ilişkiye dayandığı için feminist yaklaşımın bu eleştirileri yaparken yalnızca kadın deneyim ve kimliği üzerine eğilmesinin yaklaşımın başka anlamda kör bırakılmasına sebep olduğu ileri sürülmektedir (Altınay, 2013: 19).

3.3. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı Açısından Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramı üzerinde herkesin hem fikir olduğu bir tanımlama olmamakla birlikte Uluslararası İlişkiler disiplininde kavramı kuramsal açıdan ilk ele alan Anold Wolfers'ın 1952 yılında yayımlanan *Muğlak Bir Simge Olarak Ulusal Güvenlik (National Security as an Ambiguous Symbol)* adlı çalışması olmuştur. Bu çalışmada “kazanılan değerlere yönelik bir tehdidin olmaması” şeklinde tanımlanan güvenlik, devlet merkezli bir yaklaşımla açıklanmıştır (Wolfers, 1952: 485). Güvenlik kavramının bu şekildeki benzer tanımlamalarının pek çoğu kavramı devlet ve ona bağlı olarak askeri güç üzerinden pekiştirmeye çalışsa da uluslararası ilişkilerin değişen yapısına bağlı olarak 1970’li yıllardan itibaren çoğulcu anlayış çerçevesinde eleştirilmeye başlanmıştır (Aydın Koyuncu, 2012: 119).

Bu eleştiriler çerçevesinde devletin güvenliğinin yalnızca askeri güç kapasiteleriyle açıklanamayacağı, bunun yanı sıra devlete yöneltilmiş dış tehditlere karşı entegrasyon, işbirliği, ve rejimlerin de önemli faktörler olacağı belirtilmiştir. Buna paralel olarak özellikle uluslararası arenada 1990’lı yıllarda değişmeye

başlayan uluslararası konjonktür ve realist çerçevenin sunduğu güvenlik anlayışı sorgulanmaya başlanmıştır (Tanrısever, 2005: 112-115). Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu sistemin de sona ermesi, dağılan Sovyetler Birliği'nden çıkan yeni devletler, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nun genişlemesi, etnik ve milliyetçi hareketlerin yükselişe geçmesi, ekolojik bozulmaların yaşanması, nükleer silahların yaygınlaşması, göç ve uluslararası terörizmin artması ile yeni güvenlik tehditleri oluşmaya başlamıştır. Böylece güvenlik kavramının kapsamında önemli değişikliklerin yaşanması geleneksel güvenlik yaklaşımlarının sorgulanmasına neden olmuş ve güvenlik kavramının yeniden tanımlanmasının gerekliliği disiplinin temel tartışmalarından biri haline gelmiştir (Aydın Koyuncu, 2012: 120).

Eleştirel güvenlik kuramları çerçevesinde değerlendirebilecek yeni güvenlik tanımlamaları genel anlamıyla kavramın devletler kadar bireyler (sosyal gruplar, sivil toplum, lobiler) üzerinde oluşturacağı etki ve sonuçların da incelenmesinin elzem olduğunu belirtmektedir. Eleştirel güvenlik kuramları çerçevesinde değerlendirilen feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının güvenlik kavramına ilişkin perspektifi ise kadınların uluslararası güvenlikteki yerini sorgulamakla birlikte toplumsal cinsiyet bakış açısıyla farklı güvenlik unsurlarını da açıklamaktadır (Gözen Ercan, 2017: 387). Uluslararası İlişkiler disiplininin geleneksel anlayışına göre daha önceden de belirtildiği üzere yüksek politika (high politics) alanları kapsamına giren güvenlik konusu erkek alanının bir enstrümanı, alçak politika (low politics) alanına giren barış konusu ise kadınların enstrümanı olarak belirlenmiştir. Disipline hakim olan bu eril anlayış sebebiyle kadınların ulusal ve uluslararası güvenlik konuları hakkında fikir beyanında bulunmaları amatör bir girişim olarak karşılanmıştır (Aydın Koyuncu, 2012: 131).

Bu doğrultuda daha çok doğrudan şiddeti ön plana çıkaran, askeri terimlerle açıklanmış olan erkek merkezli uluslararası güvenlik, egemen ve kendi çıkarları için hareket eden ulus devletlerin oluşturduğu bir sistemdeki savaş ve barış ve özellikle de askeri strateji konularında ele alınan bir kavram olarak tanımlanmıştır (Ataman, 2009: 24). Bu ve benzeri tanımlamalar ise feminist yaklaşımın güvenlik kavramını eleştirmesi için yeterli olmuştur; çünkü güvenlik anlayışı yalnızca devlet odaklı düşünülmüş ve devlet dışındakiler tehdit unsuru olarak belirlenmiştir. Ancak feminist

yaklaşımına göre aileden başlayarak ulusal ve uluslararası yayılan bir şiddet ortamı vardır ve bu ortamın ilişkileri birbirileri ile bağlantılı şekilde ilerlemektedir. Bu sebeple yapılan tanımlamalar bireyler arasındaki ilişkileri ve onların doğurduğu şiddet ortamını görmezden gelmektedir. Dolayısı ile feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre şiddeti önleyecek olan güvenlik kavramının tanımlaması tepeden inmece, eksik ve tek taraflı bir tanımlamayı barındırmaktadır (Booth, 2005: 9).

Feminist yaklaşım bu çerçevede kavramı eleştirmiş ve eksiklikleri tamamlayıcı nitelikte katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda öncelikle şiddetin tanımını gözden geçirmiştir. Johan Galtung (1969)'a göre şiddetin iki farklı biçimi bulunmaktadır. Bunlardan ilki doğrudan şiddet iken, ikincisi dolaylı/yapısal şiddettir. Doğrudan şiddet karşı tarafa fiziksel güç aracılığıyla uygulanan zarar, şiddet ve üzüntü yaratma halidir. Bu tür şiddetin kadınlar üzerinden tanımlanmasının en belirgin örneği savaşlarda bir silah olarak kullanılan tecavüzdür. Dolaylı/yapısal şiddet ise fiziksel güçten farklı olarak uygulanan baskıcı sosyo-kültürel politikalar, yaptırımlar, cinsiyet ayrımcılığı, pornografi, kadınların eğitim, sağlık, ekonomik ve kültürel alanlara erişimindeki kısıtlılık, işsizlik, açlık, hastalık ya da psikolojik boyutları kapsayacak mekanizmalar aracılığıyla karşı tarafın zarar görmesini sağlama olarak tanımlanmaktadır (Galtung, 1969: 171).

Bu noktada feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı daha çok Galtung'un tanımındaki dolaylı/yapısal şiddete odaklanmış, kadınların güvenlik boyutunda doğrudan şiddet kadar yapısal/dolaylı şiddete de uğradıklarını vurgulamıştır. Feminist yaklaşıma göre doğrudan şiddetin etkileri kolayca tespit edilebilse de özellikle çatışma ve savaş zamanlarında yaşanan dolaylı/yapısal şiddetin etkileri ve bunu engelleyici tedbirlerin alınması zorlaşmaktadır (Gürpınar, 2012: 477). Bütün bunlarla birlikte analizlerinin temeline her zaman olduğu gibi toplumsal cinsiyeti yerleştiren feminist yaklaşım, güvensizliğin nedenlerinin anlaşılabilmesi için disipline yeni bir bakış açısı sunmaya çalışmıştır. Onlara göre toplumda yaşayan kadın ve erkeğin güvensizlik ve şiddetle mücadele deneyimleri farklı olsa da ortak bir güvenlik anlayışının çıkarılması gerekmektedir (Aydın Koyuncu, 2012: 134). Bu doğrultuda devleti öncüleyen güvenlik anlayışının yerine feminist bir güvenlik anlayışı çerçevesinde cinsiyet ayrımı gözetmeksizin bireyi ön plana çıkaran güvenliğin sağlanması demek, aynı zamanda devleti oluşturan toplulukların

güvenliğinin de sağlanması demek olacaktır. Yani realist anlayışın tek taraflı kazananı olan devlet odaklı yaklaşım yerine feminist güvenlik anlayışı ile hem devlet hem de toplumun kazancının sağlanacağı çok taraflı bir güvenlik anlayışından bahsedilmektedir (Ataman, 2009: 23).

Uluslararası feminist yaklaşımın güvenlik anlayışında dört temel öncelik bulunmaktadır. Bunlarda ilki güvenlik politikalarında kadının yerini sorgularken, ikincisi güvenlik yaklaşımında sunulan cinsiyetçi söylemleri ve ataerkilliğin sorgulanması ve bunun yerine cinsiyetsiz bir güvenlik anlayışının yerleştirilmesidir. Üçüncüsü çatışma ve barış zamanlarında kadınların devlet koruması ile güvence altına alınması durumunun sorgulanmasıdır. Son olarak ise eril dilin hakimiyetinde kadınların barış ile olan bağlantısal algısına bir karşı çıkış söz konusudur; çünkü feministlere göre kadınlar barışla bağlantılı oldukları kadar çatışma ve savaşla da bağlantılı olabilmektedirler (Atmaca ve Gözen Ercan, 2018: 25). Feminist yaklaşımın iddiasına göre devlet kendi güvenliğini sağlarken aslında bireyleri güvensizleştirdiği için yaklaşımın en başından beri temel eleştirisi bu duruma ilişkin olmuştur. Feminist yaklaşımın bu noktada genel olarak dikkat çektiği şey özellikle insan güvenliği kavramı olmuştur (Aydın Koyuncu, 2012: 135).

Güvenliği devletten ziyade insan/birey üzerinden tanımlayan feminist yaklaşım bu bağlamda insan hakları kavramını odağına oturtmaktadır. Bu anlamda bireyin güvenliğini öncüleyen insani güvenlik yaklaşımı 1994'te BM Kalkınma Raporu'nun konusu olmuş ve bu durum uluslararası örgütler açısından yeni bir güvenlik anlayışının kabulü olarak algılanmıştır. Rapora göre insan güvenliği realist yaklaşımın sunduğu devletlerin güvenliği sağlamak için silahlanmaya başvurmasından ziyade bireylerin güvenliği için açlık, şiddet, yoksulluk, temel sağlık, eğitim, barınma, ayrımcılık, insan ve uyuşturucu ticareti gibi alanları kapsayan kalkınmanın sağlanması gerekmektedir (UNDP, 1994). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı bu çerçevede realizmin savunduğu anarşik bir ortamda kendi başının çaresine bakan ve tek boyutlu bir ulusal güvenlik arayışında olan politik devlet yerine devleti oluşturan toplulukların içerisinde yer alan hem kadın hem de erkeğin politik bireyler olarak görüldüğü ve uluslararası barışın arandığı bir devlet fikrini savunmaktadır. Feministlere göre güvenlik çok boyutlu olarak ele

alınmalı ve bununla ekonomik, siyasal, cinsiyet ayrımcılığının ve şiddetin olmadığı hiyerarşik olmayan bir ilişki geliştirilmelidir (Doğan ve Özlük, 2016: 65).

1985'te *Kadınların Sesi* ya da *Barış İçin Kanadalı Kadınların Sesi* (*Canadian Voice of Woman for Peace -VOW*) adıyla bilinen örgütün Kanada Halifax'ta toplam 33 ülkeden 350 kadını bir araya getirdiği Kadınların Uluslararası Barış Konferansı'nda güvenlik kavramı kadınların hayatta kalmalarına ilişkin doğrudan tehditlerin olmayışı şeklinde tanımlanmış ve kadınların dahil oldukları sınıflara göre güvenliğe dair yapılan çeşitli tanımlamaların değişebileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda konferansta tehdit türlerinde yaşanan bölgesel farklılıklara bağlı olarak da kadınların güvenlik tanımının değişiklik gösterebileceği belirtilmiştir (Tickner, 1992: 54-55). Bu yaklaşım çerçevesinde feminist yaklaşımın kavrama yönelik sorduğu sorular güvenlik kavramına alternatifler sunmak açısından önem arz etmektedir. Devlet merkezli güvenlik anlayışı egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunmasını temel alırken, kimin güvenliği ele alınmaktadır sorusunu soran feminist yaklaşıma göre bireylerin ve kimliklerin güvenliği de önem arz etmektedir. İkinci olarak güvenliği ne tür tehditlere karşı oluşturulması gerekir sorusunu soran yaklaşıma göre etnik, kültürel, siyasi, dil, din, sınıf, renk, ekonomik ve cinsiyetlere göre farklı tehditlerin olabileceği belirtilmektedir (Aktaran Aydın Koyuncu, 2012: 122).

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının cinsiyet temelli devlet ve güvenlik kavramına yönelik en belirgin eleştirisi Tickner (1999: 46) tarafından Jean Elshtain'ın bir gözlemi olarak yer verdiği çalışmasında sanki “hiçbir çocuğun doğmadığı ve hiç kimsenin ölmediği devletlerden oluşan bir yapı” olarak tanımlamasıyla belirginleşmektedir. Feministlere göre realist kuram çerçevesinde ortaya atılan devlet ve bekası, devlet merkezli güvenlik, ulusal çıkar, güç, egemenlik, rasyonalite gibi olgular eril kavramlar üzerinden tanımlanmakta ve erkek egemen yapı bu araçları kullanarak meşrulaştırılmaktadır. Buna karşıt olarak kavram çerçevesinde kadının konumu korunmaya muhtaç olarak aktarılmaktadır. Örneğin 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin kurtarıcı erkek rolü ile Taliban yönetiminin baskı ve kısıtlamaları altında olup kurtarılmayı bekleyen burkalı Afgan kadın figürlerine uluslararası medyada sıkça yer verilmesinin bu kapsamda değerlendirilebileceği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda özellikle Galtung'un şiddet ayrımına dayanarak öne çıkarttıkları yapısal şiddet boyutunun etkilerini irdeleyen

feminist yaklaşım Taliban'ın devrilmesinden sonra Afgan kadınlarının hayatında devam eden yapısal şiddetin sürekliliğine dikkat çekmiştir. Kısacası feministler çatışma ve savaş zamanlarında yaşanan şiddetle beraber, şiddetin barış zamanlarında da devam ettiğini ve ayrıca bunun doğrudan şiddet kadar yapısal şiddeti de barındırdığını belirtmişlerdir (Tickner, 2006: 390).

Bu doğrultuda feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı güvenlik kavramına yeni bir boyut katmıştır. Yaklaşımın asıl amacı kadınlar tarafından algılanan tehditin erkekler olduğu yönündeki yanlış algıdan sıyrılarak; bunun aksine algılanan tehditin aslında cinsiyetçi eşitsizlikler ve şiddet üzerine oturtulmuş hiyerarşik güç dinamikleri olduğunu belirtmek olmuştur (Aydın Koyuncu, 2012: 128). Feminist yaklaşımın alana yönelik bu bakış açısı ile sunduğu eleştiri ve katkılar Uluslararası İlişkiler disiplinde kadını merkeze alan bir güvenlik anlayışından bahsedilmesini sağlamıştır. Bu durumun en somut örneği ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) aracılığıyla 2000 yılında alınmış olan 1325 sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik başlıklı karar olmuştur. Ancak üçüncü bölümde ayrıntısıyla irdeleneceği üzere söz konusu kararın konsept ve içeriği kadının cinsiyetçi bir bakış açısıyla sınıflandırılması ve sadece mağdur sıfatıyla yer alması gerekçesiyle feminist yaklaşım tarafından yer yer eleştiriye maruz kalmıştır.

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre güvenlik gibi yüksek politika alanlarında karar verici mekanizmalara kadınların da dahil edilmesi ile birlikte uluslararası anarşi olarak tanımlanan politika ortamı uluslararası dayanışmanın var olduğu, insan haklarına dayanan, şiddet kullanımının daha az tercih edildiği ortak bir güvenlik anlayışına dönüşecektir. Diğer taraftan kadınların son zamanlarda iç ve dış güvenlik, askerlik ve güç gibi yüksek politika alanlarında karar alma mekanizmalarına dahil olup, temsiliyetlerinin artması feminist anlayış çerçevesinde bir artı değer olarak görülse de alandaki eril hakimiyet sonucu kadınların da erkeksi politikaların hem inşacısı hem de uygulayıcı olarak gözlemlenmesi dikkat çekmektedir. Feminist yaklaşım ise cinsiyet dikotomisine dayanan güvenlik anlayışını eleştirmekle birlikte hem kadının hem de erkeğin gerekli karar alma mekanizmalarında eril bakış açılarını terk ederek hareket etmeleri gerektiğini savunmaktadır (Blanchard, 2003: 1296).

3.4. Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı Açısından Barış Kavramı

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının disipline bir diğer katkısı barış kavramını yeniden yorumlamak olmuştur. Realist teoriye yönelttiği eleştiriler çerçevesinde barışı çatışma ve savaşın olmaması durumu olarak alan realizme karşı feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı barışı hem çatışma ve savaş gibi durumların olmaması hem de toplumsal cinsiyet bakış açısıyla eşitsiz toplumsal ve sosyal ilişkilerin olmaması olarak tanımlamaktadır (Tickner, 1992: 128). Tez kapsamında güvenlik kavramının ele alınması sırasında kendisine atıfta bulunulan Galtung'un barış çalışmalarına da önemli bir katkısı olmuştur. Galtung'a göre barış kavramı pozitif ve negatif barış olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Negatif barış ile realist düşüncenin varsaydığı gibi çatışma ve savaş sonrası ateşkes ilanından sonraki şiddetsiz dönem anlatılırken, pozitif barış kavramıyla çatışma ya da savaş ile bozulan ilişkilerin yeniden oluşturulması, bozulmuş ya da eksik kalmış toplumsal ve sosyal sistemlerin oluşturulması gibi yapıcı çözümlemeler anlatılmaktadır (Galtung, 1996). Bu noktada feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı daha çok pozitif barışı ele almaya çalışmıştır (Tickner, 1997).

Feminist yaklaşıma göre barış ortamı aynı zamanda şiddetsizliğin olmasını sağlayacak mekanizmaların da işlerlik kazanması demektir. Feminist yaklaşım bu çerçevede bir şiddetsizlik kültürünün öngörüsünü yansıtmaya eğilimindedir. Dolayısıyla feministlere göre barış ortamı ancak şiddetin özellikle de yapısal şiddetin en önemli sağlayıcısı olan ataerkil sistemin son bulması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile mümkün olabilmektedir. (Egbatan ve Şahin, 2014: 7). Diğer bir ifadeyle barış demek toplumsal cinsiyet eşitliğinin her ortamda sağlandığı, sosyal, politik ve ekonomik eşitlikle beraber insan hak ve özgürlüklerinin cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit bir şekilde güvence altına alındığı, şiddetin olmadığı bir ortamı ifade etmektedir. Feminist yaklaşımın özellikle üzerinde durduğu pozitif barış kavramı bağlamında çatışma ve savaş zamanlarında yaşanan travmaların üstesinden gelinebilmesi için sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve hukuksal anlamda yapılandırıcı revizyonların sağlanması gerekmektedir (Tickner, 1992: 128).

Bu bağlamda çatışma ve savaş dönemlerini atlatan bölgelerin farklılıklarına göre yeniden yapılanma süreçlerinde yolsuzluk, yoksulluk, kaynakların adaletsiz

dağılımı, siyasal baskı, insan hakları ihlalleri, hesap verilebilirliğin olmayışı ve zorunlu göç gibi araçların yok edilememesi durumunda yeniden çatışmaların yaşanabilme ihtimalinin oldukça yüksek olduğu dile getirilmektedir. Ramsbotham, Woodhouse ve Miall'ın (2009) belirttiklerine göre iç savaştan çıkan bir ülkenin, barışın ilk 5 yılında tekrar bir çatışmaya girme olasılığı %50'dir. Feminist yaklaşıma göre bahsi geçen bu araçların yok edilebilmesi ise kadınların da bu süreçlere aktif katılımı ile mümkün olabilecektir. Çatışma ve sonrasında gelen barış dönemi bir süreci yansıtmaktadır. Bu süreç çatışma öncesi yaşanan gerginlikler, çatışma dönemi, çatışma sonrası barışa geçiş dönemi ve barışın gerçekleştiği dönemlerden oluşmaktadır. Bu dönemlerden çatışma sonrası barışa geçiş döneminde sağlanan adalet ne kadar sağlam bir alt yapıya sahip olursa barış döneminin kalıcılığı da o derece sağlam olmaktadır. Kısacası barış süreçleri toplumun yeniden inşa edildiği, eksikliklerin giderildiği revizyonist bir dönemdir ve bu dönemde yeni bir toplum sözleşmesinin kurulması söz konusudur. Bu sebeple erkekler kadar kadınların da bu süreçte aktif katılımında bulunmaları gerekmektedir. Feministler böylelikle eşitlikçi bir yapıda yeniden inşa edilen bu süreçler sayesinde şiddetsiz bir toplum yaratılabileceği görüşünü savunmaktadırlar (Çelik, 2018: 4).

Feminist yaklaşımın barış konusundaki yaklaşımı belli başlı başlıklar altında toplanmaktadır. Bu sınıflandırma Mary Burguires'e (1990: 9) göre üç farklı şekilde olmuştur. Bunlardan ilki erkeklerin savaşa olan yatkınlığının karşıt bir yansıması olarak kadınların barışa olan yatkınlığı düşüncesiyle, bir diğeri toplumsal cinsiyet ayrımlarını reddetmek olmuştur ve son olarak da militarist bakış açısına yöneltilen eleştiriler söz konusudur. Bu kapsamda feministlerin barış kavramına ilişkin ilk bakış açısına göre çatışma ve savaş kavramı ilgili bölümde de aktarıldığı üzere yalnızca alanlarda gerçekleşmemekte, özel alan olarak belirtilen evlerde, kamusal alan olarak belirtilen topluluklarda ve bütün bunların ötesinde kadınların bedenleri üzerinde gerçekleşmektedir. Kadın bedenine yönelik çatışma ve savaş sırasında yaşanan taciz ve tecavüz olayları, kadınların yakınlarını gözleri önünde kaybetmeleri, çocuklarını koruma sorumluluğu gibi sebeplerden dolayı zarar görmüşlüğü barışa olan yatkınlıkları ile ilişkilendirilmiştir. Tarihte yaşanan olaylar bu durumu destekler niteliktedir. Örneğin I. Dünya Savaşı sırasında her gün yaklaşık 5.500 askerin ölmesi ve bu rakamın savaş sonunda sekiz buçuk milyona ulaşması bir grup kadın aktivistin

harekete geçmesine sebep olmuştur. Tarihte ilk kez kadınlar katliamının nasıl sonlandırılacağı hakkında konuşmak için sınırları savaş zamanında aşarak 12 savaşan ve tarafsız ülkeden toplamda 1000'nin üzerinde kadın Lahey'de toplanmış ve ilk *Uluslararası Kadın Kongresini (International Congress of Women-ICW)* gerçekleştirmişlerdir. Eylem planları yalnızca silahsızlanma ve savaşın son bulması olmamış, kadınlarla erkekler arasında ve uluslararası anlaşmazlıklara arabuluculuk etmek için partizan olmayan bir uluslararası örgüt tesis etmek olmuştur (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 75).

Kongrenin vizyonu milliyet, etnik köken ya da ekonomik geçmişe bakmaksızın bireyin itibarına saygı temelinde bir barış inşası olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Uluslararası Kadın Kongresi Avrupa devletlerinin başkanlarına eylem planlarını iletmeleri için 30 delegeden oluşan ilk kadın barış misyonlarını yollamıştır. Bu arada daha sonraki çalışmaları için Nobel Barış Ödülünü kazanan Jane Addams, ABD başkanı Woodrow Wilson ile bir araya gelerek, onun adıyla anılan ve savaşı sona erdiren 14 ilkesine katkı sağlamıştır. Uluslararası Kadın Kongresi katılımcıları bugün halen daha etkin olan *Kadınların Uluslararası Barış ve Özgürlük Birliği (Women's International League for Peace and Freedom-WILPF)*'ni oluşturmuşlardır (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 75). Benzer şekilde ABD'li kadınların II. Dünya Savaşı sonrası beliren iki kutuplu sisteme ve Soğuk Savaş'a erkeklerden daha çok karşı çıkmaları ya da kadın sivil toplum kuruluşlarının (STK) barış faaliyetlerinin daha çok olması da bu önermeyi destekler niteliktedir (Ataman, 2009: 26).

Feminist bakış açısının barış konusundaki ikinci yaklaşımını oluşturan koruyucu (erkek) ile korunan (kadın) bağlamında kadının anneliği üzerinden barışçıl olmakla ilişkilendirilmesi ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmesi gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu kapsamda kadınların savaşçı olma özellikleri ya da karar verici mekanizmalarda savaş ile ilgili karar alan kadınların nereye konacağı feministlerce sorgulanmıştır. Bu doğrultuda kadınların barışçıl olarak kabul edilmesi onların aslında pasif ve naif oldukları gibi bir algılayış yaratmasından dolayı eleştiriye konu olmuştur (Egbatan ve Şahin, 2014: 11). Ayrıca kadınların savaş zamanında kendi başlarına savunmasız olmadıkları; bu durumun barışçıl olarak adlandırılan dönemdeki toplumlarda var olan eşitsizlikler nedeniyle ortaya çıktığı da yine yaklaşım tarafından ileri sürülmüştür (Radoi, 2012: 174). Üçüncü aşamada ise

feministlere göre militarist süreçlerden sıyrılarak oluşturulacak bir barış ortamı için çatışma ve savaşa, aynı zamanda da ırkçılığa dayanan ayrımcı sebeplerin de yok edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısı gerekliliğini vurgulamakta ve bu bakış açısı sayesinde kadınların ötekileştirilmesinin önlenebileceğini ve toplumda şiddet biçimlerinin de engellenebileceğini ifade etmektedirler (Çelik, 2018: 4).

Feminist yaklaşım barışın mümkün kılınması, barış süreci yaratılırken ne gibi süreçlerden geçilmesi gerektiği gibi karar verici konularda kadınların da söz sahibi olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Egbatan, 2013: 9). Bu bakımdan barış müzakerelerinde ve çatışma sonrası yeniden yapılandırma süreçlerinde savaşın sonlandırılmasına daha çok odaklanılması gerektiği fikri savunulmaktadır. Bu kapsamda barış anlaşmalarınca şart koşulan ulus inşası sürecinde kadınların katılımının yasal anlamda tanınması, cinsiyet eşitliği ilkesinin işletilmesi ve kadının korunması süreçleri elzem olarak görülmektedir. Yaklaşımına göre yasalar üzerine kurulmuş sağlam bir anayasa oluşturmamak kronik istikrarsızlığı artırmakta ve tekrar tekrar şiddetli çatışmalara neden olmaktadır. Bu sebeple hukukun üstünlüğü, çok partili sistem ve seçimlere destek barış inşası için önemli ölçütler arasında görülmekte ve bunlar olmadan kadınların güvende yaşayamayacağı belirtilmektedir. Ayrıca silahlı gruplardan gelen tehditlerin kadınların barış için çalışma yeteneğini büyük ölçüde azalttığı dile getirilmektedir. Örneğin Rehn ve Johnson Sirleaf (2002e: 82) Kolombiya’da öldürülen bir politikacı aktivistin kızıyla görüşmüş ve kızlarının gözünden yaşananları şu şekilde aktarmışlardır:

“Annesi yerel bir belediye yarışından çekilmesi için paramiliter gruplarca tehdit edilmiş, fakat annesi bunu görmezden gelmiştir. Sürecin sonunda 2000 yılında evlerine zorla girilmiş ve kadın ile kocası zorla alıkonulmuştur. Çocukları kaybolduklarını bildirmek için polise gittiğinde dövülerek evlerine geri yollanmıştır. Karı kocanın cesetleri ise daha sonra çöplükten bulunmuştur. Kadının birlikte çalıştığı organizasyon geride kalan ve aynı zamanda hedef haline gelen sekiz yetime destek vermeye çalışmaktadır. Kızlarından biri “paramiliterlerce kaçırıldım ve 16 gün zorla tutuldum, sonrasında 1 yıl başka bir ülkeye sığındım, ancak barış için mücadeleye devam etmek için geri gelmek zorundaydım. Döndüğümünden beri 3 kez ölüm tehdidi aldım” diye belirtmiştir”.

Barış inşası sürecinde ve öncesinde yukarıdaki aktarılan örnekte de görüldüğü üzere bu ve buna benzer yaşanan ihlallerin sorumlularının ortaya çıkarılması, tekrar gerçekleşmemesinin sağlanması için gerekli önlem mekanizmalarının çalıştırılması ve yaşanan mağduriyetin giderilmesi feminist yaklaşım tarafından barış kavramı çerçevesinde vurgulanmaktadır. Yaklaşım söz konusu mekanizmaların anayasal bağlamda bir bağlayıcılık barındırması gerektiğini belirtmektedir (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 83). Bu kapsamda literatürde geçiş dönemi adaleti olarak adlandırılan bu süreçte kurulan komisyonlar aracılığıyla tazminatlar, cezai prosedürler kullanılmakta; oluşturulan adalet anlayışı çerçevesinde toplumsal tamir sağlanabilmektedirler. Bu mekanizmaların uygulayıcısı olarak yalnızca devlet değil, aynı zamanda toplumdaki farklı görüşleri ifade eden bir mekanizma olan yerel aktörlerin yanı sıra *Uluslararası Uyarı (International Alert)*, *Uluslararası Geçiş Dönemi Adaleti Merkezi (International Center for Transitional Justice-ICTJ)* ve *Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)* gibi küresel sivil toplum aktörleri de bulunmaktadır (Egbatan, 2013: 10). Bu aktörler barışa geçiş sürecinde devlete canlandırıcı bir hareket sağlayarak destek olmakta ve bir dayanışma ağı ile uyarıcı görevi üstlenmektedir. Örneğin 2001 yılında New York merkezli kurulan Uluslararası Geçiş Dönemi Adaleti Merkezi Burma, Kıbrıs ve Lübnan'da yaşanan insan hakları ihlallerindeki mağdurları bir araya getirmiş; İngiltere merkezli Uluslararası Uyarı Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki yirmiye yakın ülkede barışın inşası için girişimlerde bulunmuş; Uluslararası Af Örgütü ise Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin çalışmalarını cezai soruşturmaların gerçekleştirilmesini güvenceye almak amacıyla gözlemlemiştir (Rangelov ve Teitel, 2011: 172). Bu mekanizmalar sayesinde barış sürecinin daha sağlıklı bir zemine oturtulması sağlanmakla birlikte uluslararası anlamda bir diyalog ağı da oluşturulmaktadır. Diğer taraftan bu mekanizmalar toplumsal cinsiyet eşitliğini göz önünde bulundurarak hareket etmekte ve ileri bölümlerde ayrıntılı şekilde aktırılacağı üzere özellikle tecavüze uğramış olan kadınların seslerini duyurabilmeleri, mağduriyetlerinin giderilebilmeleri açısından önemli araçlar olarak işlev görmektedirler (Egbatan, 2013: 10).

Bütün bunlarla birlikte feminist yaklaşım tarihteki örneklerden ve toplumsal cinsiyet kalıpları gereği oluşturulmuş algıdan hareketle kadınların gerçekten doğaları

gereği barış yanlısı ve uzlaşmacı olup olmadığını sorgulamıştır. Bu doğrultuda yaklaşım dünya genelinde tarih boyunca ulusal ve uluslararası platformlarda kadınların barış için daha çok faaliyet gösterdiği bilinmiş olsa da bu durumun kadınların doğasının barıştan yana olduğunu kesin hatlarıyla belirtmeyeceğini ileri sürmektedir (Ülgül, 2017: 447). Toplumsal cinsiyetçi bu bakış açısı aynı zamanda barıştan yana olan erkeklerin varlığını da yok saymaktadır. Bunca zamandır genel geçer kabul görmüş ve önceden de belirtilmiş maskülen değerleri benimsemiş, savaş yanlısı, agresif ve cinsiyetçi politikalar güden Margaret Thatcher, Golda Meir, Indira Gandhi, Condoleezza Rice, Madeleine Albright örneklerinde olduğu gibi kadınlar agresif, savaş yanlısı tutumlar da sergileyebilmektedirler. Örneklerin sınırlı sayıda olması savaş tarihine bakıldığında kadınların daha az insan öldürdüğü varsayımları altında şekillenen ve cinsiyetçi bir perspektife zemin hazırlayan bu gelişmelere karşılık feminist yaklaşımın cevabını Sharoni (2010: 3) şu şekilde aktarmaktadır:

“Aslında kadınların doğası gereği savaşmayan ya da agresif bir tutum sergilemeyen yapıları yoktur, onları yazmayan ve onların bir aktör olarak rol oynamasına izin vermeyen eril zihniyet vardır. Feministlere göre bu ve benzeri örneklerin cinsiyetle ilgisi yoktur; kişinin savaş ya da barışa yatkınlığını belirleyen asıl şey onun politik bakış açısı, vizyonu ve onları şekillendiren toplumsal cinsiyet sistemidir”.

Feminist yaklaşımın barış kavramını bir süreç olarak değerlendirmesinden yola çıkılırsa bu bağlamda sıkça üzerinde durdukları konu bu süreçlere kadınların aktif bir şekilde katılmalarını vurgulamak olmuştur. Kadınların farklı bakış açıları, değerleri ve deneyimleri olduğu varsayımından yola çıkarak kadınların şiddet içermeyen araç ve stratejiler kullanarak barış sürecinin inşacısı olacağı görüşü genel olarak kabul gören bir görüştür. Kadınların barış inşa süreçlerinde resmi kanallara erişim imkanlarının kısıtlı olmasının onların gerekli bilgi, beceri ve desteği toplumsal ve arkadaşlık bağlarıyla elde etmesini sağladığı, daha kapsayıcı ve esnek yapılara sahip alt düzeylerdeki örgütlerde çalışmalarından dolayı işbirliğini, uzlaşmayı ve taviz vermeyi öğrendikleri belirtilmektedir (Ataman, 2009: 25). Bu sayede diyalog kurma mekanizmalarını daha etkin ve etkili kullanabilmektedirler. Buna karşın eril varsayımlar ve beklentiler çerçevesinde müzakerecilerin rasyonel, rekabetçi, faydayı maksimize eden çıkar odaklı düşünebilen bireyler olarak düşünülmesi ve arabulucuların tarafsız ve objektif olmaları yönünde belirlenmiş kalıplar olduğu için

kadınların barış süreçlerinde yer alabilmeleri onlar için zorlu ve mücadele edilmesi gereken alanlar olmuştur (Sharoni, 2010: 3).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇATIŞMA DÖNEMLERİNDE VE SONRASI SÜREÇLERDE KADININ ROLÜ

Bu bölümde tezin birinci bölümünde ayrıntılarıyla aktarılmaya çalışılan feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının kavramsal ve teorik çerçevesinin fiiliyatta nasıl işlerlik kazandığı üzerinde bir inceleme yapılacaktır. Bu çerçevede kadınların çatışma ve barış dönemlerinde ne şekilde ve hangi süreçlerde var olabildiklerinin değerlendirilmesine yer verilecektir. Bu kapsamda literatür taraması ile elde edilen veriler ve bilgiler ışığında kadının yerinin nerede olduğu tartışılacaktır. Çatışma, barış ve güvenlik kavramları dahilinde bu zamana kadar kadına yönelik bakış açısı özellikle kadınların çatışma dönemlerinde ve sonrası süreçlerdeki mağdur kimliği üzerine odaklansa da feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı kadınların söz konusu dönemlerdeki rollerinin daha geniş bir kapsamda ele alınması gerektiği noktasından hareket etmektedir. Bu doğrultuda kadınların rolleri çatışma sırasında ve çatışma sonrası barış inşa süreçlerini kapsayacak şekilde iki ana başlık altında değerlendirilecektir. Kadınların çatışmalar sırasındaki rolleri; eş ve annelik, mağdur kimliği ile barış koruma birlikleri ve barış koruma operasyonlarındaki kadınlar olmak üzere üç farklı başlık altında ele alınırken, çatışma sonrası süreçlerdeki rolleri sivil toplum örgütlenmeleri, arabuluculuk görevleri ve barış müzakerelerindeki rolleri başlıkları altında değerlendirilecektir.

1. KADINLARIN ÇATIŞMA SIRASINDAKİ ROLLERİ

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre çatışma ve savaş dönemlerinde toplumsal cinsiyetçi yaklaşımların ve aynı zamanda militarizasyon süreçlerinin etkisiyle kadınlara yönelik oluşturulmuş farklı roller bulunmaktadır. Yaklaşım çerçevesinde bunların hemen hemen hepsinin ortak özelliğinin kadının dişil yani doğurgan kimliği üzerinden şekillendiği ve kadının korunan bir varlık olarak

algılanması ile ilişkili olduğu ileri sürülmektedir (Enloe, 1989: 99). Bu durum eş ve annelik rolleri ile birlikte çatışma dönemlerinde kadınların yaşadıkları travmatik mağduriyetlerin sonucu olarak mağdur kimliklerini ve rollerini ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte çatışma dönemi ve sonrası süreçte kadının daha farklı rolleri de söz konusu olabilmektedir. Bu roller aşağıda incelenecektir.

1.1. Eş ve Annelik Rolü

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre; eş ve annelik kavramı üzerine inşa edilen kimlik ve bu kimliğin toplumsal cinsiyet algılarında bıraktığı etki, çatışma ve savaş dönemlerinde kadınlar üzerinden işletilen mekanizmanın ilk ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Çocukluktan başlayan toplumsal cinsiyetçi rollerin inşa süreçlerinde erkek çocuklar oyuncak silahlarla oynarken, kız çocukları ise bebeklerine bakmaktadır. Bu süreçte kadınlar için fedakâr/kutsal anne ve/veya itaatkâr eş rolleri ortaya çıkmakta ve pekişmektedir (Doğan ve Özlük, 2016: 65). Bu bakış açısında erkeklik olgusu askere gitme koşuluyla vatandaşlık sözleşmesinin bir parçası olurken, bu sözleşmede kadınlar kendilerine annelik ya da eş olma göreviyle yer bulabilmektedir. Erkekler askerlik veya savaş süreçleri sonrasında evlerine döndüklerinde onlara sağlanan “aslan” olma rollerinin, evde onları bekleyen eşleri üzerinde askerlikte ve olası çatışmalar sırasında yaşadıkları olayları kahramansılaştırarak anlatma ve kadınların da toplumsal cinsiyet rollerinin onlara biçtiği algılar sayesinde erkeğe besleyecekleri hayranlıklar üzerinden şekilleneceği ileri sürülmektedir (Cock, 1991: 91).

Diğer yandan, toplumsal cinsiyetçi bakış açısının itaatkâr eş ve kutsal annelik rolleri çerçevesinde kadınları sadece ev içerisinde konumlandığı, işlerinin yalnızca ev ve çocuk odaklı olduğu yönünde bir algıya yol açtığı ileri sürülmektedir. Bu durumun ise kadınları toplumsal olaylarla ilgili kararlarda söz sahibi olmaktan uzak, bunun için bilgi birikiminden ya da karar verici aşamalarda deneyimden yoksun kişiler olarak tanımladığı belirtilmektedir. Kadınlara yönelik oluşturulan bu algı ile birlikte devletlerin özellikle çatışma ve savaş dönemlerinde kadın doğurganlığı üzerinden yürüttüğü siyasi söylemler tarihte pek çok kez kullanılmıştır. Pettman (1996: 145) bu durumu kadınların devlet için “ulusal rahimler (nationalist wombs)” olarak görülmesi şeklindeki argümanına dayandırmaktadır. Örneğin 1990’lardaki

çatışmalar boyunca Sırp milliyetçiliği, kadınlara çocuk doğurmaları yönünde teşviksel söylemlerde bulunurken; Bosnalı Müslüman liderler Müslüman kadınlara üçü Bosna için en az beş çocuk doğurmaları yönünde söylemleri olmuştur (Kelleci, 2017: 417).

Feminist yaklaşım kadınların anneliği seçip seçmeme ilgili kararlarını onların sağlıkları, iş yaşamları, ekonomik yapıları ve ailesel ölçekleri üzerinden tartışsa da, kadınların doğurgan (dişil) kimliklerinin milli bir topluluğun üreticisi olmakla ilgili olmasının genelde arka planda kaldığı ileri sürülmektedir. Tarihsel bağlamda bu argümana yönelik akıllara ilk olarak Hitler Almanya'sının öjenist politikaları ile ari bir ırk yaratma projesi gelse de buna ek olarak benzer pek çok örnek bulunmaktadır. Örneğin Singapur başbakanı özellikle yüksek eğitim almış kadınlardan vatanseverlik görevleri olarak genetik açıdan üstün nitelikli çocuklar doğurmasını isterken, düşük eğitilmiş kadınların doğurmamasını ve kısırlaştırılmalarının iyi olacağını belirterek; kısırlaştırmayı kabul eden kadınlara onbin dolar ödül verileceği belirtilmiştir. Kısacası bu örnekler aşırı milliyetçi hatta bazen ırkçı ideolojilerin ırkın devamını ve saflığını sağlaması üzerinden şekillenmiş, kadın ise dişil kimliği üzerinden bir aracı olarak değerlendirilmiştir (Yuval-Davis, 2007: 72).

Yaklaşım kapsamında; ataerkil toplum düzeninde kadınların ikincil konumda bulunmaları ve özel alan olarak tanımlanan ev içi bakım, temizlik, yemek ve çocuk büyütme kurgusu üzerinden yetiştirilmeleri sonucunda kadınların çatışma zamanları ve sonrasında ev dışında çalışmanın onların itibarlarını zedeleyeceğini düşünmelerine yol açtığı ileri sürülmektedir. Bu noktada Suriye Savaşı'ndan kaçan kadınların pek çoğunun Gürpınar'ın aktardığına göre Um (annesi anlamında) ön ekini kullanarak sosyal hayatlarına devam etmesi örnek olarak verilmektedir. Bu sayede kimin annesi olduğunu belirten kadınların, kendi isimleri yerine anne kimlikleri ile kendilerini tanımladığı ve bu sayede zarar görmeyeceklerini düşündükleri belirtilmektedir (Gürpınar, 2017: 482). Bu bilgiler ışığında feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı çatışma süreçlerinde ulusun varlığını sürdürebilmesi ve düşmana karşı üstünlük sağlayabilmesi için kadınlara doğurganlıkları ve eş ve anne kimlikleri üzerinden atfedilen rollere dikkat çekmektedir. Bu açıdan Cockburn tarihsel anlatılar boyunca milliyetçi söylemlerde kadınların kucağında çocuk, elinde silahla resmedilerek yer aldığını belirtmektedir (Cockburn, 2004: 27).

1.2. Mağdur Kimliği

Çatışma ve savaş durumlarında ülkelerin ordularında ya da örgütlenme gruplarında yer almayan kişilerin tamamı sivil nüfus olarak kabul edilmekte ve bu sivil nüfus üzerinde yaşanan kayıp oranları eli silah tutanlara oranla çok daha fazla olmaktadır. Örneğin 20. yüzyılın başında savaşlardaki sivil ölümler %5 oranındayken, bu oran I. Dünya Savaşı sırasında %15'e, II. Dünya Savaşı sonunda ise %65'e çıkmış ve 1990'lı yıllarda %75'i aşmıştır. Verilen bu oranlar doğrultusunda çatışma ve savaşlarda erkek nüfusun azalmasıyla birlikte kadın ya da çocuk başlı hanelerde artış yaşanırken; bireyler üzerinde bıraktığı psikolojik etki, zorla yerinden edilme, tecavüz ve taciz, şiddet ve artan göç vakaları gibi demografik yapılarda yaşanan değişimleri tetikleyecek olan olaylardan en çok etkilenen grup kadın ve çocuklar olmuştur (UNSC, 2001).

Barış zamanlarında kadınların maruz kalabildiği gündelik şiddet, çatışma ve savaş zamanlarında da ortaya çıkmakta; ancak bu şiddet barış dönemlerinde yaşanılardan oldukça farklı bir boyut kazanmaktadır. 1993 tarihli BM Kadına Yönelik Şiddete Karşı Bildirge'ye göre kadına yönelik şiddet ister kamusal alanda ister özel yaşamda meydana gelsin kadının fiziksel, ruhsal, sosyal, cinsel ve ekonomik açıdan zarar görmesine, acı çekmesine, onurunun zedelenmesine, kadının özgüvenini yitirmesine ve kadınlara karşı ayrımcılığın sürmesine yol açan bir eylem olarak tanımlanmaktadır (UNGA, 1993). Feminist yaklaşım ise toplumsal cinsiyet temelli şiddeti, bir bireyin toplumsal roller tarafından onda inşa edilen rolleri dolayısıyla karşılaşmış olduğu her türlü fiziksel, duygusal ve cinsel eşitsiz güçle orantısız bir biçimde karşı karşıya kalması olarak tanımlamaktadır (Egbatan ve Şahin, 2014: 8).

Bu tanımlamalar doğrultusunda çatışma ve savaş zamanlarında kadınlara yönelik uygulanan şiddet bilinçli bir şekilde kadın bedeni ve onun doğurganlığı üzerinden ilerlemektedir. Çatışma ve savaş zamanlarında kadınlar ve bedenlerinin korunması ya da elde tutulması gerekenler olarak görülmesinin, erkeklerin ise kollayan, sahip çıkan, sahip olanlar olarak betimlenmesinin bununla ilişkili olduğu ileri sürülmektedir (Brownmiller, 1984: 36-77). Bu dönemlerde devlet kurumlarının etkinliğini yitirmesi, güvenlik ortamının ve ceza mekanizmasının yok olması,

devletin can ve mal güvenliğini sağlama görevlerini yerine getirememesi gibi faktörlerle beraber tecavüz toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada çatışmaların iki ya da daha fazla taraf arasında gerçekleştiğinin altının çizilmesi gerekmektedir. Bu çatışma ortamı algısında tanımlanan namuslu kadınlar her tarafın kendi kadınlarına yönelik yaptığı bir betimleme iken, karşı tarafın kadınları bunların aksi durumunda görülmekte ve bu algı ile çatışmalar sırasında kadına tecavüz aslında o kadının bağlı bulunduğu topluma ve o toplumun varlığına, tarihine ve geleceğine yönelik yapılmış bir tecavüz anlamını taşımaktadır (Zawati, 2010).

Bu doğrultuda çatışma ve savaş zamanlarında kadınlar ve kız çocukları kendilerini genellikle tehdit altında hissetmektedir. Bu tehditler şu şekilde sıralanabilir: Karşı güçlerin askerlerince kaçırılma, zorla alıkonulma, zorla hizmet ettirilme, tecavüz, hamile olanların düşük yapmaya zorlanması, isyancılarla zorla evlendirilme, fuhuşa zorlanma ve hatta HIV/AIDS gibi hastalıkların bilinçli olarak bulaştırılması sonucu ağırlı ve yavaş bir ölüme terk edilme. Bu ve buna benzer pek çok zorlu tecrübe yaşayarak vücutları karşıt güçlerin birer mücadele alanına dönüşmüş ve ölmeden ölümlü yaşayan bu kadınlar için hayatta kalmak ölmekten çok daha zor bir hal almıştır (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002a: 10).

Margaret A. Schuler, kadınlara yönelik silahlı çatışmalar boyunca uygulanan şiddetin bilinçli bir savaş stratejisi olduğunu belirtmektedir (Aktaran Bunga, 2017: 5). Çatışma ve savaş sırasında yaşanan tecavüz olayları tarihsel anlamda Haçlı Seferlerinden, Amerika Bağımsızlık Mücadelesine; I. Dünya Savaşı'nda Almanların Belçika'yı istilasından II. Dünya Savaşı sırasında Alman, Amerikan, Rus ve Japon askerlerinin işledikleri cinsel suçlara ve Vietnam'da Amerikalı askerlere kadar sistematik bir savaş silahı olarak kullanılmıştır (Aydın Koyuncu, 2012: 129). Bu bağlamda düşman gözünde kadınlar karşıt tarafın gelecek nesillerini dünyaya getirecek olan taşıyıcılar olarak görülmekte ve bu doğrultuda karşı tarafın kadınları ve bedenleri düşman toprağının fethedilmesiyle eş değer olarak kabul edilmektedir (Arman ve Şerbetçi, 2012; Ataman, 2009; Özbaş, 2008). Düşman kadınına yapılan her bir saldırı hem bir gözdağı vermek, hem toprakların elden gitmesi hissini yaratmak hem de düşman olan erkeğin erilliğini sarsacak psikolojik bir sürece evrilmektedir. Bu hareketin altında yatan asıl maksat ise karşıt tarafın erkeklerinin

kadınlara yani dolaylı olarak da topraklarına sahip çıkamadıkları hissini yaşatabilmektedir. Böylece çatışma ve savaş dönemlerinde kadına yönelik uygulanan şiddet en yaygın olarak kullanılan psikolojik bir savaş yöntemi olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu psikolojik savaş yöntemi kendini genellikle kadının bağlı olduğu din, ırk ya da gruptan dolayı etnik bir temizlik ya da soykırım olarak nitelendirilebilecek öfkenin intikam ve hınca dönüşmesi şeklinde olarak ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir ifadeyle kadın bedeni düşmandan kazanılacak başka bir bölge veya mülk algısı nedeniyle tecavüze uğramaktadır (Özdemir, 2015: 310).

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı çatışmalar sırasında kitlesel tecavüzleri farklı faktörlerle ve teorilerle açıklamaktadır. Bunlar içinde ortak olarak üç teoriden söz edilebilir. Bunlardan ilki kültürel patoloji teorisidir. Buna göre bir toplumun tarihsel ve sosyo-kültürel gerçekleri çatışmalar sırasında o toplumun davranışının psiko-sosyal analizini ortaya koymaktadır. Örneğin Japon toplumu aşırı militarizasyon ve sadomazojist eğilimleri sonucunda II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında kadınlara karşı daha fazla saldırganlaştığı ve “Nanking Tecavüzleri” adı altında pek çok cinsel suç işlendiği ileri sürülmektedir (Zawati, 2010: 151). İkinci teori soykırım tecavüz teorisidir. Bu teoriye göre tecavüz yoluyla başka bir toplum yaratma çabasına girilmekte ve etnik bir temizlik söz konusu olmaktadır (Şerbetçi ve Arman, 2012: 72). Sonuncu teori ise kitlesel tecavüzün bir savaş stratejisi olduğu gerçeği ile ilgilenen stratejik tecavüz teorisidir. Bu doğrultuda çatışma ve savaş sırasında tecavüz sadece bireye değil; aynı zamanda bireyin bağlı olduğu aileye ve topluma korku ve utanç sağlamakla birlikte aynı zamanda ahlaksızlığı da aşılarmaktadır (Amaral ve Gonzales Martinez, 2016b: 68).

Bu noktada dikkat çekilen bir nokta bunların her birinin farklı savaşlarda ya da yalnızca belli dönemleri kapsayacak şekilde ilerlememesidir. Bazen hepsi birbiri içine geçmiş komplike bir yapı olarak da vücut bulabilmektedir. Örneğin literatür taraması sırasında stratejik tecavüz teorisinin en çok 1990’lı yıllarda ortaya çıkan Bosna ve Ruanda’daki katliamları anlatırken kullanılmış olduğu fark edilmiş olsa da bu teori daha öncesinde yaşanan 1971 Pakistan iç savaşını da örneklendirmekte ve maalesef örnekler bunlarla sınırlı kalmamaktadır. 1990’ların başı ve sonunda Hintli askerlerce Keşmirli kadınlara, II. Dünya Savaşı öncesi ve süresince Koreli, Çinli ve Filipinli kadınlara yönelik olarak ya da Kongo, Çeçenistan, Irak, Sierra Leone,

Sudan’da yaşanan katliamlarda da bunun örnekleri görülmektedir (Zawati, 2010: 154).

Tarihsel anlamda ilk kayıt altına alınan kitlesel tecavüz olayının Nazi Almanyası’nın şiddet eylemlerinden biri olan 1938’deki Kristal Gece (Kristallnacht)’de gerçekleştiği belirtilmektedir (Kelleci, 2017: 420). II. Dünya Savaşı sırasında kadınlara yönelik uygulanan şiddet ve sistematik tecavüzlerin toplama kamplarına taşınması ve Japon hükümeti ordusu tarafından 1932 yılında başlayarak ve 1940’lı yıllar boyunca kurumsal bir sistem üzerinden gerçekleştirilmiş olan tecavüzler insanlık dışı vakalar olmuştur. Japon hükümeti, 1932 yılında başlayan ve 1940’lı yıllar boyunca “rahatlatıcı kadınlar (comfort women)” adıyla anılan sistemi kurmuş ve bu sistemi kurumsal bir hale getirmiştir. Söz konusu dönemde Koreli, Çinli ve Filipinli kadınlardan oluşan yaklaşık 50,000 ile 200,000 arasındaki kadının bu zorbalığa maruz kaldığı belirtilmektedir (Kaya ve Göral, 2018: 36).

Yaşatılan bu zorbalık ancak 50 yıl sonra, Aralık 1991’de 67 yaşındaki Koreli Hak-Soon Kim’in Japon İmparatorluk Ordusu tarafından köle olarak çalıştırıldığını kamuoyu önünde anlatması ve Japon devletine karşı dava açmasıyla gündeme gelmeyi başaramıştır (Enloe, 2000: 158). Benzer bir durum Kore Savaşı sırasında, Güney Kore’de bu kez Amerika askerlerince gerçekleştirilmiştir. Amerikan üssünün bulunduğu ve Kuzey Kore sınırına en yakın olan Güney Kore’nin Dongducheon şehrinde 7,000 kadının fuhuşa zorlandığı ifade edilmektedir (Shorrock, 2019). Shaffer’in (1999: 164) belirttiğine göre II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Asya’da görev yapan her on Amerikalı askerden birinin Asyalı kadınlardan çocuk sahibi olduğunu bilinmektedir.

II. Dünya savaşı sırasında yaşanan bu olaylar yaşanıldığı yerde kalmış olsa da, konunun uluslararası gündeme gelmesinin ve uluslararası siyasette görünürlük kazanmasının ilk ayağı 1992-1995 yılları arasında Bosna’da yaşanan toplu soykırım ve tecavüz olaylarıyla gerçekleşmiştir. 1992 yılında Bosna Hersek’in Yugoslavya’dan ayrıldığını ilan etmesiyle birlikte bölgede yaşanan Sırp, Hırvatlar ve Bosnalı Müslümanlar arasında çatışmalar başlamış ve üç yıl boyunca süren çatışmalar esnasında Bosnalı Müslüman kadınlar Sırp askerlerinin tecavüzüne uğramıştır (Özdemir, 2015: 310). Bosna’daki bu tablo medyanın aracılığıyla

uluslararası topluma kadının bedeninin nasıl savaş alanı haline geldiğini açıkça göstermiştir. Bölgede çıkan çatışmalar sırasında Yugoslav Federal Ordusu birliklerince oluşturulan toplama kamplarında kadınlara tecavüz edilmiş, kürtaj olmalarını engellemek adına kadınlar hamileliklerinin belli aşamasına kadar bu kamplarda zorla tutulmuşlardır. Böylece Bosna Savaşı'nda kadına yönelik tecavüz bir etnik temizlik aracı olmuştur (Mladjenovic ve Hughes, 2000: 248).

Uluslararası anlamda bu şiddetin gündeme gelmesinin ikinci ayağı ise 1994 yılında Ruanda'daki çatışmalar sırasında gerçekleşen kitlesel tecavüzlerle gerçekleşmiştir. Ruanda'da Tutsi kadınlara yönelik Hutulular tarafından gerçekleştirilen eylemlerin zemini aslında savaş öncesinde devlete ait olan Libre des Mille Collines adlı radyo programları, televizyon yayınları ve gazeteler aracılığıyla yapılan propaganda yayınlarıyla oluşturulmuştur (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002f: 105). Hükümetin yapmış olduğu propagandalar aracılığıyla bölgede yaşayanlarda Tutsi kadınlarla evlenmek demenin devletin temellerini oyan bir düşmanla evlenmek demek olduğu algısı da yaratılmıştır.³ 1990 ve 1993 yılları arasında Ruanda'da gerçekleşen soykırımda Hutulular tarafından yaklaşık olarak 250,000 ile 500,000 arasında değişen Tutsili kadına tecavüz edilmiş ve bu tecavüzler sonucunda “nefretin çocukları (children of hate)”, “istenmeyen çocuklar (enfants non-desirés, unwanted children)” veya “kötü anıların çocukları (enfants mauvais souvenir, children of bad memories)” olarak adlandırılan toplamda 5,000 bebek doğmuştur (HRW, 1996). Bu bebeklerin pek çoğu aileleri tarafından terk edilmiş veya öldürülmüştür.⁴

1991'de Sierra Leone'deki sivil savaşta ise yerinden edilmiş kadınların %94'ü tecavüz, işkence ve kölelik gibi saldırılara maruz kalmıştır (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002a: 10). BM verileri doğrultusunda Sierra Leone'de 60,000; Liberya'da 40,000; Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 200,000'den fazla kadına tecavüz edilmiştir (UN.org, 2014). Bosna'daki çatışmalarda yaklaşık olarak 13,000 ile 50,000 arasında Bosnalı Müslüman kadına Sırp askerleri tarafından tecavüz edildiği açıklanmıştır

³ Daha sonra Ruanda'daki BM komutanı General Romeo Dallaire bu yayınların barış ve uzlaşma yayınlarıyla değiştirilmesinin olayların seyrini değiştireceği yönünde bir açıklaması olmuştur. İlgili haber için bkz: Smith, R. (2003, 3 Aralık). The impact of hate media in Rwanda. *BBC News*. Erişim adresi: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3257748.stm>

⁴ Ayrıca Ruanda'da 2013 yılı rakamlarıyla zorla evlendirilen kız çocuklarının sayısı 60 milyon, kadın sünneti ortalama 140 milyon, insan kaçakçılığı yıllık ortalaması 2,5 milyon ve namus cinayetinden dolayı öldürülen kadın sayısı 5,000 olarak bilinmektedir (NATO Review, 2013).

(Gerecke, 2010: 139). Güney Sudan’da 400,000’in üzerinde insan öldürülürken, on binlerce kadın tecavüze uğramıştır (Hagan, Rymond-Richmond ve Parker, 2005). Kolombiya’da ise Oxfam verilerine göre 2001 ve 2009 tarihleri arasında 95,000 kadına silahlı gruplarca tecavüz edilmiş; 26,000 kadın zorla hamile bırakılmış; 27,000 kadın kürtaja zorlanmış ve 175,000’in üzerinde kadın tacize uğramıştır (San Pedro, 2009). Kadınlara karşı uygulanan cinsiyete dayalı şiddet Uganda, Suriye, Cezayir ve Myanmar’da da devam etmiş ve halen daha dünyanın pek çok yerinde devam etmektedir.

Kadınlar çatışma ve savaş durumlarında ve hatta sonrasında siviller, güvenlik güçleri, sivil toplum örgütleri çalışanları ya da barış operasyonlarında görevli resmi görevliler tarafından da bu ve benzeri şiddete ve vahşete maruz kalabilmektedir. Şiddetten kaçmaya çalışırken isyancı, sivil halk ya da diğer mülteci gruplar tarafından kadınlara yönelik şiddet devam ederken, kaçmayı başaranlar ise sığındıkları yerlerde özellikle sığınma kamplarında bambaşka boyutlarda şiddet türleri ile karşılaşabilmektedir. Bu noktada kadınlar için bu kamplar son derece tehlikeli yerler olabilmekte ve kendilerini güvende hissedememektedirler.⁵ Kamplardaki fiziksel koşulların yetersizliği, sabundan gıdaya kadar temel ihtiyaçların dağıtımındaki cinsiyet ayrımı ve bunlara ulaşma esnasında yaşanan şiddet vakaları da raporlara yansımaktadır. (UNHCR, 1995). Bunlarla birlikte kızamık, ishal, zatürre, sıtma, kolera, menenjit, tüberküloz ve HIV/AIDS gibi ciddi enfeksiyonlar meydana gelmektedir. Bunlara karşı ise önleyici bir bakım ve tedavi imkânları ise kısıtlı olabilmektedir (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002b: 23).

Çatışmalar sırasında yasa, düzen, polis işlevleri ve sınır kontrollerinin bozulmasıyla birlikte kadın ticareti için de ortam yaratılmakta ve insan tacirleri sınır kontrolleri ve normal polislik hizmetleri azaldığı için çatışmaların yaşandığı ülkeler üzerinden rotalar kullanmaktadır (Williams ve Masika, 2002). Dünya çapında insan ticareti 1995’ten 2000 yılına kadar %50 oranında artmış ve *Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM)* yılda 2 milyon kadar kadının insan ticareti mağduru olduğunu belirtmiştir. Ticaretten yıllık 5 ile 7 milyar dolar arasında gelir elde edildiği tahmin edilmektedir (Aktaran Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002a: 12).

⁵ Yerinden edilme, kaçmaya zorlanma gibi kadınların çatışma ve savaş durumlarında maruz kaldığı deneyimler daha çok göç ve koruma sorumluluğu kapsamında ele alındığı için bu tezin kapsamından uzaklaşılacağı gerekçesiyle ayrıntılı olarak incelenmemiştir.

Diğer taraftan evlerinden koparılan kadınlar ve kız çocukları evlerine geri dönmek isteseler dahi geri dönmek isteyen kadın ve kız çocuklarına yeterli korumanın genel anlamda sağlanabilmiş olduğunu söylemek güçtür. Bu anlamda uluslararası örgütlere ve yerel sivil toplum kuruluşlarına büyük görevler düşmektedir. Örneğin 2001 yılında Makedonya’da IOM tarafından 13-41 yaş aralığında kaçakçılığı yapılan 346 kadın ve kız çocuğunun evlerine dönebilmelerine yardım edilmiştir. Her birine Makedon hükümeti tarafından sağlanan sığınma evinde bakım sağlanmıştır. Yerel sivil toplum kuruluşları da topluma entegre olabilmeleri için IOM ile birlikte çalışmıştır. Eğer bir kadın geri dönmeyi seçerse, IOM ona 6 ay boyunca finansal destek sağlamıştır (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002a: 14).

Bunlarla birlikte üzerinde durulması gereken önemli bir konu kadınların çatışmalar boyunca ve hatta sonrasında maruz kaldığı bu şiddetin insan hakları ihlalinin barındırıyor olmasıdır. Bu bağlamda özellikle 1990’lı yıllarda yaşanan gelişmelerle beraber, medyanın da etkisiyle insan hakları konusunda çalışan birimler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler bu konu üzerinde durmaya başlamıştır. Örneğin, ilk kez Uluslararası Af Örgütü 1990 yılında “Cephedeki Kadınlar” başlığıyla bir rapor, 1991 yılında ise BM, “Dünya Kadınları: 1970-1990 Eğilimler ve İstatistikler” adlı çalışmayı yayınlamış ve 1993 yılında Viyana’daki Dünya İnsan Hakları Konferansı’nda konu kapsamlı bir biçimde tartışılmıştır (Peterson ve Runyan, 1994). 1995 yılında ise kadın sivil toplum kuruluşları BM Dördüncü Kadın Konferansı’na katılacak olan ABD hükümeti delegasyon ekibine konferansta ABD hükümetinin tüm dünya hükümetlerine askeri fuhuş sektöründeki yerlerini değerlendirmeleri yönünde bir teklifte bulunmuştur. Bu teklife ilk yanıt olumlu yönde olsa da daha sonrasındaki süreçte konferansta ABD ekibince teklifin adı dahi anılmamıştır (Enloe, 2000: 105).

ABD ekibinin tutumu bu yönde olsa da aynı konferanstaki Sivil Forum’da Japon feministler II. Dünya Savaşı sırasında zorbalığa ve tecavüze maruz kalan kadınlara karşı Japon hükümetinin sorumluluktan kaçmak ve inkâr politikaları gütmek yerine tazminat ödemesi, zararlarının karşılanmasına yönelik bir girişim başlatmıştır. Halktan gelen baskıya dayanamayan Japon başbakan Ryutaro Hashimoto, 1996’da Güney Kore’ye yaptığı resmi bir ziyaret sırasında kamuoyu önünde, ülkesinin altmış yıl önce uyguladığı cinsel kölelik politikalarından dolayı

özür dilemiştir. Buna rağmen kendisi ve kabinesi zorbalığa maruz kalan kadınlara doğrudan tazminat ödemeyi reddetmiştir. Aynı dönemde Japon hükümetince başlatılan Asyalı Kadınlar Fonu aracılığı ile devletin halktan savaş mağduru olan kadınlara yardım edebilmek amacıyla para toplamaya başlaması üzerine feministler tazminatı halkın değil, mağduriyete yol açan Japon devletinin ödemesi gerektiği gerekçesi ile bu durumu 1996 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu'na taşımak üzere Cenevre'ye gitmişlerdir. Komisyondaki oylama Japon hükümetinin aleyhine sonuçlansa da, Japon hükümeti mağdurlara doğrudan tazminat ödemeyeceğini yineleyerek sorumluluğu üstlenmemiştir (Enloe, 2000: 170; Amaral ve Gonzales Martinez, 2016a: 35).

BM İnsan Hakları Komisyonu ise 1994 yılında tüm kadınlara yönelik insan hakları ihlallerini kınayan bir karar almış ve BM Güvenlik Konseyi de 2000 yılında Uluslararası Kadın Günü'nde bir bildiri yayınlarak silahlı çatışmalardaki kadınların durumu üzerine özel bir oturum gerçekleştirmiştir (Rabrenovic ve Roskos, 2001: 44). BM İnsan Hakları Komitesi, BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararı ile 2000 yılında ilk kez tecavüz, kaçırma, cinsiyete dayalı şiddetin biçimlerinden korunmak için özel önlemlerin alınması çağrısında bulunmuştur (UNCS, 2000). 1990'lı yıllarda Bosna ve Ruanda'da yaşanan olayların etkisiyle bu anlamda atılan ilk somut adım ise 1325 sayılı kararla gerçekleşmiştir. BM raporlarında 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli Ek Protokollere göre savaş suçu olarak kabul edilen tecavüzün Bosna'da etnik temizlik politikasının bir aracı olarak kullanıldığı belirtilirken; tecavüzün bir soykırım suçu olduğuna ilişkin ilk hukuksal belge ise Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Jean- Paul Akayesu hakkındaki 1998 tarihli kararı olmuştur (Kelleci, 2017: 432). Bu doğrultuda tecavüz insanlığa karşı suç ve savaş suçu kapsamına alınmıştır. 2000 yılında Güvenlik Konseyi kararıyla çıkarılan 1325 sayılı karar doğrultusunda ise bu ve benzeri kadına yönelik eylemler insan hakları ihlali gerekçesiyle savaş suçu kapsamına alınmış, bu doğrultuda 2001 yılında BM örgütünün bir parçası olan Eski Yugoslavya Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi, üç Sırp askerini savaş tecavüzü konusunda suçlu bulmuştur (Bergoffen, 2003).

Atılan adımlar doğrultusunda her ne kadar mevcut uluslararası yasal çerçeve bu tür şiddeti yasaklayıp, cezalandırırsa da kadın deneyimi ve zararların gerçek doğası bu

çerçevelere net bir biçimde yansıtılamamıştır. Şiddet mağdurlarına yönelik koruma ve destek büyük ölçüde yetersiz olmuş, uygulamaların ve yaptırımların rutin bir şekle dönüşerek kurumsallaşması sağlanamamıştır. Koruma, hizmet ve yasal çözümlere erişim pek çok yönden sınırlı kalmış ve tazminat imkânı çok az bir seviyede gerçekleşmiştir. Bu anlamda hem ulusal hem uluslararası gruplarca daha fazla çaba göstermesi gerektiği; bu bağlamda devletlerin insan haklarını, insancıl ve uluslararası ceza hukukunu kendi yasal sistemlerine dahil eden özel mevzuatları kabul etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Mevcut raporlar incelendiğinde çatışma ve savaş dönemlerinde işlenen suçlar arasında kadına yönelik sistematik tecavüz suçunun resmi kayıtlardaki yeri oldukça belirsiz bir durumda kalmıştır. Suçlunun kim olduğu devlet tarafından görmezden gelinen ve zaman zaman bu tip durumlar için olağan kabul edilen politika ve yaklaşımlar sayesinde bilinmezken, yaşanan mağduriyetlerin boyutları kadına yönelik toplumsal baskının ve yeterli desteğin olmamasından dolayı tam anlamıyla bilinmemektedir. Dolayısıyla çatışma ve savaş durumlarında düşman hakimiyetinin bir metaforu haline gelen tecavüz, cezasız kalmak zeminine yaklaşmakta ve yaşatılan mağduriyetlerin rakamları hep ortalama ve tahmini hesaplara göre yapılmaktadır (Özdemir, 2015: 312-316).

Kadına yönelik çatışma ve savaş dönemlerinde gerçekleştirilen şiddet başta da belirtildiği üzere döngüsel bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Barış zamanlarında da kendini gösterebilen kadına yönelik gündelik şiddet, şiddetin ve baskının daha hissedilir olduğu çatışma dönemlerinde kendisini daha görünür hale getirmektedir. Bununla birlikte çatışma ve savaşın bitmesiyle bir barış anlaşması imzalanırsa bile birden bire ortaya bir barış toplumu çıkmamaktadır. Kadına yönelik şiddet sonraki dönemlerde de devam edebilmektedir. Örneğin Guatemala'da iç savaş sonrası 1996 yılında bir barış anlaşması imzalanmış olmasına rağmen sonraki dönemlerde kadına yönelik öldürme, tecavüz ve işkence gibi saldırılar devam etmiş ve her yıl ortalama katledilen 8,000 kişinin %10'u kadınlardan oluşmuştur (Yanikkaya, 2010: 52). Çatışma deneyiminin psikolojide yarattığı sarsıntı farklı bir örneği ise 2002 yılında Kuzey Karolina, Fort Brag'da yaşanmıştır. Afganistan'daki görevlerinden dönen dört özel kuvvet askerinden üçü döndükten sonraki altı hafta içerisinde eşini öldürmüştür (Lutz ve Elliston, 2002). 1990'lı yıllarda Kamboçya'da yapılan bir araştırma raporu ise %75 oranında çatışma zamanında kullanılan küçük silahların

aile içi şiddet sırasında kullanılması sonucu kadınların öldürüldüğünü ortaya koymaktadır (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002a: 15).

1.3. Barış Koruma Birliklerinde ve Operasyonlarında Kadının Rolü

Önleyici diplomasinin bir aracı olarak karşımıza çıkan ve literatürde barışı koruma operasyonu olarak adlandırılan barışı destekleme operasyonları genel olarak ilgili uyuşmazlıkların çözümüne odaklanmakta ve bölgedeki çatışmaların önlenmesi, barışın sağlanması, yeniden yapılandırılması ve korunması, insani yardımların sağlanması gibi konular çerçevesinde hareket etmektedir (Odman, 2004: 68). Barışı destekleme operasyonları BM Şartı'nın içerisinde doğrudan düzenlenmemiş, barışı koruma kavramı ve uygulamaları sonraki yıllarda BM Şartı'nda öngörülen kolektif güvenlik sisteminin tam anlamıyla işleyememesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan boşluğu doldurmak üzere yine bu örgüt tarafından oluşturulan bir mekanizma olarak doğmuş ve gelişmiştir (Demirtürk Demirdöğen, 2006: 237).

Uluslararası Barış Akademisi (International Peace Academy-IPA), barışı koruma adı altında barışı destekleme operasyonunu; “Devletlerin kendi içlerinde veya aralarında ortaya çıkan düşmanlıkların, saldırganlıkların kontrol altına alınması, yumuşatılması ve sona erdirilmesi ve böylece barışın restore edilmesi ve sürdürülmesi amacıyla barışçıl üçüncü ülkelerin katılımıyla organize edilen ve yönlendirilen uluslararası çok uluslu asker, polis ve sivillerin gerçekleştirdikleri operasyonlardır.” şeklinde tanımlamaktadır (Rikhye, Harbottle ve Egge: 1974). Kavramın geniş bir konsepti yansıtmaması ve çok uluslu ortak bir yapılanmayla hareket etmesi sonucu ortaya çıkan bu operasyonlar, Soğuk Savaş dönemi boyunca genel olarak şiddeti önlemek amacıyla uyuşmazlıkların dondurulması çerçevesinde hareket etmiştir. Bu zamana kadar BM, yürürlüğe konulan ateşkes anlaşmalarının izlenmesi, çatışan kuvvetlerin ayrılması, uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümlenmesinin ve insancıl yardım dağıtımının güvenliğinin sağlanması konularına odaklanmıştır. Operasyonlar ev sahibi ilgili ülkenin ve uyuşmazlığa taraf olan diğer devletlerin rızasına dayalı olarak yapılmıştır (Nalcioğlu, 1997: 49-88).

Barış koruma birliklerinin yapısına bakıldığında ise BM'ye üye devletlerce oluşturulan ve uluslararası toplum tarafından finansmanı sağlanan silahsız askerler ile barışı koruma birliklerinden oluştuğu ve silahlı kuvvetlerin yalnızca birliklerin

kendilerini yasal savunma durumlarında kullanıldığı bilinmektedir (Odman, 2004: 69). Literatürde BM'nin Soğuk Savaş dönemine kadar uyguladığı bu tür geleneksel barış koruma ilkelerinin egemen olduğu barış koruma operasyonları “birinci nesil” barışı koruma operasyonları olarak adlandırılmıştır (Demirtürk Demirdöğen, 2006: 237, 241, Güngör, 2008: 11 ve Demir, 2019: 1). Pek çok bölgede çatışmaların sayısının artmasıyla ağır silahlara sahip olan tarafların varlığı ve şiddetin dozunun artması sonucu oluşmaya başlayan Soğuk Savaş dönemi ise geleneksel barışı koruma yöntemlerinden uzaklaşılması ve daha sert önlemlerin alınmaya başlanmasıyla “ikinci nesil” barışı koruma operasyonları olarak adlandırılmıştır (Ratner, 1995: 17, Güngör, 2008: 11 ve Demir, 2019: 3). Kısacası ikinci nesil operasyonlarla birlikte artık barış güçleri daha ağır silahlarla donatılmış olmakla birlikte sadece öz savunma durumunda değil, gerektiği durumlarda ateş açabilme yetkisine sahip olmuştur (Boutros-Ghali, 1992: 94).

Dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali'nin 17 Haziran 1992 yılında Güvenlik Konseyi'ne sunduğu *Barış İçin Bir Gündem (An Agenda for Peace)* başlıklı raporda BM Şartı'nda öngörülenler çerçevesinde uluslararası barışı korumak ve sürekliliği sağlamak adına örgütün nasıl güçlendirilip etkili kılınabileceğine dair önerilerde bulunulmuştur (Demirtürk Demirdöğen, 2006: 242). Bu bağlamda barışın sağlanması dört ana kavram zemininde şekillenmektedir. Bunlarda ilki “önleyici diplomasi (preventive diplomacy)”dır. Buna göre uyuşmazlık ve çatışmaların ortaya çıkmadan engellenebilmesi ya da böyle bir durum engellenemediğinde durumun daha fazla yayılmasının önüne geçilmesi için gerçekleştirilen faaliyetler belirtilmiştir. İkinci kavram “barışı oluşturma (peace making)” ile çatışan tarafların bir anlaşmaya vardırılması söz konusu olmaktadır. Üçüncü kavram olan “barışı koruma (peacekeeping)”da ise ilgili tarafların rızaları dahilinde asker, polis ve sivil birliklerin dahil olduğu BM birliklerinin bölgeye konuşlandırılması söz konusudur. Son olarak dördüncü kavram ise barışın yeniden yapılandırılması ve pekiştirilmesini kapsayan “çatışma sonrası barışı inşa etme (post-conflict peace-building)” sürecidir. Buna göre yeniden çatışmaların yaşanmaması adına barışı güçlendirici yapılanmaların inşa edilmesi söz konusu olmaktadır (Odman, 2004: 73).

Bütün bu bilgiler doğrultusunda ve mevcut istatistiki verilere bakıldığında ilgili bölgelere giden birliklerdeki sivil, polis ve askerlerin büyük bir çoğunluğunun erkek

olduğu görülmektedir. Birliklerde görevli olan bu erkeklerin pek çoğunun bölgedeki kadınlara ve kız çocuklarına karşı tutumları raporlara yansımaya başlamış ve çatışmalar sırasında yaşanan istismar olaylarının yanı sıra gündeme bir de barış koruma birliklerindeki görevli erkek askerlerin gerçekleştirdiği istismar vakaları eklenmiştir. Bu sebeple barışı koruma operasyonları dahilinde “Kadınlar nerede ?” sorusu 1990’lı yıllarla birlikte daha çok sorulmaya başlanmıştır. Örneğin 1996 yılında insan hakları örgütleri ve kadın STK’larından oluşan bir grup dönemin BM ABD temsilcisi olan Madeleine Albright’a bir mektup yollamış ve bu mektupta BM’den ilgili birliklere insan hakları eğitimi verilmesi yönünde istekte bulunmuştur (Enloe, 2000: 190). Balkanlar, Kamboçya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde (DKC) barış koruma birlikleri tarafından gerçekleştirilen istismar olayları raporlanmıştır. Liberya’da da barış koruma birliklerinin küçük kızlara istismarda bulunduğu dair iddialar ortaya çıkmıştır (Report Reveals Shame of UN Peacekeepers, 2005).

Diğer taraftan, çatışmaların yaşandığı bölgelerde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve kadınların geçim kaynağı olarak birliklerdeki personel ile beraberlikleri sonucunda barış koruma görevlilerinin ya da diğer uluslararası personelin bölgedeki evlilik dışı ilişkilerinden doğan çocuklar da operasyonlar dahilinde ortaya çıkan sorunlardan biri haline dönüşmüştür. Örneğin Liberya’da 1990-1998 arasında *Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu tarafından (the Economic Community of Western African States Monitoring Group-ECOMOG)* babası barış gücü çalışanı olan ve çoğu anne ve babası tarafından terkedilip sokaklarda yaşayan 6,000’den fazla çocuğun olduğu kaydedilmiştir⁶ (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002a: 16). Ayrıca *BM HIV/AIDS Ortak Programı (The Joint United Nations Programme on HIV/AIDS-UNAIDS)*, askeri personelin HIV dahil olmak üzere bulaşıcı hastalıklara maruz kalma riski taşıyan bir nüfus grubu olduğunu ve barış zamanındaki enfeksiyon oranlarının genellikle sivil nüfustan iki ile beş kat arasında değişen bir şekilde daha fazla olduğunu belirtmektedir. Çatışma anında ise bu fark 50 kat daha fazla olabilmektedir (UNAIDS, 1998). Bu durumda çatışmalarda ölüm tehlikesi karşısında birlik personellerinin bulaşıcı hastalıkları önemsememesinin rolü

⁶ Pek çok durumda bu ilişkilerden doğan çocukların vatandaşlık hakları olmamasına rağmen Liberya Anayasası bu çocukları tanımaktadır.

olduğu, sonuçta da hem çatışma bölgelerinde hem de birlikler evlerine geri döndüklerinde bulaşıcı hastalıkların toplumda yayılmasına neden olduğu belirtilmektedir (Garfield, 1997).

Bu ve benzer durumların ortaya çıkmasıyla birlikte hem operasyonlar dahilinde çalışan erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri alması gündeme gelmeye başlamış, hem de birliklerdeki kadın görevlilerin sayısının da artırılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. 1325 sayılı kararın kabulüyle birlikte ise bu bağlamda Güvenlik Konseyi'nde bölgelere gidecek birliklere gerekli eğitimlerin verilmesi tartışılmış ve 2003 yılından bu yana gönüllülük esasıyla bu eğitimler verilmeye başlanmıştır (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002c: 53). Bunlarla birlikte barış operasyonlarını yalnızca BM çatısı altında gerçekleştirilen faaliyetler olarak görmemek gerekmektedir. Örneğin *Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (the Economic Community of West African States-ECOWAS)* ve *Afrika Birliği Örgütü (the Organization of African Unity)* gibi bölgesel ve alt bölgesel örgütler veya *Afrika Birliği (African Union-AU)*, *Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı-AGİT (the Organization for Security and Cooperation in Europe-OSCE)* ve NATO da kendi barış koruma operasyonlarını gerçekleştirmektedir (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002d: 62). Bu doğrultuda benzer operasyonları düzenleyen diğer örgütler de ilgili birliklere gerekli eğitimlerin verilmesi, birliklerdeki kadın sayılarının artırılması ve toplumsal cinsiyet uzman ve danışmanlarının da bulundurulması gibi adımlar atmaya başlamıştır. Örneğin BM barış koruma birliklerinin tümü kadından oluşan ilk kadın birlikleri 30 Ocak 2017'de Liberya'nın başkenti Monrovia'ya gitmiştir (BBCTURKISH, 2007).

Kadınların birliklere katılımı daha az suistimal şikayetinin gelmesini sağlamaktadır. Örneğin askeri barış koruma birimlerinde kadınların oranının %0,1'den %5'e çıkmasıyla istismar iddialarının yarıdan fazla azaldığı görülmüştür (Bigio ve Vogelstein, 2018). Bu bağlamda kadın barış koruma birliklerinin nasıl farklar yaratacağı üzerinde durmakta fayda vardır. Öncelikle kadın barış koruma birlikleri sık sık erkeklere kapalı olan nüfus ve mekanlara erişerek potansiyel güvenlik riskleri hakkındaki istihbaratı geliştirebilmektedirler. Çatışmaya taraf olanların barış koruma birliklerindeki askerlerce ilgili toplumun değerleri çerçevesinde kadınların üstlerinin aranmaması durumunda oluşabilecek güvenlik

zafiyetlerini azaltmaktadırlar. Benzer şekilde ilgili toplumun üyelerine erişimin artmasını sağlamaktadırlar. Diğer taraftan kadın görevlilerin erkeklere göre aşırı güç kullanma olasılığının daha düşük olduğu ifade edilmektedir. Bu durum gerilimleri azaltma ve topluluklara güven oluşturma, istikrar sağlayıp hukukun üstünlüğünü artırma olasılığını daha da yükseltmektedir. Örneğin Namibya, Ruanda ve Güney Afrika'da yerel halk kadın polis barışı koruma görevlilerinin potansiyel şiddeti daha az tehdit edici olduklarını ve iletişimde daha etkili olduklarını belirtmiştir. Ayrıca kadın barış koruma görevlilerinin sahadaki varlıkları ev sahibi ülkenin kadınlarını güçlendirebilmektedir. Aynı zamanda da rol model olarak hareket ederek kadın ve kız çocuklarına kendi haklarını ve barış süreçlerine katılımlarını teşvik etme konusunda ilham verebilmektedirler (Keita, 2018).

Bu bilgiler ışığında kadınların barış koruma operasyonlarına katılım oranlarına bakıldığında son çeyrek yüzyılda küçük de olsa bir değişimin yaşandığı gözlemlenmektedir. 1996'da BM Genel Sekreteri'nin 2000 yılına kadar saha misyonları da dahil olmak üzere BM sistemi içerisindeki personelin %50'sinin kadınlardan oluşmasını tavsiye etmesine rağmen (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002d: 64), 1993 yılında birliklerdeki toplamda %1 olan kadın oranının 2017 yılında askeri barış güçlerinde %4 ve polis personelinde ise %10 olduğu gözlemlenmiştir (Bigio ve Vogelstein, 2018). *Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (Stockholm International Peace Research Institute-SIPRI)* verilerine göre BM 2008 ve 2017 yılları arasında askeri, sivil ve polis personelden oluşan 48 barış operasyonu gerçekleştirmiştir. Bu tarihler aralığında kadın askeri personel oranı %1,9'dan %3,9'a çıkarken, polis kadın oranı başlangıçta artsa da 2011 ve 2017 yıllarında %10 civarında sabit kalmıştır. Sivil personeldeki kadın oranı ise 2008 ve 2017 yıllarında %29,8'den %28,2'e gerilemiş; ancak 2011 ve 2017 yılları arasında BM özel siyasi misyonlarında %27,3'ten %30,6'a doğru bir yükselme gerçekleşmiştir (Smith, T. ve Tidblad-Lundholm, K., 2018: vii).

Avrupa Birliği (AB)'nin gerçekleştirdiği operasyonlara bakıldığında ise 2008 ve 2017 yıllarında asker, polis ve sivil personel görevlendirdiği 26 tane *Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası-OGSP (the Common Security and Defence Policy-CSDP)* misyon ve operasyonu gerçekleştirmiş; askeri personeldeki kadın oranı 2003

ve 2017 yılları arasında %5,3 ile %8,4 arasında değişmiştir.⁷ 2008 ve 2017 yılları arasında sivil OGSP misyonlarındaki hem polis hem de üniformasız personeli kapsayan uluslararası personeldeki kadın oranları ise %11,3'ten %22,8'e yükselmiştir. Polis personele ilişkin mevcut SIPRI verileri 2014 ve 2017 yıllarında kadın polis oranının %10 civarında olduğunu göstermektedir. AGİT ise 2008 ve 2017 yıllarında sadece sivil personeli konuşturduğu ve üniformalı asker ya da polis personelin bulunmadığı 22 saha operasyonu gerçekleştirmiştir. 2008 ve 2013 yıllarında uluslararası personeldeki kadın oranı %34,5'ten %37,7'e yükselmiştir. 2014'te AGİT, *Ukrayna Özel İzleme Misyonu (Special Mission to Ukraine-SMM)*'i kurmuştur. Veriler doğrultusunda AGİT'te 2014 ve 2017 yılları arasında kadın personel oranının azaldığı görülmektedir; çünkü AGİT SMM'de eş zamanlı saha operasyonlarının toplamından daha fazla uluslararası personel görevlendirmiş; ancak bu personelin çok azı kadından oluşmuştur. SMM'deki uluslararası personelin çoğunluğu izleme görevlilerinden oluşmaktadır. Kadın izleme memurlarının oranı 2015 yılı ortalarında %19,2'e yükselmiş; fakat 2017 sonunda %16,2'e gerilemiştir (Smith,T. ve Tidblad-Lundholm, K., 2018: 27).

Özetlemek gerekirse 2008 ve 2017 yılları arasındaki veriler doğrultusunda kadınların barış operasyonlarındaki temsilinde üniformalı personel arasında kadın oranı en düşük olan birim askeri personel birimi olmuştur. Çoğu misyon cinsiyet eşitliğinden çok uzak olsa da uluslararası sivil personel arasında kadın oranı daha yüksek olmuş ve son olarak personel dağılımı genel olarak azaltılırken daha fazla kadın yerine daha az erkek görevlendirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte en çok kadın oranının yer aldığı uluslararası sivil personelde yıllar içerisinde büyük farklarla bir ilerleme kaydedilmemiştir. Bu durumun temel sebebi feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre toplumsal cinsiyetçi algıların işletiliyor olmasıdır. Dolayısıyla barış operasyonlarındaki kadın katılımı erkeklere oranla çok alt seviyede kalmaktadır. Bu durumsa erkek personeli kadın personelden daha fazla ulaşılabilir hale getirmektedir (Bigio ve Vogelstein, 2018).

2015 yılında BMGK 2242 sayılı kararıyla kadın barış koruma görevlilerini desteklemek için teşvik verilmesini onaylasa da bu uygulama için çok az şey yapılmıştır. Halen daha BM'ye üye olan ülkelerin neredeyse yarısında kadın askeri

⁷ Daha önceki yıllar için tam veriler mevcut değildir.

gözlemci ya da personel memur bulunmamaktadır (Bigio ve Vogelstein, 2018). Bu bağlamda kadınların birliklere katılımı ve barış operasyonlarındaki temsiline anlamlı katılımlarının önündeki engelleri daha iyi anlayabilmek adına cinsiyete göre ayrıştırılmış daha fazla veriye ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca ihtiyaç duyulan veriler arasında çocuk sahibi olan ve barış koruma görevlerinde yer alan kadınların sosyal hakları, ailevi durumları, operasyonlar dahilinde meslektaşları ya da ilgili toplum üyeleri tarafından uğramış oldukları psikolojik ve fiziksel saldırıların ve suistimallerin bilgilerine de yer verilmesi gerekmektedir.

Uluslararası örgütlerin düzenlediği operasyonlar dahilinde SIPRI verileri yalnızca BM, AB ve AGİT'i kapsasa da NATO birliklerinde cinsiyet eşitliği bakımından önemli adımlar atan bir diğer uluslararası örgüt olarak dikkat çekmektedir. 1961 yılında kadın kıdemli subayların ilk NATO konferansı Danimarka, Hollanda, Norveç, İngiltere ve ABD'den gelen delegelerle Kopenhag'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda düzenli aralıklarla konferansların yapılmasına karar verilmiş ve 1973'teki konferansta kadınların tüm uzmanlık alanlarında hizmet etmesi gerektiğini belirten karar kabul edilmiştir. O zamandan bu yana NATO'nun kadın kıdemli subayları ittifakın silahlı kuvvetlerindeki kadınların durumu, organizasyonu, çalışma koşulları ve kariyer olanaklarını tartışmak için bir araya gelmeye devam etmektedir (Gender Perspectives in NATO Armed Forces, 2019). Çatışmaların kadınlar ve kız çocukları üzerindeki orantısız etkisinin farkında olan NATO, BMGK'nin 1325 sayılı ve buna bağlı olan dokuz kararına bağlılığını göstererek müttefik ve ortakları ile 1325 sayılı karar konusunda ortak hareket edebilmek adına 2007 yılında çalışmalarına başlamıştır. Bu bağlamda NATO çatışma sonrası yeniden yapılanmaya ilişkin kadınların sürece tam ve eşit katılımı ve kadın ile kız çocuklarının cinsel şiddetten korunması amacıyla hareket etmektedir (Women, Peace and Security, 2019).

NATO operasyonlarının etkinliği için hem erkek hem de kadın personelin birbirlerini tamamlayıcı becerileri esas alınmıştır. Toplumsal Cinsiyet Danışmanı Uluslararası Askeri Çalışma Ofisi ve NATO'nun Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi toplumsal cinsiyet perspektiflerini NATO operasyonlarının tüm yönlerine entegre etmek için çalışmaktadır. Toplumsal cinsiyet çalışma ofisi doğrudan Uluslararası Askeri Personel Genel Müdürlüğü'ne rapor vermektedir. Ofis, BM

Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararın etkili bir şekilde uygulanması da dahil olmak üzere toplumsal cinsiyet konularında bilgi ve tavsiye vermektedir. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet perspektifinin askeri operasyonlara entegrasyonu ile ilgili uluslararası kuruluş ve örgütlerle diyalog halinde olan bu ofis, NATO'nun Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi sekreterliği görevini de yürütmektedir. Sorumlulukları arasında 1325 sayılı kararın uygulanması, NATO üyesi ve ortak ulusların silahlı kuvvetlerinde ilgili kararlar ilgili ulusal politikalar hakkında bilgi toplamak ve yayınlamak yer almaktadır. Komite ise toplumsal cinsiyet eşitliğini hem kadınların hem de erkeklerin endişelerini ve deneyimlerini politikaların, programların ve askeri operasyonların tasarım, uygulama, izleme ve değerlendirilmesinin ayrılmaz bir boyutu haline getirme stratejisi olarak desteklemektedir. NATO üyeleri arasında toplumsal cinsiyet eşitliği ve ilgili politikalar için bilgi alış verişinin kolaylaştırılması, uygun koordinasyonların sağlanması sorumlulukları arasında olan komite, NATO'nun üye ülkelere toplumsal cinsiyet ile ilgili konularda tavsiyelerde bulunarak ittifak hedefleri ve öncelikleri doğrultusunda operasyonel etkinliğine katkıda bulunmaktadır (Gender Perspectives in NATO Armed Forces, 2019). Tüm NATO operasyonları arasında Afganistan bu katkıların yerine getirildiği en belirgin örnek olmuştur. NATO'ya göre barışın sağlanması Afgan kadınlarının hak ve fırsatlarının da sağlanmasını gerektirmiş ve herhangi bir barış sürecinde Afgan kadınlarının da bulunması gerekliliği belirtilmiştir. NATO'nun 2015 yılında bu yönde aldığı karar Afgan hükümetini Afgan kadınlarının topluma tam olarak katılmalarını destekleyeceğini taahhüt ederek doğru yönde bir çaba olarak gösterilse de bu çaba uygulamaya geçirilememiştir (Bigio, 2016).

8 Temmuz 2016'da ise Varşova'da gerçekleştirilen NATO toplantısında, örgütün geleceği için bir vizyon ortaya konulmuştur. Rusya hakkında yapılacaklardan IŞİD'e kadar değişen zorlu güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya olan NATO liderler ittifakında NATO'nun nasıl daha modern, hazır ve duyarlı hale gelebileceği değerlendirilmiştir. Bunu yapmanın bir yolunun da kadınlarla daha iyi ilişki kurmak olduğu kabul edilmiş, kadınların NATO'da ve askeriyede güçlendirilmesinin ittifakı da güçlendireceği belirtilmiştir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet dengesini geliştirmeyi ve kadınların ulusal silahlı kuvvetlere (ortalama

olarak %10'un biraz üzerinde) eşit katılımını desteklemeyi taahhüt etmişlerdir. Böylece silahlı kuvvetler arasında kadınların temsilini artırmak, tüm sivil ve askeri personel için zorunlu toplumsal cinsiyet eğitimlerini uygulamak, NATO'nun tüm planlama ve değerlendirme araçlarını cinsiyet perspektifi içerecek şekilde gözden geçirmek için bir eylem planı yayınlanmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında NATO'nun kadınların temel önceliklerine katkılar sunduğu ortada olsa da bunların yerine getirilmesi için müttefik ve ortaklarının da üstlerine düşen görevleri yerine getirmesi büyük önem taşımaktadır (Bigio, 2016).

BM operasyonlarının cinsiyet eşitliği bağlamındaki organizasyon yapısına bakıldığında ise bunun *Barış Operasyonları Departmanları (the Departments of Peace Operations-DPO)* ve *Operasyonel Destek Departmanları (the Departments of Operational Support-DOS)* aracılığıyla sağlandığı gözlemlenmektedir. Bu departmanlar toplumsal cinsiyet eşitliği ile kadın, barış ve güvenliği, BM barış gücü genelinde yönetilmesi ve hesap verilebilirliğini güçlendirmek amaçlı hareket etmektedir. Bu kapsamda ilerlemeyi izlemek, rapor üretmek, sistem ve mekanizmaların güçlendirilmesi, tüm askeri, sivil ve polis personelin kapasite ve bilgilerinin güçlendirilmesi yer almaktadır. BM toplumsal cinsiyet danışmanlarının görev sorumlulukları ise şu şekilde sıralanmaktadır ("United Nations Peacekeeping", t.y.(a)):

- Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın, barış ve güvenlik konularında stratejik danışmanlık sağlamak;
- Gelişimi gözlemek, hesap verilebilirliği ve uyumu sağlamak için üst düzey liderliğe yardımcı olmak;
- Sivil, polis ve askeri barışı koruma görevlilerinin ilgili konularda ilerleme kapasitelerini güçlendirmek;
- Barışı koruma planlamasının çeşitli aşamalarının, misyon ve stratejilerinin analizini gerçekleştirmek ve bunlara rehberlik etmek;
- Kadınların siyasal anlamda seçimlere, ulusal yönetim ve güvenlik yapılarına, barış süreçlerine, ateşkes anlaşması ve çatışma yönetimi alanlarına dahil edilmesini savunmak ve teşvik etmek;

- Toplumsal cinsiyete dayalı ve cinsel şiddetten kadın ve kız çocuklarını korumak için oluşturulan koruyucu ortam oluşturma çabalarını koordine etmek;

- Toplumsal cinsiyete duyarlı güvenlik, adalet gibi düzenleyici kurumların güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için destek sağlamak.

Bununla birlikte toplumsal cinsiyet danışmanlarının bu geniş görev ve sorumlulukları şimdiye kadar hem yetki hem de sınırlı kaynaklar nedeniyle etkin bir biçimde yerine getiremediği ifade edilmektedir. Yetersiz personelin yanı sıra, strateji ve eylem planlarının eksik olması ile danışmanların misyonlara entegre olma ve koordinasyon sorunları bulunmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet birimlerinin etkinliği operasyonel yönetim ekibinin, özellikle de BM Genel Sekreter Özel Temsilcisi taahhüdüne dayanmakla birlikte, görevdeki birkaç toplumsal cinsiyet danışmanının misyon başkanına dolaysız bir erişimi bulunmamaktadır. Şu anda, toplumsal cinsiyet danışmanlarının BM Genel Merkezi veya misyon alanındaki BM kurumlarıyla iletişim kurmaları veya destek almaları için resmi bir kanal mevcut bulunmamaktadır. Sonuç olarak, bu danışmanlar destek ve rehberlik için kime başvuracakları konusunda netlikten yoksundur (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002d: 66).

BM'nin ilgili bölgelerdeki barış koruma operasyonlarında neler gerçekleştirdiği ve gerçekten barışa bir katkısı olup olmadığını sorgulandığında ise belli başlı örnekler ortaya çıkmaktadır. Operasyonlar dahilinde 2007 yılından beri aktif olan ve 2020 yılı itibarıyla bölgeden ayrılacağı bildirilen BM ve Afrika Birliğinin Sudan'ın Darfur eyaletinde sürdürdüğü ortak barışı destekleme harekatı olan *BM Afrika Birliği Darfur Misyonu (UN African Union Hybrid Operation in Darfur- UNAMID)* aracılığıyla Darfur'da toplumsal cinsiyet birimi kurulmuş ve eyalet hükümetlerinin 1325'e ilişkin taahhütleri nasıl uyguladığını izlemek ve kadın deneyimlerinin barış ve güvenlik girişimlerine dahil olmasını sağlamak için komiteler oluşturulmuştur ("United Nations Peacekeeping", t.y. (a)).

2004 ve 2017 yılları arasında faaliyette kalan *Haiti'deki BM İstikrar Misyonu (UN Stabilization Mission in Haiti- MINUSTAH)* ile Haiti'de *MINUSTAH FM* adlı bir radyo istasyonu kurulmuş ve toplumsal cinsiyet konularında yayınlar yapılmıştır. Bu yayınlar sayesinde örneğin seçim dönemlerinde kadınların seçime katılmasına odaklanılmış ve kadınlar oy kullanmaya teşvik edilmiştir. 2000 yılından beri hala aktif olan *DKC'deki BM Örgütü İstikrar Misyonu (UN Organization Stabilization*

Mission in the Democratic Republic of the Congo-MONUSCO) aracılığıyla bölgedeki yerel kadın sivil toplum kuruluşlarının dayanıklılıkları artırılmaya çalışılmaktadır. 2014 yılından beri aktif olan *Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki BM Çok Boyutlu Bütünleşik İstikrar Misyonu (UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic-MINUSCA)* ile eski kadın savaşçıların korunma ihtiyaçları belirlenmiş ve kadınlara kendi gelirlerini kazanabilmeleri için beceri edinme eğitimleri verilerek, onları işe almaya ve silahtan uzak tutmaya teşvik eden girişimler başlatılmıştır (“United Nations Peacekeeping”, t.y. (a)).

2013 yılından beri aktif olan *Mali BM Çok Boyutlu Bütünleşik İstikrar Misyonu (UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali- MINUSMA)* aracılığıyla toplumsal cinsiyet birimi Mali Ulusal Uzlaşma Şartı'nın hazırlanması ve yayınlanmasında etkin rol oynamış ve kadınların katılımı desteklenmiştir. 1964'ten bu yana bölgede olan *Kıbrıs'taki BM Barış Gücü (UN Peacekeeping Force in Cyprus-UNFICYP)* ile kadınlara yönelik şiddeti ve kadınların barış inşasına katılımını ele alan ve Kıbrıslı Rum ile Kıbrıslı Türk topluluklarından kadın örgütlerini bir araya getiren bir dizi yuvarlak masa tartışması düzenlenmiştir. *BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UN Mission in Kosova-UNMIK)* ile ise Kosova'da Arnavutça, Sırpça ve İngilizce olarak yayın yapan UNMIK radyolarında Kosova'daki kadınların mülkiyet hakları konularında bilgilendirme yayınları yapılmıştır (“United Nations Peacekeeping”, t.y. (a)).

Tüm bu bilgiler doğrultusunda yukarıda verilen örneklerde de görüleceği üzere mavi bereliler olarak da bilinen barış gücü koruma birlikleri özetle görev alanlarına bağlı olarak sınırları devriye etmekte, ateşkesleri izlemekte, yerel toplulukların barış arayışlarına yardımcı olmaktadır. Son yıllarda barışı koruma kapsamı sivil polis memurlarını, seçim uzmanlarını ve gözlemcilerini, mayın faaliyetleri uzmanlarını, insan hakları görevlilerini ve siyasi ve kamuoyu bilgi uzmanlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Sorumlulukları barış anlaşmalarının uygulanmasına yardımcı olmaktan, seçimleri denetlemeye ve yürütmeye, yerel polis güçlerinin eğitimi ve yeniden yapılandırılmasından insan haklarına saygının gözetilmesi ve ihlal iddialarının soruşturulmasını kadar geniş bir alanı kapsasa da tüm bunlar için ilgili yerel hükümetlerin de katkı sağlaması gerekmektedir (“Women Transforming Peace Through Peacekeeping Policy Brief” t.y.).

Bununla birlikte *Batı Sahra'daki Birleşmiş Milletler Referandum Misyonu* (*United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara -MINURSO*), Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki MINUSCA, Mali'deki MINUSMA, DKC'deki MONUSCO, Darfur'daki UNAMID, Golan'daki *Birleşmiş Milletler Ayrılma Gözlemci Gücü* (*United Nations Disengagement Observer Force-UNDOF*), Kıbrıs'daki UNFICYP, Lübnan'daki *Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Görev Gücü* (*United Nations Interim Force in Lebanon-UNIFIL*), Güney Sudan Şehri olan Abyei'deki *Birleşmiş Milletler Abyei Geçici Güvenlik Gücü* (*United Nations Interim Security Force for Abyei-UNISFA*), Kosova'daki UNMIK, Güney Sudan'daki *Birleşmiş Milletler Misyonu* (*United Nations Mission in South Sudan-UNMISS*), Hindistan ve Pakistan'daki *Birleşmiş Milletler Askeri Gözlemci Grubu* (*United Nations Military Observer Group in India And Pakistan-UNMOGIP*) ve Orta Doğu'daki *Birleşmiş Milletler Ateşkes Denetim Örgütü* (*United Nations Truce Supervision Organization-UNTSO*) tarafından yapılan operasyonlarda toplamda 88,268 üniformalı personelin görev aldığı bilinmektedir. Bunların 74,740'ı asker, 10,283'ü polis, 1,987'si askeri gözlemci ve 1,987'si subaydan oluşmaktadır. Ayrıca 12,932 kişi ise sivil personel olarak görev almıştır ("United Nations Peacekeeping", t.y. (b)). Bu verilere ek olarak 2016-2017 verilerine bakıldığında zaman Kosova'da 113, Darfur'da 1247, Batı Sahra'da 60, Mali'de 592, Haiti'de 591, Liberya'da 337, Fildişi Sahili'nde 229, DKC'de 1306, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 531, Abyei'de 337, Güney Sudan'da 966, Somali'de 144, Hindistan ve Pakistan'da 21, Golan Tepeleri'nde 60, Lübnan'da 627, Kıbrıs'ta ise 140 kadın üniformalı ve sivil barış koruma görevlisinin görev yaptığı görülmektedir. Toplamda 7,682 kadın barış koruma görevlisinin 4,059'u üniformalı, 3623'ü ise sivil personelden oluşmuştur. Genel olarak bakıldığında ise barış koruma görevlisi 16,507 sivilin %22'si kadınlardan oluşmuştur (Women, Peace and Security Gender Equality in Peacekeeping Operations, 2019).

Sonuç olarak barış koruma operasyonları hangi uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilse gerçekleştirilsin cinsiyet eşitliği çabaları genelde üç alanda yoğunlaşmıştır. Bunlardan ilki barış operasyonlarında cinsiyet dengesi olarak adlandırılan liderlik yapan ve hizmet veren kadın sayısının artırılmasıdır ki, bu henüz başarılamamıştır ve gerekli destek, bilgi aktarımı ve yazılı olanın fiiliyata

geçirme çabası olmadıkça da başarılabilirliği görülmemektedir. İkincisi çok az operasyonda gerçekleştirilmesi başarılı barış operasyonlarındaki toplumsal cinsiyet uzmanlarının bulunmasıdır. Sonuncusu ise başarılabilmiş ve standartlaşabilmiş olan operasyonlardaki birliklere toplumsal cinsiyet eğitiminin verilmesi olmuştur. 2017 yılında Kanada Başbakanı Trudeau, barış operasyonlarında kadınların katılımını artırmadaki engellerin üstesinden gelmeye yardımcı olacak yaklaşımları belirlemek, uygulamak, bunları test edecek yenilikçi ve çok taraflı bir pilot proje olarak tanımlanan Elsie Girişimi'ni başlatmış olsa da 1993'te üniformalı personelin yalnızca %1'i kadınlardan oluşurken, BM barış operasyonlarında askeri birliklerde konuşlandırılan kadın yüzdesi 2019 yılı itibarıyla yalnızca %4'e yükselebilmiştir (Torres, 2020). Barış operasyonlarında kadın varlığının erkeklere oranla bu denli uçuruma sahip olması bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde toplumların, ilgili uluslararası örgütlere üye olan devletlerin toplumsal cinsiyet algısından kaynaklanmaktadır. Barış operasyonlarında kadınların varlığının ne türden faydalar sağlayabileceği ortada olmasına rağmen operasyonların yalnızca güç kullanımı çerçevesinde gerçekleştiği algısı kadınların bu tür görevlerde yer almasının doğru olmayacağına, yer alsalar dahi herhangi bir başarı elde edilemeyeceği yanılgısına sebebiyet vermektedir. Oysaki çağdaş barışı koruma kavramının içeriği ulus inşası, ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanma süreci ile savaşın parçaladığı bir topluma öncülük edebilecek beceriler gerektirmekle birlikte, yaratılan algının aksine çoğu kişinin inandığı gibi kesin bir çizgide askeri ve hatta politik bir doğada değildir (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002d: 64).

2.KADINLARIN ÇATIŞMA SONRASI SÜREÇLERDEKİ ROLLERİ

Kadınların çatışma ve savaş dönemlerinde yaşadıkları deneyimlerin boyutları kişiden kişiye ve hatta bölgeden bölgeye değişebilmektedir. Kadınlar toplumsal cinsiyet algıları nedeniyle çatışma ve savaşlarda hep mağdur kimlikleriyle ön plana çıkartılmış olsa da, aynı kadınlar bazen savaşan tarafta da kendilerine yer bulmaya çalışmıştır. Bütün bunların ötesinde kadının toplumsal cinsiyet bağlamında kendisine atfedilen farklı bir kimliği daha bulunmaktadır. O kimlik ise barıştır. Kadınlar bu kimlikleriyle çatışma ve savaş durumlarında ilgili bölgelerde yerel ve uluslararası düzeyde sivil toplum kuruluşları ve örgütlenmeler oluşturarak aktif roller

üstlenmişlerdir. Kadınların aktivist kimliklerinin ön plana çıktığı bu yapılar sayesinde kadınlar hem kendilerini başka bir düzlemde ifade edebilme fırsatı bulmuş, hem de bir bilinçlenme süreci geçirerek çatışmaların sonlanması ve barış inşa süreçlerinin etkin bir şekilde işlemesi adına faaliyetlerde bulunmuşlardır.

2.1. Kadınlar ve Sivil Toplum Örgütlenmeleri

Bu zamana kadar BM dokümanlarında ya da diğer uluslararası örgütlerin ve STK'ların rapor, metin ve belgelerinde kadınlar genellikle iki kimlik tarafından ele alınmıştır. Bunlardan birincisi mağdur kimlikleri olurken bir diğeri ise barışçıl kimlikleridir. “Kadının doğası gereği” savına dayanılarak oluşturulan barışçıl kimliği, onların annelik içgüdülerine, duygusal yapılarına, erkeklere oranla daha az saldırgan bir doğaya sahip oluşlarına bağlanmıştır. Bu doğrultuda feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı özellikle 1325 sayılı kararın içerisinde kadının yalnızca mağdur ve barışçıl kimliğiyle birlikte anılmasına yönelik eleştirilerde bulunmaktadır (Atmaca ve Gözen Ercan, 2018: 29-30). CEDAW ve Pekin Deklarasyonu’nda da benzer bir durum söz konusu olup, kadın hep barış ile ilişkilendirilmiş ancak savaş ile olan bağına değinilmemiştir. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet eşitsizliği eleştirilirken, eleştirilen şeyin gölgesine girmek feminist yaklaşımın dikkatini çektiği bir husus olmuştur (Charlesworth, 2008: 349).

Bu yaklaşımın normaldeki karşılığı olarak kadınlar barış müzakerelerinde ve masalarında kendilerine tam ve anlamlı bir şekilde yer bulmuş olması gerekirken; söz konusu bakış açısı yalnızca algılarda kalmış ve kadınlar bu masalarda hem nitel hem de nicel anlamda yeterli seviyelerde temsil edilememiştir. Çatışma ve savaş gibi durumlar aslında bu anlamda toplumlar için birer kritik süreç ve önemli an işlevi görmektedir. “Tarihsel kurumsalcılık teorisinin temel kavramlarından biri olan “önemli an (critical juncture)” savaş, ekonomik kriz, askeri darbe, büyük çevresel felaketler gibi olayların eski kurumsal ve normatif mekanizmayı yıktığını; yeni oluşan süreçte ise bir ülkedeki çeşitli aktörlerin gelecekteki çıkarlarını artırmak, mevcut konumlarını güçlendirmek ve yeni kurumsal ve normatif mekanizmayı belirlemek için çetin bir mücadeleye girdiklerini belirtmektedir.” (Collier ve Collier, 1999: 31).

Bu bakış açısıyla çatışma ve savaş durumları gibi önemli anlar kadınlar için de siyasal anlamda bir var olma mücadelesinin başladığı, kendilerini temsil edebilecekleri bir durumun ortaya çıkmasını da sağlayarak bir fırsata dönüşebilmektedir. Diğer bir ifadeyle “savaş tarifsiz bir ıstırap getirse de savaş ve barış süreçlerini çalışan feministlerin sıklıkla işaret ettiği gibi, bazı safhalarında bazı kadınlara daha önce sahip olmadıkları bir kolektif eylemlilik alanı sağlamaktadır.” Bu bağlamda kadınlar barış müzakerelerinde kendilerine yer bulabilmek adına sivil toplum örgütlenmeleri oluşturmuş, burada yerel kadınlar bir araya gelerek bir bilinç oluştururken, uluslararası örgütlere bölgede yaşayanlar olarak bilgi vermiş, uluslararası konferanslara katılarak seslerini ilgili kurumlara, örgütlere ve hükümetlere duyurarak “Biz de varız !” ve “Buradayız !” mesajını vermeye çalışmışlardır (Cockburn, 2013: 147).

Bu doğrultuda çatışma ve savaşlara karşı gelebilmek, bu tip durumlarda ortaya çıkan kaos ortamının önüne geçebilmek adına yerel ölçekte bir araya gelen kadınlar çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, kamuoyunun ve medyanın ilgisini çekebilmek adına farklı eylemlerde bulunmuşlardır. Bu tip kadın örgütlenmelerinin yapılarına bakıldığında genellikle çatışma ya da savaş durumundaki bölgelerde yaşayan kadınların öncelikle yerel anlamda bir araya gelmesi ve daha sonra ilgili bölgede farklı yerlerde yaşayan kadınları bünyesine toplaması ve en son olarak da bu yapılanmadaki sesleri uluslararası bir düzleme taşınması şeklinde özelden genele, bütünüleyici bir yaklaşımla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda barış için kadınların kurmuş olduğu bilinen en eski örgüt 1915 yılında Avrupalı kadınlarca kurulmuş olan WILPF olmuştur (Pettman, 2004: 85). I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan kayıplara tepki olarak bu kadınlar, şiddet ve ırkçılığın son bulması, ülkelerin silahsızlanması adına bir araya gelmiştir (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 75).

Sonraki dönemlerde ise çatışma ve savaşları tetiklediği düşünülen militarizme, ırkçılığa ve bunların sonucunda yaşanan her türlü şiddete karşı barış adıyla bir araya gelen kadın örgüt yapılanmaları dünyanın pek çok farklı ülkesinde kendilerine özgü geliştirdikleri eylemleriyle seslerini duyurmaya çalışmıştır. Örneğin ABD üslerinin bulunduğu Güney Kore, Japonya, Filipinler gibi ülkelerdeki kadın gruplarını bir araya getirerek militarizme karşı güvenliği masaya yatırmayı amaçlayan bir dayanışma ağı olan *Militarizme Karşı Kadınlar Ağı* (*Women's*

Network Against Militarism) toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlar üzerinde oluşturulan baskıya karşı ortak bir bilinç yükseltmeyi amaçlamaktadır (Aktaran Taner ve Gökalp, 2019: 25).

Askeri Şiddete Karşı Çıkan Aktif Okinawalı Kadınlar (Okinawan Women Active Against Military Violence-OWAM) da benzer bir girişim olarak ABD üslerinin kaldırılması üzerine örgütlenmiştir. Bu doğrultuda OWAM, 1945 yılından bu yana ABD askerinin Okinawalı kadınlara yönelik uyguladığı şiddet vakalarını incelemiş ve buna karşı eylemliliklerini harekete geçirmiştir (Cockburn, 2012). Kuzey İrlanda'da ise 1970'li yıllardan beri aktif olan kadın hareketi ile pek çok farklı kadın sivil toplum örgütü oluşturulmuş, 1994 yılında ise Katolik ve Protestan kadınlar bir araya gelerek *Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu (Northern Ireland Women's Coalition)*'nu kurmuşlardır. 1960'lı yıllarda başlayan Birlikçi yani Birleşik Krallığa bağlı kalmak isteyen Protestanlar ile Cumhuriyetçi Katolikler arasında çıkan kanlı çatışmaların görünürdeki sebebi egemenlik paylaşımı olsa da Kuzey İrlandalı kadınlar görmezden gelinen cinsel şiddet, konut meselesi, yoksulluk, çocukların geleceği gibi konular üzerinden örgütlenmiştir. İki tarafın kadınları yan yana gelerek etki alanlarını artırarak önce meclise girmeyi başarmış; sonra müzakere masalarında kendilerine yer aramaya çalışmıştır (Eralp, 2017: 164). Benzer şekilde Betty Williams ve Mairead Maguire liderliğinde kurulan *Barış Halkı Topluluğu (Community for Peace People)* ise 10,000'den fazla Katolik ve Protestan kadını barış için yürümek adına harekete geçirmiş; Williams ve Maguire'e düşmanlıklara son verme çabaları nedeniyle 1976 yılında Nobel Barış Ödülü verilmiştir (Njoku, 2018).

Çatışan toplumları bir araya getirebilme çabası Kuzey İrlanda örneğinde olduğu gibi İsrail ve Kolombiya'da da görülmektedir. İsrail'in savaş yanlısı tutumlarına bir eleştiri niteliğinde ortaya çıkan 1988 yılında bir araya gelen İsrailli kadınlar, *Siyahlı Kadınlar (Women in Black)* adını verdikleri bir eylem ağı oluşturmuştur (Cockburn, 2009: 78-91). Siyahlar içinde giyinerek şiddetin yaşandığı bölgelerde nöbet eylemleri gerçekleştiren bu kadınlar seslerini yalnızca İsrail'de değil aynı zamanda tüm dünyada yaptıkları eylemler aracılığıyla ABD, İngiltere, İtalya ve İspanya gibi dünyanın pek çok ülkesinde duyurmaya çalışmışlardır (Taner ve Gökalp, 2019: 25). Böylece iki bölgenin çatışan erkeklerine karşılık kadınlar çatışmalara karşı çıkarak, "Bizler bir araya gelebiliyorsak sizler de gelebilirsiniz." ve

“Bu çatışmalara son verilebilir.” mesajını yaymaya çalışmıştır (Cockburn, 2013: 152).

Kadınların barış için köprü kurma çalışmaları Batı Afrika ülkelerinde de varlık göstermektedir. Örneğin Liberya’da Leymah Gbowee, Hristiyan ve Müslüman kadınları dinler arası bir hareket olan Liberya kadınlarını *Barış İçin Kitlese Hareket*’te (*the Women of Liberia Mass Action for Peace*) birleştirmiştir. Kadınların çabaları ülkelere barışın gelmesinde rol oynamıştır. Ayrıca ilk kadın Afrika devlet başkanı olan Ellen Johnson Sirleaf’ın yükselmesinin temeli bu sayede atılmış, 2011’de ise Gbowee ve Johnson Sirleaf Nobel Barış Ödülü’nü almışlardır (Njoku, 2018). Yine benzer şekilde Liberya, Gine ve Sierra Leone’nin kadınlarını bir araya getiren *Mano Nehri Kadınları Barış Ağı* (*The Mano River Women’s Peace Network, Marwopnet*) adlı örgüt savaşı deneyimleyen bu üç komşu ülkenin kadınları aracılığıyla liderlerle ve başkanlarla bir araya gelerek müzakere süreci yürütmüştür (Aktaran Taner ve Gökalp, 2019: 25).

Barış için oluşturulan kadın STK’ları farklı kesimlerden kadınlarla bir araya gelip oradaki yerel halkla konuşabilmek, farklı görüş ve inançtaki insanlarla diyalog geliştirebilmek adına çatışmaların yaşandığı bölgelerde barışa giden yolda önemli bir adım oluşturmaktadır. Farklı kimlik, ihtiyaç ve taleplere sahip olsalar bile birlikte bir masaya oturabilen kadınlar, çatışan liderlerin de bir araya gelip müzakere edebileceklerini göstermekte ve sivil toplum aracılığıyla baskı oluşturabilmektedir (Çelik, 2018: 10). Diğer taraftan kadınların sivil toplum örgütlenmeleri yalnızca bir bölgede yaşanan çatışmadan etkilenen ve o bölgenin kadınlarınca oluşturulmuş gruplardan meydana gelmemektedir. Çatışmalardan çok uzak olunsalar bile bölge ile ilgili endişelerini dile getiren ve kadın bakış açısını yansıtmaya çalışan kadın sivil toplum oluşumları da vardır. Örneğin *Pembe Kod: Barış İçin Kadınlar* (*Codepink: Women for Peace*) adlı örgüt 2002 yılında Amerikalı kadınlar tarafından kurulmuştur. ABD tarafından finanse edilen savaşları durdurmak amacıyla kurulmuş olan örgüt, ABD İç Güvenlik Bakanlığı’nın renk kodu uyarı sistemine atıfta bulunmak maksadıyla pembe kod adını almıştır. Bu doğrultuda Irak Savaşı hakkında gözlemler yapmak amacıyla bölgede Savaş Gözlem Bürosu kurmuş ve savaşa karşı pembe alarm vermeyi amaçlamıştır. Benzer şekilde örgüt Afganistan’daki savaşa, Guantanamo’daki gözaltı merkezinde uygulanan işkencelere ve ABD’nin İsrail’in

Filistin işgaline ve baskıcı rejimlere olan desteğine aktif olarak karşı çıkmaktadır (CodePink.org).

Sivil toplum kuruluşları ve örgütleri aracılığıyla ötekini anlayabilen, empati kurarak toplumsal değerlere sahip çıkarak toplumsal cinsiyet dinamiklerini analiz etmeyi amaçlayan kadınlar toplumunda var olan diğer yapısal şiddetin kaynaklarına da odaklanmaktadır. İsrail ve Filistin toplumundaki kadınların sivil toplum örgütlenmeleri ya da Amerikalı kadınların ülkelerinin sebep olduğu başka topraklardaki savaflara karşı çıkışları bu yaklaşımı açıklamaktadır. Kadınların sivil toplum aracılığıyla örgütlenmeleri ve küresel sivil toplumun kadınları bu sürece katma çabası ise kadınların savaş karşıtlığı süreçlerinde birbirlerini sürekli besleyecek olan ve gelişimi tetikleyecek unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bu açıdan küresel sivil toplum, çatışma ve savaş sonrası barış için yeniden yapılanma süreçlerinde kadınlara daha katılımcı ve demokratik bir yapılanmayı sağlaması açısından kilit bir rol oynamaktadır. Kadınların sivil toplum örgütlenmeleri aracılığıyla adaleti sağlama girişimleri ve yine bu örgütlenmelerde aktif bir şekilde yer alarak kendilerine kamusal ve siyasal alanda yer bulma çabaları aslında onları çatışma sonrası barış sürecinde birer aktör olarak niteliksel anlamda da hazır hale gelmelerine yardımcı olmaktadır (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 81).

Bununla birlikte kadın sivil toplum örgütleri çatışma ve savaşların kadınlar üzerinde bıraktığı etkilere birer tepki olarak ve çatışma ve savaşın dinamiklerine karşılık sınırlı bir kapsamda hareket etmemiştir. Bu bağlamda kadın sivil toplum örgütleri kadınların çatışma ve savaş dönemlerinde yaşadıkları mağduriyetlerin maddi ve manevi anlamda tazmin edilebilmesi ve faillerin cezasız kalmaması adına barış inşa süreçlerinde işletilen adalet mekanizmalarının daha iyi işlerlik kazanabilmesi için kadın mahkemeleri adı altında da faaliyetlerde bulunmuştur. Kadınların çatışma ve savaş boyunca uğramış oldukları şiddet deneyimlerini toplumsal baskılar nedeniyle dillendirebilmelerinin zor olması, çatışma sonrası dönemlerde oluşturulan adalet mekanizmalarında, örneğin hakikat komisyonlarında bu konunun değerlendirilmesinin önünü tıkamaktadır. Barış inşa süreçlerinde oluşturulan hakikat ve uzlaşma komisyonlarına tanık sıfatıyla katılan kadınların ifadelerine bakıldığında çoğunun çocuklarına, kocalarına veya çevrelerindeki erkeklere yapılan insan hakları ihlallerini anlatırken toplumsal dışlanma korkusu ve

baskısıyla kendilerine ya da diğer kadınlara yönelik uygulanan ihlalleri ya anlatmak istemedikleri ya da anlatamadıkları görülmektedir (Nesiah, 2006: 17). Bu durumun sebepleri arasında toplumsal baskı ve korku yer alırken mahkemelerde kadınlara yönelik sorulan soruların dili ve ne tür bir ortamda bu mahkemelerin gerçekleştirildiği de önemli bir etken olmuştur. Örneğin Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nda tanıklık eden 22,000 kişinin yalnızca 158'i toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten bahsedebilmiştir (Egbatan, 2013: 11) Sierra Leone'deki mahkemede ise kadınların tecavüzden bahsetmesinler diye korkutuldukları ileri sürülmüştür⁸ (Kelsall ve Stepakoff, 2007: 357).

Bu sebeple kadınların ifadelerine başvurulurken gerekli desteğin sağlanması ve teşvik edici yöntemlerin kullanılması büyük önem taşımaktadır. Örneğin Liberya Cumhuriyeti'nde oluşturulan komisyonda bu doğrultuda toplumsal cinsiyet komitesince kadınlarla konuşmalara özgü yöntemler geliştirilmiş, görüşme öncesi destek hizmetleri sunulmuştur. Bu durumsa doğrudan kadınların anlatımını etkilemiş, kendi deneyimlerini aktarabilmelerini sağlamıştır. Benzer bir başka örnek Timor-Leste'de yaşanmış; kadınların komisyona ifade vermeye gelmemeleri üzerine toplumsal cinsiyet birimi 200 kadınla görüşerek sözlü bir tarih projesi gerçekleştirmiştir (Valji, 2011: 13). Benzer gelişmeleri Güney Afrika, Peru ve Sierra Leone'de görmek mümkün olsa da bu örnekler kurulan hakikat ve uzlaşma komisyonlarının her zaman mükemmel bir şekilde eksiksiz çalıştığı anlamına gelmemekte; ancak yine de gelişmeye açık bir yapı sergilemektedir (Kaya ve Göral, 2018: 22-23).

Diğer taraftan kadınlar bu konuları konuşmaya istekli olsalar dahi bazı durumlarda uluslararası kurumlarca durumları görmezden gelinmiştir. Örneğin 1992 yılında Bosna'da yaşanan tecavüz olaylarının medya sayesinde daha fazla görünür hale gelmesine ve 49 kadının bu yaşananları anlatmaya gönüllü olmasına rağmen soruşturma yapmak için tek bir yetkili atanmamış, hatta *BM Sığınmacılar Yüksek*

⁸ Literatür taraması sonucunda Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun hem toplumsal cinsiyet birimini kuran hem de kadınların kendi deneyimlerini anlatmaları ve kendi taleplerini ifade etmeleri için teşvik edildiği oturumlar düzenleyen ilk komisyon olduğu görülmüştür. Peru ve Sierra Leone'de kurulan komisyonların da benzer şekilde hareket ettikleri gözlemlenmiştir. Güney Afrika'daki komisyona gelip tanıklıklarını anlatan kadın ve erkeklerin sayısı neredeyse birbirine eşit olmasına rağmen kadınların %79'u erkeklere karşı işlenen suçlarla ilgili tanıklıklarını anlatırken, erkeklerin anlatımlarının sadece %8'inde kadınların deneyiminden bahsedilmiştir. Bunun üzerine Komisyon, kadınlara özel oturumlar düzenlemeye karar vermiştir (Kaya ve Göral, 2018: 22-23).

Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR) ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross-ICRC) başlangıçta bu yaşananların sistemli olmadığını, çatışma sırasında etnik unsurlardan dolayı tüm taraflarca uygulandığını iddia etmiştir. Buna karşılık uluslararası savaş karşıtı örgütler ve insan hakları örgütleri, uluslararası adalet sağlayıcı kurumların tecavüzlerin boyut ve amaçlarını incelemek üzere soruşturmaları başlatmasını sağlamıştır (Enloe, 2000: 248).

Elbette ki uluslararası ve ulusal ceza mekanizmaları da kadınlara yönelik çatışma ve savaş dönemlerinde yaşanan toplumsal cinsiyete yönelik şiddete karşı önlemler almış ve cezai yaptırımlar uygulamıştır. Örneğin Bosna'da yaşananlardan sonra 1993 yılında kurulan *Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia-ICTY)* ile tecavüz ilk kez bir uluslararası mahkemede suç olarak kabul edilmiş ve insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak tanımlanmıştır. Benzer şekilde 1994 yılında kurulan *Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Tribunal for Rwanda-ICTR)* 1998 tarihli kararıyla tecavüzü bir soykırım suçu olarak kabul etmiştir (Kaya ve Göral, 2018: 25). Ardından 2002 yılında kurulan *Uluslararası Ağır Ceza Mahkemesi (International Criminal Court-ICC)*'nin kurucu belgesi olan Roma Statüsü'nde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet muhtemel bir savaş suçu ve insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak tanımlanmıştır. Bu ve benzeri kararlar caydırıcı özellikler taşısa da kadın bakış açısını tam anlamıyla yansıtmadığı yönünde feminist yaklaşım tarafından eleştirilmiştir (Özdemir, 2015: 312).

STK'lar ise tam da bu ve buna benzer durumlar karşısında kadınlara yönlendirilmiş baskı ve korkuya karşı kadınların mağduriyetlerinin dile getirilebilmesi adına ve ortaya çıkan boşlukları doldurarak tamamlayıcı birer görev görmek amacıyla kadın mahkemelerini oluşturmuşlardır (Zaharijević, 2012). Bu bağlamda kadın mahkemeleri suçluların cezasız kalmaması, gerekli tazminlerin yapılabilmesi adına faillere hükümetler, uluslararası örgütler, kurum ve kuruluşlar aracılığıyla baskı uygulamaktadır. Tüm bunlar yapılırken kadınlara gerekli psikolojik desteklerin sağlanmasına önem verilmiş, kadınların deneyimlerini tekrar tekrar anlatarak yeniden aynı acıları yaşamalarını engellemek amacıyla bazen video kayıt bazen de telekonferans yöntemleri kullanılmıştır (De Video, 2017: 155). Kadınların

deneyimini öncüleyen kadın mahkemeleri, sağlanan destekler sayesinde kadınların deneyimlerini daha iyi aktarabildiği alternatif bir alan yaratmakta ve şiddete karşı güçlü bir karşı duruş alanı sağlamaktadır (Zaharijević, 2012). Mahkeme konseptiyle hareket eden kadın mahkemelerinin yaptıkları bu çalışmalar hükümetler nezdinde yasal bir bağlayıcılığa tabi olmasa da uluslararası hukuka anlamlı katkılar sunarak üzeri kapatılan, görmezden gelinen olayların gün yüzüne çıkmasında rol oynamış ve hatta kamuoyunun ilgisini çekerek tekrar benzer olayların yaşanmaması adına çaba göstermiştir (Russell ve Van de Ven, 1976: 5).

Kadın mahkemeleri 40'tan fazla sayıda bu zamana dek Asya'dan, Ortadoğu'ya, Güneydoğu Avrupa'dan, Afrika'ya, Latin Amerika'dan ABD'ye kadar pek çok farklı bölge ve ülkede her biri kendine has yöntemlerle kurulmuştur (World Courts of Women, 2020 ve De Video, 2017: 153). İlk uluslararası anlamdaki kadın mahkemesinin temelleri ise 4-8 Mart 1976 yılında Brüksel'de gerçekleştirilen *Kadınlara Yönelik Suçlar İçin Uluslararası Mahkeme (International Tribunal on Crimes against Women)* ile atılmıştır (Russell ve Van de Ven, 1976: 5). Kırk ülkeden 2.000'in üzerinde kadının katılımıyla uluslararası bir feminist konferans olarak gerçekleştirilen bu mahkemede her bir oturumun öncesi ilk yarım saat erkeklerin de katılımına açık olan basın toplantıları yapılmış olsa da mahkeme oturumlarında yalnızca kadınlar yer almıştır (Russell ve Van de Ven, 1976: 7). Bu ilk adımla birlikte 1992 yılına gelindiğinde ise *Asyalı Kadın Hakları Derneği (Asian Women's Human Rights Council)* ve El Taller Örgütü yerel kadın örgütleriyle işbirliği kurarak Dünya Kadın Mahkemelerini düzenlemeye başlamıştır (De Video, 2017: 153).

Bu bağlamda örneğin 2000 yılında *Japonya Ordusundaki Cinsel Kölelik Üzerine Uluslararası Savaş Suçları Kadın Mahkemesi (Women's International Tribunal on Japanese Military Sexual Slavery)* düzenlenmiştir. Mahkemede II. Dünya Savaşı sırasında Japon ordusu askerlerince çalıştırılan kadınların mağduriyetlerinin giderilmesi, onlara gerekli tazminatların verilmesi için STK'lar aracılığıyla iki yıl boyunca gerekli psikolojik destekler sağlanarak kadınların tanıklıkları toplanmış, dinlenmiş ve kayıt altına alınmıştır (De Vido, 2017: 155). Ayrıca bu mahkeme sırasında kadın grupları stantlar açarak konuyla ilgili bildiri dağıtmış, kitap ve tişörtler satmış ve destek imzaları toplamışlar; hayatta kalan kadınların çizdikleri resimler stantlara asılmış, yapılan eylemlerin ve köleliğe

zorlanan kadınların vücutlarında taşıdıkları izleri gösterdikleri fotoğraflar sergilenmiştir (Sakamoto, 2001: 50).

STK'lar tarafından oluşturulan kadın mahkemeleri de uluslararası hukuk kurallarına ve yargılamalarına göre hareket etmiş olsa da görüşlerinin hukuki normlar, vicdani ilkeler, insaniyet ve toplumsal cinsiyet adaleti temelinde şekillendiği belirtilmiş ve uyguladıkları bilinçlendirme ve farkındalık yaklaşımları diğer mahkemelerdeki yargılama sürecinden farklı işlemiştir. Kadın mahkemelerinin bir başka önemli örneği ise Saraybosna'da savaş sonrası kurulan mahkeme olmuştur. Bu kadın mahkemesi Japonya örneğinden farklı olarak dünyanın pek çok ülkesinden, farklı etnik kökene mensup ama farkındalık bilincine sahip kadınların bir araya geldikleri bir mahkeme olma özelliğine sahiptir. Feminist yaklaşım bu mahkemenin her aşamasında uygulanmış, adalet kavramına feminist bir eleştiri getirilmiştir (PopularResistance.org, 2015). İlk olarak 2010 yılında *Balkanlar Kadın Mahkemesi* (*Balkans Women's Court*) adıyla bir araya gelen kadınlar, çalışmaları sonucunda 2012 yılında *Kadın Mahkemesi: Adalet Feminist Bir Yaklaşım* (*The Women's Court: A Feminist Approach to Justice*) adıyla Avrupa'daki ilk kadın mahkemesini oluşturmuştur (Kaya ve Göral, 2018: 40).

Genel olarak kadın mahkemeleri çatışma ve savaş ve sonrasındaki barış inşası ve barış dönemlerinde kadın deneyimlerini görünür kılarak toplumsal hafızada yer almasını sağlamak, toplum ve kurumlar üzerinde baskı gücü yaratabilmek, toplumsal cinsiyete yönelik şiddetin ortaya çıkan nedenlerini anlamak ve araştırmak, kurumsal adalet sistemindeki eksiklikleri tamamlayarak toplumsal cinsiyet eşitliğini ön plana alınabilmesini sağlamak, gelecek adalet ortamına alternatif çözümler sunmak, kadınların güçlendirilmesini sağlayarak onları barış süreçlerine dahil edebilmek ve yaşanan mağduriyetlerin tekrar yaşanmasını engelleyebilmek amacıyla kurulmuşlardır. Yukarıda verilen sınırlı örneklerin dışında Pakistan, Beyrut, Cape Town ve Hindistan'da da kadın mahkemeleri düzenlenmiştir (Kaya ve Göral, 2018: 34).

2.2. Kadınların Arabuluculuk Görevleri ve Barış Müzakerelerindeki Yerleri

Çatışma sonrasındaki barış müzakereleri süreci toplumların nadiren temel sosyal ve politik düzenlemelerini gözden geçirme ve yeniden yapma fırsatına sahip olduğu önemli anlar ve potansiyel olarak dönüştürücü anlar olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu anların, özellikle yetersiz temsil edilen ve ayrımcılığa uğrayan kadınlar için önemli olduğu feminist yaklaşım tarafından dile getirilmektedir. Diğer taraftan, kadınların çatışma ve savaş dönemlerinde yaşadıkları deneyimlerin ele alınmasında yalnızca mağdur kimliklerine odaklanılmasının onların çatışan tarafların bir araya getirildiği resmi görüşmelerde ve müzakere masalarında yer almamalarına sebebiyet verdiği belirtilmektedir. Erkek egemen yapının hakim olduğu görüşmelerde kadınların da politik kimlik sahibi bireyler olarak ya da çatışan taraflardan biri olarak algılanmaları güçleşmektedir. Bu sebeple kadınların barış inşa süreçlerindeki müzakerelerde ve hatta sonrasındaki barış süreçlerinde parlamentolarda anlamlı bir şekilde temsil edilmeleri dahi zorlaşabilmektedir. Toplumsal cinsiyet algılarıyla birlikte kadınların müzakere masalarında yer almalarının bir anlam ifade etmediği, sorunları çözmekten çok sorun yaratacakları, sürecin uzayacağı ve yeterli donanımlarının ve tecrübelerinin olmadığı gibi sözde gerekçeler öne sürülmesi aslında yine aynı algının sebebiyet verdiği kadın ve barışın yan yana ve eş değer olarak görüldüğü anlayışla da çelişmektedir (Haynes, Cahn ve Aolain, 2011: 221).

Kadınların barış inşa süreçlerine katılımı her ne kadar bu algılamalar üzerinden yürütülmeye çalışılsa ve engellense de yapılan son araştırmalar bu anlayışı reddeder niteliktedir. Örneğin 1990 ve 2013 yılları arasında gerçekleştirilen 40 barış sürecine dahil olan kadınların sorunları zannedildiği gibi karmaşıktırmaktan daha çok toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilerek bir barış anlaşmasının yapılma olasılığını artırdığı sonucuna varılmıştır (O'Reilly, Sülleabhain ve Paffenholz, 2015; Paffenholz, 2015). Ayrıca kadınların barış ve güvenlik süreçlerine katılımı sonucunda imzalanan barış anlaşmalarının süresinin en azından iki yıl daha uzaması, katılmadıkları anlaşmalara oranla barış sürecinin %20 daha fazla olmasını ve uzun dönemde %35 oranında barış sürecinin 15 yıl daha devam etmesini muhtemel kılmaktadır. Bu süreçlere katılan kadınların masadaki varlıkları ile çatışmadan çıkan tarafların müzakere ettikleri konulara güç, askeri boyut, güvenlik gibi konulara

sosyal ve insani boyutların da katılması sağlanmakta, uzlaşmacı bir müzakere yöntemi teşvik edilmektedir (True ve Tickner, 2018: 228).

Yine de 2000 tarihli 1325 sayılı BM kararı doğrultusunda müzakereci kadınların sayısı artsa bile kadınların müzakerelere katılımı erkeklere oranla halen daha çok düşük seviyede kalmaktadır. 1992 ve 2011 yılları arasına bakıldığında barış anlaşmalarına katılan arabulucuların %2-3'ünü, müzakerecilerin ise %9'unu kadınlar oluşturmuştur (Townns ve Niklasson, 2018: 37). 2018 verileri doğrultusunda ise barış müzakerecilerinin yaklaşık %90'nı ve arabulucuların %95'i erkeklerden oluşmaktadır (Aggestam ve Townns, 2018: 280). 1990 ve 2012 yılları arasında 102 barış süreci yürütülmüş ve bunların sonucunda 585 anlaşma imzalanmıştır. Bu 102 barış sürecine aktif olarak katılan kadınların oranı ise %8 olmuştur. Bu orandaki kadınlar %3 ile imzacı, %3,2 ile arabulucu ve %5,5 ile tanık sıfatıyla süreçte yer almıştır (Üstündağ, 2014). Diğer taraftan arabuluculuk görevi üstlenen kadınların bölgesel dağılımına bakıldığında %25 oranıyla kuzey ülkeleri ve Afrika'nın, ardından %17 oranıyla ABD'nin, %14 oranıyla Avrupa'nın ve %19 oranıyla geri kalan diğer bölgelerin geldiği görülmektedir (Aggestam ve Svensson, 2018: 156). Kadınların barış görüşmelerindeki en yoğun katılımlarının oransal sıralaması ülke bazında değerlendirildiğinde ise %25 oranıyla 2008 yılında Kenya'da, %13 oranıyla 1992 yılında El Salvador'da, %11 oranıyla 1995 yılında Hırvatistan'da, %10 oranıyla 1996 yılında cinsiyet eşitliği bağlamında en fazla düzenlemeyi içeren anlaşmayı imzalamış olan Guatemala'da ve aynı oranla 1998 yılında İrlanda'da, %9 oranıyla 2001 yılında Afganistan'da ve son olarak %9 oranıyla 2008 yılında Uganda'da gerçekleştirmiş olduğu görülmektedir. Diğer ülkelerde ise kadın katılımı %5'in altında seyrederken birçoğunda bu oran %0 olarak görülmüştür (Üstündağ, 2014).

Bu çerçevede genel olarak kadınların müzakerelere ve barış görüşmelerine anlamlı bir katılım gösterememesinin temelinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği durumlar olduğu çeşitli araştırmalarda ortaya konulmaktadır. Örneğin Aharoni 2018 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında 1947 ve 1948 yılları arasında İsrail politikaları adına önemli bir aktör olan Golda Meir ve Kral Abdullah arasında gerçekleştirilen gizli görüşmeler ile 1990'lı yıllarda İsrail-Filistin barış görüşmelerinde ve özellikle 1993 ile 2000 yılları arasında devam eden Oslo Barış sürecindeki kadınların görünmez varlıklarına değinerek, müzakerelerin son derece

gizli koşullarda, kriz ve acil durum mantığıyla şekillenmiş olduğunu belirtmektedir. İsrail'in mőzakerelerdeki katılımcı portfőyünün siyasi liderler, askeri personeller, sivil temsilcilerden oluşurken son derece erkek yanlı olmasından dolayı mőzakerelerde kadınların katılımının veya yokluğunun fark edilmemesi, fark edilseler bile çoğunlukla "içerideki yabancı" sıfatıyla adlandırılmalarının söz konusu olduğunu ifade etmektedir (Aharoni, 2018: 195, 202-205). Benzer bir başka örnek ise Sovyetler Birliği sonrası Rusya'nın erken döneminde iki taraflı gerçekteştirilen Doğu-Batı mőzakerelerinde erkek katılımcılarla yapılan görüşmelerde kendini göstermektedir. Mőzakereye katılan erkeklerle görüşüldüğünde iyi bir mőzakerenin olması için ilk önemli koşulun karşı tarafın da erkek bir mőzakereci olması gerektiği belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak ise eril bir ortamda kadınların bulunmasının mőzakerelerde sıkıntıya sebep olacağı gerekçesi olmuş olsa da temel nedenin esasen egemen ataerkil yapılar olduğu ifade edilmektedir (Svedberg, 2018: 261).

Tarihsel açıdan bakıldığında barış inşa süreçlerinde gerçekteştirilen mőzakerelerde ve anlaşmalardaki kadın katılımı son derece kısıtlı ya da kadın katılımının yok sayıldığı görölmektedir. Örneğin Eski Yugoslavya'da yaşanan çatışmaları durdurmak amacıyla 1995'te imzalanan *Bosna ve Hersek'te Barış İçin Genel Çerçeve Anlaşması (The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina)* bilinen adıyla *Dayton Anlaşması*'nda Bosna'da yaşanılan tecavüzün boyutları bilinmesine rağmen masada tek bir kadın temsilci bulunmadığı gibi kadın meseleleri gündeme dahi gelmemiştir (Kvinna till Kvinna, 2000). Bu süreçte kadınlar yalnızca 1999 yılındaki Kosova Rambouillet Mőzakereleri'ne %3'lük bir oranla katılabilmiş; ancak hiçbiri imzacı, arabulucu ya da tanıklık sıfatlarıyla bu mőzakerelerde yer alamamıştır (DPI, 2015: 22). 1998 yılındaki Kuzey İrlanda'da *Hayırlı Cuma Barış Anlaşması (Good Friday)* ya da diğer adıyla *Belfast Anlaşması* olarak bilinen anlaşmada ise kadınlar kendilerini sürece AB'nin teşvik ettiği sivil toplum hareketi olan Kadınların Destek Ağı ve yerel kadın örgütlenmelerindeki kadınlar, sendikacılar ve Kadın Koalisyonu olarak bilinen siyasal parti aracılığıyla dahil edebilmişlerdir (Cockburn, 2013: 145). Barış sürecinin dünyadaki en kapsayıcı örneklerden biri olarak gösterilen Kolombiya'daki barış süreci deneyiminde de kadınlar mőzakerelere davet edilmemiş; ancak kendi lobicilik faaliyetleriyle dahil olabilmişlerdir (Lunz ve Bernarding, 2019).

2014 yılında ise Miriam Coronel-Ferrer, Filipin hükümetinin müzakere ekibine liderlik ederek büyük bir barış anlaşması olan *Bangsamoro Üzerinde Kapsamlı Anlaşması (The Comprehensive Agreement on the Bansamoro-CAB)*'ni imzalayan ilk kadın olmuştur. Bu anlaşma ile Filipin hükümeti ve *Moro İslami Kurtuluş Cephesi (The Moro Islamic Liberation Front-MILF)* arasında 40 yıldır süren çatışmayı sona erdirmek için bir çerçeve sağlanmıştır. Bu müzakere ekibinin %33'ünü ve imzalayanların %25'ini kadınlar oluşturmuştur. Bu kadınlar yerel STK'lar ile birlikte kadınlar için daha büyük fırsatlar sağlayan politikalar oluşturmuşlardır. Bu anlaşma hemen uygulanmamış, 2017 yılında ulusal hukuka dahil etme çabasına girilmiştir (Njoku, 2018). Suriye'de ise kadınlar süreçte yer alabilmek adına sivil toplum bazında harekete geçseler ve hatta BM'nin Suriyeli kadınların da sürece dahil edilmesi için yaptığı çağrılar olmasına rağmen; örneğin 2017 yılında Astana'da yapılan barış görüşmelerinde 55 delegenin arasında tek bir kadın dahi yer almamış, rejim ile muhalif güçler arasında yapılan görüşmelerde ise 15 müzakereciden sadece üç kadın kendine yer bulabilmiştir (Ülgül, 2017: 457).

1325 sayılı BM kararının kabulünden sonraki süreçte dahi kadınlarında barış masalarında olması için mücadele edilse de bu mücadele uluslararası kurumlarda ne yazık ki yazı üzerinde kalmaya devam etmektedir. Ayrıca kadınların bu masalardaki varlıkları yalnızca niceliksel bir artışın olması gerekliliği yönünde ele alınmış ve fakat niteliksel anlamda bir katkıya çok fazla yer verilmemiştir. Oysaki rakamsal bir artış anlamlı bir katılım demek değildir. Bu bakımdan kadınların niteliksel özelliklerinin de artırılması gerekmektedir. Kadınların barış süreçlerine katılımı önündeki zorluklardan birisi olan onların niteliksel anlamda gerekli bilgi, beceri ve sosyal statüye sahip olmamaları argümanının önüne geçebilmek adına kadınların süreçlere entegrasyonu için ulusal ve uluslararası STK'lara önemli görevler düşmektedir. Örneğin Liberya'da bu süreç kadınlara yönelik temel eğitim ve beceri kursları verilmesi ve kadınların yaşam kalitelerini iyileştirmek için işbirliği yapmaya teşvik eden mikro krediler gibi faaliyetlerle sağlanmaya çalışılmıştır. Liberya'daki River Gee bölgesinde kadınların katılımı geleneksel roller nedeniyle düşükken, Grand Gedeh bölgesindeki eğitimli kadınlar barış inşası süreçlerine katılmaya davet edilmişlerdir. İki bölge arasındaki farkın kadınların toplumsal anlamdaki geleneksel rolleri ile ilgili olduğu belirtilmektedir (Kumalo, 2015).

Somali’de ise erkeklerin kadınları müzakerelerden dışladığı, klan temelli siyasi doğası gereği cinsiyete dayalı olarak müzakerelerin gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Yine de kadınlar sivil toplum aracılığıyla klanlar arasında köprü kurup arabulucu olmaya çalışmıştır. Bu sayede erkeklerin siyasi iktidara ve yapılanmaya odaklanmasına karşılık kadınlar sürdürülebilir geçim kaynaklarını, eğitimi ve uzlaşmayı gündeme getirmeye çalışmıştır (Kumalo, 2015). Benzer şekilde küresel sivil toplumda örneğin *Kadınların Uluslararası Kültürlerarası Değişimi (Isis-Women’s International Cross Cultural Exchange-WICCE)* adlı sivil toplum örgütü Uganda’daki kadın liderleri barış sürecine entegre etmek adına eğitim verirken, *Uluslararası Geçiş Dönemi Adaleti Merkezi (International Center for Transitional Justice-ICTJ)* Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da atölyeler gerçekleştirmektedir (Aktaran Egbatan, 2013: 12). Diğer taraftan masalardaki temsillerinin artması için gerek sivil toplum kuruluşları gerek uluslararası örgüt ve kurumlar aracılığıyla parlamentolarda, siyasette ve kurumlarda kota uygulamaları yönünde bir baskı oluşturma, kadınların bu masalara ulaşabilmesi için lojistik yardım, kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için danışma ve eğitim hizmetleri gibi destekler de uygulanmaktadır (Rehn ve Sirleaf, 2002e: 86).

Sivil toplumun diğer önemli bir katkısı ise kadınların kendilerini bu masalarda etkin bir şekilde temsil edebilme kapasitelerine sahip olmalarını sağlamaktır; çünkü sivil toplum çalışanı kadınlar bu süreçlerin farkında olan, çatışma bölgelerinde yaşanan sorunlarla bire bir yüzleşmiş ve farkındalık bilinciyle hareket edebilecek aktörler haline gelmektedir. Bu doğrultuda kadınların yalnızca hükümet temsilcileri olarak masalarda bulunması eksik bir katılımı işaret etmektedir. Çatışan her iki taraftan çeşitli seviye ve rollerdeki kadınların temsili kadar çatışmanın içerisinde aktif anlamda faaliyet gösteren yerel sivil toplum örgütlerindeki kadınların da söz konusu müzakere masalarında kendine yer bulmasının önemine dikkat çekilmekte ve sivil toplum temsilcilerinin bulunduğu barış anlaşmalarının başarı ihtimalinin çok daha yüksek olduğu ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda barış müzakere sürecine katılan kadınlar yalnızca kendi sorunları için değil, toplumdaki tüm kadınlar adına hareket edebilecektir. Sivil toplumun önemi bu noktada hem 1325 sayılı kararın uygulanmasını denetlemek hem de cinsiyet eşitliği ilkelerini göz önünde

bulundurmak bakımından hükümetler üzerinde önemli bir baskı aracı oluşturması ile ilişkilendirilmektedir (Nilsson, 2009).

Atılan uluslararası adımlar dahilinde kadınların barış müzakerelerine katılımında eskiye oranla bir artış yaşandığı görülse de 1325 sayılı kararın göstergeleri yoluyla toplanan veriler, barış anlaşmaları sırasında kadınların daha güçlü bir katılımı olmasına rağmen resmi uygulama ve izleme mekanizmalarında bu kazanımlarını sürdürmek için daha fazla çabaya ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Orta Afrika Cumhuriyeti'nde kadınların barış görüşmelerine doğrudan katılım oranı Şubat 2019'da %10 iken, Ekim 2019'da ulusal seviyedeki resmi izleme komitelerine katılım % 17 oranında olmuş, yerel seviyede ise bu oran %23 olarak gerçekleşmiştir. Güney Sudan'da ise Ekim 2018'de barış anlaşmalarını imzalayan kadın oranı %25, ulusal seviyede resmi izleme komitelerine katılım oranı ise %18 oranında olmuştur. %35 kadın katılım kotası uygulanan toplantılarda dahi, örneğin ulusal seviyedeki yasal izleme komitelerinde 10 katılımcının yalnızca ikisi kadından oluşmuştur. Katılımın düşük olmasına rağmen Güney Sudan'da stratejik savunma ve güvenlik kurulu dahil olmak üzere iki izleme mekanizmasına kadın liderler başkanlık etmiştir. Güney Sudan'da 2017 müzakerelerine katılan kadın sayısı yedi iken, Eylül 2018'de yeniden başlatılan barış anlaşması müzakerelerine katılan kadın sayısı dört kat artarak 28'e yükselmiştir. Ayrıca bu anlaşmada yedi kadın imzacı statüsünde yer almıştır. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ise Şubat 2019'da ilk kez resmi barış görüşmelerine dört kadın delege katılmıştır, üç kadın da gözlemci statüsünde yer almış ve bir anlaşma imzalanabilmiştir. Mali'de ise barış anlaşmasının uygulanmasının bir parçası olarak hükümet anayasa reformu konusunda 11 üyeli uzmanlar komitesine iki kadın aday göstermiştir (Women, Peace and Security in Peacekeeping, 2019).

Kadınların bu süreçlerde ilk başta belirtilen algılamaların aksine gerek hükümet aracılığıyla gerek sivil toplum aracılığıyla yeterli donanımına sahip bir şekilde arabulucu, tarafları temsil eden delege, tanık, gözlemci, imzacı, toplumsal cinsiyet danışmanı ya da sivil toplum örgüt temsilcisi olarak varlık gösterebildikleri görülmektedir (DPI, 2015: 25). Bu doğrultuda aslında eksik olanın mesafelerin aşılmasında fiziksel güç yerine sözel iletişime daha yatkın olduğu varsayılan kadınların deneyim ya da tecrübeleri değil (Cockburn, 2014: 29); kadınların

uluslararası arabuluculuk ve barış müzakerelerine daha fazla katılımına yönelik irade eksikliği olduğu söylenebilir. Bu çerçevede genel bir kabulden bahsetmek imkansız olsa da 1325 sayılı BM kararını ülkelerin mevzuatlarına uygulayabilmek adına hükümetlerce hayata geçirilen *Ulusal Eylem Planı (National Action Plan-NAP)* aracılığıyla bir çok ülke uluslararası arabuluculuk ve barış yapımında kadınların eğitimi ve sürece dahil edilmelerine öncelik vermiştir. Örneğin Afrika Birliği bölgedeki çatışmaların çözümünde kadın arabulucuların faydasını görmüş ve buna bağlı olarak kadın uzmanlar ağı oluşturmuştur. Üçüncü taraf arabuluculuk seviyesinde olan İsveç ve Norveç de kadın barış arabulucular ve müzakereciler için profesyonel bir gelişim ağı oluşturmuştur (True ve Tickner, 2018: 229).

Bütün bunlarla birlikte belirtmek gerekir ki atılan yerel ve uluslararası her adımın anlamlı bir yeri olsa da eksiklikler devam etmekte, erkek ve kadın katılımı eşitliğine ilişkin rakamsal verilere bakıldığında terazinin kefelerinin hiç de eşit durmadığı görülmektedir. Kadınların barış süreçlerine katılımını ve cinsiyete duyarlı bir barış anlaşmasının yapılmasını engelleyen sebepler feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının bakış açısıyla altı farklı şekilde sıralanmaktadır. Bu sebeplerin ilkinin barış ve güvenlik konularının kadınları ilgilendirmeyeceği algısının sebep olduğu dar bakış açısı oluşturmaktadır. Buna göre kadın ve erkeğin farklı deneyimleri olmasına rağmen kadınların müzakerelere katılımı yalnızca kadın ve kız çocuklarıyla ilgili söz hakkı tanınmasına sebebiyet vermektedir. İkinci sebep kadınları sürece dahil etme çabasının genellikle resmi görüşmeler yapıldığında, müzakereler öncesi istişareler ve gündem belirleme sürecinden çok sonra ortaya çıkmasıdır. Bu da geç kalınmışlığa sebebiyet vermektedir. Üçüncü sebep müzakerelere toplumsal cinsiyet danışmanı atamanın her şeyi düzeltir düşüncesi ile kadın bakış açısının yansıtılabileceği yanılgısıdır. Toplumsal cinsiyet danışmanlarının sürece dahil edilmesi önemli olsa da, danışmanın varlığı toplumsal cinsiyete duyarlı bir süreci sağlamak için tek başına yeterli olmamaktadır. Danışmanların çalışmalarının etkinliği daha geniş arabuluculuk ekibine ve hepsinden önemlisi ulusal paydaşlarla işbirliğine bağlıdır. Cinsiyet danışmanları söz konusu ülkeden katılacak olan kadın temsilcilerin yerini alamamaktadır. Danışmanın katılımı daha çok ulusal paydaşların katılımını sağlamak için kanalları güçlendirme amaçlıdır (World Economic Forum, 2018).

Dördüncü sebep olarak ise kadınların kendi başlarına aktör olmaktan ziyade siyasetle ilgisi olmayan salt sesler olarak algılanması ifade edilmektedir. Beşincisi uluslararası barış arabuluculuğunun genellikle “duman dolu odalarda gerçekleşen bir tür politik büyü” olarak tasvir edilmesi, diğer bir deyişle erkeklere özgü bir alanı ifade etmek için kullanılmasıdır. Feminist yaklaşım ise bu tür erkek alanı algısından ziyade gerekli siyasi yetki ve destekle mesleki becerilere ve teknik uzmanlığa dayalı bir algıya odaklanması gerektiğini savunmaktadır. Altıncı ve son olarak kadınların müzakere ve masalara katılımının yararlarına dair kanıtlar aranmasına tepki gösteren feminist yaklaşım bu anlamda bir kanıtın sunulmaması gerektiğini, bir kanıtı ihtiyaç duyulmasının ataerkil normu güçlendirmek demek olduğunu savunmakta ve kadınların dünya nüfusunun yarısını oluşturmaları sebebiyle o masalarda bulunmalarının en doğal hakları olduğunu belirtmektedir (World Economic Forum, 2018).

Diğer taraftan kadınları barış inşasına dahil etme ihtiyacı BM ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından düzenli olarak göz ardı edilmektedir. Bu kapsamda BM Siyasi İşler Bölümü Arabuluculuk Uzmanları cinsiyet danışmanı Sanam Anderlini, BM’nin kadın ve barış konusunda Triple A olarak adlandırdığı (üçlü A: apathy, ad hoc practices, amnesia) bir sendrom olduğunu dile getirmektedir. Bunlar ilgisizlik, geçici uygulamalar ve unutkanlıktır (Charlesworth, 2008: 359). Örneğin Güvenlik Konseyi 2000 ve 2006 yılları arasında ülkelere özgü kararların yalnızca %25’inde 1325 sayılı BM kararını referans almıştır ve BM Genel Sekreteri kadınları barış inşasında liderlik rolüne nadiren atamıştır. Bununla birlikte Kofi Annan görevinden ayrıldığında çatışma alanlarındaki temsilcilerin hiçbirinin kadın olmaması da dikkat çekmektedir (International Alert, 2007). Diğer taraftan 1990-2010 yılları arasında imzalanan 585 barış antlaşmasının yalnızca 92 tanesinde kadınlar kendilerine yer bulabilirken (Biter, 2017: 518), 1990-2011 yılları arasında BM’nin dahil olduğu 31 barış sürecinde barış arabulucularının yalnızca %2’si, tanık ve imzacıların %4’ü ve müzakerecilerin %9’u kadınlardan oluşmuştur (True ve Tickner, 2018, s.225). Yine aynı dönemde imzalanan anlaşmaların üçte birinden azı toplumsal cinsiyete atıfta bulunmaktadır (Amaral ve Gonzales Martinez, 2016b: 72).

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının eleştirdiği tablonun günümüzde medya aracılığıyla pek çok çatışma sonrası barış müzakereleri ve çözüm süreçlerinin

gerçekleştirildiği toplantıların fotoğraflarına bakıldığında gün yüzüne çıktığı belirtilmektedir. Zira bu fotoğraf karelerinde kadınların ya yok denecek kadar az ya da hiç yer almadığı görülmektedir. Feminist yaklaşım tarafından bu durum barışçıl olmamakla değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda yaklaşım “kimin barışı sağlıyor?” sorusunu yönelterek çatışma ve savaş ortamlarından en az erkekler kadar ve belki de daha fazla bir biçimde mağduriyet yaşayan kadınların yer alamadığı karar verici mekanizmaları eleştirmektedir. Barış inşa süreçlerinde kadınlara yer vermeyen ülkelerin oluşturdukları anlaşmalarda kadınlara yapılan atıflar daha sonrasında uygulamaya geçmemekte ve bu da pozitif barışın sağlanamayıp sürecin tekrar çatışmaya doğru evrilmesine sebebiyet verebilmektedir. Örneğin BM Guatemala Kadın Koordinatörü Luz Mendez’in belirttiğine göre Guatemala’da barış anlaşmalarının imzalanmasından beş yıl sonra kadınlara atıfta bulunulan taahhütlerin çoğu uygulanmamıştır (Aktaran Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 84). Yaklaşım ise bu bağlamda süreçlere katılımı kadının var olmasını, bu varlığını etkin kullanabilmesini ve kadınların gelecekleri için söz hakkının eşit derecede onlara da sağlanması gerekliliğini belirtmekle beraber barış aktivisti kadınların varlığının da bu görüşmelerde önemli olduğunu dile getirmektedir (Gürpınar, 2017: 486). Diğer taraftan kadınların barış inşa süreçlerinde varlığı artsa bile bu katılımın işlevselliği sorguya açık kalmaktadır (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 79).

Kadınların müzakere yeteneklerindeki eksikliği gidermek adına *Ortak Zemin Arayışı (Search for Common Ground)*, *Uluslararası Uyarı (International Alert)*, *ABD Barış Enstitüsü (United States Institute for Peace)* ve buna benzer diğer pek çok örgüt kadınların müzakere becerilerini ve liderlik yeteneklerini geliştirmek için eğitimler vermektedirler. Bu bağlamda uluslararası gruplarda örneğin *BM Kadın Kalkınma Fonu (United Nations Development Fund for Women-UNIFEM)* gibi örgütler kolaylaştırıcı bir rol oynamış ve kadın gruplarını bir araya getirmeye yardımcı olmuştur. Böylece yeni liderlik yetenekleri öğrenildikçe stratejilerin planlanabildiği görülmüştür. Örneğin Temmuz 2000’de UNIFEM ve *Mwalimu Julius Nyerere Vakfı (Mwalimu Julius Nyerere Foundation)* Tanzanya Arusha’da Burundi Kadın Barış Konferansı çağrısında bulunmuştur. Dönem itibarıyla Burundi’lilerin ülkeden ayrılması yasak olmasına rağmen kadınlar bu konferansta yerlerini almış ve dört yıldan beri ülkelerinin barış süreçlerindeki katılımcıların tümünün erkeklerden

oluşmasına tepki göstermişlerdir (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 79-80). Benzer şekilde WILPF ile İsveç kadın hakları örgütü *Kvinna till Kvinna* Suriye, Bosna ve Ukraynalı kadınları bir araya getirerek birbirlerinin çatışma ve çatışma sonrası deneyimlerini paylaşmalarını sağlamıştır (WILPF, 2015).

Toplumda cinsiyet dengesinin oluşabilmesi için barış müzakerelerinin gerçekleştiği masalarda da cinsiyet dengesinin gerçekleşmesinin önemi feminist yaklaşım tarafından vurgulanmaktadır. Barış için mücadele etmek demek barışı yok eden ve çatışmaya sebep olan sebepleri ortadan kaldırmak, alternatif çözümler bulmak ve ortak bir zeminde buluşarak birlikte yaşama isteğini bünyesinde barındıran toplumsal bir gelecek ideali kurmak demektir. Bu doğrultuda barış inşa süreçlerinde gerçekleştirilen reformlarda ve ortaya çıkarılan anlaşmalarda cinsiyet eşitliği konusunun mutlaka yer alması, oluşturulacak olan yeni anayasalar aracılığıyla bu konunun yasama, yürütme ve yargı oranlarınca bir hak olarak belirtilmesi ve korunması gerekmektedir. CEDAW bu anlamda bir kılavuz niteliği taşımaktadır (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 82). Bu doğrultuda kadınlara referans veren barış anlaşmaları oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Amaral ve Gonzales'in 2016 yılında yapmış olduğu çalışmaya göre 1325 sayılı BM kararı öncesinde kadınlara atıf yapılan barış anlaşmalarının oranı %11 iken 2011 yılında bu oranın %44'e ve 2014 yılında ise %88'e yükseldiği belirtilmiştir. Yine aynı çalışmada bu artışın yaşanmasına rağmen 2000 ve 2015 yılları arasında imzalanan barış anlaşmalarının %75'inde kadınlardan bahsedilmediği ve sınırlı sayıda insan haklarını ele alan hükümlerin yer bulabildiği belirtilmiştir (Amaral ve Gonzales Martinez, 2016b: 72).

Feminist yaklaşım barış süreçlerindeki karar verici mekanizmalarda kadınların yer almaları için dört ihtiyaç noktası olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki kadınların güvenliğinin sağlanması, ikincisi kadınlara yeterli kaynağın sağlanması, üçüncüsü kadınlara politik alanın sağlanması ve son olarak kadınlara bu süreçlerde karar verici mekanizmalara erişim imkânının sunulmasıdır. Karar vericilerle ulusal ve uluslararası düzeyde görüşme fırsatı bulan aktivistler, bilgi paylaşımı ve ilişki kurmanın önemine dikkat çekmektedirler. Örneğin STK'lar, *BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (United Nations Economic and Social Council- ECOSOC)* ile BM Sözleşmesi'nin 71. maddesi gereği resmi bir ilişkide olsa da barış ve güvenlik

konularının konuşulduğu Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi ile etkileşimleri sınırlıdır. (Rehn ve Johnson Sirleaf, 2002e: 85).

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı çerçevesinde kadınların barış görüşmelerinde daha fazla yer almaları bir bakıma daha eşitlikçi, iç ve dış çatışmalardan uzaklaşan barışçıl bir toplumun inşasına katkı sağlayacak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten bir feminist diplomasinin işlemesi ile ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte kadınlarının uluslararası arabuluculuk ve müzakerelere katılımının artırılmasının uluslararası çatışmalarda toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin son bulmasına giden yolun açılmasına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kadınların bu süreçlere katılımlarının düşük olması ise toplumların yarısını oluşturan kesimin ihtiyaç ve çıkarlarının yeterince dikkate alınmaması sonucunda barış inşa süreçlerinin eksik işlemesine ve yine o topluma zarar vermesine sebep olacak faktörler olarak değerlendirilmektedir. Sürece kadınların dahil edilmemesi veya kısıtlı olarak dahil edilmesi kadınların yaşadıkları şiddet deneyimlerinin diyalog mekanizmalarında çok fazla etkinlik gösterememesine yol açarken uluslararası çatışmalarda kadına yönelik şiddet döngüsü de kırılmamaktadır (Cockburn, 2013: 152). Bu sebeple kadın deneyimlerinin mutlak surette arabuluculuk ve müzakere masalarında kendine yer bulması büyük önem taşımaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK GÜNDEMİ, ULUSAL EYLEM PLANLARI VE FEMİNİST DIŞ POLİTİKA ÖRNEKLERİ

Bu bölümde feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının uluslararası arenada en somut çıktısı olarak tanımlanan BMGK 1325 sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik Kararı ile bu karar doğrultusunda oluşturulmuş gündem ele alınacaktır. Bu amaçla öncelikle BM nezdinde gerçekleştirilmiş olan geçmişten günümüze uzanan sürece değinilerek 1325 sayılı kararın dört temel sütununa ve ardılı kararlara yer verilecek ve bunların değerlendirmesi yapılacaktır. Sonrasında ise Kadın, Barış ve Güvenlik gündeminin uygulama boyutu ele alınacaktır. Kadın, Barış ve Güvenlik gündeminin teoriden pratiğe dönüşmesi ülkelerin uygulamaya koymuş oldukları 1325 Ulusal Eylem Planları ve bir sonraki adım olarak feminist dış politika (FDP) uygulamaları ile olmuştur. Tezin bu bölümünde söz konusu pratiğe geçiş uygulamaları öncelikle ulusal eylem planlarının uygulanış biçimleri ile ele alınacaktır. Ardından ise FDP örnekleri ülkeler arasında karşılaştırma yapılarak açıklanacaktır. Bu kapsamda literatür taraması boyunca elde edilen veriler ışığında uluslararası arenadaki ülke çıkarları ile hem eylem planlarının hem de feminist politika yaklaşımlarının ne kadar uyuşup uyuşmadığı eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

1.KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK GÜNDEMİNE DOĞRU ULUSLARARASI KONFERANSLAR

Feminist hareketin uluslararası boyut kazanma çabasının ilk ürünü Uluslararası Kadınlar Konseyi (International Council of Women) olmuştur. Amerikalı ve Avrupalı kadınların bir araya geldiği ve uluslararası bir platformda birlikte hareket etmelerini sağlayan Konsey 1888 yılında Washington'da kurulmuştur. Uluslararası

Kadınlar Konseyi dünya politikasında etkili bir aktör olma hedefi doğrultusunda 1899 yılında Barış ve Uluslararası İlişkiler (Peace and International Relations) adında bir komite kurmuştur. Uluslararası arenada kadınların savaş ve barış konuları ile ilgili ilk girişimleri ise I. Dünya Savaşı sırasında ülkeleri savaşa girmiş olan yaklaşık bin kadının bir araya geldiği 1915 tarihinde kurulmuş olan Kadınların Barış Partisi'nin Lahey'de düzenlemiş olduğu Büyük Barış Konferansı olmuştur. Bu konferans aracılığı ile kadınlar savaşan devletleri barış yapmaya çağırmış ve savaşları lanetlemiştir (Michel, 1984: 109, 116). Bu girişimle beraber Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Birliği (Women's International League For Peace and Freedom-WILPF) kurulmuştur (Doğan ve Özlük, 2016: 57).

Dünya savaşları ve Soğuk Savaş sonrasında oluşan dünya düzenine genel olarak bakıldığında devletlerin daha çok erkek egemen yapıda yönetilmesi ile de bağlantılı olarak BM bünyesinde kadın haklarının sosyolojik, ekonomik ve politik boyutları açısından çok büyük ilerlemeler gözlemlenememiştir. Örneğin BM bünyesinde 1947 yılında Kadının Statüsü Komisyonu (The Commission on the Status of Women) kurulmuş; fakat BM'nin uluslararası bir örgüt olarak kadının statüsü hakkında attığı bu adım 1970'li yıllara kadar ilerici bir özellik taşıyamamış ve komisyon insan hakları sekreteryasının bir parçası olarak işlev görmüştür. Bu komisyon ancak 1979 yılında Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin kurulması ile ayrı bir örgüt haline gelebilmiştir (Doğan ve Özlük, 2016: 57). BM'nin kadın hakları konusundaki en önemli atılımları ise 1975 yılından sonra Dünya Kadın Konferansları ile başlamıştır.

1.1. I. Dünya Kadın Konferansı

Dünya Kadın Konferanslarının ilki 1975'te Meksika'nın başkenti Mexico City'de toplanmıştır. Bu konferans kadın sorunları üzerine yoğunlaşan ve dünyada devletler düzeyinde yapılan ilk uluslararası konferans olma özelliğini taşımaktadır. Konferansta bir Eylem Planı hazırlanmış ve bu kapsamda Eşit Haklar, Kalkınma ve Barış hedefi belirlenmiştir. Bu Eylem Planında dokuz ana faaliyet alanı belirtilmektedir. Bunlar uluslararası işbirliği ve barış, siyasal katılım, eğitim, istihdam, sağlık ve beslenme, aile, nüfus, konut, kadın ticareti, göçmen ve yaşlı kadınlar gibi diğer toplumsal sorunlardan oluşmaktadır (United Nations, 1976).

Eylem Planı aracılığı ile BM'ye üye bulunan devletlere ilk kez kadın sorunlarına yönelik çözümler üretecek ulusal ve uluslararası mekanizmalar oluşturma çağrısı yapılmıştır. Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu'nun önerisi ile BM bu planın hayata geçirilmesi için 1976-1985 yıllarını Eşit Haklar, Kalkınma ve Barış İçin Kadın On Yılı ilan etmiştir. Konferansta ilk kez dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sorunlarının toplumun sorunları olduğu devletler tarafından kabul edilmiştir. Kadınların mevcut siyasal, ekonomik ve toplumsal konumunun değiştirilmesi gerektiği, bunun içinse yapısal değişikliklerle beraber temel anlayışların da değiştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral ve Ülgen, 2001: 5-7).

Tüm bunlarla beraber BM I. Dünya Kadın Konferansı uluslararası bir özellik taşısa da konferansta özellikle demokratik olmayan, otoriter rejimlerin olduğu Üçüncü Dünya kadınlarının yaşadıkları sorunlar ile 20. yüzyılda bu sorunları çözen Batılı kadınların sorunlarına aynı açıdan yaklaşılmıştır. Diğer taraftan 1975 yılındaki 1,000 kadın katılımcı ile gerçekleştirilen I. Dünya Kadın Konferansı'na paralel olarak BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'e akredite olmuş STK'ların düzenlediği ve 80 ülkeden çoğu kadın olan 5,000 katılımcının yer aldığı bir STK forumu düzenlenmiştir. Bu forum BM Konferansı'nı önemli ölçüde etkilemiştir. Bu forumdan sonra BM ile STK'lar arasındaki işbirliği kabul süreci oluşmuştur. I. Dünya Kadın Konferansı'nın sonucunda çıkan Eylem Planına göre BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kararı ile 1975 yılında Kadının İlerlemesi için Birleşmiş Milletler Araştırma ve Eğitim Enstitüsü, Eylem Planını desteklemek ve kadınlar için bir fon oluşturulması adına 1976 yılında BM Kadınlar İçin Kalkınma Fonu (United Nations Development Fund for Women-UNIFEM) kurulmuştur (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 77).

1.2. II. Dünya Kadın Konferansı ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi-CEDAW

1980 yılında bir durum değerlendirmesi yapmak üzere Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da II. Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta ilk konferansta belirtilen hedeflere yaklaşma konusunda oldukça yavaş ilerlemenin olduğu gözlemlenmiştir. 1979 yılında BMGK tarafından Kadınlara Karşı Her Türlü

Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women-CEDAW) kabul edilmiş olsa da söz konusu dönemde yaşanan İsrail-Filistin çatışması ve İran’da yaşanan Şubat Devrimi’nin etkisi konferansa da yansımıştır. Bu durum muhafazakâr hükümetler ve STK’lar arasında gerginlik yaşanmasına sebep olmuştur. Bu gerginlikle devam eden konferans sonrası 1980 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi üye ülkelerin imzasına açılmıştır. 1981 yılına gelindiğinde 127 üye ülke toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak mekanizmalarını kurmuş ve CEDAW yürürlüğe girmiştir (“UN Human Rights Office”, t.y.).

30 maddeden oluşan CEDAW, BM bünyesinde yer alan altı temel insan hakları sözleşmesinden biri olmakla birlikte kadınların uluslararası hak bildirgesi olarak da tanımlanmaktadır (“UN Human Rights Office”, t.y.). Sözleşmenin amacı kadınlara karşı her türlü cinsiyete dayalı ayrımcılığı yok etmek ve kadınların insan haklarının korunması olmuştur. Bu amaç doğrultusunda sözleşme kapsamında kadınlara karşı ayrımcılığın ne olduğunun tanımları ortaya konulmuş ve ulusların harekete geçmesi için atılacak adımlar vurgulanmıştır. Sözleşme kanun önünde eşitliği savunmakta ve her iki cinsiyetten birinin üstünlüğü veya aşağılığı fikrine dayalı önyargıları ortadan kaldırmak için sosyal ve kültürel normlarla ilişki kurmanın önemine dikkat çekmektedir (United Nations General Assembly, 1979).

CEDAW’ın en önemli özelliği taraf ülkeler üzerinde bağlayıcı hükümler içeren bir uluslararası hukuk aracı olmasıdır (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 78). 2021 tarihi itibarıyla 193 üye devletin 189’u CEDAW’a taraf olmuştur (“United Nations Human Rights-Treaty Bodies”, t.y.). CEDAW yükümlülükleri gereği devletleri hem kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırması için somut adımların atılması konusunda yükümlü kılar hem de diğer kişi, örgüt ya da kuruluşların kadınlara karşı ayrımcılık yapmasını önlemekle görevlendirir. Sözleşmenin uygulanmasını izlemek amacıyla 23 üyeli bir Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi kurulmuştur (United Nations General Assembly, 1979). Belgede imzası bulunan devletler, sözleşmeyi onayladıktan sonraki bir yıl içinde ve ondan sonra her dört yılda bir komiteye rapor vermek zorundadır (Ertürk, 2008: 47). 1999 yılında BM Genel Kurulunca CEDAW’a ek olarak kabul edilen Protokol çerçevesinde kendi ülkelerindeki hukuk sistemi içerisinde tüm yolları denedikleri halde bir sonuç elde

edemeyen kadınlara Komiteye bireysel başvurabilme hakkı tanınmıştır (“Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği”, t.y.).

Genel olarak bakıldığında CEDAW toplumsal cinsiyet alanında devletler nezdinde küresel bir hamle başlatmıştır. Burada CEDAW’ın bağlayıcı bir özelliğinin olmasının önemli bir etkisi söz konusu olmuştur. Böylece sözleşmeyi kabul eden devletler toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda verdikleri taahhütlerinin arkasında durmak zorunda kalmış; bu durum da her devlet düzeyinde yasal reformların yapılmasına olanak sağlamıştır. Diğer taraftan BM’nin bu hamlesi dünya çapında insan hakları çerçevesinde cinsiyet meselelerine olan ilgiyi artırmıştır. Başka bir ifadeyle CEDAW, kadın örgütleri ile hükümetler arasında ulus ötesi bir aktivizmi teşvik eden bir metin olmuştur (Zwingel, 2005: 400).

CEDAW görünürdeki tüm bu özellikleri ile bir kilometre taşı olarak görülse de sözleşme görüşmelerinin yürütüldüğü BMGK’daki kadın delegelere bakıldığında orta sınıf kadınların düşük gelirli kadınlardan daha çok temsil edildiği veya birden fazla ayrımcılık biçimi yerine yalnızca cinsiyet ayrımcılığına odaklanıldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca Genel Kurul’a katılan hükümet delegeleri kendi hükümet çıkarlarını temsil etmek zorunda kalmıştır. Bu durum ise muhafazakâr hükümetler ile seküler anlayışa sahip devletler arasında özellikle aile kavramı konusunda şiddetli tartışmalara sebep olmuştur. Müzakerelerin son aşamasında Kadının Statüsü Komisyonu’ndan Genel Kuruldaki müzakerelere geçildiğinde birçok kadın delegenin cinsiyet meselelerine özel bir ilgisi olmayan diplomatlarla yer değiştirildiği dile getirilmektedir. Böylece müzakerelerin son aşamasında hükümet çıkarları güçlendirilmiş ve bu da Sözleşmenin zayıf uygulama mekanizmalarıyla sonuçlanmıştır. Söz konusu bu durumlar ile CEDAW Batı değerlerinin ve devlet çıkarlarının ön plana çıkarıldığı bir metin olarak nitelendirilmektedir (Zwingel, 2005: 403).

1.3. III. Dünya Kadın Konferansı

Yaşanan tüm bu gelişmeler ışığında 1985 yılında Kadın On yılının bitmesiyle birlikte bu on yılın bir durum değerlendirmesini yapmak ve kadınlarla ilgili stratejileri geliştirmek amacıyla Nairobi’de Dünya Kadın Konferanslarının üçüncüsü hükümetler ve kadın örgütleri nezdinde düzenlenmiştir. III. Dünya Kadın

Konferansı'nda 10 yıl önce ortaya konan ve fakat gerçekleştirilemeyen hedefleri 2000 yılında gerçekleştirebilmek ve bunun için yeni bir Eylem Planı hazırlamak amacıyla bir araya gelinmiştir (United Nations, 1986). Konferansla birlikte dünya çapında kadınlar için iyileştirmeler sürerken çok az kadının bu iyileştirmelerden yararlandığının fark edilmesiyle birlikte yeni stratejiler geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda pratikte yaşama geçirilmesi hedeflenen politikalar daha somut hale getirilmiş ve Nairobi İleriye Dönük Stratejileri 157 devlet tarafından kabul edilmiştir. Böylece hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yaşayan kadınların sorunları tanımlanmış ve bunları aşacak olan eşitlik için yasal adım, eşit sosyal katılım ve siyasi katılım ve karar almada eşitlik gibi stratejiler belirlenmiştir (Ertürk, 2008: 48).

1991 yılında ise ABD'nin New Jersey eyaletinde kurulmuş olan Küresel Kadın Liderliği Merkezi (Centre for Women's Global Leadership-CWGL) kadının insan hakları adlı bir toplantı düzenlemiştir. 20 farklı ülkeden toplantıya katılan kadınlar 1993 yılında Avusturya'da yapılacak olan Dünya İnsan Hakları Konferansı'nın kadın haklarının insan hakları olduğunu dünya gündemine taşımak için iyi bir fırsat olduğuna karar vermiştir. Konferansta özellikle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde özel alanda yaşanan kadının hak ihlallerinin yer almamasına vurgu yapılmıştır. Kadınların cinsiyetlerinden dolayı eğitim haklarının ellerinden alındığı, aile içi şiddete maruz kaldıkları, zorla evlendirildikleri, iş hayatından uzak tutuldukları ve namus cinayetlerine kurban gittikleri belirtilerek birçok insan hakları ihlaline maruz kaldığının altı çizilmiştir (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral ve Ülgen, 2001: 9). Dünya İnsan Hakları Konferansı, Yugoslavya Savaşı'nın neden olduğu kitlesel tecavüz ve bunun yarattığı farkındalık ile toplanmıştır. Bu amaçla konferansta kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz, bölünmez ve vazgeçilmez bir parçası olduğu kabul edilmiştir. Bu konferansın ardından BMGK 1993 Aralık ayında Kadınlara Yönelik Şiddete Karşı Bildirgeyi kabul etmiştir. Bu bildirge özel olarak kadına karşı şiddeti ele alan ilk insan hakları belgesi niteliğini taşımaktadır (Ertürk, 2008: 48).

1.4. IV. Dünya Kadın Konferansı

4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin’de Taahhütler Konferansı olarak da adlandırılan ve şimdiye kadar yapılmış konferansların en büyüğü olan 189 ülke ve 17,000 delegenin katıldığı IV. Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir (United Nations, 1995). Uluslararası kadın hareketi bir yandan konferansın hazırlanması sürecine aktif olarak katılırken, bir yandan da konferans sonunda oluşturulacak eylem planını etkilemek ve kadınların 21. yüzyıl dünyasına nasıl baktığını vurgulamak için hükümetler arası oturumlara paralel bir Kadın Forumu düzenlemiştir. Tüm dünyadan kadın STK’larının katıldığı forumdaki katılımcı sayısı 30,000’in üzerinde olmuştur (Anıl ve diğerleri, 2001: 12). Konferansta kadın sorunlarının evrensel olduğu mesajı verilmeye çalışılmış, kadınların siyasete ve her çeşit karar organlarına katılımı için kota ve benzeri önlemler konusu dikkatli bir biçimde ele alınmıştır. Konferansın sonunda 189 ülkenin tümünün de kabul ettiği Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu kadın haklarının insan hakları olduğunun altını çizerek, hükümetlere kadına karşı şiddeti önleme ve yeryüzünden tamamen silme çağrısında bulunmuştur (United Nations, 1995). Bu konferans aracılığı ile bir durum değerlendirmesi yapılarak kadın ve kız çocukları ile ilgili yoksulluk, eğitim, sağlık, medya, çevre, kadına yönelik şiddet, silahlı çatışmalar, ekonomi, politika, üretim, kaynaklara ulaşım ve son olarak yetki ve karar alma mekanizmalarındaki eşitsizlik olmak üzere 12 temel başlıkta bir eylem planı hazırlanmıştır. Bu planla birlikte hükümetler, STK’lar ve özel sektör somut olarak harekete geçmeye çağırılmıştır. Tüm bunlarla birlikte Pekin Eylem Planı hükümetlerin ayrımcı yasalarının reformuna hız katmış ve iç hukukta uygulanabilirliği olan CEDAW’a yön vermiştir (Anıl ve diğerleri, 2001: 17).

1.5. Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (Pekin+5) ve Pekin+10

Pekin Konferansı’ndan sonra ise 5-9 Haziran 2000 tarihleri arasında New York’ta Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (Pekin+5) başlıklı BMGK Özel Oturumu gerçekleştirilmiştir. Oturumda ilerlemenin hangi aşamada ve karşılaşılan sorunların ne olduğu, hangi kazanımların elde edildiği

değerlendirilip; yeni girişimler belirlenmiştir. İster özel alanda ister kamusal alanda olsun kadına yönelik şiddetin, kadınların sağlığını ciddi biçimde etkileyen bir insan hakları ihlali olduğu vurgusu yapılmıştır. Ayrıca hükümetler tarafından kadına yönelik şiddete karşı gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, kadına yönelik şiddetin suç olarak kabul edilmesi ve şiddet uygulayanların adalet karşısına çıkarılarak cezalandırılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 79). Pekin+5'te gerçekleştirilen özel oturum sonucu Siyasi Bildirge ve Sonuç Belgesi olmak üzere iki belge oybirliği ile kabul edilmiştir ("UN Women", t.y., (a)). Oturumda kabul edilen bu iki belge ile Pekin Eylem Platformu'nda belirlenen kritik on iki sorun alanına ilişkin taahhütlerinin arkasında durulduğu gösterilmiştir. Siyasi Bildirgede geçen beş yılın değerlendirmesi yapılmış, küreselleşme olgusunun getirisi olan özelleştirmenin olumsuz etkileri ile Pekin Eylem Platformu'nun uygulanmasının olumsuz etkilendiği belirtilmiştir. Gelecek beş yılın amaçları gruplara göre saptanmıştır. Sonuç belgesinde ise kadına karşı şiddetin tanımı genişletilmiş, namus cinayetleri ve zorla evlendirilme gibi durumlara karşı stratejiler geliştirilmesi amaçlanmıştır (Ertürk, 2008: 50).

28 Şubat-11 Mart 2005 tarihleri arasında Pekin+10 başlığı ile Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu gelişmeler, boşluklar ve sorunların tespit edilmesi gündemi ile New York'ta toplanmıştır. Toplantıya 165 ülkeden temsilci ve aktivist katılım sağlamıştır. Toplantı Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun 49. Oturumu çerçevesinde yapılmış olup, sonucunda kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmeleri ve toplumsal konumlarının iyileştirilmelerine ilişkin evrensel düzeyde ileriye dönük stratejiler belirlenmiştir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 79).

Sonuç olarak BM'nin kadın hakları konusunda dünyaya açılması 1975 ile 1995 yılları arasında gerçekleşmiştir (Zwingel, 2005: 401). 1975 yılında başlayan konferans serisi ile hem gidilen yol görülmeye çalışılmış hem de eksikliklerin nerede olduğu tespit edilmek istenmiştir. Konferanslar ilerledikçe hem konu başlıkları hem de katılımcı sayısı giderek artmaya başlamıştır. Örneğin 1985 yılında Nairobi'de düzenlenen konferansta 14,000'den fazla kadın katılımcı gözlemlenirken, 1995'teki Pekin Konferansı'nda 30,000'den fazla kadının katıldığı gözlemlenmiştir (Doğan ve Özlük, 2016: 58). Öte yandan BM aracılığı ile gerçekleştirilen bu konferanslarda

gündeme getirilen öneriler doğrultusunda alınan kararların hiçbirinin yasal anlamda bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Konferans belgeleri daha çok kadınların ortak bir çatı altında devletlere yöneltmiş oldukları istek ve amaçların birer yansıması olmuştur. Aynı zamanda bu belgeler dünya çapında bir fikir birliği oluşturma çabasının ürünleri olarak görülmektedir. Söz konusu bu konferansların en önemli katkısı STK forumları aracılığı ile kadınların örgütlenme sürecine girmiş olmalarıdır.

Konferansların yoğun bir biçimde gerçekleştiği söz konusu dönem dünyada ikinci dalga feminist hareketin yaşandığı dönem olarak bilinmektedir. Bu dalga hareketinin etkisiyle yalnızca BM çapında yani Batı Avrupa ve/veya Amerika odaklı gelişmeler yaşanmamış, dünyanın pek çok yerinde kadın hakları için mücadeleler gerçekleşmiştir. Örneğin Cezayir, Angola, Zambiya ve Mozambik'te kadınlar erkeklerle birlikte mücadele etmiş ve bu mücadele esnasında Zimbabwe Ulusal Özgürlük Ordusunun %25'inden fazlasını kadınlar oluşturmuştur. Afrikalı kadınlar bu deneyimlerinin sonucunda 1962 yılında Afrikalı Kadınlar Konferansı'nı düzenlemiş ve evrensel değerlere ulaşmak için çabalamışlardır. Daha sonra bu konferans bir örgüte dönüşerek Pan Afrika Kadınlar Örgütü adını almıştır. Doğu Afrika'da ise Kenyalı kadınlar Uganda ve Tanzanya'daki kadınlarla birlikte çeşitli seminerler düzenleyerek bağımsızlıktan kadınların da yararlanması için mücadele etmiştir. Benzer şekilde Latin Amerikalı Kadınlar Kurultayı adıyla 1981'den itibaren Karayipler'i de içine alacak şekilde Latin Amerikalı kadınlar da her üç yılda bir araya gelerek kendi bölgelerinin sorunlarını tartışmak, projeler geliştirmek ve dayanışma oluşturmak için toplanmaya başlamıştır (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 7, 69). Yine benzer şekilde 1985 yılında Kanada'da Kadınların Uluslararası Barış Konferansı düzenlenmiştir. Özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde faaliyet gösteren Kalkınma Hareketinde Kadınlar Örgütü (Women in Development Movement), Cinsiyet ve Kalkınma (Gender and Development) olarak hem adını hem de işlevlerini değiştirmiştir. Bu hareket ile küresel ekonomik ve siyasal süreçlerin cinsiyete göre şekillendiği iddia edilerek kadınları bu konuda bilgilendirmek amaçlamıştır (Thorburn, 2000: 4).

Diğer taraftan feminist örgütlenmeler ve konferanslar aracılığı ile kadın hakları konusu uluslararası gündeme entegre edilmeye başlanmıştır (Doğan ve Özlük, 2016: 58). Örneğin Dünya Kadın Konferanslarının dışında toplumsal cinsiyet eşitliği ve

kadın sorunu 1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1993 İnsan Hakları Dünya Konferansı, 1994 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 Dünya Kalkınma Zirvesi, 1996 İnsan Yerleşimleri Habitat II. Konferansı, 1996 Dünya Gıda Zirvesi başta olmak üzere 1990'lı yıllarda gerçekleşen uluslararası konferansların gündemine alınmıştır (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 72). Dünyada insan hakları konusunda çalışan birimler ise ancak 1990'lı yıllardan itibaren bu konuya eğilmeye başlamıştır. Örneğin ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yayınladığı yıllık insan hakları raporu ilk kez 1994 yılında kadın konusuna bir bölüm ayırmıştır. Uluslararası Af Örgütü ilk defa 1990 yılında Cephedeki Kadınlar başlığı altında bir rapor yayınlamıştır. BM 1991 yılında Dünya Kadınları: 1970-1990 Eğilimler ve İstatistikler adlı bir çalışma yayınladıktan sonra 1993 yılında Viyana'da düzenlenen Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda konuyu kapsamlı olarak tartışmıştır (Peterson ve Runyan, 1994: 40).

2. BMGK 1325 SAYILI KADIN, BARIŞ VE GÜVENLİK KARARI

Tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen tüm savaş ve iç çatışmalarda kadın ve kız çocukların yalnızca cinsiyetlerinden dolayı orantısız bir şekilde bu çatışma durumundan etkilendiği; ancak çatışmaların önlenmesi, çözümlenmesi ya da barış inşa süreçlerinde yetersiz bir şekilde temsil edildikleri göze çarpmaktadır. Kadınların söz konusu süreçlerde yeterli düzeyde katılımlarının sağlanması öncelikli olarak kadının insan haklarına olan saygının gereğini oluşturmaktadır; çünkü çatışma süreçlerini tecrübe etmiş erkekler kadar hem savaşan hem de mağdur olan kadınların da tecrübelerinin çatışma sonrası süreçlere önemli katkısı söz konusudur. Ayrıca toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddetin önlenmesi, kadınların çatışma önleme ve barış inşası faaliyetlerine katılımını sağlamak için esastır.

BM tarihi açısından bakıldığında barış sürecinde kadının rolünün tanınmasının ilk savunucusu Eleanor Roosevelt olmuştur. Şubat 1946'da Londra'daki BMGK açılış toplantısında İnsan Hakları Komisyonu'nun ilk başkanı olan Eleanor Roosevelt dünya kadınlarına hitaben şu çağrışı yapmıştır:

“Kadınların savaş sırasında çok önemli ve cesur bir şekilde yerine getirdikleri görevlerin çeşitliliği göz önüne alındığında, 18 kadın delege ve danışmanın bu yeni uluslararası çaba aşamasının başlangıcında yer alan 11 üye ülkeden temsilciler

olmasından memnuniyet duyuyoruz. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın çalışmalarına katılımlarının artacağını, iç görü ve becerilerinin artabileceğini umuyoruz. Bu amaçla dünya hükümetlerini ulusal ve uluslararası ilişkilerde daha bilinçli bir rol alma ve kadınların savaşta ve direnişte olduğu gibi barış ve yeniden yapılanma çalışmalarında öne çıkmaya çağırıyoruz” (Roosevelt, 1946).

2000’li yıllara kadar bu maksatla BM tarafından çatışma içindeki kadınların ve kız çocuklarının durumunu ve çatışmaların önlenmesine ve barışın sürdürülmesine olan katkılarını tanımak için uygulanan başlıca uluslararası belgeler CEDAW, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü olmuştur (National Committee Australia, 2014). Kadınların savaş, barış ve çatışma durumundaki rolleri üzerinden yapılan en kapsamlı çalışma ise 2000 yılında BMGK’nin 1325 sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik (Women, Peace and Security-WPS) adlı kararı ile ardından Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi ile ilgili alınan kararlardan oluşmaktadır. 2010 yılında ise BM çatısı altında Birleşmiş Milletler Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi ya da diğer adıyla BM Kadın Birimi (UN Women) kurulmuştur. Bu adımla birlikte BM üye devletleri toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin uluslararası hedefleri hızlandırmada önemli bir adım atmıştır.

1325 sayılı kararın kavramsal çerçevesi 1995 yılında Pekin’de düzenlenen ve silahlı çatışmalardaki kadınları oniki kritik alandan biri olarak tanımlayan IV. Dünya Kadın Konferansı sırasında ortaya çıkmıştır. Aslında Pekin Platformu’nun ana programı çatışma sırasında kadın haklarını teşvik etmek ve korumak için önerilen önlemleri içermektedir; ancak kadınlar ve silahlı çatışma konusu Kadının Statüsü Komisyonu tarafından 1998 yılında Platformun oniki kritik alanının her birinin gözden geçirilmesinin bir parçası olarak yeniden ele alınmıştır. 1998’deki 42. Kadının Statüsü Komisyonu oturumu kadınlar, barış ve güvenlik konularında artan savunuculuk ihtiyacının altını çizmiştir. Buna cevaben BMGK’de kadın, barış ve güvenlik konusunda bir kararın savunulması için Mayıs 2000’de Kadın, Barış ve Güvenlik üzerine STK Çalışma Grubu kurulmuştur. Çalışma Grubu, Güvenlik Konseyi üyelerine lobi yapmak ve bir çözüm için farkındalık ve destek oluşturmak amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi üzerinde çalışan BM kuruluşlarıyla bir ortaklık kurmuştur (International Alert, 2010: 9). Bu durum ise

söz konusu dönemde Güvenlik Konseyi tarafından STK ve BM sistemini harekete geçirme çabalarına güçlü siyasi destek verildiğini göstermektedir.

1325 sayılı kararın kabulüne giden yolda önemli bir adım Ekim 2000'de küresel ve yerel STK'lardan kadınların Güvenlik Konseyi üyelerine dünya çapındaki çatışma durumlarındaki deneyimleri ve aktivizmleri hakkında bilgi vermek üzere davet edildiği Arria Formula toplantısı olmuştur (International Alert, 2010: 10). Söz konusu toplantı ile Güvenlik Konseyi üyelerinden güçlü bir yanıt alan kadınlar bu konuda birlikte hareket etme çabalarına daha fazla ivme kazandırmıştır. Büyük ölçüde sivil toplum aktivizmi ve Güvenlik Konseyi içinde oluşturulan siyasi irade nedeniyle BMGK'nin kadınlar, barış ve güvenlikle ilgili 1325 sayılı kararı 31 Ekim 2000'de oybirliğiyle kabul edilmiştir. Bu karar Konsey'in farklı rolleri ve deneyimleri ilk kez resmen tanıdığını temsil etmektedir. Ayrıca karar kadınları dahil ederek barış anlaşmaları ve çatışma sonrası çabaların daha uygulanabilir, etkili ve pratik olabileceğini kabul etmekte ve kadınların katılımını hak temelli bir meseleden ziyade güvenlik ve sürdürülebilir bir barış meselesi olarak çerçevelemektedir.

1325 sayılı kararın BMGK'de kabul edilmesinin söz konusu dönem ile ilişkili sebepleri olmuştur. İlk olarak Genel Kurul'un hem Ruanda hem de Bosna Hersek'teki barışı koruma operasyonlarının başarısızlığı sonrasında uluslararası arenada etkin görünme isteğinden söz edilebilir. Buna bağlı olarak da ikinci bir sebep ise hem Ruanda hem de Bosna Hersek'te yaşanan insan hakları ihlali krizlerinden sonra savaş aracı olarak kullanılan tecavüz ve cinsel şiddet konuları hakkında kadın STK'larından gelen baskı sonucunda somut bir adımın atılması gereğidir (Haynes, Cahn ve Aolain, 2011: 196). Sivil toplumun artan baskısının bir sonucu olarak ise 2000-2019 yılları arasında Kadınlar, Barış ve Güvenlik (KBG) konulu dokuz karar alınmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek ile çatışma önleme ve çatışma sonrası yeniden yapılandırma döngüsünde kadınların şiddetten korunmasını ve barış süreçlerine katılımını sağlamak için yapılan çalışmaların temel prensiplerini belirleyen bu kararlar sırasıyla 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019) ve en son olarak 2493 (2019) sayılı kararlar olmuştur.

1325 sayılı Güvenlik Konseyi kararının en önemli özelliği tarihte ilk kez çatışmadaki kadınların güvenliğinin Güvenlik Konseyi'nde tartışılmış ve kadın

hakları savunucularının ulus ötesi işbirliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Böylece ilk kez Güvenlik Konseyi'nin kapısı eski savaş söyleminin dışında insanların güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak için açılmıştır (Yadav, 2017). 1325 sayılı kararın asıl amacı kadınların söz konusu çatışma, barış inşası ve barış dönemi süreçlerinde aktif rol alabilmesi, sürece katılımlarının sağlanması ve böylece kadın bakış açısı ile sürdürülebilir barışa ulaşma şansını artırmaktır.

Bu doğrultuda karar üç temel alanda değişiklik çağrısında bulunmaktadır. Bunlardan ilki kadınların tüm karar alma mekanizmalarında katılımlarının sağlanmasıdır. Bu kapsamda özellikle kararın 5. maddesinde vurgulandığı üzere ulusal, bölgesel ve uluslararası kurumlarda çatışmanın önlenmesi, yönetimi ve çözümü için oluşturulan mekanizmalarda, barış görüşmelerinde, asker, polis ve sivil olarak barış harekâtlarında ve BM Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi olarak kadınlar aktif olarak yer almalıdır (Gibbins, 2011: 523; United Nations Security Council (UNSC), 2000). İkinci temel alan kadın ve kız çocuklarının cinsiyet temelli şiddetten korunması olmuştur. Bu doğrultuda barış operasyonlarını yürüten personellere kadın ve kız çocuklarının hakları ve etkili koruma önlemleri konusunda eğitim verilmesi, mülteci kamplarında yaşanan istismarların önüne geçilmesi temel hedef olmuştur. Diğer bir ifade ile tüm bu süreç ve kurumlara toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi, diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasını sağlanması amaçlanmıştır. Bu ise toplumsal cinsiyet perspektifi ile kadın ve kız çocuklarının özel ihtiyaçlarının tanımlanabilmesi, çatışma sırası ve sonrasında ise insan haklarının korunabilmesi anlamını ifade etmektedir (Gibbins, 2011: 525). Söz konusu durum kararın 1. maddesi kapsamında ele alınmış ve silahlı çatışmaların tüm taraflarını kadın ve kız çocuklarının cinsiyete bağlı şiddetten özellikle tecavüz ve diğer cinsel suçlardan ve silahlı çatışma durumlarındaki bütün şiddet türlerinden korumaya yönelik özel tedbirler alınması çağrısında bulunulmuştur (UNSC, 2000).

Üçüncü alandaki hedefler ise kadın haklarının geliştirilmesi yoluyla kadına karşı şiddetin önlenmesi, hesap sorumluluğunun oluşturulması ve yasal uygulamaların başlatılması olmuştur. Savaş suçları, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve diğer uluslararası hukuk ihlallerinden sorumlu olanların yargılanması ve mülteci kamplarının sivil ve insani doğasına saygı duyulması, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları veya soykırım niteliği taşıyabilecek olan cinsel şiddet suçlarının af

anlaşmalarından hariç tutulması, ulusal hukuk kapsamında kadın haklarının güçlendirilmesi ile yerel kadınların barış girişimlerinin ve çatışma çözme süreçlerinin desteklemesi bu kapsamda değerlendirilmektedir. Son olarak ise barış operasyonlarında cinsiyet perspektifinin entegre edilmesi söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda tüm BM barış operasyonlarına toplumsal cinsiyet danışmanlarının atanması, tüm alanlarda politika geliştirilirken kadınların ve kız çocuklarının özel ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması, kadın örgütlerinin bakış açılarının, katkılarının ve deneyimlerinin politika ve program geliştirmeye dahil edilmesi bu kapsamda değerlendirilmektedir (National Committee Australia, 2014).

Literatür genel olarak değerlendirildiğinde 1325 sayılı kararı değerlendiren kaynaklar kararın üç ana sütun üzerine inşa edildiğini belirtmektedir. Bunlar katılım, koruma ve önlemeden oluşmaktadır.⁹ Bu üç sütun ana başlıklarıyla kadınların barış süreçlerine katılımı; tüm çatışma önleme faaliyetleri ve stratejilerine toplumsal cinsiyet bakış açısının dahil edilmesi ile savaşta ve barışta kadınların korunması olarak açıklanmaktadır. Buna ek olarak son birkaç yılda ve aşağıda ayrıntısı ile açıklanacak olan özellikle 1820, 1888 ve 1889 sayılı kararların kabul edilmesiyle birlikte cinsel şiddete daha fazla dikkat edilmesi ve daha az cezasız kalması çağrısına yanıt olarak listeye dördüncü bir başlık olarak kimi kaynaklara göre kovuşturma¹⁰, kimi kaynaklara göre ise rahatlama ve iyileştirme¹¹ sütunu eklenmiştir. Bu başlık ise cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet faillerinin kovuşturulmasını içermektedir (International Alert, 2010: xiv).

2.1. 1325 Sayılı Kararda Katılım

Çoğu toplumda siyasi karar alma mekanizmalarında geleneksel olarak erkeklerin egemenliği söz konusu olmuştur. Bu durum özellikle çatışmalardan etkilenen birçok ülkede kadınların siyasete katılımının önünde de bir dizi engel oluşmasına sebep olmuştur. Bu engeller ekonomik bağımlılık ve düşük okuryazarlık seviyeleri, cinsiyete dayalı şiddet, özellikle dul kadınların hak mahrumiyetleri veya

⁹ Kadın, Barış ve Güvenlik Gündemi ile ilgili yazılmış olan yabancı dildeki kaynaklarda bu durum 3P (Participation, Protection, Prevention) olarak geçmektedir.

¹⁰ Literatürde bu durum dördüncü P (Prosecution) olarak geçmektedir. Ayrıca kimi araştırmacılar bu sütunu önleme sütununun içinde de değerlendirebilmektedir.

¹¹ Rahatlama ve iyileştirme (Relief and Recovery) olarak alan kaynaklar şu şekilde sıralanabilir: Bastick ve Torres, Swaine, UN Women, International Alert, Miller, Pournik vb.

kadın ve kız çocuklarının eğitime çok az erişimi gibi yapısal ayrımcılık biçimleri, eşitsiz güç ilişkilerini ve yapısal ayrımcılığı meşrulaştıran normlar, kadınların siyasete katılımına yönelik olumsuz tutumlar, kadın adaylar için yetersiz siyasi parti veya medya desteği, kampanyaları yürütmek için fon eksikliği, kadınların siyasi katılımına elverişli olmayan seçim sistemleri olarak sıralanmaktadır (Lyytikäinen, 2009: 14).

Çatışma sonrası süreçlerde oluşturulmaya çalışılan barış anlaşmaları ise yeni yasal ve politik çerçeveler ile yeni veya yeniden düzenlenmiş siyasi ve güvenlik kurumlarının temellerini atmaktadır. Kısacası yeniden ayağa kaldırılmaya çalışılan toplulukların temeli atılmaktadır. Böylesi kritik bir öneme sahip bir durumda tıpkı siyasi katılımı olduğu gibi barış görüşmelerinde ve barış anlaşmalarında kadınların bakış açısının olmaması büyük bir eksiklik oluşturmaktadır. Söz konusu eksikliğin çatışma sonrası ortamlarda ciddi sonuçları olmaktadır. Bu ciddi sonuçlar toplumsal, sosyal ve ekonomik anlamda eşitlikçi bir yapının oluşturulamamasına sebebiyet vermektedir. Barış anlaşmaları ve görüşmelerinde genellikle çatışmaların temel sebeplerinden biri olan toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin olmaması çatışma sonrası barış inşa süreçlerinde yine toplumsal cinsiyet eşitsizliğine sebep olup, tekrardan başka bir çatışmanın temelini atmaktadır.

Kadınların barış ve güvenlik ile ilgili karar verici mekanizmalarda yeterli katılım sağlayamamış olması KBG Gündemi kapsamında katılım sütununun yer almasına neden olmuştur. Bu durumun temel sebeplerine bakıldığında kadınların cinsiyetlerinden dolayı ötekileştirilmesi, onların genellikle çatışmaların mağdurları kimliği ile eşleştirilmesi, çatışma öncesi, sırası ve sonrası süreçlerde yaşadıkları baskı, şiddet ve korkutma durumları, kadınların kaynak ve bilgiye erişimini kısıtlayan yapısal faktörlerin varlığı ve kadınların katılımını sınırlandıran ayrımcı yasalar ve kurumların varlığı göze çarpmaktadır. Tüm bu sebeplerle birlikte kadınların tüm karar alma mekanizmalarında anlamlı katılımının sağlanmasını destekleyen KBG Gündeminin en önemli sütunlarından birisi koruma başlığında toplanmıştır. 1325 sayılı kararda temeli atılmış olan bu sütunu destekleyici kararlar ise 1889, 2106, 2122, 2467 ve 2493 sayılı kararlar olmuştur. Bununla birlikte kararlarda bahsi geçen katılım ile ilgili içerikler hem kapsam hem de uygulama bakımından koruma ve önleme sütunlarına kıyasla daha dar bir alanda kalmıştır.

2.2. 1325 Sayılı Kararda Önleme

Önleme sütunu toplumsal cinsiyet perspektifinin tüm çatışma önleme faaliyetleri ve stratejilerine dahil edilmesini, toplumsal cinsiyete duyarlı etkili erken uyarı mekanizmalarının ve kurumların geliştirilmesini ve çeşitli toplumsal cinsiyete dayalı şiddet biçimleri de dahil olmak üzere kadına yönelik şiddeti önleme çabalarının güçlendirilmesini amaçlayan girişimleri içermektedir (UNSC, 2000 ve International Alert, 2010: 17).

1325 sayılı kararın içeriğinde önleme kavramından ana hatlarıyla bahsedilse de kararı uygulamak isteyen devlet ve kurumlar açısından kavram bir ikileme yol açmıştır. Bu ikilem şiddetli çatışmaların oluşmasını önlemek mi; yoksa şiddetli çatışmalar sırasında ve askerileştirilmiş ortamlarda tırmanan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olaylarının önlenmesi mi olduğudur. Kararın genel şekline bakıldığında ise aslında olması gerekenin her iki soruyu da karşılayacak nitelikte etkili önleme mekanizmalarının olması gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda kararın amacı insan güvenliğini ele almak; böylece çatışmayı önlemek ve sürdürülebilir barışı sağlamaktır (National Committee Australia, 2014). Bunlarla birlikte tüm ülkeler çatışmayı önleme konusunda ortak bir çıkar paylaşmasına rağmen özellikle toplumsal cinsiyet boyutlarıyla ilgili olarak etkili bir biçimde çatışma önleme konusunun yeterince anlaşılamadığı ifade edilmektedir. Bu kapsamda BM çatışma önlemeye yönelik kapsamlı bir yaklaşımı teşvik etmek için önlemler almıştır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı olası çatışma etkenlerini ve toplumların çeşitliliğini dikkate alan kalkınma programları aracılığıyla şiddetli çatışmaların yapısal nedenlerinin ele alınmasına yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan kararı uygulamaya koymak isteyen kurum ve üye devletlerce önleme sütunu kapsamında bir takım engellerle karşılaşıldığı göze çarpmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Kadınların çatışma önleme konusundaki deneyimlerini ve liderliğini göz ardı eden toplumsal cinsiyet normları; toplumsal cinsiyet bakış açısının geliştirilemediği barış koruma müdahaleleri; ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde çatışma önleme stratejilerine katılan kadın liderler için yapısal anlamda destek ve korunmanın eksik oluşu; barış ve çatışma sürecinde kadın liderliğinin kritikliğini kabul etmeyen cinsiyet körü yaklaşımlar (International Alert, 2010: 17).

2.3. 1325 Sayılı Kararda Koruma

Tematik anlamda koruma sütunu kadın ve kız çocuklarının güvenliğini, fiziksel veya zihinsel sağlığını, refahını, ekonomik güvenliğini, insan haklarını ve onurunu güvence altına almaya yönelik çabaları güçlendiren ve genişleten girişimleri içermektedir. Bu alan aynı zamanda kadın haklarının anayasal reformlar gibi yasal ve kurumsal reformlara dahil edilmesini de içermektedir. Ayrıca koruma, kadın haklarını koruyan uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin ulusal yasal hükümlere dahil edilmesini kapsamaktadır. Kadınların korunmasının önündeki engellere bakıldığında ise şiddetin yaygın olması ve bu durumun silahlı grupların çatışmasının bir sonucu olarak kurumsal olarak kabul edilmesi, faillerin cezasız kalmasını sağlayan zayıf ulusal sistemler ve kurumların varlığı, bilgi eksikliği ve adalet mekanizmalarına erişim ve toplumsal cinsiyete duyarlı olmayan yasal altyapının varlığı, cinsel şiddetten kurtulanların yaftalandığı sosyal ve kültürel engellerin olması sayılmaktadır (International Alert, 2010: 20).

1325 sayılı ve ardılı kararlar bu doğrultuda üye devletlerden ve diğer aktörlerden kadınların ve kız çocuklarının özellikle cinsel şiddetten korunması, mülteci kamplarının ve yerleşim yerlerinin sivil ve insani niteliğine saygı gösterilmesi, yerleşimleri planlarken ve yönetirken kadınların ve kızların özel ihtiyaçlarının dikkate alınması, Anayasa, seçim, polis ve yargı sistemlerinde kadın ve kız çocuklarının insan haklarının korunmasının sağlanmasını istemektedir (United Nations Security Council, 2000). 1820 sayılı karar ise hayatta kalanlar için yargı ve sağlık sistemlerinin ve hizmetlerinin güçlendirilmesi, cinsel sömürü ve istismarın önlenmesi ve suistimal için hesap verebilirliğin sağlanması, daha fazla kadın görevlendirerek personelin şiddete karşı duyarlılığının artırılması, askerlerin bu konuda eğitilmesi ve şiddete maruz kalanların muayene edilmesini üye devlet ve diğer aktörlerden istemektedir. Aynı karar Genel Sekreter ve ilgili BM kuruluşlarından ise kadın STK'larının deneyim ve bilgilerinden yararlanarak, şiddetten korunmak için etkili mekanizmalar geliştirmesini, barışı koruma operasyonlarının sivilleri şiddetten koruma yeteneğini geliştirmek için kılavuzlar ve stratejiler geliştirmesini ve bu konudaki gözlemleri ve tavsiyeleri Konsey'e sunulan yazılı raporlara sistematik olarak dahil etmesini istemektedir (International Alert, 2010: 19).

2.4. 1325 Sayılı Kararda Kovuşturma

Ulusal düzeyde, cinsel şiddet de dahil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin suç sayılması ülkeden ülkeye önemli ölçüde farklılık göstermekte ve genellikle uluslararası yasal standartların gerisinde kalmaktadır. Kadına yönelik şiddet, genellikle barış anlaşmalarında veya müteakip yasal reformlarda ele alınmamıştır. En kötü durumlarda barış anlaşmalarının bir parçası olarak faillere af verilmiştir. Bu durum ilk etapta şiddete yol açan faktörleri güçlendirmiştir. Bu tür uygulamalar sonucunda ise çatışma sonrası dönemde toplumsal cinsiyete dayalı kırılğanlıklar normalleşmekte ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet büyük ölçüde cezasız kalmaktadır. Adalet sınırlı erişim, çatışma sonrası barışın inşası ve yeniden inşası bağlamında temel bir zorluk olmuştur. Şiddetin adaletsizliği ve çatışma sırasında ve sonrasında istismarların cezasız kalması, çatışmanın uzun süredir devam eden miraslarından biri olmuş ve özellikle cinsel şiddete maruz kalanlar için bireysel ve toplumsal düzeyde iyileşmeyi daha da zorlaştırmıştır. Bu kapsamda kovuşturma sütunu kapsamında alınan kararlar kadınlara karşı işlenen suçların barış anlaşmalarının af hükümlerine dahil edilmemesi gerektiğini belirterek, hükümetlerin cezasızlığa son verme ve hukukun üstünlüğünü koruma sorumluluğunu teyit etmektedir (International Alert, 2010: 22).

KBG Gündeminin son sütunu olan kovuşturma silahlı çatışmanın bir parçası olan failer tarafından işlenen suçların yanı sıra barış operasyonlarında görevlendirilen BM personelini de içermektedir. Bu durum barış gücü askerleri tarafından işlenen cinsel sömürü ve istismarla ilgilenen BM'nin Sıfır Hoşgörü politikasıyla uyumlu olmuştur (International Alert, 2010: 23). Bu politika Demokratik Kongo Cumhuriyeti de dahil olmak üzere çeşitli ülkelerde BM barış gücü askerleri tarafından gerçekleştirilen cinsel şiddeti ortadan kaldırma umuduyla oluşturulmuştur. Suç işleyen personelin kovuşturulmasının sorumluluğu katkıda bulunan ülkeye aittir ve bu durum BM'nin suçluları etkin bir şekilde cezalandırmasını ve kovuşturmasını zorlaştırmaktadır. Bu anlamda 1820 sayılı karar barış ve kolluk güçlerine katkıda bulunan ülkelerin askerlerinin istismarda bulunmasını önlemek için bilinçlendirme eğitimleri ve diğer eylemlerde bulunmasını talep etmektedir. Ayrıca karara göre bu ülkelerin personelinin dahil olduğu bu tür davranışlarda tam hesap verebilirliği sağlaması gerekmektedir (UNSC, 2008).

3. 1325 SAYILI KARARIN ARDILI KARARLAR

3.1. BMGK 1820 (2008) Sayılı Kararı

1325 sayılı karar kadın hakları gündeminde önemli bir adım olarak değerlendirilse de bazı kadın hakları savunucuları kararın cinsel şiddet konusunu yeterince ele almadığını dile getirmiştir. Bu nedenle Haziran 2008'de bakanlar düzeyinde kadın, barış ve güvenlik üzerine yapılan bir günlük bir toplantının ardından Güvenlik Konseyi silahlı çatışmalarda cinsel şiddete ilişkin 1820 sayılı kararı oybirliğiyle kabul etmiştir (International Alert, 2010: 11). 1820 sayılı karar bir nüfusa hükmetmek, dağıtmak ve aşağılamak için tecavüz ve diğer cinsel şiddet biçimlerinin kullanımını bir savaş silahı olarak tanımlayan ilk Güvenlik Konseyi kararı olma özelliğini taşımaktadır. Karar metninde tecavüz ve diğer cinsel şiddet biçimlerinin savaş suçları, insanlığa karşı suçlar veya soykırımla ilgili kurucu bir fiil teşkil edebileceği belirtilmektedir (United Nations Security Council (UNSC), 2008). Böylece söz konusu karar Güvenlik Konseyi'nin üye devletlere, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik tecavüz ve diğer şiddet biçimlerini uygulayan iç gruplara karşı hedefli ve kademeli önlemler almaya ve kovuşturmayaya yönelik çağrısını teyit etmektedir. Bu karardaki önemli bir durumlardan bir tanesi insan güvenliğinin devlet merkezli tanımından daha çok birey temelli güvenlik tanımının yapılmış olmasıdır (Bilgin Aytaç, 2018: 10).

Bu karar yalnızca cinsel istismarın kullanımını özel olarak tanımlamakla kalmayıp şiddeti bir savaş taktiği olarak kabul etmekle birlikte çatışmalarda toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ele alınmasında uygulanabilecek belirli adımları ve eylemleri belirleyen ilk kararlardan biri olmuştur (National Committee Australia, 2014). 1820 sayılı karar çatışma bölgelerinde artan cinsel şiddet vakalarına hızlı bir şekilde yanıt vermek için hükümetlere yardım sağlamak üzere özel bir temsilci ve bir uzman ekibinin derhal atanmasını talep etmektedir. Ayrıca, Güvenlik Konseyi tarafından alınan barışı koruma raporlarında cinsel şiddetin oranları ve yaygınlığına ilişkin veri ve bilgiye duyulan ihtiyaç da 1820 sayılı kararda gündeme getirilmiştir (UNSC, 2008). Kararın kabulünden önce cinsel şiddetin ortadan kaldırılması, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıyla hiç bu kadar açık bir şekilde ilişkilendirilmemiştir (International Alert, 2010:xii). Devletlerin kadınları ve kız

çocuklarını silahlı çatışmalarda cinsel şiddetten korumak için özel önlemler almasını ve mağdurların adalete ve yardıma erişimini sağlamasını talep eden 1820 sayılı karar barış güçlerinin sivilleri korumadaki rolünü vurgularken daha fazla sayıda kadın barış gücü askerinin olmasını teşvik etmektedir (Bastick ve Torres, 2010: 3).

1325 sayılı karar cezasızlığın sonlandırılması, cinsel şiddetle ilgili olanlar da dahil olmak üzere soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları faillerinin kovuşturulmasını ve mümkün olduğunda bu suçların af hükümlerinin dışında tutulmasını istemektedir. 1820 sayılı karar ise tecavüz ve diğer cinsel şiddet biçimlerinin savaş suçları, insanlığa karşı suçlar veya bir soykırım eylemi teşkil edebileceğini vurgulayarak silahlı çatışma durumlarında tecavüz ve diğer cinsel şiddet biçimlerini uygulayan güçlere yönelik hedefli yaptırımları dikkate almaktadır. Bu doğrultuda 1820 sayılı karar üye devletlerden cinsel şiddet suçları için aftan kaçınılmasını, faillerinin yargılanmasını, barışı koruma birlikleri tarafından işlenen cinsel şiddeti önlemeye yönelik tedbirlerin alınmasını ve hesap verebilirliği sağlamak için gerekli her türlü tedbirin alınmasını talep etmektedir.

1820 sayılı karar kapsamında tüm bu ilkler gerçekleşmiş olsa da çatışmalarda cinsel şiddete yönelik vurgulanan yaklaşım Güvenlik Konseyi'ne kadınların kurtuluşunun bir destekçisi olmaktan çok kadınların koruyucusu olarak geleneksel bir rol üstlenmesi yönünde eleştiriler gelmesine sebep olmuştur (Otto, 2009: 25). Bu eleştirilerin temelinde ise 1325 sayılı karardan farklı olarak 1820 sayılı kararın kapalı kapılar ardında geliştirilmiş olmasının etkisi büyüktür. ABD tarafından masaya yatırılan bu karar kadın aktivistlere ve 1325 taslağı hazırlanırken olduğu gibi çatışmalardan etkilenen kadınlara danışılmadan yapılmıştır. Tüm bu sebeplerle çatışmadaki cinsel şiddet ölçeğine bir tanım getiren 1820 sayılı karar bazı feministler tarafından 1325 aracılığıyla geliştirilen kadının etkin bir aktör olma vurgusunun altını oyduğu görüşü ile eleştirilmiştir (Swaine, 2009: 407).

3.2. BMGK 1888 (2009) Sayılı Kararı

Bu karar önceki iki kararın her ikisinde de hesap verebilirlik mekanizmalarının eksikliğine yanıt vermeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda 1888 sayılı karar çatışmalarda cinsel şiddete ilişkin 1820 sayılı kararı tamamlayıcı olarak kabul edilmekte ve bazı eksikliklerine yanıt vermektedir. BMKG tarafından 29 Eylül 2009

tarihinde kabul edilen karar ile silahlı çatışmalarda cinsel şiddet kullanımına odaklanılmış ve üst düzey liderlik, yasal yaptırımlar, gelişmiş raporlama mekanizmaları ve daha iyi hizmet sunumu dahil olmak üzere 1325 ile 1820 sayılı kararın uygulanmasına yönelik araçları güçlendirmiştir. Kadın Koruma Danışmanlarının konuşlandırılması yoluyla kadınların barışı koruma misyonlarına katılımını sağlamanın gerekliliği vurgulanmıştır. 1888 sayılı karar cinsel şiddet eylemlerini önlemeye ve bunlara yanıt vermeye yönelik etkili adımların uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına önemli ölçüde katkıda bulunabileceğini belirtmektedir (United Nations Security Council (UNSC), 2009a). Karar bu doğrultuda çatışmalardan sonraki süreçte hayatta kalanların adalete erişimlerinin olması, onurlu bir şekilde muamele görebilmesi ve tazminat alabilmesini desteklemektedir (National Committee Australia, 2014).

Barış koruma misyonlarının silahlı çatışmalar sırasında kadınları ve kız çocuklarını yaygın cinsel şiddete karşı korumasını zorunlu kılan bu karar BM Genel Sekreteri'nden bu saldırılara karşı mücadele için bir dizi mekanizmayı koordine etmek üzere özel bir temsilci atamasını talep etmektedir (International Alert, 2010: xi). 1888 sayılı karar cinsel şiddet konularının barış süreçlerine, silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon (Disarmament, Demobilization and Reintegration-DDR) ve güvenlik sektörü reformu (Security Sector Reform-SSR) düzenlemelerine ve cezasızlığı gidermek ve hayatta kalanların adalete erişimini sağlamak için adalet reformuna dahil edilmesini teşvik etmektedir. BM bünyesinde bir Genel Sekreter Özel Temsilcisinin atanması da dahil olmak üzere, çatışmalarda cinsel şiddeti ele almak için yeni mekanizmalar kurulması çağrısında bulunmaktadır. Kadınların arabuluculuk ve karar alma süreçlerinde temsili ve kadın personelin BM misyonlarına dahil edilmesi bir kez daha öncelik olarak vurgulanmaktadır (Bastick ve Torres, 2010: 3).

1888 sayılı kararın kadınların arabuluculuk süreçlerinde daha fazla temsil edilmesini ve cinsel şiddet konusunun barış görüşmelerinin tüm aşamalarına dahil edilmesini talep etmesi karara ilişkin kadın hakları savunucuları tarafından kadının mağdur kimliğinin güçlenmesine sebep oluyor yönünde eleştiriler gelmesine neden olmuştur. 1888 sayılı kararın 1820'de yer alandan çok daha ilerici bir dil kullandığı kabul edilse de kadınlar ve çocuklar kategorisinin homojen bir mağdur grubu olarak

görülmesi, cinsel şiddetin fiilen önlenmesine dikkat edilmemesi ve kadınlara yönelik cinsel şiddetin temelindeki eşitsizliklerin dar kapsamda değerlendirilmiş olması karara yönelik diğer eleştirilerden olmuştur (Swaine, 2009: 408).

3.3. BMGK 1889 (2009) Sayılı Kararı

BMKG tarafından 5 Ekim 2009 tarihinde kabul edilen 1889 sayılı karar, 1325 sayılı kararın hükümlerini pekiştirirken çatışma sonrası yeniden yapılanma ve barışın inşasında kadınların rollerini genişletmeyi amaçlamaktadır (International Alert, 2010: xi). Bu doğrultuda ulusal politika geliştirme ve resmi barış anlaşmalarının müzakeresi de dahil olmak üzere çatışma sonrası barış süreçlerinde kadınların liderliğinin genişletilmesi çağrısında bulunmaktadır. Kararın 15'ten 19'a kadar olan maddeleri, BM misyon ve kuruluşlarının yapısal uygulamasında daha fazla şeffaflık ve kadın katılımı çağrısında bulunmaktadır (United Nations Security Council (UNSC), 2009b). Bu karar yılda bir BM Genel Sekreteri'nden kararın uygulanmasını izlemek için bir dizi gösterge oluşturmalarını ve kadınların çatışma sonrasında barışın inşası ve planlamasına katılımını ve dahil edilmesini ele alan bir rapor hazırlamasını talep etmektedir (Swaine, 2009: 408). 1889 sayılı karar Konsey'in kadınların barışın inşasına katılımına odaklanmasını genişletmekte ve kadınların siyasi ve ekonomik karar alma süreçlerine vurgu yapmaktadır. Çatışma sonrası tüm iyileşme süreçlerinde toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasını teşvik eden karar ile kadınların güçlendirilmesi faaliyetleri için finansman ve programlama, kadınların ve kız çocuklarının ihtiyaçlarını ve önceliklerini karşılamak için kanun yaptırımı ve adalet alanında somut stratejiler belirlenmektedir. Ayrıca söz konusu karar ile silahlı grup ya da kuvvetlerle bağlantılı kadınların ihtiyaçlarını ele almak için silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon süreçleri çağrısında bulunmaktadır (Bastick ve Torres, 2010: 3). Kısacası 1889 sayılı karar, artan uygulama önlemlerine dikkat çekmektedir.

3.4. BMGK 1960 (2010) Sayılı Kararı

2010 yılında Güvenlik Konseyi tarafından cinsel şiddetin ele alınmasındaki ilerleme ile kadınlara ve kız çocuklarına yönelik silahlı çatışmalarda devam eden

yaygın şiddet konusundaki endişeler dile getirilmiştir. Bu doğrultuda kabul edilen 1960 sayılı karar ile silahlı çatışmalarda özellikle kadınlara ve kız çocuklarına yönelik cinsel şiddetin sona erdirilmesi çağrısında bulunulmuş ve yaptırımlar ile bildirim önlemleri de dahil olmak üzere cinsel şiddet faillerinin cezasız kalmasına son vermeyi amaçlayan önlemler gündeme getirilmiştir (United Nations Security Council (UNSC), 2010). Güvenlik Konseyi, devletlere silahlı çatışmalarda cinsel şiddeti sona erdirme, failleri kovuşturma ve cinsiyet eşitliğini destekleme konusundaki taahhütlerini gösterme çağrısında bulunmuştur (National Committee Australia, 2014).

3.5. BMGK 2122 (2013) Sayılı Kararı

2013 yılında kabul edilen 2122 sayılı karar ile Güvenlik Konseyi kapsayıcı süreçlerin önündeki engelleri kaldırma sorumluluğunu üye devletlere ve bölgesel kuruluşlara yükleyerek, kadınların barış inşasına katılımını sağlamak için pratik adımlar atılması çağrısında bulunmaktadır (United Nations Security Council (UNSC), 2013b). Karar KBG konusundaki taahhütlerin uygulanmasına yönelik daha sistematik bir yaklaşım için bir yol haritası ortaya koymaktadır. Somut olarak, bu önlemler şunları içermektedir: Barışı koruma misyonları ve barış görüşmelerini destekleyen BM arabuluculuk ekipleri için teknik uzmanlığın geliştirilmesi ve konuşlandırılması; konseye sunulan raporlarda ve brifinglerde çatışmanın kadınlar üzerindeki etkisine ve kadınların çatışma çözümüne katılımına ilişkin zamanında bilgi ve analize erişimin iyileştirilmesi ve kadınları doğrudan barış görüşmelerine dahil etmenin yanı sıra istişare etme taahhütlerinin güçlendirilmesi (National Committee Australia, 2014). Ayrıca bu karar Güvenlik Konseyi'ne çeşitli kuruluşlardan kadın, barış ve güvenlik konularında daha fazla rapor gelmesini talep etmektedir (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 3)

3.6. BMGK 2106 (2013), 2242(2015), 2467 (2019) ve 2493 (2019) Sayılı Kararları

2013 yılında kabul edilen 2106 sayılı karar cezasızlığı ele almakta ve çatışmalarda cinsel şiddete ilişkin rehberliği işler hale getirmektedir (United Nations

Security Council (UNSC), 2013a). Diğer kararlara nazaran yeni bir fikir sunmamakta; fakat adalet, kadınların güçlendirilmesi, silahlar, kadınların insan hakları ve sivil toplum katılımı alanlarını güçlendirmektedir (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 3). 2015 yılında kabul edilen 2242 sayılı karar ile ise Konsey, Güvenlik Konseyi'nin barış operasyonları hakkında düzenli olarak bilgilendirmesi için KGB konusunda gayri resmi bir uzmanlar grubu kurulmasını zorunlu kılmıştır (True ve Tickner, 2018: 229).

KBG Gündemi kapsamında 2013 yılına kadar çıkan kararların hemen hemen hepsinde yalnızca kadın ve kız çocuklarının cinsel şiddet kurbanı olduklarından bahsedilirken erkek ve erkek çocuklarının da bu tür şiddetin kurbanı olabilecekleri gözden kaçırılmıştır. Benzer şekilde erkek ve erkek çocuklarının eşitlikçi bir topluma ve herkes için insan haklarına katkıda bulunmak konusundaki hayati rollerini tanımlamakta yeterince net olunamamıştır.¹² Bu sebeple 2106 ve 2242 sayılı kararlarda çatışma süreçlerinde erkek ve erkek çocuklarına uygulanan şiddetten ve silahlı çatışmaların önlenmesi ve çözümü sürecine, çatışma sonrasında barışı kurma, istikrar ve güvenliğin oluşturulması süreçlerine katılmalarını desteklemekte oynayabilecekleri rolden bahsedilmiştir (United Nations Security Council (UNSC), 2015). Benzer şekilde 2019 yılında kabul edilen 2467 sayılı karar ile erkek ve erkek çocuklara yöneltilen saldırıların da yaygın olduğu gerçeği ortaya koyulmuştur (Grimes, 2019). Ayrıca 2467 sayılı karar adalet ve hesap verebilirlik çabalarına vurgu yaparken tecavüzden doğan çocukların sorunlarına dikkat çekmek için çağrıda bulunmaktadır (United Nations Security Council (UNSC), 2019).

2493 sayılı karar ise KBG Gündemi çerçevesinde alınmış en güncel olan karardır. Karar kapsamında KBG ile ilgili önceki tüm kararların tam olarak uygulanması çağrısında bulunmakta, BM'den kadınların BM destekli tüm barış süreçlerine katılımı için özel yaklaşımlar geliştirmesini talep etmekte ve üye devletleri barış anlaşmalarını uygulamak ve izlemek için kurulan mekanizmalar da

¹² Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusundaki tartışmalara erkekleri ve erkek çocuklarını dahil etmek için girişimlerde bulunulmuştur. Örneğin, Mart ve Nisan 2009'da dünyanın dört bir yanından 450'den fazla katılımcı, Erkekleri ve Erkek Çocukları Cinsiyet Eşitliği ile İlgilendirmek Küresel Sempozyumu için Rio de Janeiro'da bir araya gelmiştir. Sempozyum, ulusal hükümetleri 1325 ve 1820 de dahil olmak üzere Güvenlik Konseyi kararlarını uygulamaya ve silahlı çatışma zamanları da dahil olmak üzere her türlü cinsiyete dayalı şiddetin ortadan kaldırılmasına etkin olarak katkıda bulunmaya çağırın bir bildiri hazırlamıştır (United Nations Population Fund (UNFPA), 2013).

dahil olmak üzere barış sürecinin tüm aşamalarında kadınların tam, eşit ve anlamlı katılımını sağlamaya ve zamanında destek sağlamaya çağırmaktadır (United Nations Security Council (UNSC), 2019).

Genel olarak KBG kararlarına bakıldığında kararların çatışma ortamlarında kadınların statüsünü iyileştirme ve toplumsal cinsiyet perspektifini çatışma önleme, barış inşası ve çatışma sonrası yeniden yapılanmanın tüm yönlerine entegre etme ile ilgili geniş kapsamlı bir dizi faaliyeti kapsamaktadır. Bu faaliyetler silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon ve güvenlik sektörü reformundan mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş kadınların haklarına ve BM barış güçlerinin sivilleri koruma sorumluluklarına kadar uzanmaktadır.

BM üyesi ülkeleri için kadın, barış ve güvenlik kararlarının hiçbirisinin devletler için yasal olarak bağlayıcılığı bulunmasa da KGB kararları, devletlere insan haklarının korunmasını destekleyen uluslararası destekli normatif bir gündem sağlamaktadır. Ayrıca kararlar 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek Protokolleri, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, 1979 CEDAW ve 1999 tarihli Seçmeli Protokolü, 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve 2000 tarihli İhtiyari Protokoller ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü gibi devletler için bağlayıcı olan çeşitli yükümlülükleri hatırlatmaktadır. Bunlara ek olarak kararlar soykırım eylemleri, insanlığa karşı suçlar ve kadınlara ve kız çocuklarına yönelik cinsel ve diğer şiddet türleri dahil olmak üzere savaş suçlarıyla ilgili diğer uluslararası hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku yükümlülüklerini hatırlatmaktadır (Bastick ve Torres, 2010: 3).

KBG Gündemi çerçevesinde ele alınan tüm bu kararlar dönemin yapısı çerçevesinde değerlendirildiğinde önemli bir adım atılmıştır; çünkü çatışmanın şekli ve hikâyesi daha geniş bir görüş açısı ile birlikte barış ve güvenliğe daha incelikli bir yaklaşım sergilenmiştir. 1325 sayılı karar aslında tüm KBG Gündemi içinde ana bir karar gibi değerlendirilebilmektedir; çünkü sonrasında gündeme bağlı alınan kararların pek çoğu 1325 sayılı karara atıf yaparken kararda eksikliği tespit edilmiş noktaların altı doldurulmaya çalışılmıştır. 1325 sayılı karar üç sayfa uzunluğundayken, daha sonraki kararlar onun üç kat veya daha fazla uzunluğunda olmakla birlikte silahlı çatışmalar sırasında kadınların korunmasının sorumluluğu ve uygulanması hakkında daha fazla ayrıntı eklemektedir. Daha sonraki kararlarda

BM'ye artan bir sorumluluk yüklenmektedir. Örneğin BM koordinasyon mekanizmalarını güçlendirmek için Genel Sekreter tarafından Özel Temsilcinin atanması; Genel Sekreter'in silahlı çatışmalarda cinsel şiddeti ele almaya ve periyodik saha ziyaretleri yoluyla daha dikkatli olmaya çağrılması bu sorumluklar arasındadır. Her bir kararla birlikte 1325'in temel vizyonunun uygulanmasındaki yavaş ilerleme konusundaki endişeler daha belirgin hale gelmiştir (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 8). 1325 sayılı kararın daha geniş ve kapsayıcı yapısına karşın ardılı gelen dokuz karar daha dar yapılı ve hedefe yöneliktir. Ayrıca sonraki kararlar üzerinde daha ince rötuşlar yapılmasına, Güvenlik Konseyi ve uluslararası toplumun dikkatine sunulacak belirli noktalar üzerinde odaklanılmasına imkân vermektedir (Swaine, 2009: 405).

Kararların yapısı incelendiğinde 1889 ve 2122 sayılı kararlar özellikle katılım sütununa odaklanırken 1820, 1888, 1960 ve 2106 sayılı kararlar şiddetin önlenmesi ve korunmasına yönelik olmuştur. 2242 sayılı karar ise gündemin tüm sütunlarındaki konulara verilen kapsayıcı yaklaşımı ile nispeten dengeli olmuştur. Bu durum her geçen yıl yenileyici ve destekleyici nitelikte alınan kararlarda çatışmayla ilgili cinsel şiddet konusunun önüne geçilemediği için daha fazla girişime açık olduğunu ve bu sebeple daha fazla ön plana çıktığını göstermektedir. Diğer taraftan ise katılım ile ilgili konuların daha az ön plana çıkması kadınları çatışma ve çatışma sonrası ortamlarda değişimin aktörleri olarak, barış ve güvenlik yönetiminde hem hak sahipleri hem de hak koruyucular olarak ifade etmenin kritik önemini kaybetme riskini ortaya çıkarmaktadır (Kirby ve Shepherd, 2016: 380).

Koruma ve önleme sütunlarında genel olarak yalnızca kadınların şiddetten korunmasına ve önlenmesine odaklanılmış olması dar bir yorumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1325 sayılı karar belgesinde koruma kavramı ile aslında savaş ve çatışma durumlarının kadın katılımının artması ile önlenebileceği kastedilmektedir. Diğer bir ifadeyle kadının barış inşasındaki rolünün güçlendirilmesinden bahsedilmektedir. Fakat bahsi geçen dar yorum ataerkil zihniyet tarafından daha çok benimsendiği için kadınların korunması, barış inşa süreçlerine katılımlarının önüne geçerek aslında kararda karşı çıkılmış olan çatışma dönemlerinde ve sonrasında kadınların sadece korunmaya muhtaç olanlar olarak yansıtılması ve barış inşa süreçlerindeki rollerinin yeterince hayata geçirilememesi bu kapsamda daha da

vurgulanır bir hal almıştır. Katılım sütununda kadınların her aşamaya dahil edilmesi bakımından uygulamaya geçildiğinde bahsi geçen engellerin çok fazla aşılamaması, temeldeki yapısal sorunların kesin olarak çözülemediğini ortaya çıkarmaktadır. Kadınlar söz konusu anlaşma ya da görüşmelere gün geçtikçe daha çok dahil edilse bile erkeklerin çatışma çözümü ve barış inşa süreçlerine katılım oranları ile kıyaslandığında hala tam olarak eşitliğin sağlanamadığı gözlemlenmektedir. Katılım ve koruma sütunları arasındaki odak kayması sonucunda barış ve güvenliğin temsilcileri ve faal oyuncularını olarak vurgulanan kadınlar korunma konusunda özellikle bir savaş taktiği olarak cinsel şiddetten korunması gereken kurbanlar olarak vurgulanmıştır (Chinkin, 2017). Sonuç olarak 1325 sayılı ve ardılı kararlar ile birlikte ortaya konmuş olan sütunlardaki anlam karmaşası farklı şekillerde uygulamalara sebep olmuş ve bu durumda çatışma öncesi, sırası ve sonrası dönemlerde barış inşasının sürdürülebilirliğini sınırlandırmıştır. 1325 sayılı karara yöneltilen eleştirilerden bir diğeri de kadınların kullanılmayan birer kaynak olarak vurgulandığı yönünde olmuştur. Örneğin BM'deki Norveç Misyonunun 2002 yılında yaptığı bir konuşmada, “kadınlar barış planlamasının ve barışın sağlanmasının tüm seviyelerine dahil edilmesi gereken bir kaynaktır” ifadesine yer verilirken; Ms. Magazine'deki bir makalede “BM Barışı Korumada Kadınlar Kullanılmayan Bir Kaynaktır” başlığı geçmektedir (Aktaran Gibbings, 2011: 529).

KBG ile ilgili alınan kararların toplumsal cinsiyetten ziyade kadınlara odaklanması olumlu ve olumsuz eleştirilere sebep olmuştur. Kavramsal olarak KBG Gündemi açıkça kadın teması ile çerçevelenmiş olması kadınların güvenlik ile ilgili önemli rolünü vurgulaması açısından önemli olsa da geleneksel güvenlik anlayışında kadın sorununun ikincil ve hatta üçüncül bir sorun olarak algılanmasına neden olmuştur. Buna ek olarak kadın gündemi politik tartışmalar içerisinde kadınlar ve kız çocukları, kadınlar ve çocuklar, kadınlar ve gençler ile bağdaştırılmıştır. Bu durumun kadınları bağımlı kılmak, onların kendi gündemleri olmadığını ve güvenlik ile bağdaştırılamayacağı fikrini beslediği ileri sürülmüştür (Oudraat ve Brown, 2017: 2). Bu bağlamda eleştirilen KBG Gündeminin daha kapsayıcı bir hal alıp kadın konusunun marjinalleşmesinin önünde geçebilmek adına kadın gündeminin toplumsal cinsiyete odaklanması gerekmektedir. Böylece insanlığın yarısı; yani

yalnızca kadınlara odaklanmak yerine kapsam tüm insanlığı içerecek şekilde genişleyecektir.

1325 sayılı kararda toplamda 33 kadınlar, 13 kızlar, 11 cinsiyet, 3 çocuklar ve 2 siviller için referans yer alırken; erkek terimi yalnızca 1 kez kullanmış ve erkek çocuklarına atıfta bulunulmamıştır. Bu noktada yapılan kadın vurgusu çatışma öncesi, sırası ve sonrasında kadınların durumunun belleklerde yer etmesi açısından olumlu eleştirilmiştir. Diğer taraftan ise kadın vurgusunun sürekli olarak ya kurban, mağdur ya da barışçıl kişiler olarak yapılması kadınların korunmaya muhtaç bireyler olması algısını ortaya çıkarttığı için olumsuz eleştirilere neden olmuştur. Aynı şekilde çatışmadan zarar gören topluluğun yalnızca kadınlar olduğu algısının yaratılması, içerik bakımından şiddetin mağduru olan erkek ve erkek çocuklarını kapsamaması toplumsal cinsiyet eşitliğinden gerçekçi bir yaklaşımla bahsedilemediği eleştirilere sebep olmuştur. Örneğin, Liberya’da yapılan bir anket, erkek savaşçıların %33’ünün ve savaşımayan erkeklerin %7’sinin cinsel şiddete maruz kaldığını belirtmektedir (Aktaran Small Arms Survey, 2014: 38).

Hükümetler nezdinde ise siyasi liderlerin KBG Gündeminin ulusal ve uluslararası güvenliği teşvik etme konusu ile ilgili düzenli olarak kamuoyuna açıklama yapsalar da bu açıklamaların eyleme çok fazla yansımadağı ifade edilmektedir. Bunun nedenleri arasında öncelikli olarak liderlerin erkek egemen güvenlik kurumlarında olmaları ve bu kuruluşların ulusal ve uluslararası güvenlik işlerinde kadın ve toplumsal cinsiyet konularına öncelik tanımamaları gelmektedir. İkinci önemli etken KBG Gündeminin bir kadın meselesi olarak ele alınması konunun marjinalleşmesine neden olmuştur (Oudraat ve Brown, 2017: 1). Oysaki KBG Gündemi barışın ayrılmaz bir biçimde kadın ve erkek arasındaki eşitlikle bağlantılı olduğu öncülüne dayanmaktadır. Bu iki sebep ise toplumsal cinsiyet perspektifi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ulusal ve uluslararası güvenlikle ilerletilemediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak 1325 sayılı kararın içeriğinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi, devletler tarafından politik hedefler doğrultusunda bir araç olarak kullanılması, amaç ve hedefler doğrultusunda güvenlik sorunları konusunda ülkelerin kendi yaklaşımları arasında bağlantı kuramaması, kimi hukukçulara göre BM Şartı’nın VII. Bölümü doğrultusunda kabul edilmediği için yasal bir bağlayıcılığının

olmaması ve kimi akademisyenlerce kullanılan dilin BM üyesi devletler üzerinde bağlayıcı etkisi olabilecek kadar güçlü olmaması söz konusu bu kararın uygulanmasındaki başarısızlıkların temel nedenleri arasında sayılmaktadır (Grimes, 2019).

4. 1325 ULUSAL EYLEM PLANLARI

Sivil toplum, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar KBG Gündeminin şekillenmesinde önemli roller oynamış olsalar da tüm Güvenlik Konseyi kararlarının üye devletler için bağlayıcı olması dolayısıyla uygulama sorumluluğu öncelikle üye devletlere ait olmuştur. Bu sebeple Ekim 2002’de Güvenlik Konseyi, BM üye devletlerini kaynakları, öncelikleri ve sorumlulukları belirlemede yardımcı olmak ve her ülkeyi KBG ilkelerini uygulamanın en iyi yolunu bulmaya teşvik etmek için Ulusal Eylem Planları (UEP) geliştirmeye çağırmıştır. Sekreter’in 2002-2009 yıllarında Güvenlik Konseyi’ne sunduğu kadın, barış ve güvenlik hakkındaki yıllık raporların hemen hemen hepsinde üye devletlerin 1325 sayılı kararın uygulanması için hem ulusal hem de bölgesel eylem planlarının geliştirilmesini hızlandırması sürekli olarak tavsiye edilmiştir. Haziran 2022 itibarıyla 100 BM üye devleti, diğer bir ifade ile BM’ye üye olan devletlerin %52’si UEP’i kabul etmiştir (“WILPF”, t.y., (a)).

Güncel veriler ışığında bugüne dek Afrika kıtasında 29 ülke UEP’i hayata geçirmişken; Amerika kıtasında 9 ülke, Asya Pasifik’te 13 ülke, Avrupa’da 40 ülke ve son olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde ise 7 ülke UEP’leri kabul ettiğini bildirmiştir (“WILPF”, t.y. (c)). Veriler Avrupa kıtasının en yüksek UEP sayısına sahip olduğunu işaret ederken aynı zamanda bölgesel anlamda bir eşitsizlik olduğunu da göstermektedir. Bunlara ek olarak Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States-ECOWAS), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (Southern African Development Community), Büyük Göller Bölgesi (Great Lakes Region), Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of Central African States-ECCAS), Pasifik Bölgesi, AB, NATO ve Arap Birliği (League of Arab States) kendi UEP’lerini oluşturmuştur (“WILPF”, t.y. (c)).

UEP bir hükümetin hali hazırda almakta olduğu eylemleri ve 1325 sayılı kararda yer alan yükümlülükleri yerine getirmek için belirli bir zaman çerçevesi

içinde üstleneceği girişimleri ayrıntılandıran bir belgedir. KBG Gündemini uygulamak için hayata geçirilmeye çalışılan UEP'ler bu zamana kadar uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeylerde gerçekleştirilmiştir.

4.1. Uluslararası Düzeyde Uygulanan Eylem Planları

BM dünya çapında çeşitli BM kuruluşları aracılığı ile farklı eylem planları uygulamaktadır. Bu planlar toplumsal cinsiyet eşitliğinin operasyonlara ve faaliyetlere dahil edilmesini ve KBG konularında programlı faaliyetlerin artırılmasını içermektedir. Örneğin Barış Koruma Operasyonları Departmanı, barışı koruma operasyonlarında cinsiyet eşitliğine ilişkin bir politika direktifini kabul etmiştir. Benzer şekilde Kadın, Barış ve Güvenlik Üzerine Kurumlar Arası Görev Gücü aracılığıyla BM kuruluşları 1325 sayılı kararın hedeflerine yönelik bireysel kuruluş eylemlerini koordine etmektedir. BM birimleri içindeki çabaların izlenmesi ve koordinasyonu Sekreterlik Özel Danışmanlığı Ofisi tarafından denetlenmektedir. 1325 sayılı kararla ilgili BM ve üye devletlerin eylemlerini yansıtmak için Genel Sekreter KBG hakkında iyi uygulamaları, öğrenilen dersleri ve etki değerlendirmelerini sonuçlara dayalı yönetim araçları ve performans yoluyla ilerlemenin ölçülmesini içeren yıllık bir rapor hazırlamaktadır. Eylem planlarını vurgulamaya ek olarak bu rapor 1325 sayılı kararı uygulamak için çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilen faaliyetleri ve eylemleri kapsamlı bir şekilde incelemektedir (International Alert, 2010: 24).

BM'nin 1325 sayılı karara yönelik bir eylem planını geliştirmesi kararının kabulünden beş yıl sonra gerçekleşebilmiş ve 2005-2007 yıllarını kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu durum ilgili kararın alındığı yer olması nedeniyle BM'ye olumsuz eleştirilerin gelmesine sebep olmuştur. Plan her ne kadar BM sistemi içerisindeki tüm ilgili kuruluşları içerse de BM'nin süreç, yapı veya içerik açısından devletler için bir ölçüt belirleyememesi; temel verilerin, performans göstergelerinin ve zaman çizelgelerinin eksikliğinin olması planın ileriye dönük bir eylemden ziyade faaliyetlerin bir özeti olarak tanımlanması eleştirilerine yol açmıştır (Aktaran Swaine, 2009: 414).

4.2. Bölgesel Düzeyde Uygulanan Eylem Planları

Bölgesel eylem planları uluslararası düzeydeki eylemler ile ulusal düzeyde alınan eylemler arasında bir ara adım olarak görülmektedir. Bölgesel eylem planları ve girişimler ulusal eylem planları ile tamamlayıcı ve karşılıklı olarak destekleyici bir rol oynayabilmektedir. Buna rağmen bugüne kadar 1325 sayılı kararı bölgesel düzeyde uygulamaya yönelik eylem büyük ölçüde eksik kalmıştır. Bununla birlikte devam etmekte olan birkaç dikkate değer bölgesel süreç vardır. Söz konusu bölgesel süreçlerin ilk örneğini AB oluşturmaktadır. AB kapsamlı bir normatif çerçeve oluşturan çeşitli yasal ve siyasi belgelerin geliştirilmesi yoluyla 1325 sayılı kararın uygulanmasını teşvik etmede aktif rol oynamıştır. Bu kapsamda AB 2008 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin KBG ile ilgili 1325 ve 1820 sayılı kararlarının uygulanması için AB'nin Kapsamlı Yaklaşımı başlıklı ortak belgeyi kabul etmiştir (Bastick ve Torres, 2010: 6). Bu belge AB'ye toplumsal cinsiyet ve barışın inşası konularında tüm kurumlarının eylemlerini yönlendirmek için daha tutarlı bir politika çerçevesi sağlamaktadır. Benzer şekilde Avrupa Konseyi'nin özellikle AB barışı koruma misyonlarına odaklanan Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası bağlamında 1820 sayılı karar ile pekiştirildiği şekliyle BMGK 1325'in Uygulanmasına İlişkin Notu ile yayınladığı operasyonel belge dikkate değerdir. Bahsi geçen Kapsamlı Yaklaşım AB'nin benimsemeyi taahhüt ettiği üç perspektifi özetlemektedir. Bunlar kadınları barış ve güvenlik politikalarına ve ortak hükümetlerle siyasi diyaloglarına entegre etmek; politikalarında ve faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet yaklaşımını ana akımlaştırmak ve son olarak kadınların korunmasını ve güçlendirilmesini hedefleyen stratejik eylemleri desteklemektir. Belge aynı zamanda eğitim faaliyetleri, bilgi alışverişi ve AB'nin ülke ve bölgesel düzeylerdeki programları bağlamında dikkate alacağı konuları da vurgulamaktadır (European Union, 2008). Kapsamlı Yaklaşımın benimsenmesi kadınlara ve barışa yönelik artan bir bağlılık ve anlayış düzeyi anlamına gelmektedir.

İkinci bölgesel anlamdaki girişim örneği Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) tarafından geliştirilmiştir. AGİT 2004 yılındaki Cinsiyet Eşitliğinin Teşviki için Eylem Planı'nı 1325 sayılı karara dayandırmış ve kararın unsurlarını 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstikrara Yönelik Tehditlerle Mücadele Stratejisine dahil etmiştir. Ayrıca Çatışma Önleme, Kriz Yönetimi ve Çatışma Sonrası

Rehabilitasyonda Kadınlara ilişkin AGİT Bakanlar Konseyi Kararında 1325 sayılı karara bağlılığını teyit etmiştir (Swaine, 2009: 415).

Üçüncü örnek olan NATO ise Cinsiyet Perspektifleri Komitesi'nin bir dizi tavsiyesinin ardından Eylül 2009'da silahlı çatışma sırasında koruma tedbirleri dahil olmak üzere 1325 ve toplumsal cinsiyet perspektiflerinin NATO komuta yapısına entegre edilmesine ilişkin bir yönerge yayınlamıştır. Bu kapsamda tüm NATO misyonlarında toplumsal cinsiyet danışmanı pozisyonunun oluşturulması ve konuşlanma öncesi toplumsal cinsiyet eğitimi için çağrıda bulunulmuştur (Bastick ve Torres, 2010: 6).

Diğer bölgesel süreçlerde örneğin Afrika'da özellikle KBG ile ilgili tutarlı bir bölgesel girişim olmamasına rağmen Şubat 2009'da Afrika Birliği (African Union-AU) Toplumsal Cinsiyet Politikasını yayımlayarak 1325 sayılı kararın aktif bir destekçisi olmuştur. Politika belgesi 1325 sayılı karar da dahil olmak üzere bir dizi farklı politika taahhüdüne dayanmaktadır. Cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi hedefleri için sekiz alan belirlemekte ve hedef alanlarının her biri için taahhüt ve yükümlülüklerini açıklamaktadır. Söz konusu sekiz alan ise şunlardan oluşmaktadır: Etkin ve istikrarlı bir siyasi ortamın yaratılması; cinsiyet eşitliğinin sağlanması için ayrımcılığa karşı yasal koruma eylemleri; Afrika'da cinsiyet eşitliği için farklı aktörlerin seferber edilmesi; bölgesel ekonomik toplulukların toplumsal cinsiyet politikaları ve programlarının rasyonelleştirilmesi ve uyumlu hale getirilmesi; kaynaklara erişim; toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması için kapasite geliştirme; tüm sektörlerde toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması ve son olarak barışın ve güvenliğin korunması ile çatışmaların çözümü ve yeniden yapılanmanın sağlanması (African Union, 2009).

Latin Amerika'da ise 1325 sayılı karara özel bir bölgesel yaklaşım geliştirilmemiş olmasına rağmen bölgede Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Amerika Kıtası Sözleşmesi (Belem Do Para Sözleşmesi-Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women) dahil olmak üzere KBG konularında bir dizi yasal ve politik girişim bulunmaktadır. Amerika Kıtası Komisyonu ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarını değerlendirebilen İnsan

Hakları Mahkemesi aracılığıyla uygulanan bu sözleşme Kanada ve ABD dışında bölgedeki tüm ülkeler tarafından onaylanmıştır (International Alert, 2010: 26).

4.3. Ulusal Düzeyde Uygulanan Eylem Planları

Çatışma çözümü ve barışın yeniden inşasında öne çıkmaları nedeniyle ulusal hükümetler 1325 sayılı kararın uygulanmasında en merkezi aktörler olmuştur. Silahlı çatışmanın tarafları, barışı koruma birliklerine katkıda bulunanlar, BMGK üyeleri ve bağışçıların eylemlerinin çatışmadan etkilenen kadınların yaşamları üzerinde çok boyutlu bir etkisi olmuştur. 2000 yılında kabul edilmesinden sonraki süreçte ise 1325 sayılı kararın ulusal düzeyde uygulanmasının KBG konularını başarılı bir şekilde ele almak için kritik bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ulusal bir hükümet tarafından geliştirilen eylem planı KBG politikalarını uygulamaya yönelik ulusal çabaların görünürlüğü ve hesap verebilirliği artırmakla birlikte hükümetlerin kurum ve programları içindeki farklı politika ve operasyonel alanları birbirine bağlamaya yardımcı olmaktadır. Böylece KBG Gündemi ile artan farkındalık ve alaka düzeyi gelişmekte olup (International Alert, 2010: 28), UEP CEDAW gibi mevcut ulusal taahhütlerle bağlantı kurduğu için toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna daha güçlü bir vurgu yapmaktadır (Swaine, 2013: 2).

Bu anlamda ülkeler 1325 sayılı kararı ulusal düzeyde işlevsel hale getirmek için farklı yöntemler denemişlerdir. Örneğin İsrail’de kadın örgütleri lobi faaliyetleri ile kadınların hükümet barış müzakerelerine dahil edilmesini zorunlu kılan yeni bir yasanın kabul edilmesini sağlamış ve böylece 1325 sayılı karar ilk kez ulusal yasaya entegre edilmiştir (Swaine, 2009: 412). Sırbistan’da da benzer şekilde kendi ulusal mevzuatlarına 1325 sayılı kararla ilgili hükümler ekleyerek vatandaşlarının kararın uygulanmasından sorumlu olmaları için bir araç sağlanmıştır. Bazı hükümetler de toplumsal cinsiyet bakış açısını barış ve çatışma politikalarının farklı yönlerine dahil etmek için girişimlerde bulunmuştur. Örneğin Arjantin, toplumsal cinsiyeti savunma politikalarına dahil etmek için bir eylem planı geliştirmiştir. Uganda, KBG’ye ilişkin birden fazla kararın uygulanmasını ortak bir planda birleştirmiştir. Fiji’de ise KBG kararlarını uygulamaya yönelik eylemler genel kadın eylem planlarına dahil edilmiştir (International Alert, 2010: 27). Bu durum çatışmalardan etkilenen ülkelerde özellikle etkili bir hareket tarzı oluşturabilmek adına KBG Gündemi ve

daha geniş toplumsal cinsiyet konuları kapsamındaki faaliyetler arasında net bir ayırım yapmanın büyük ölçüde zor olduğu durumlarda uygulanmıştır. 1325 sayılı kararın bu şekilde uygulanması faaliyetlerin tekrarlanmamasını ve bakanlıkların, bağışçıların ve STK'ların birbirleriyle ilişki kurmaları için net bir süreç olmasını sağlamaya yardımcı olmuştur.

1325 sayılı kararın gerçekleştirilmesinin önündeki en büyük zorluk mevcut yasal hükümlerin ve politikaların çatışmalardan etkilenen insanların yaşamlarını etkileyen somut eylemlere dönüştürülmesi olmuştur. Bu sebeple herhangi bir mevzuatın veya toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırma çabasının ana hatları belirleyen somut bir eylem planıyla birleştirilmesi önemlidir. Ayrıca ulusal eylem planlarının barış ve güvenlikle ilgili diğer mevcut politikalarla yakından bağlantılı olması bu konuların geçici bir şekilde ele alınmasına engel olacaktır.

5. 1325 ULUSAL EYLEM PLANLARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

2009'dan 2011 yılına kadar UEP geliştirmede belirgin bir artış olsa da BM'deki üye devletler tarafından UEP geliştirme hızının 2010 yılından sonra yavaşladığı gözlemlenmektedir. Ayrıca BM nezdinde UEP'lere yönelik Çin ve Rusya direniş göstermektedir. UEP'lerin gerekliliği konusunda Güvenlik Konseyi düzeyinde söz konusu iki ülke UEP'lerin yalnızca çatışmadan etkilenen devletlerle ilgili olması gerektiği görüşünü öne sürerek sürekli olarak itirazlarını dile getirmiştir (Riley, McGrath, Aroussi ve Hoewer, 2016). 2022 yılı itibariyle %52'lik bir oranda UEP uygulayan BM üye devletlerinin dışında herhangi bir eylem planı oluşturmayan ülkeler de mevcuttur. Bunun sebeplerine bakıldığında genellikle siyasi irade eksikliği, çözüm konusunda farkındalık eksikliği, daha öncelikli olarak görülen konuların varlığı ve toplumsal cinsiyet konularının öncelikli olmadığı veya ulusal politikalarda zaten yeterince ele alındığı algısı yer almaktadır. Bu sebeple UEP'lerin daha çok gelişmiş ülkeler tarafından uygulamaya konulabildiğini; ancak çatışmalardan etkilenen ve diğer gelişmekte olan ülkelerde planlama sürecini üstlenmek için kaynakların kıtlığı ve sınırlı kapasite veya teknik uzmanlık gibi sorunlarla karşı karşıya kalındığı için herhangi bir eylem planının hayata geçirilemediği gözlemlenmektedir (Aroussi, 2017; Swaine 2009 ve Swaine 2016).

Danimarka, KBG Gündemi ile ilgili ilk UEP'i benimseyen ülke olmuştur. Danimarka'nın ardından ise İskandinav ülkeleri ile birlikte birkaç Batı Avrupa ülkesi UEP'lerini yayınlamaya başlamıştır. İlk dönem UEP'lere bakıldığında barış inşası süreçlerini içermek yerine daha çok her ülkenin dış politikasının bir parçası olarak tasarlandığı göze çarpmaktadır (Swaine 2009:426). Bu model, Avrupa ülkelerinin çoğunda kalkınma sürecinin Dışişleri Bakanlıkları tarafından yönetilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Fransa'nın UEP'sindeki amaçlardan biri Fransızca konuşan ve bu alanda uzmanlık geliştirmek isteyen ülkeleri teşvik etmek için teknik ve mali destek sağlamak olarak belirtilmektedir (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 11). Gelişmiş ülke UEP'leri esas olarak dışa dönük odaklı olmakla birlikte gelişmekte olan ve çatışmaların parçaladığı ülkelere yapılan dış yardım genel olarak 1325'in dört sütununu destekleyen nitelikte olmuştur.

İlk UEP'leri birkaç İskandinav ülkesi geliştirerek 1325'i destekleme konusundaki adımı atmış olsa da İskandinav veya gelişmiş Avrupa/Kuzey Amerika ülkelerinden herhangi birinde 1325 UEP geliştirme sürecini belgeleyen hiçbir çalışma bulunmamaktadır (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 19). Güney Asya'da ise ilk UEP'i 2011 yılında Nepal kabul etmiştir. 1325 sayılı kararın kabulünün üzerinden uzun süre geçmesine rağmen Nepal'in UEP'si bugün halen daha akademik kaynaklar arasında örnek oluşturabilen en iyi UEP olarak gösterilmektedir (Yadav, 2017). Bunun sebebi ise Nepal'deki eylem planı oluşum sürecinde hükümet ve STK'lar arasında gerçekleştirilen olağanüstü düzeyde istişare ve işbirliği süreci olmuştur. Ülkenin beş bölgesinin tamamında ve 75 ilçenin 40'ında saha istişareleri yapılmış, katılımcılar arasında yerel barış komitesi üyeleri, kadın grupları, çatışmalardan etkilenen ailelerin çocukları, yerel yetkililer ve ulusal STK'ların ve BM kuruluşlarının temsilcileri yer almıştır (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 18). UEP geliştirme sürecinde sivil toplum ve hükümet arasında iyi bir işbirliği olmasına rağmen Nepal UEP'sinin uygulaması sırasında koordinasyon eksikliği gün yüzüne çıkmıştır (Yadav, 2017). Çatışmalardan etkilenen bir ülke tarafından geliştirilen ilk eylem planı ise 2007'de Fildişi Sahili tarafından yapılmış, ardından 2008'de Uganda ve 2009'da Liberya onu izlemiştir (Swaine, 2009: 414). Çatışmadan etkilenerek UEP benimsemiş ilk Asya ülkesi ise 2010 yılında Filipinler olmuştur (Swaine, 2017: 12).

BM açısından duruma bakıldığında KBG Gündeminin hüküm ve ilkelerinin diğer Güvenlik Konseyi kararlarında ne ölçüde yer aldığı ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda KBG ilkelerinin Konsey tarafından tutarsız bir şekilde uygulandığı gözlemlenmiştir. Örneğin 2000 yılından bu yana Irak'taki durumla ilgili 36 BMGK kararı alınmış ve bunlardan sadece altısı veya %17'si KBG Gündemiyle ilgili bir dil içermiştir. Buna karşılık örneğin Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki çatışma durumlarıyla ilgili alınan 24 kararın tümü KBG dilini içermekte, bunların %92'si geçerli paragraflarda KBG Gündemiyle ilgili eylem talep etmektedir (Kirby ve Shepherd, 2016: 378).

Ulusal hükümetlerin UEP'lerindeki içerik her ne kadar mükemmel bir yapı yansıtırsa da her bir hükümetin kendi yapısal faktörleriyle birlikte uygulanan UEP'ler yazıldığı gibi bir sonuç bırakamamıştır. Kısacası planlama kadar önemli olan uygulanabilirlik aşamasında UEP'lerin etkisi retorik kalmış, sürdürülebilir bir barış sürecinden ziyade kalkınma projesi olarak görülmüştür. Örneğin Kuzey İrlanda'daki kadın STK'ları Birleşik Krallık ile beraber lobi faaliyetleri yürütmesine rağmen hem 2006 hem de güncellenmiş 2012 Birleşik Krallık UEP'sinde Kuzey İrlanda bariz bir şekilde görmezden gelinmiştir. Bu durum Birleşik Krallığın KBG Gündeminde kendisini göstermek için uyguladığı UEP'de aslında gündem kapsamındaki yükümlülükleri ihlal ettiği şeklinde yorumlanmıştır (Aroussi, 2017: 34).

Kuzey İrlanda bölgesi otuz yılı aşkın bir süredir şiddetli bir çatışmaya sahne olurken, 1325'in Birleşik Krallık hükümeti tarafından uygulanan eylem planının Kuzey İrlanda'da resmi bir uygulaması yoktur. Kuzey İrlanda'daki kadınlar barış sürecinde güçlü roller oynamış ve sürekli olarak barış için seferber olmuş olsalar da resmi barış süreçlerinden dışlanmışlardır. Birleşik Krallık'ın 2014–2017 yıllarını kapsayan üçüncü Ulusal Eylem Planı KBG Gündemini aktif olarak desteklediği Afganistan, Burma, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Libya, Somali ve Suriye olmak üzere altı odak ülke belirlemektedir. Birleşik Krallık UEP'sinin uygulanmasından Dışişleri, Uluslararası Kalkınma Departmanı, İstikrar Birimi ve Savunma Bakanlığı sorumludur ve bu bakanlıkların hepsi dış ilişkiler ile bağlantılıdır. Söz konusu bakanlıklar dışındaki başka hiçbir bakanlık plana dahil değildir. Birleşik Krallık eylem planının Kuzey İrlanda'daki duruma atıfta bulunmamasının yanı sıra planda 1325'in Birleşik Krallık'ın sınırları içerisinde uygulanmasına yönelik hiçbir kapsamı

bulunmamaktadır. Dışışleri Bakanlığı, Kuzey İrlanda işlerinin Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı tarafından yönetildiğini ve dolayısıyla KBG mekanizmasının kapsamı dışında olduğunu öne sürerek neden Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık UEP'sinde yer almadığını savunmuştur. CEDAW Komitesi tarafından yapılan eleştiri ve kadın örgütlerinden gelen tepkiler üzerine İngiliz hükümeti, Kuzey İrlanda'daki durumun silahlı bir çatışma olarak görülmemesine rağmen Kuzey İrlanda'daki kadınların kamusal ve siyasi yaşamdaki temsilini artırmaya yönelik çalışmaya devam edeceğini taahhüt etmiştir. Ancak bugün, Kuzey İrlanda'daki kadınlara yönelik bu taahhütlerin etkin bir şekilde uygulandığını gösteren çok az kanıt bulunmaktadır (Aroussi, 2017: 34-35).

UEP'lerin retorik kalmasına ilişkin diğer bir örnek Avustralya'da yaşanmıştır. Avustralya'daki yerli kadınlar geçmişte yaşadıkları vahşetlerin ağırlığını taşıyarak da Avustralya hükümeti KBG çerçevesinin uygulanması için Filipinler, Burma, Karayipler, Doğu Timor, Uganda, Suriye, Irak, Sri Lanka, Afganistan ve Solomon Adaları gibi stratejik ve dış politika öncelikleriyle uyumlu ülkelere odaklanmıştır. Batılı devletlerin mülteci krizleri sırasında sığınmacı, mülteci ve göçmen kadınlara yönelik tepkilerinde ve muamelelerinde de tutarsız bir tavır söz konusudur. Batılı ülkelerin çatışma halindeki kadınları koruma yükümlülüğünün yalnızca bu kadınlar başka bir yerde, henüz kendi ülkelerine ulaşmadan geçerli olduğu düşünülmektedir. Batılı ülkeler coğrafi olarak uzak ülkelerdeki kadınların güvenliğiyle ilgili konulara yönelik planlar hazırlayıp fon tahsis ederken, bu kadınlar çatışmalardan kaçıp mülteci ve sığınmacı olarak sınırları geçtikten sonra UEP'lerin görev alanı dışında kalmaktadır. Bu anlamda Birleşik Krallık ve Avustralya çatışma bölgelerinden ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten kaçan kadınları ve kızları koruma ihtiyacını belirtmesine rağmen çatışmadan kaçtıktan sonra korunma arayan kadınlara mülteci statüsü vermeyi reddetmiş ve gelenleri Papua Yeni Gine'ye göndermiştir. Benzer şekilde Obama döneminde KBG Gündeminde küresel bir lider olan ve çoğu kararların uygulayıcısı olan ABD, Trump döneminde Suriye, Irak, Sudan, İran, Somali, Libya ve Yemen'den gelen mültecilerin ABD'ye girişini geçici olarak yasaklayan bir yürütme emrine imza atmıştır (Aroussi, 2017: 37).

Diğer taraftan UEP'lerin uygulanması konusundaki hesap verebilirlik mekanizmalarının olmayışı uygulayan hükümetlerce önemli bir boşluk olarak

bırakılmıştır. Örneğin bazı UEP'lerde Bosna-Hersek'teki Bakanlar Konseyi'ne, Estonya'daki Senato'ya ve Hırvatistan'daki Ulusal İnsan Hakları Komisyonu'na sunulan yıllık bir rapor gibi yasal kurumlara ilerleme raporlarının verileceği belirtilirken bazılarında ise böyle bir konuya yer verilmemiştir. Örneğin Nepal ilerleme raporlarının kamuya açık hale getirileceğini belirtmekte ve fakat bunun tüm durumlarda mı yoksa herhangi bir durumda mı gerçekleşeceği açıkça belirtilmemiştir. Estonya ise raporunu erişilebilir kılmıştır (Swaine, 2013: 3).

Bazı durumlarda ise UEP'nin benimsenmesi tamamen bir araç haline dönüşmüştür. Örneğin Avustralya, Güvenlik Konseyi'nde geçici üyelik için teklifte bulunurken aynı zamanda UEP'sini geliştirmiş ve başarılı olan bu teklifle Avustralya 2013-2014 yıllarında hizmet etmiştir. Benzer şekilde Yeni Zelanda 2015-2016 dönemi için kendi üyeliğini güvenceye almış ve 1325'in uygulamasının 2015 Yüksek Düzeyli Gözden Geçirmesi ile aynı zamana denk gelecek şekilde planlayarak UEP'sini başlatmıştır (Kirby ve Shepherd, 2016: 378).

1325 sayılı ve ardılı kararlar dünyanın her yerindeki kadınlara yönelik uygulanması ön görülen toplumsal cinsiyet eşitliği ile beraber katılım, koruma ve önlemenin gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Buna rağmen Avrupa devletlerinde uygulanan UEP'lerin özelliklerine bakıldığında genel anlamda öncelikli olarak kendi toprakları dışındaki bağlamlarda planlarını uygulanabilir olarak görme eğilimi göze çarpmaktadır. Bu ise Avrupa'nın diğer coğrafi bölgelerde barışa aracılık etme, çatışma sonrası toparlanmayı destekleme ve güvenlik sektörünün sorumluluğunun bulunduğu dış politikanın görev alanı altında uygun şekilde yer alacağı varsayımını desteklemektedir. Eleştiriler de tam da bu noktada 1325'in yalnızca Üçüncü Dünya kadınlarını kurtarmak veya korumak ile ilgili olmadığına yönelik olmuştur (Otto, 2009: 144). Batı'nın dışa dönük uygulamalarında kendini barış yanlısı olarak gösterip, içe dönük uygulamalarda bunu gösterememiş olmasının en güzel örneği yukarıda da belirtildiği üzere Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda arasında yaşanmıştır. Kuzey İrlanda'daki kadın aktivistler, sürekli olarak Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık hükümetinin kadın, barış ve güvenlik konusundaki çalışmalarından dışlandıklarını vurgulamışlardır.

UEP'nin etkin bir yapıda çalışması için öncelikli olarak aktörler koordine edilmeli ve stratejik öncelikleri değerlendirilmelidir. Plan sürecinde STK'lar,

akademik kurumlar, işbirliği yapan hükümetler ve diğer aktörler de tüm süreçlere dahil olmalıdır; çünkü farklı rol ve işlevlere sahip aktörlerin dahil olması farklı bakış açılarını dikkate alan bir planlama sürecine katkı sağlayacaktır. Böylece daha kapsayıcı ve uygulanmasına yönelik sahiplenme ve bağlılık düzeyi artacaktır. Bu bağlamda sivil toplum işbirliği sürecine bakıldığında 2014'te yapılan bir araştırma, UEP'lerin sadece üçte birinin planlama ve taslak hazırlama süreçlerinde sivil toplum katılımını belirttiğini, yaklaşık yüzde 45'inin ise bir tür spesifik olmayan sivil toplum katılımından bahsettiğini bildirmektedir (Miller, Pournik, ve Swaine, 2014: 26). STK'ları UEP geliştirme sürecinden dışlamak KBG ilkelerinin içinde yer alan bireylerin yaşanmışlık deneyimlerinden ayrılması ile sonuçlanacaktır. Örneğin İzlanda ve Hollanda'nın UEP'leri hükümet içindeki ilgili bakanlıklar ve paydaşların yanı sıra akademik kurumlardan temsilciler ve kadın grupları gibi sivil toplum aktörlerini içeren bir görev gücü veya çalışma grubu ile tasarlanmıştır. Hollanda hükümeti en başından beri STK'lar ile ilişki kurmayı seçtiği için UEP'si övgüyle karşılanmıştır (Swaine, 2009: 417). Hollanda'daki UEP geliştirme süreci, hükümet ile tümü planın imzacısı olan yirmi dört STK arasındaki istişareleri içermektedir. Hollanda hükümetinin gözünde KBG ile ilgili konularda çalışan kuruluşlar tarafından sağlanan deneyim, toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanan politikaların etkinliği için esas olmuştur (Cabreza-Balleza ve Popovic, 2011: 52).

Etkin yapıda bir UEP için ikinci öncelik işbirliği ve koordinasyona önem verilmesidir. Bir UEP'nin oluşturulmasına başlamadan önce 1325 sayılı karar hakkında farkındalığı artırmak ve her bir paydaş grubu içinde siyasi irade oluşturmanın önemi vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda STK'lar, devlet kurumları ve uluslararası kuruluşlar tarafından düzenlenen etkinlikler bilginin yayılmasına ve planlama sürecine ivme kazandırmaktadır. Bilinçlendirme çalışmaları daha önce kadın sorunları, barış ve güvenlikle aktif olarak ilgilenmemiş bakanlıklarda özellikle önemlidir. Bu faaliyetlerin ardından ise planlama sürecinin nasıl yürütüleceğini belirlemek için devlet daireleri arasında bir iç örgütlenme süreci oluşturulması gerekmektedir. Bunun ilk adımı, planlama sürecini kimin yöneteceğini belirlemektir. Geniş bir farkındalık ve katılımı sağlamak için planlama süreci üst düzey bir bakanlık bünyesinde yer almalı ve eylem planı süreci üst düzey destekçilere sahip olmalıdır. Bu anlamda bazı ülkeler UEP'lerini geliştirme sürecinde hükümetin en üst

seviyelerinde sahiplenme sergilemiştir. Örneğin İrlanda'da mevcut hükümetten bakanlar, İrlanda'nın 1325 UEP olasılığını tartışan büyük konferanslarda hazır bulunmuş ve eski İrlanda Cumhurbaşkanı Mary Robinson bir eylem planının formüle edilmesi için güçlü bir savunucu olmuştur. Finlandiya'da Başkan Tarja Halonen ve Dışişleri Bakanı ile diğer bağlantılı bakanlıklar kendi UEP'lerinin açılışında hazır bulunmuştur. Liberya'da ise Başkan Ellen Johnson Sirleaf, UEP'lerin sürekli ve sesli bir destekçisi olmuştur (International Alert, 2010: 32). Benzer şekilde Avusturya'nın eski Dışişleri ve Avrupa İlişkileri Bakanı Ursula Plassnik, ABD'de ise Dışişleri Bakanı Hillary Clinton KBG hakkındaki UEP'nin geliştirilmesi için önemli roller üstlenmişlerdir (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 17).

Uygulanmak istenen UEP'nin ülkesel bağlamında hangi bakanlık veya bakanlıklar tarafından yönetileceği ise diğer önemli bir husustur. Bu durum büyük ölçüde söz konusu ülkenin yapısal faktörlerine bağlı olmuştur. Gelişmiş ülkelerde UEP'ler genelde kendi devlet sınırlarının dışındaki güvenlik konularını hedef almıştır ve bu nedenle Danimarka'da olduğu gibi süreç Dışişleri Bakanlığı gibi dış ilişkiler ile ilgili bakanlıklar veya kalkınma yardımı ve işbirliğini kapsayan bir bakanlık tarafından yönetilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki ulusal eylem planları ise daha çok iç meselelere odaklanmıştır. Örneğin, Liberya'da planlama süreci Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Bakanlığı tarafından yönetilmiştir. Süreci hangi bakanlık veya bakanlıklar yönetirse yönetsin sorumlu organın tüm ilgili aktörler tarafından desteklenen ve uygulanan bir belge oluşturmak için yeterli hükümet desteğine, kaynaklara ve yetkiye sahip olması gereğine dikkat çekilmektedir (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 21).

Belçika, Danimarka, İzlanda, Liberya, Norveç, İsveç ve Uganda gibi bazı ülkelerde STK'lar ve bazı durumlarda uluslararası kuruluşlar veya bağışçılar tarafından desteklenen UEP'nin oluşturulmasını yalnızca bir devlet kurumu başlatmış ve yönetmiştir. Avusturya, Fildişi Sahili, İspanya, İsviçre ve Birleşik Krallık gibi diğer durumlarda, birden fazla bakanlık veya bakanlık çalışma grubu, UEP'nin formülasyonunu ortaklaşa koordine etmiştir. (International Alert, 2010: 33). Almanya'nın güncel UEP'si ise Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma ve İşbirliği Bakanlığı ile Aile ve Sosyal İşler Bakanlığı işbirliği ile yazılmıştır. İrlanda'da Dışişleri, Adalet ve Eşitlik ile Savunma

Bakanlıklarına güncel olarak Kalkınma ve Sağlık Bakanlığı da eklenmiştir (Riley, McGrath, Aroussi ve Hoewer, 2016).

Diğer taraftan aynı bölgedeki ülkeler arasında bağlam, kültür ve altyapı benzer olabileceğinden dolayı bilgi ve iyi uygulama alışverişi diğer bir ifade ile çapraz öğrenme UEP'lerin oluşturulmasında ülkelere çok yardımcı olmaktadır. Örneğin bu amaçla 2007 ve 2008'de Toplumsal Cinsiyet Sorunları ve Kadınların İlerlemesi Özel Danışmanlığı (Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women-OSAGI) Latin Amerika, Karayipler ve Afrika'da 1325 sayılı kararın ulusal uygulamasına ilişkin iki üst düzey politika diyalog forumu düzenlemiştir. Bu diyaloglar ilgili bölgesel komisyonlarla (Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu ve Afrika Ekonomik Komisyonu) işbirliği içinde düzenlenmiş ve Norveç Hükümeti tarafından desteklenmiştir. Benzer şekilde bir yıl sonra ise Şili ve Arjantin ulusal eylem planları geliştirmeye yönelik ortak deneyimleri ve yaklaşımları paylaşmak için ikili bir toplantı düzenlemiştir. Her iki ülke de o sırada UEP'lerini geliştirme sürecinde olduğu için toplantı iyi uygulamaların ve öğrenilen derslerin paylaşılması için alan sağlamıştır (International Alert, 2010: 36). İsveç hükümetinin UEP'si hazırlanırken de Bakanlıklar Arası Çalışma Grubu, Birleşik Krallık ve Hollanda ile birlikte ortak bir diyalog süreci başlatmıştır (Lynes ve Torry, 2005: 62).

Batı'daki UEP'ler genellikle dışişleri bakanlıkları tarafından yürütülürken, gelişmekte olan ülkelerde ise UEP'ler toplumsal cinsiyet veya kadın meselelerine odaklanan bakanlıklar bünyesinde yer almaktadır. Bir UEP'nin kurumsal alanı, kaçınılmaz olarak odağını ve etkisini belirlemektedir. UEP'lerin liberal Batılı devletlerde dışişleri bakanlıkları tarafından yönlendirildiği gerçeği bir dereceye kadar körlüğe yol açtığı belirtilmektedir. Jauhola'nın işaret ettiği gibi bir devletin UEP'yi dış ve savunma politikası aracı olarak kullanmaya odaklanma kararı, büyük ölçüde toplumsal cinsiyet eşitliğinin evde tam olarak sağladığı kurgusuna dayanmaktadır (Jauhola, 2016: 388). Batılı liberal devletlerin çatışmadan etkilenen ve çatışma sonrası toplumlara müdahalesini meşrulaşır bu hamlesi ile bu devletler artık sadece uzmanlıklarını ihraç ediyor ve bilgilerini paylaşıyor gibi görünmektedir. Bu konuda Aroussi, Batılı devletlerin yaklaşımının kadınların güvenliğine yönelik gerçek bir taahhüt olarak görmek yerine basitçe liberal barış yapbozunun başka bir parçası olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre 1325 sayılı karar ve KBG

hakkındaki tüm normatif çerçeve Batı'nın müdahaleci politikalarına ek meşruiyet kazandırmıştır (Aroussi, 2017: 30).

UEP'ler uygulandıkları bakanlıklar tarafından ülkelerin ne şekilde hareket edeceğini göstermektedir. Bu ise dışişleri bakanlığı tarafından ya da ulusal odaklı bakanlıklar tarafından yürütülen bir UEP'nin aynı zamanda Batılı bir ülke tarafından mı yoksa çatışmadan etkilenen ve/veya geçişi takip eden bir ülke tarafından mı oluşturulduğuyla doğrudan eşleşecektir. Batılı bağışçı ülkeler tarafından geliştirilen planlar, yani mevcut UEP'lerin çoğunluğu karakteristik olarak dışa dönüktür ve KBG hükümlerini ülkelerinin dış politikası yoluyla uygulama eğiliminde olmuştur (Swaine, 2017: 17). Bu bağlamda UEP'ler çatışmalardan çıkan ülkeler tarafından geliştirilenler ve çatışmalardan etkilenen bu ülkelere kalkınma ve insani yardım sağlayan devletler tarafından geliştirilenler olarak iki farklı kategoriye ayrılabilir. Laura Shepherd bunları dışa dönük yani kalkınma yardımı sağlayan ülkeler (Birleşik Krallık, Avustralya, ABD ve Almanya gibi¹³) ve içe dönük yani çatışmalardan çıkan ülkeler (Afganistan ve Pakistan'daki planlar gibi) tarafından geliştirilen UEP'ler olarak tanımlamaktadır (Shepherd, 2016: 326). Benzer durumu Haynes, Cahn ve Aolain ise yardım veya barış gücü gönderenler ile BM misyonlarına katkıda bulunan bağışçı devletler ve bu tür yardım veya müdahaleleri alan alıcı devletler olarak tanımlamaktadır (Haynes, Cahn ve Aolain, 2011: 203).

UEP'lerin odağının şekillenmesinde yerel anlamda bağlamsal farklar da bulunabilmektedir. Shepherd'in tanımından yola çıkarak dışa dönük devletlerden olan örneğin Norveç'in üçüncü eylem planı kırılgan ve çatışmalardan etkilenen devletlere yönelik dış güvenlik ve yardım politikasında büyük ölçüde toplumsal cinsiyete duyarlı insani eylemlere odaklanmıştır. İçe dönük olan Filipinler'in UEP'si istismarın işlenmesinde kullanımları göz önüne alınarak küçük silah transferini ve değişimini düzenlemek için Silah Ticareti Antlaşması hükümlerinin ulusal yasalar aracılığıyla ülke içinde uygulanmasını kapsamaktadır. Gürcistan'ın UEP'sinde ise

¹³ 2008 yılındaki OECD verilerine göre cinsiyet eşitliğini hedefleyen yardımın %40'ı (206 milyon dolar) kırılgan ve çatışmadan etkilenen ülkelere tahsis edilirken bunun yalnızca %17'si (12 milyon dolar) cinsiyet eşitliği hedefi amacıyla kullanılmıştır (OECD, 2013). İngiltere çatışmadan etkilenen ülkelerdeki cinsiyet odaklı projelere kalkınma yardımının %53'ünü, kalkınma yardımı bütçesindeki projelerin %32'sini toplumsal cinsiyet odağına ayırmaktadır. Almanya %76, İsveç %75 ve Fransa ise %68 oranında kalkınma bütçelerinden çatışmadan etkilenen ülkelere yardım taahhüt etmektedir (Aktaran Shepherd ve True, 2014: 266).

ülke içinde yerinden edilmiş kadın ve kız çocuklarının korunmasının izlenmesine yönelik göstergelerin geliştirilmesine eylemler arasında öncelik verilmektedir (True, 2016: 309). Bosna-Hersek'te insan ticareti konusu kilit bir alanken (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 19), Kıbrıs eylem planında adadaki etnik farklılıkların ele alınması ana temayı oluşturmuştur (Hadjipavlou, 2013).

UEP'nin anlamlı bir şekilde uygulanabilirliğini sağlamak için gerçekçi bir zaman çerçevesi belirlemek, düzenli bir şekilde yapılacak olan gözden geçirme, değerlendirme ve yeniden tasarlama taahhüdünü ortaya koymak da önem taşımaktadır. Diğer taraftan planların tam olarak uygulanması için yeterli insan ve mali kaynakların tahsisi gerekmekte ve bunlar planın geliştirilmesi sırasında dikkate alınmalıdır. Diğer taraftan ulusal düzeyde eylem planları incelendiğinde eylem planlarının uygulanan toplumlar tarafından neden benimsenemediği araştırıldığında bunun en önemli etkenlerinden biri olarak dil sorunu ortaya çıkmaktadır. Ülke düzeyinde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği tanınsa dahi özellikle yerel düzeylerde söz konusu kavramlar dil sorunu sebebiyle yaygın olarak bilinmemektedir. Bu bağlamda 1325 sayılı ve ardılı kararların yerel dillere çevrilememiş olması geniş anlamda bir kavrayışın önüne geçmektedir. Örneğin Nijerya'da belli başlı dillerden sadece bazıları Yoruba, Hausa, Tiv, Ibo ve Ijaw gibi dillerdir (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 19). Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte karşılaşılan bu zorluk 1325'in anlam ve kapsamının eksik, geniş kitlelere ulaşmayan, yerel düzeyden tartışılıp bilinçlendirme aşamasının eksik kalmasına neden olmaktadır. Güncel veriler ışığında daha geniş kitlelere ulaşabilmek adına 1325 sayılı karar 100'den fazla, 1820 sayılı karar ise 20'den fazla dile çevrilmiştir. Bu bağlamda Peace Women (WILPF) kendi internet sitesi üzerinden Yerel Konuş Kampanyası (Speak Local Campaign) adı altında bir kampanya başlatarak 1325, 1820, 1888, 1889 ve 1960 sayılı kararlar için bir çevrimiçi çeviri sayfası açmıştır. Böylece kararlar ve oluşturulmuş ya da oluşturulacak UEP'ler hakkında hem farkındalığı hem de yerel anlamda benimsenmeyi artırmak amaçlanmaktadır ("WILPF", t.y. (b)).

Tüm bu bilgiler ışığında geliştirilmiş olan UEP'lerden çıkarılan dersler neticesinde 1325 sayılı ve ardılı kararların halen daha uygulamaya konulan hükümet ve örgütlerce ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde yeterince anlaşılamadığı

ortaya çıkmaktadır. Söylemsel bir vaatten öteye geçemeyen UEP'lerin büyük çoğunluğu yazıldıkları ilk zamanlardaki etkinliğini zaman içerisinde yitirmeye başlamıştır. Bunların önüne geçilebilmesi için UEP'lerin hükümet ya da kuruluşlarca amaç olarak değil toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak için uygulanacak bir araç olarak görülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda devletlerin hükümet içinde ve uluslararası kuruluşlarda üst düzey pozisyonlara daha fazla kadın ataması, kadınların barış müzakerelerine katılımını sağlaması, kadınların tüm alanlarda katılımının önündeki engelleri belirlemesi, devletlerin ve uluslararası kuruluşların kadınları arabuluculuk pozisyonlarına aday göstermeleri, yüksek rütbeli pozisyonlar da dahil olmak üzere kadınların orduya alınmasını teşvik edilmesi ve bağış yapan ülkelerin kadınların uzun vadeli ve bütüncül sosyal kalkınmasını desteklemesi dikkat çekilen noktalar arasındadır. Aynı zamanda devletler yalnızca uluslararası eyleme odaklanmaktan kaçınarak yerel bağlama da odaklanmalı ve KBG Gündemi çerçevesinde yalnızca ülke vatandaşı olan kadınlar değil; ülke içindeki mülteciler ve göçmenler de dikkate alınmalıdır (Miller, Pournik ve Swaine, 2014: 45 ve Swain, 2019: 41).

Bunlara ek olarak etkin bir UEP sağlamak adına devletlerin UEP'lerin geliştirilmesine ve uygulanmasına tüm ilgili bakanlıkları ve devlet dairelerini dahil etmesi, departmanların ve ulusal kurumların çalışmalarında toplumsal cinsiyet perspektifi geliştirmelerini sağlaması, KBG Gündeminin uygulanmasını geliştirmek ve izlemek için CEDAW'ın tüm potansiyelinin kullanılması, ordu içinde KBG Gündemini ana akım haline getirmeye devam etmesi, UEP'ler için spesifik ve ölçülebilir göstergeler geliştirmesi ve uluslararası kuruluşların UEP'lerinde kadın, barış ve güvenlik stratejileri konusunda özellikle çıkarların örtüştüğü alanlarda işbirliği yapması gerekmektedir.

6. ULUSLARARASI ALANDA FEMİNİST DIŞ POLİTİKA ÖRNEKLERİ

Feminist Dış Politika (FDP), Feminist Dış Politika Merkezi tarafından “ötekileştirilmiş toplulukların günlük yaşam deneyimini ön plana çıkaran ve küresel meselelerin daha geniş ve derinlemesine analizini sağlayan bir çerçeve” olarak tanımlamaktadır (“CFF”, t.y.). Lunz ve Bernanding'in tanımlamasına göre FDP,

“siyasi azınlıklara yönelik olabilecek ayrımcılığı dikkate alan, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti rastgele şiddet eylemleri değil ataerkil yapıların ifadeleri olarak gören bir dış politika”dır (Lunz ve Bernarding, 2019). Thomson ve Clement’e göre ise:

“Diğer devlet ve devlet dışı hareketlerle toplumsal cinsiyet eşitliğini ön planda tutan, kadınların ve diğer geleneksel olarak marjinalleştirilmiş grupların insan haklarını yücelten, bu vizyona ulaşmak için önemli kaynaklar tahsis eden, etki alanlarındaki (örneğin yardım, ticaret, savunma, diplomasi) ataerkil ve erkek egemen güç ilişkilerini ortadan kaldırmak için uygulamaya koyan ve bu süreçlerde feminist aktivistlerin, grupların ve hareketlerin taleplerini dikkate alan bir devlet politikasıdır” (Thompson ve Clement, 2019: 6).

Bu anlamda FDP geleneksel dış politikayla orantılı giden askeri güç gibi kavramlar ile devlet güvenliğini ön plana çıkaran güvenlik tanımının ötesinde alternatif ve kesişimsel bir anlayışla bireyin güvenliğini ön plana çıkarmaktadır. FDP’nin bir devlet politikası olarak benimsenmesi ve dünyada teşvik edilmesini sağlayan aktörlerden birkaçı BM’nin çatışmalarda cinsel şiddet konusunda özel temsilcisi olarak deneyime sahip ve üst düzey bir diplomat olan İsveç Dışişleri Bakanı Margot Wallström, ABD Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı sırada Hillary Clinton, Birleşik Krallıkta Dışişleri Bakanlığı yapmış olan William Hague ve Avustralya’nın ilk kadın Dışişleri Bakanı olan Julie Bishop olmuştur. Wallström, bu bağlamda birçok kez hem kadınların küresel politikaya katılımı ile sürdürülebilir barış arasındaki bağlantıyı hem de kadınların güçlendirilmesinin ulusal ve uluslararası güvenliği olumlu yönde etkilediği fikrini vurgulamış, Clinton ise kadın eşitliği meselesinin yalnızca ahlaki, insani ve adalet sorunu değil; aynı zamanda bir güvenlik sorunu olarak tanımlayan ve kadınların boyun eğdirilmesine karşı çıkan Hillary Doktrini’ni başlatmıştır. Hague çatışmada cinsel şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yürütürken, Bishop görev süresi boyunca uluslararası kurumlarda cinsiyet eşitliğini yaygınlaştırmaya çalışmıştır (Aggestam, Rosamond ve Kronsell, 2018: 24).

FDP tüm bunlar doğrultusunda KBG Gündemi üzerine inşa edilmiştir. Bu sebeple feminist bir dış politika yürütme fikrine bağlı olan devletler itici güçlerini KBG Gündeminden elde etme eğiliminde olmuştur. 2014 yılında ilk kez İsveç

feminist bir dış politikayı benimsediğini duyurmuş, 2017 yılında ise Kanada feminist bir dış politika benimsemek yerine Feminist Uluslararası Yardım Politikası (Feminist International Assistance Policy) benimsediğini açıklamıştır. 2018 yılında Uluslararası Cinsiyet Eşitliği Stratejisini güncelleyen Fransa feminist diplomasi yaklaşımına geçmiş ve bundan bir yıl sonra 2019 Dünya Kadınlar Gününde açıkça FDP’i benimsediğini ilan etmiştir (Thompson ve Clement, 2019:1). Yine 2018 yılında Birleşik Krallık İşçi Partisi Feminist Kalkınma Politikasını duyurmuştur. 2019 yılında ise Lüksemburg ve Meksika feminist bir dış politikayı benimseyeceklerini duyurmuş ve 2020 yılında Meksika dış politikasını feminist olarak ilan etmiştir. Son olarak ise feminist ilkeler doğrultusunda dış politikalarını güncelleyeceğini belirten ülkeler Avustralya, Yeni Zelanda, Finlandiya, Danimarka, İspanya ve Malezya olmuştur (Sarıgil, 2020: 15). Aşağıda FDP benimseyen ilk ülke ve Kuzey Avrupa örneği olarak İsveç, Batı Avrupa örneği olarak Fransa, Kuzey Amerika örneği olarak Kanada ve Güney Amerika örneği olarak Meksika örnekleri incelenecektir.

6.1. Feminist Dış Politikada İsveç Örneği

Bu zamana kadar BM öncülüğünde yürütülmüş CEDAW, Pekin Eylemleri ve ardından gelen 1325 sayılı karar ile birlikte gündeme alınmış olan KBG Gündeminin teoriden pratiğe geçmesinin en önemli yansıması feminist dış politika söylemi olmuştur. Bu doğrultuda FDP’sini dünyaya duyuran ilk ülke İsveç’tir. 2014’te Sosyal Demokrat Parti ve Yeşiller Partisi tarafından azınlık hükümeti kurulan İsveç kabinesinde oniki erkek ve oniki kadın bakanın yer almasıyla eşitlik sağlanmış ve zamanın başbakanı Stefan Löfven yeni hükümeti feminist olarak adlandırmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı olan Margot Wallström ise FDP söylemini ilk kez dile getirmiştir (Owens, 2016). Bu adımla birlikte sistematik olarak bir toplumsal cinsiyet perspektifi dış politikaya entegre edilmiş ve FDP söylemi teoriden pratiğe geçmiştir (Government Offices of Sweden Ministry for Foreign Affairs, 2019).

İsveç'in FDP çalışmasının temeli haklar, temsil ve kaynaklar olmak üzere üç tema üzerinden şekillenmekte¹⁴ ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin yalnızca bir kadın sorunu olmadığı, herkesin yararına olduğu varsayımına dayanmaktadır. İsveç hükümeti bu durumu toplumsal cinsiyet eşitliğine sahip toplumlarda daha iyi sağlık, daha güçlü ekonomik büyüme ve daha fazla güvenlik anlayışının olduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin barışa katkı sağladığı, kadının barış süreçlerine dahil olması halinde kalıcı barış olasılığının arttığı fikriyle desteklemektedir (Government Offices of Sweden Ministry for Foreign Affairs, 2019).

Wallström'e göre feminist bir dış politika yalnızca yapılması gereken şey değil aynı zamanda akılcıca olan bir politika olmuştur (Lunz ve Bernarding, 2019). Mart 2015'te New Yorker'a verdiği bir röportajda feminist bir dış politikanın nasıl görüneceğini açıklarken bunun kadınların sistematik ve küresel boyun eğmesine karşı durmak anlamına geldiğini açıklamıştır (Vogelstein ve Bro, 2019). Feminist bir dış politikada feminist teriminin erkekleri dışlayıcı bir yanlış algıya yol açabileceğine yönelik gelen eleştirilere ise Wallström "Bence feminizm iyi bir terim. Bu, kadınların sistematik ve küresel itaatlerine karşı durmakla ilgilidir" diyerek karşılık vermiştir (Nordberg, 2015).

İsveç Dışişleri Bakanlığı tarafından açıklandığı şekilde ülkenin FDP'si altı temel hedeften oluşmaktadır. Bunlar kadın ve kız çocuklarının insan hakları, cinsiyete dayalı şiddetin farklı biçimlerinden korunmaları, küresel ve yerel barış süreçlerine katılımları, siyasi katılımları, ekonomik güçlenme ile ekonomik kaynaklara erişimleri ve üreme sağlığı haklarına sahip olmalarıdır (Government Offices of Sweden Ministry for Foreign Affairs, 2019). Bu doğrultuda çatışmalardaki küçük silahların özellikle de cinsiyete dayalı şiddete ilişkin olanların yıkıcı etkileri hakkında daha fazla bilgi edinmeye odaklanılmış; finansal açıdan BM Kadın Birimi ve BM Çatışmada Cinsel Şiddete Karşı Eylem'in en büyük bağışçısı olmuştur. Afet bölgelerinde cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesini amaçlayan BM Acil Durumlarda Cinsiyete Dayalı Şiddetten Korunma Eylemi'nin başlatılmasını desteklemiş, uluslararası alanda kadın sığınma evlerine fon sağlamıştır (Rosamond, 2020: 230).

¹⁴ Literatür araştırması sırasında İsveç Dışişleri Bakanlığı'nın feminist dış politika başlıklı yayınlamış olduğu belgelerde bu durum üç R ile temsil edilmektedir. Bunlar rights, representation and resources olarak belirtilmektedir.

İsveç hükümetinin FDP'si hakkında ana kaynak olarak İsveç Dışışleri Bakanlığı'nın sitesinde yayınlanmış çok sayıda materyal bulunmaktadır. Bu kaynaklar incelendiğinde İsveç hükümetinin bu yeni dış politika anlayışını bir nevi İsveç'i markalama aracı olarak kullandığı ve böylece kimlik inşasında yer verdiği gözlemlenmiştir. 2019 öncesi yayınlanmış olan el kitapları da benzer içeriğe sahip olmakla birlikte İsveç Dışışleri Bakanlığı'nın yayınladığı 2019 tarihli en güncel İsveç Feminist Dış Politika El Kitabı'nda İsveç'in bu politika doğrultusunda yapmış olduğu yardım, kampanya ve projeler büyük bir reklam aracı olarak sunulmuştur (Irsten, 2019). Bu doğrultuda Dışışleri Bakanlığı'nın belirttiği şekilde İsveç'in FDP girişimleri aşağıdaki gibidir:

- İsveç Dışışleri Bakanlığı, #EqualityMakesSense hashtagi altında toplumsal cinsiyet eşitliği ile nasıl çalıştığına dair örnekler yayınlarak, FDP hakkında makaleler paylaşmıştır;
- Dünyanın en büyük çevrimiçi ve kullanıcısı tarafından oluşturulan ansiklopedisi Wikipedia'da aktarılan içeriğin büyük bir çoğunluğunun erkekler tarafından oluşturulup erkekler hakkında kadınlara göre dört kat daha fazla makalenin olması sebebiyle İsveç Dışışleri Bakanlığı 8 Mart 2018 Dünya Kadınlar Günü'nde Wikipedia'ya kadınlar hakkında bilgi eklemek için #WikiGap adlı bir girişim başlatmıştır. Bu girişim İsveç'ten Endonezya, Mısır ve Kolombiya'ya kadar yaklaşık 50 ülkede paralel ilerlemiş ve 1,600'den fazla kişinin katılım sağladığı söz konusu girişim sayesinde 30'dan fazla dilde makale yazılmıştır. Dışışleri Bakanlığı'nın verilerine göre kampanyanın ilk üç ayında beş milyondan fazla okunan yaklaşık 4,000 yeni makale yazılmıştır;
- Elçilikler toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda çeşitli hedef gruplarla iletişim kurmak için #Morewomenmorepeace, #WikiGap gibi hashtagler içeren Twitter oturumları ve diğer sosyal medya mesajları aracılığı ile internet erişiminin nispeten daha az olduğu ülkelerde etkileşimler sağlamıştır;
- Afganistan, Guatemala, Kamboçya, Nijerya, Kuzey İrlanda, Pakistan ve Rusya'dan kadın hakları aktivistlerinin yedi anlatısından oluşan Yedi (7-Seven) adlı oyun 30 farklı ülke ve dilde İsveç Büyükelçiliği'nin kültürel işbirliği ile sahnelenmiştir;

- Şubat 2017'de üreme sağlığı hakları sorunlarına verilen desteğin azalmasına tepki olarak Belçika, İsveç, Danimarka, Lüksemburg ve Hollanda tarafından Brüksel'de düzenlenen bir konferansta “She Decides” kampanyası başlatılmıştır;
- Bireysel ve toplumsal düzeyde daha eşit ebeveynliğin etkisini göstermek amacıyla en az altı ay ebeveyn izni almayı seçen babaların portrelerini içeren İsveçli Babalar (Swedish Dads) isimli bir fotoğraf sergisi yaklaşık 50 ülkede sergilenmiştir;
- Kadın girişimciliğine ve istihdamına katkıda bulunma maksadıyla Bolivya'da 500'den fazla serbest meslek sahibi veya çalışan kadına katkıda bulunmuştur;
- Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstruction and Development-EBRD) ile İş Dünyasında Kadınlar programını finanse ederek, Doğu Avrupa'daki kadın girişimcilere yerel bankalarla tercihli kredi koşullarının yanı sıra kapasite geliştirme olanağı ve tavsiye sağlanmıştır (Government Offices of Sweden Ministry for Foreign Affairs, 2019).

Bu örneklerde de görüleceği üzere İsveç hükümeti hem farkındalık çalışmaları yapmış hem de ekonomik kalkınma hedefine yönelik kadınları desteklemeyi hedeflemiştir. Bunun için dış temsilcilikleri aktif bir şekilde kullanmış, kadınların diplomatik yönden etkin olmaları için de girişimlerde bulunmuştur. Bu sebeple barış diplomasisini kullanmak ve kadınların barış süreçlerine katılımının barış anlaşmalarına ulaşılması ve sürdürülmesi olasılığını artıracak varsayımına dayanarak 2015 yılında İsveç Arabuluculuk Ağı kurulmuştur. Bu ağ faaliyetlerini Kuzey ve Küresel Güney kadın arabulucu ağlarıyla koordine etmiştir. Bu bağlamda İsveç Arabuluculuk Ağı kadınların barış süreçlerine anlamlı katılımını politik olarak taahhüt etmekte ve bunu uluslararası hukuka, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne dahil etmeye çalışmaktadır (Aktaran Aggestam ve Rosamond, 2018: 41).

Bütün bu girişimler İsveç Dışişleri Bakanlığı'nın söylemi aracılığı ile dünyanın en gelişmiş devletlerinden birinin gelişmekte olan ülkelere olan olumlu katkıları olarak sunulmakta; ancak İsveç feminist dış politikası madalyonunun diğer yüzünde bakanlığın sunduğu olumlamaları içermemekte ve eleştirilere konu olmaktadır. İsveç FDP'sine yönelik çatışma ve güvenlik süreçleri bağlamında literatürde gelen eleştirilerden biri haklar başlığı altında genel görünüm itibarıyla kadınlara

odaklanılmış olup kız ve erkek çocuklarının ve dışlanmış toplulukların haklarının yeterince dikkate alınmamasının yanı sıra erkeklerin yalnızca fail olarak gösterilmesi ve mağdur erkek kimliği ile ilgilenilmemesi olmuştur. Bu durum ise toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde ortada var olan bir soruna çözüm ararken mağdur erkeklerin varlığını yok saymanın bu anlayış ile bağdaşmadığı eleştirilerine yol açmıştır. Katılım konusunda ise İsveç feminist politikasını Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile ilerlettiği için bakanlık personelindeki kadın sayısı genel itibariyle askeri konulara odaklanan bakanlıklara nazaran daha yüksek olmuştur. Buna karşılık örneğin Savunma Bakanlığı'nın yapısı erkek odaklı yönetilmekte ve kadın çalışan sayısı erkeğe oranla daha düşük kalmaktadır. Irsten'in aktardığı verilere göre 2017'de Savunma Komisyonu'nun parlamenter üyelerinin %35'i kadın iken, Dışişleri Komisyonu %41 kadın oranına ulaşmıştır (Irsten,2019). Bu noktadan hareketle İsveç'in güvenlik, savunma ya da askeri konularda hala daha erkek odaklı bir yaklaşımı benimserken buna karşılık ülkenin marka imajını yükseltmek amacıyla dışişleri ile ilgili konularda daha çok kadınları göreve getirdiği gözlemlenmektedir.

İsveç FDP'sine getirilen en büyük eleştiri ise ülkenin en büyük dış ticaret kaynaklarından biri olan silah ticareti konusunda olmuştur. Silahlanma silahlı çatışmalar için bir alt yapı oluştururken, birey güvenliğini öncüleyen FDP için bireyin güvensizliğini artırmakta ve eşitsizlik getirmektedir. Bu eşitsizlik özellikle çatışma durumlarında erkeğin kadın ve kız çocukları üzerinde güç üstünlüğü sağlaması ile birlikte özellikle kadın ve kız çocuklarının tehdit, istismar ve ölümüne yol açmaktadır. Bu durum ise hem özel hem de kamusal alanda kadının sosyal, ekonomik, sağlık ve siyasi alanlarda güvensizliğinin oluşması ve hareket alanlarının kısıtlanmasına sebep olmaktadır. Bu sebeplerle feminist bir dış politikanın temel önceliği olan toplumsal cinsiyet eşitliği için silahsızlanmayı sağlamak bu yapının temel sütunlarından birini oluşturmaktadır. İsveç bu bağlamda her ne kadar BMGK'de çatışmaların önlenmesi konusunda öncülük yapsa da silahsızlanma ve silahlanmanın yaygınlaşmasının engellenmesi konuları üzerinde durmadığı ifade edilmektedir (Irsten, 2019).

Bu bağlamda özellikle insan hakları ve özel olarak kadın hakları durumu nedeniyle Suudi Arabistan ile yaptığı silah ticareti İsveç'in bu politika bağlamındaki önemli bir tutarsızlığı olarak eleştirilmektedir. FDP'nin uygulanacağının

açıklanmasının ardından Dışişleri Bakanı Wallström, Suudi Arabistan'da kadınların araba kullanmasına izin verilmediğini söyleyerek insan haklarının ihlal edildiğini belirtmiş ve blog yazarı Raif Badawi'nin halka açık kırbaçlanmasını ortaçağ olarak nitelendirmiştir. Suudi Arabistan Wallström'ün bu söylemlerinden ötürü ülkenin içişlerine müdahale ettiği gerekçesiyle 2015 yılında İsveç ile ilişkilerini aniden keserek büyükelçisini geri çağırması ve İsveçli iş insanlarına yeni vize vermeyeceğini duyurmuştur. Ardından Arap Birliği zirvesinde konuşma yapması istenen Wallström, Suudi Arabistan'ın müdahalesi ile zirveye davet edilmemiştir. Wallström Bahreyn, Umman, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden oluşan Körfez İşbirliği Konseyi, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Arap Birliği tarafından da kınanmıştır (Nordberg, 2015 ve Irsten, 2019).

Yaşanan bu gelişmelere karşı İsveç'te şiddet içeren çatışmalarda yer alan veya insan hakları ihlallerinden şüphelenilen ülkelere silah ihracatını önlemek için çıkarılmış olan yasalar olsa da İsveç için Suudi Arabistan uzun süredir kazançlı bir silah müşterisi olmuştur. 2012 yılında kamu radyosu Suudi Arabistan'da bir silah fabrikası inşa etmek için gizli bir plan ortaya çıkardığında Savunma Bakanı istifaya zorlanmış, Yeşil Parti üyeleri Suudi Arabistan ile ilişkinin İsveç'in değerleriyle ve yurtdışına yansıtmak istediği imajla çatıştığını dile getirilmiştir. Bu olayların ardından İsveç hükümeti Suudi Arabistan ile ikili bir silah anlaşmasını yenilememe kararını açıklasa da, sonuçta yaşanan gelir kaybı hükümetin diplomatik restleşmeden vazgeçmesine yol açmıştır. Bu sebeple ilişkilerin yumuşaması adına İsveçli yetkililerden oluşan bir heyet Başbakan Stefan Löfven ve Kral Carl XVI Gustaf'ın mektuplarıyla Riyad'a gitmiş ve Wallström'ün ülkenin içişlerine karışma niyetinde olmadığını, herhangi bir yanlış anlama için de resmi pişmanlıklarını dile getirmiştir. Bunun üzerine Suudi Arabistan İsveç büyükelçisi görevine geri dönmüştür. Bu durum iç siyasette Wallström'ün muhalifler tarafından "beceriksiz bir dış politika yönetimi" şeklinde eleştirilmesine yol açmıştır (Nordberg, 2015).

Bu gelişmelerin ardından, İsveç'te 2017 yılında silah satış düzenlemelerinde alıcı ülkenin demokratik statüsünün silah alıp almama konusunda değerlendirilmesinin ön koşul olacağına dair yasal bir değişiklik yapılmıştır (Government Offices of Sweden Ministry for Foreign Affairs, 2019). Buna rağmen askeri ihracatı 2018 yılında bir önceki yıla göre %2 artan İsveç, Avrupa ülkelerinin

yanı sıra Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Ürdün, Kuveyt, Katar, Tayland, Filipinler, Brezilya, Kanada ve ABD gibi ülkelere silah ihraç etmiştir (Nordström, 2018 ve Irsten,2019). Ayrıca İsveç'in yoğun çatışma risklerinin açık olduğu ülkelere gerçekleştirdiği silah satışı konusunda 2019 Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD) Kalkınma ve İşbirliği Bağımsız Değerlendirme Raporu'nda, İsveç'in demokratik olmayan rejimlere ve zayıf insan hakları tablosuna sahip ülkelere silah ihracatında büyük paya sahip olduğu belirtilmiştir (Aktaran Irsten,2019). Bu bakımdan İsveç'in dünya silah ticaretindeki lider konumu, FDP çerçevesinde önceliğini belirttiği birey güvenliği argümanlarının sorgulanmasına yol açmıştır.

İsveç'in FDP'sinin çeliştiği bir konu ise göç politikaları bağlamında ortaya çıkmış ve uyguladığı göçmenlik karşıtı politikalar eleştirilmesine sebep olmuştur. Bir yandan toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan bir imaj çizilirken diğer yandan göçmenlere yönelik uygulanan ayrımcı politikalar toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha çok vurgulamıştır. Örneğin Ortadoğu'dan gelen mültecilere yönelik uygulamalarda, eşleri ülkeye giriş yaptığı halde mülteci kadınların İsveç'e giriş yapmasına müsaade edilmemesi ve söz konusu kadınların Orta Doğu'daki mülteci kamplarında mahsur bırakılması bu bağlamda eleştirilen hususlardan birisi olmuştur (Aggestam ve Rosamond, 2016: 329).

Diğer taraftan İsveç AB'nin tecavüz istatistiklerinde en üst sıralarda yer almaktadır (Haastrup ve Rosamond, 2017 ve BBC New, 2017). Özellikle 2007 yılında zirve noktasını gören cinsel şiddet vakaları daha sonraki yıllarda düşme eğilimi göstermiştir (BRA, 2022). 2007 yılına kadar olan artış daha çok İsveç hukukunun cinsel şiddete karşı kapsamlı bir yaklaşım geliştirmesi ve bu doğrultuda başka yerde tecavüz olarak sınıflandırılmayan bir dizi suçun tecavüz kapsamında değerlendirilmesiyle ilişkilendirilmiştir (Roden, 2018). Verilerdeki bu artış ulusal mevzuatta yapılan ve tecavüzün cezai tanımını genişleten değişikliklerle ve bu tür şiddetin daha çok bildirilmesi sonucu ortaya çıkmış olsa da yine de bu durum ülke içinde şiddetin sonlandırılmadığını göstermektedir.

Eleştirilen diğer bir husus olarak, İsveç FDP'sinin amaç, hedef veya faaliyetlerinin uygulanmasını izlemek için kapsayıcı bir denetim mekanizmasının bulunmamasıdır. İlerlemeyle ilgili raporlar yayınlansa dahi bu raporların zorunlu

veya bağımsız değerlendirmeden daha çok gönüllü olarak yapılmasının raporlamanın tarafsızlığına gölge düşürdüğü belirtilmektedir. İsveç'in olumlu gelişmelerin aksettirildiği söz konusu bu raporlamaları genellikle hem dış ülkelerde kendi reklamının yapılmasını sağlamak amacıyla hem de seçim öncesi ülke içinde propaganda aracı olarak kullandığı ifade edilmektedir (Aggestam ve Rosamond, 2018: 45 ve True, 2015). Tüm bu bilgiler ışığında İsveç'in FDP'sindeki söylem ile eylem arasında bazı konuların büyük boşluklar barındırdığı gözlemlenmektedir. True'nun (2015) feminist dış politikaya ilişkin “neoliberal zamanlarımız için feminist bir masal” şeklindeki tanımlaması düşünüldüğünde İsveç'in FDP'sindeki söylemleri ile mevcut uluslararası ilişkiler ağındaki eylemleri arasındaki tutarsızlık True'nun yorumunu haklı çıkarmaktadır. İsveç feminist bir dış politika ile KBG Gündemini temel alarak 1325 sayılı karar ile ilişkili ilkeleri kendi dış politikasının araçları olarak aktif anlamda kullanmaya çalışmıştır. Her ne kadar teorik anlamda yazılan belgelerde ve söylemlerde dış politikanın feminist araçlar yoluyla ilerletileceği belirtilmiş olsa da tıpkı ulusal eylem planlarında görüldüğü gibi tutarsız yaklaşım burada da kendini göstermiştir. Bu anlamda Batılı devletlerin dış politikaları KBG Gündemini öncelikli olarak değerlendiriyor gibi gözükse de küresel hareketliliklerine ve ulusal çıkarlarına kısıtlama getirilmeyecek şekilde hareket etmektedir. Bu ise uygulanmaya çalışılan FDP'nin içeriğinin zedelenmesine neden olmaktadır.

6.2. Feminist Uluslararası Yardım Politikasında Kanada Örneği

2016 yılında Kanada Dışişleri Bakanlığı tüm uluslararası yardım faaliyetlerinde feminist bir yaklaşım uygulanacağını açıklamıştır. Kanada'nın söz konusu bu politikası yoksulluğu ortadan kaldırmaya ve daha huzurlu, daha kapsayıcı ve daha müreffeh bir dünya inşa etmeye çalışmakta ve cinsiyet eşitliğini teşvik etmenin kadınları ve kız çocuklarını güçlendirmenin bu hedefe ulaşmada en etkili yaklaşım olduğuna inanmaktadır (Global Affairs Canada, 2017: ii). Bu kapsamda Kanada'nın feminist bir bakış açısıyla uygulayacağını açıkladığı uluslararası yardım faaliyetleri şunları içermektedir: özellikle çatışma durumları ve insani krizler sırasında üreme sağlığı ve hakları ile eğitim, güçlendirme ve koruma dahil olmak üzere kadın ve çocukların sağlığı ve hakları, ekonomik büyüme ve iklim değişikliği, kapsayıcı ve

hesap verebilir yönetim, barışçıl çoğulculuk, çeşitliliğe saygı ve kadın ve mültecilerin hakları da dahil olmak üzere insan hakları ve son olarak insani krizler ile mültecilerin ve yerinden edilmiş nüfusun karşılaştığı zorluklara yanıt vermek (The Gender Agency, 2017: 23).

Politikanın tüm alanlara entegre edilecek temel eylem alanları ise şunlardan oluşmaktadır: cinsiyet eşitliği ve kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi; insani yardım, sağlık ve beslenme ile eğitimi kapsayan insan onuru; sürdürülebilir tarım, yeşil teknolojiler ve yenilenebilir enerji gibi alanları hedefleyen herkes için sürdürülebilir bir büyüme; su yönetimi konusunda olduğu gibi uyum ve hafifletmeye odaklanan çevre ve iklim eylemi; demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetim dahil olmak üzere kapsayıcı yönetim ve kapsayıcı barış süreçlerini teşvik ederek ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele ederek barış ve güvenlik (Global Affairs Canada, 2017: iii).

Feminist uluslararası yardım politikası ile Kanada kadınların ve kız çocuklarının güçlü değişim aktörleri olabileceğine inanmaktadır. Ayrıca Kanada kadınların ve kız çocuklarının kendi yaşamlarını ve ailelerinin, topluluklarının ve ülkelerinin yaşamlarını iyileştirebileceğini ve onlara başarılı olmaları için eşit fırsatlar verildiğinde yerel ekonomileri dönüştürebilecekleri; böylece topluluklarına ve ülkelere fayda sağlayacak bir büyüme yaratabileceklerine inanmaktadır (Global Affairs Canada, 2017: vi). Kısacası bu politikanın temel amacı dünya çapında yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik küresel çabalara katkıda bulunmaktır. Bunun için ise eşitsizliği temel alan Kanada hükümeti kadınların ve kız çocuklarının kendi geçimlerini kazanabilmeleri için tam potansiyellerine ulaşmaları için yetkilendirilmelerini ve böylece ailelerinin, topluluklarının ve ülkelerinin ekonomik büyümesine fayda sağlaması amacıyla çalıştığını dile getirmektedir. Bununla birlikte politika kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin yalnızca kadınlar ve kız çocuklarının dahil edilmesiyle sağlanamayacağı, bu sebeple erkek ve erkek çocuklarının da politika kapsamında daha fazla cinsiyet eşitliği için mücadeleye dahil olmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Kanada'nın feminist yardım politikası özel sektörle çalışma mekanizmalarının çeşitliliğini artırmayı ve özel sektörün mevcut hizmet sağlayıcı rolünü kalkınma sonuçlarının elde edilmesine yatırım yapan bir ortağa dönüştürmeyi amaçlamaktadır

(Global Affairs Canada, 2017: 65). Bu bağlamda politika her şeyden önce ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve sürdürmek için bir araç olarak görülmekte ve özel sektöre artan bir rol yüklenmektedir (Thomson, 2020). Kanada genel anlamda yardım politikasını dünya çapında cinsiyet eşitliğini sağlamak küresel gayri safi yurtiçi hasılayı (GSYİH) tek bir on yılda 12 trilyon dolar artırabilir fikriyle desteklemektedir (Global Affairs Canada, 2017: 3).

Kanada bu politika kapsamında tüm eylem alanlarında uluslararası kalkınma yardımının %15'ini cinsiyet eşitliğini ilerletmeye ve kadın ve kız çocuklarının yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik girişimler için kullanacağını açıklamıştır. Bu amaçlar doğrultusunda örneğin Afgan kadınlarının haklarını savunmasına yardımcı olmak için hükümet ve sivil toplumla birlikte adalet sistemi de dahil olmak üzere kamu kurumlarından eşit muamele görmelerine yönelik çalışmaları desteklemiştir. Ayrıca 2009 yılında Afganistan'da çıkartılan kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasına ilişkin yasa hakkında farkındalık çalışmalarına destekte bulunmuştur. Benzer şekilde cinsel istismara uğrayan Afgan kadınlarına yönelik özellikle tarım ve girişimcilik alanlarında iş becerileri kazanmalarına yönelik girişimleri ve erken yaşta ve zorla evliliklerin yol açtığı riskler konusunda farkındalığı artırmaya yönelik bilgilendirme toplantılarını desteklemiştir (Global Affairs Canada, 2017: 17-20).

Kanada'nın uluslararası yardımları kapsamında Irak'taki çatışmalardan kaçan kadın ve kız çocuklarının mülteci kamplarındaki acil ihtiyaçlarının karşılanmasının destek olunması hedefi de yer almıştır. Bu kapsamda desteklenen faaliyetler arasında sağlık alanlarında destek, giysi ve hijyen malzemelerinin temini, çocuklar için güvenli oyun alanları oluşturulması ve cinsel şiddete maruz kalmış olan kadın ve kız çocuklarının topluma yeniden kazandırılmaları için faaliyetlerin desteklendiği açıklanmıştır. Senegal'de ise tarım iş gücünün üçte ikisini, gıda üretiminin %80'ninden fazlasını oluşturan kadınların toprağa ve teknolojilere olan sınırlı erişimlerinin üstesinden gelebilmek amacıyla Casamance'deki bir köy olan Saré Souma'da bir kadın örgütünün arıcılık için gerekli ekipmanı, donanımı edinmesi ve eğitimi için yardımda bulunmuştur. Senegal'de bal üretiminin merkezi haline gelen köyün kadınları projeyi mango, kaju ve orman meyvelerini içerecek şekilde genişletmeyi başarmıştır (Global Affairs Canada, 2017: 32-40).

Kanada feminist yardım politikasının örnekleri Senegal'deki tarım iş gücü ve gıda üretimi üzerinde büyük paya sahip olan kadınların arıcılık eğitimi almasından Kamboçya'daki su yönetimine kadar uzanmaktadır. Benzer şekilde Ürdün, Fas ve Tunus gibi Arap ülkelerindeki kadınların karar alma mekanizmalarına katılımlarının sağlanmasından bu ülkelerdeki erkeklere toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi verilmesi projelerine kadar dünyanın çeşitli ve farklı bölgelerindeki ülkelere yardım ve destek girişimlerini içermektedir. Ayrıca Kanada Uluslararası Kalkınma Araştırma Merkezi geliştirmekte olan ülkelerdeki araştırmacılara, toplulukları için hayati önem taşıyan sorunları incelemeleri için 2015-2016 yılları arasında dünya çapında 569 düşünce kuruluşu ve araştırma kurumu ile 700'e yakın araştırma girişimini desteklemiştir. Bu bağlamda Orta Afrika'daki Ebola virüsünün ortadan kaldırılmasına yardımcı olan yeni bir aşının geliştirilmesi için yardımda bulunmuştur (Global Affairs Canada, 2017: 66).

Kanada politikasının kapsamının İsveç'in FDP'sinden daha geniş kapsamlı olduğu belirtilmektedir. İsveç'te FDP ülkenin liberal düzeninde yasa ve kurumları yönlendirmek için bir araç olarak kullanılırken, Kanada'nın feminist yardım politikasında özel çıkarlar ülkenin kalkınma politikasına dahil edilerek bir araç olarak kullanılmaktadır (Thomson, 2020). Kanada'nın İsveç'in politikasından farklı olarak yardımlarında doğrudan ataerkil güç yapılarını hedef almamakla birlikte tematik bir öncelik alanı olarak kadınların siyasi katılımını öncelikleri arasında belirtmektedir. Diğer yandan, Kanada söz konusu yardım politikasını uygularken yayınladığı resmi belgeler aracılığı ile özel sektörü teşvik etmekte ve geniş bir kalkınma bütçesi ayırmakta olduğunu belirtmektedir; ancak tıpkı İsveç gibi politikanın değerlendirilmesini sağlayacak, yıllık ilerlemeyi kaydedecek bir hesap verebilirlik çerçevesi bulunmamaktadır. Bu ise politika çıktılarının izleme, değerlendirme ve araştırma durumlarında eksiklik olmasına neden olmaktadır (Thompson ve Clement, 2019: 3). Örneğin 2021-2022 arası dönemde Kanada ikili uluslararası kalkınma yardımı girişimlerinin en az %95'inin toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın ve kızların güçlendirilmesini hedeflemesini veya entegre etmesini sağlama sözü verse de söz konusu bu mekanizmaların eksikliği sebebiyle net bir değerlendirme yapılamamaktadır.

Kanada'nın feminist yardım politikası 1325 sayılı karar ve KBG Gündemi ile bağlantılı ilerleyen bir politika olmuştur. Kanada'nın güncel kadın, barış ve güvenlik ulusal eylem planı 2017 ile 2022 tarihlerini kapsamaktadır. Geleneksel kuzey ülkeleri yaklaşımından ayrılmayan Kanada bu bağlamda kırılgan ve çatışmalardan etkilenen ülkelere dış yardım aracılığı ile ulaşmayı hedeflemektedir. Eylem planı kalkınma yardımı, insani yardım ve barış ve güvenlik girişimleri için hedefler ve faaliyetleri içermektedir. Böylelikle Kanada feminist kalkınma yardım politikasını eylem planı ile güçlendirmeyi hedeflemiştir. Ancak Kanada toplumsal cinsiyet eşitliğini öncüleyen ve feminist kavramları kullanarak uyguladığı hem yardım politikası stratejisi hem de ulusal eylem planı tıpkı yine İsveç'te olduğu gibi Suudi Arabistan ile olan silah ticareti gibi meseleler nedeniyle ikiliğe yol açtığı gerekçesi ile eleştirilere konu olmaktadır (Thompson ve Clement, 2019: 2).

Ağustos 2018'de eski Kanada Dışişleri Bakanı Chrystia Freeland'in ve Kanada Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sosyal medya hesaplarında aralarında Suudi Arabistan ve ABD vatandaşı kadın hakları savunucusu Samar Badawi'nin de bulunduğu insan hakları aktivistlerinin derhal serbest bırakılması ile ilgili yaptığı paylaşımlar nedeniyle iki ülke arasında gerginlik yaşanmıştır. Suudi Arabistan bu paylaşımlara karşılık olarak Kanada'daki elçisini geri çekmiş, ülkedeki Kanada büyükelçisini ise sınır dışı etmiştir. Bunun yanı sıra Kanada'da eğitim gören öğrencilerin burslarını iptal ederek ülkeyi terk etmelerini istemiş, Saudia adlı havayolu şirketinin Kanada'ya olan tüm uçuşları iptal edilmiştir. Suudi yönetimi bu durumu kendi iç işlerine müdahale olarak tanımlamış ve iki ülke arasındaki tüm yeni ticaret ve yatırım işlemlerinin dondurulması kararını almıştır (BBC News, 2018). Bu gelişmelerin ardından 2014 yılında iki ülke arasında imzalanan 14 milyar dolarlık askeri araç satışı anlaşması Ekim 2018'de Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesi sonrası Başbakan Justin Trudeau tarafından askıya alınmış ve Suudi Arabistan ile silah satışlarının gözden geçirilip yeni bir silah ticaretinin olmayacağı duyurulmuştur. Ancak söz konusu durum 2020 yılında Kanada Dışişleri Bakanı Francois-Philippe Champagne ve Maliye Bakanı Bill Morneau'nun yaptığı açıklama sonrası silah satışı yasağının kaldırıldığını ortaya koymuştur. Yapılan açıklamanın içeriğinde Kanada ekonomisinin zarara uğramaması ve Kanada savunma sanayisindeki küçük ve ortak ölçekli işletmelerin riske girmemesinden bahsedilmiştir (Aydoğan, 2020). Her ne

kadar söylem ve pratikte bir çelişki söz konusu olsa da Kanada bunun farkında olarak feminizmi yalnızca kalkınma politikalarının bir aracı olarak kullanmayı seçtiği, böylece hem ülke ekonomisine zarar vermeyi engellemeyi hem de kendisine gelecek olan İsveç örneğinde olduğu gibi tutarsız yaklaşım eleştirilerine karşı durmayı amaçladığı düşünülebilir. Ancak söz konusu ikili yaklaşımlar küresel ilişkilerin zedelenmemesi adına açıklanan feminist yardım politikasından taviz vermesine ve bu anlamda da sorgulamalara yol açmaktadır.

Uluslararası ilişkilerdeki değer temelli İskandinav modeli genellikle uluslararası barış ve güvenlik konularında bölgesel ve küresel gündemleri aktif olarak etkilemeye çalışmakta; eşitlik, barış, hukukun üstünlüğü ve refah devleti gibi değerler üzerine vurgu yapmakta ve bağımsızlık, silahsızlanma, insan hakları, küresel eşitliğin savunucuları olan marka ülkeler olma çabasında olmuştur. Bu sebeple gelişmiş kuzey ülkelerinin FDP yaratma çabaları da söz konusu ülkeler tarafından bu değerler çerçevesinde ele alınmıştır. Kuzey ülkeleri uluslararası arabulucular ve problem çözücüler rolüyle hareket ederek FDP'yi bir araç olarak kullanmakta, böylece FDP veya feminist uluslararası yardım politikaları İskandinav modelinin bir markalama hareketi olarak değerlendirilebilmektedir.

6.3. Feminist Dış Politikada Fransa Örneği

2007 yılında Fransa ilk toplumsal cinsiyet ve kalkınma stratejisini açıklamıştır. 2018 yılında ise Uluslararası Cinsiyet Eşitliği Stratejisini feminist diplomasiye atıfta bulunarak güncellemiş ve 2019'da bu stratejiyi Uluslararası Kadınlar Günü'nde kaleme alınan bir köşe yazısıyla değiştirerek açıkça feminist bir dış politika ilan etmiştir (Schiappa, 2018). Stratejideki söz konusu bu isim değişikliğinin neden yapıldığına dair resmi bir açıklama yapılmamış olsa da Fransa'nın 2019 yılında G7 başkanlığı ve 2020 yılında ise Pekin+25'e ev sahipliği yapmaya hazırlanmış olmasının etkisi söz konusu olmuştur (Drian ve Schippa, 2019 ve Thompson ve Clement, 2019: 1).

Fransa'nın ilk başta uyguladığı toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisinin amacı, ulusal hukukta yer alan eşitlik ilkesini pratiğe dönüştürmek olmuştur. Bu durum Fransa için bakanlıklar arasında bir eylem programı benimsemeyi ve ayrıca Başbakan'a bağlı Cinsiyet Eşitliğinden Sorumlu Devlet Bakanı ile tüm bakanlık

daireleri ve kamu kuruluşları arasında sürekli bir diyalog kültürünü teşvik etmeyi gerektirmiştir. Bu bağlamda örneğin 2014 yılında yürürlüğe girmiş olan kadın ve erkek arasındaki gerçek eşitlik yasası, entegre bir eşitlik politikasının hedeflerini ortaya koymuş ve ulusal ve bölgesel kamu politikası eylemleri için temel sağlamıştır. 2016 tarihinde çıkartılan fuhuşla mücadele yasası ve işyerinde cinsel tacizle mücadeleye ve kariyer yollarının güvenceye alınmasına yönelik yasalar da bu strateji çerçevesindeki diğer adımlar arasında yer almıştır. Bu adımları takiben 25 Kasım 2017’de ise Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron cinsiyet eşitliğinin cumhurbaşkanlığının en önemli önceliği olacağını açıklamıştır (French Ministry for Europe and Foreign Affairs, 2018).

Fransa’nın 2013 ve 2017 yılları arasını kapsayan Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Stratejisi altı öncelikli hedefe dayandırılmıştır. Bunlar tüm kalkınma finansman araçlarına toplumsal cinsiyetin dahil edilmesi; Dışişleri Bakanlığı personeli ve departmanları tarafından toplumsal cinsiyet konularının sahiplenilmesinin sağlanması; toplumsal cinsiyet ve kalkınma konusunda daha fazla araştırma yapılması; cinsiyet konularının Fransa’nın dış politikasına ikili çabalarla entegre edilmesi; Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Stratejisi 2013–2017’nin izlenmesi ve son olarak toplumsal cinsiyet konularında Fransız kalkınma yardımının izlenebilirliğinin sağlanmasıdır (French Ministry for Europe and Foreign Affairs, 2018). Bu altı hedefe yönelik Fransa genel anlamda kapsamlı, hak ve toplumsal cinsiyet temelli bir yaklaşımı benimsemiştir.

Bu bilgiler ışığında Fransa’nın stratejisinin kapsamı özellikle eğitim, üreme sağlığı gibi temel sosyal hizmetlere ücretsiz ve eşit erişimin sağlanması, üretken ve ekonomik kaynaklara erişimin teşvik edilmesi, kadınların ve kız çocuklarının haklara ve adalete ücretsiz ve eşit erişimlerinin yanı sıra her türlü şiddete karşı korunmalarının güvence altına alınması, kadınların ekonomik, politik ve sosyal karar alma mekanizmalarına anlamlı katılımının sağlanması ve kadınların barış ve güvenlik süreçlerine eşit katılımının sağlanması başlıklarında toplanmaktadır. Söz konusu bu strateji kapsamında Fransa örneğin Fildişi Sahili’nde kız çocuklarının okula kaydolmasına ve okulda kalmasına yardımcı olma taahhüdü vermiş ve Dışişleri Bakanlığı okullara kayıt olmanın yanı sıra kalite ve performanslarını iyileştirmeyi amaçlayan gençler için 226 milyon Euro değerinde bir mesleki eğitim

ve istihdam geliştirme programı finanse etmiştir. Benzer şekilde iklim değişikliğiyle mücadele konusunda 2015 tarihli Paris Anlaşması'na toplumsal cinsiyet hususlarının dahil edilmesini sağlamada etkili olmuştur. Ayrıca Türkiye'de kadın istihdamını desteklemek isteyen küçük ve orta ölçekli işletmelerin yatırımlarını desteklemek amacıyla 2016 yılında çevre standartları ve sosyal normlar alanlarında etkinlik gösteren özel Türk kalkınma bankası olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'na 100 milyon Avro kredi sağlamıştır. Böylece kadınların iş bulmasına veya şirketlerin işyeri sağlığı ve güvenliğine ilişkin Türk yönetmeliklerine uygun hale getirmesine yardımcı olan projelere toplumsal cinsiyet odaklı bir kredi limiti tahsis edilmiştir (French Ministry for Europe and Foreign Affairs, 2018).

2018 yılında yapılan açıklamalardan sonra Fransa'nın stratejisi toplumsal cinsiyet eşitliğini Cumhurbaşkanı'nın en önemli önceliği olarak tanımlamakta ve dış eylemlerde öncelikli olarak değerlendirilecek hak temelli ve kesişimsel bir FDP'den bahsedilmektedir (French Ministry for Europe and Foreign Affairs, 2018). Dış politikada feminist perspektifi uygulamak üzere Fransa Dışişleri Bakanlığı'nda da cinsiyet eşitliğini sağlamak adına bazı adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda Fransa'nın 2012 yılında 22 olan kadın büyükelçi sayısı 2014'ten 2019'a kadar iki katına çıkmış ve 2019 yılı itibarıyla 46 kadın büyükelçi Fransa'yı yurtdışında temsil etmiştir (Statista, 2021).

Fransa'nın stratejisinde diğer ülkeler ile kıyaslandığında en önemli ve fark edilebilir olan ayrım bir hesap verebilirlik mekanizmasının bulunmasıdır. Bu mekanizmaya göre Fransa hedef ve ölçütleri belirlemekle beraber stratejinin ilerlemesinin yıllık olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Thompson ve Clement'in aktardığına göre bu değerlendirmeler iki yılda bir raporlansa da bu mekanizma Fransa hükümetinin toplumsal cinsiyet eşitliğini ilerletmek adına kamuya açık, şeffaf bir yönetim benimsediğini göstermektedir (Thompson ve Clement, 2019: 4).

Bu strateji doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesine yönelik yapılan dış yardımlara bakıldığında ise 2014-2015 yılları için OECD'nin verilerine¹⁵ göre İsveç'in %86 ile üst sırada yer aldığı listede Kanada

¹⁵ Bu veriler Kalkınma Yardım Komitesi (DAC-Development Assistance Committee) üyesi ülkeler arasında yapılmış olan karşılaştırmalı verilere dayanmaktadır.

%67 ve Fransa %16'lık bir oran ile yer almaktadır (OECD, 2017). Bu veriler 2018-2019 yılları ile kıyaslandığında Kanada söz konusu dış yardımlarında payını artırmış ve %92 ile en yüksek dış yardım oranına ulaşmışken; İsveç %84'e gerilemiş ve Fransa ise %32 oranına yükselmiştir (OECD, 2021). Bu veriler BM 2030 Gündemi doğrultusunda Kanada'nın 2022 yılına kadar belirtilen yardım başlıklarında %95'e varma hedefini teyit ederken; Fransa'nın aynı yıl için taahhüt ettiği %50 hedefinin gerisinde kaldığını göstermektedir (Drian ve Schippa, 2019 ve Thompson ve Clement, 2019: 5).

6.4. Feminist Dış Politikada Meksika Örneği

Ocak 2020'de Meksika'nın tüm büyükelçileri ve misyon başkanları yıllık eğitim ve politika güncellemeleri için Mexico City'de toplanmış ve Meksika yeni politika rehberliğini halka açıklamıştır. Bu yeni politika Dışişleri Bakanı Marcelo Luis Ebrard Casaubón'un "Meksika hükümeti feminist bir hükümet ve dış politikamız da öyle olmalı" söylemi ile desteklenmiş ve 2020 yılı tarihi itibarıyla Meksika açıkça feminist bir dış politikayı benimsemiştir. Bu hamle ile Meksika feminist bir dış politikayı benimseyen ilk küresel güney, Latin Amerika ve Karayip ülkesi, dünyada ise üçüncü ülke olmuştur (Thompson,2020).

Meksika'nın FDP'sinde toplumsal cinsiyet eşitliği öncülüğünde kadınların ve dışlanmış diğer grupların insan haklarını korumak ve eşitliği sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için ise kaynak tahsis edip özellikle ataerkil güç yapıları olarak tanımlanan yardım, ticaret, savunma ve diplomasi alanlarında feminist bir bakış açısı çizecekleri belirtilmektedir. Bunlar doğrultusunda Meksika'nın FDP'si beş ilkeye dayanmaktadır. Bunlar; dış politikayı toplumsal cinsiyet eşitliği ve feminist bir gündem ile yönetmek, Dışişleri Bakanlığı kadrosunda cinsiyet eşitliğini sağlamak, her türlü toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele etmek, eşitliği görünür kılmak ve yalnızca kadın haklarına değil bununla beraber sosyal, ekonomik ve adalet konularında da bütüncül bir yaklaşım yani kesişimsel bir feminizm uygulamasını başarabilmektir. Meksika dış politikasını yayınlarken söz konusu beş ilke ile ilgili acil eylem planları geliştirmeyi taahhüt etmekte ve bunları gerçekleştirecekleri kesin zaman tarih aralıklarını öngörmektedir. Bu öngörü dahilinde 2024 yılına kadar Meksika hükümeti istihdam ve ücrette tam eşitlik

sağlarken her türlü dış politika pozisyonunda, kararında ve yetkisinde cinsiyet eşitliğini sağlayacağını belirtmektedir (Thompson,2020).

9 Ocak 2020 tarihli bir basın bültenine göre, “Meksika'nın feminist dış politikası, daha adil ve müreffeh bir toplum inşa etmek için yapısal farklılıkları, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve diğer eşitsizlikleri azaltmak ve ortadan kaldırmak için hükümet eylemlerini teşvik etmeyi amaçlayan bir dizi ilkeye dayanmaktadır.” (Aktaran Pallapothu, 2020). 2020 ve 2024 yıllarını kapsayan dış politika stratejilerinde ise ilk yıl kilit aktörlerle bir dizi çalıştayın yanı sıra eğitim kılavuzları öngörülmüş ve Dışişleri Bakanlığı'nda şiddet içermeyen bir anlayış hedeflenmiştir (Pallapothu, 2020).

Bu hedefler doğrultusunda Meksika özellikle federal düzeydeki kilit alanlarda, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bunlar arasında kadın ve erkek eşitliğini sağlamak için ulusal yasaların güçlendirilmesi, güçlü toplumsal cinsiyet kurumsallığı ve toplumsal cinsiyet eşitliği için ayrılmış artan kamu kaynakları sayılmaktadır. 2013 ve 2018 yıllarını kapsayan ulusal kalkınma planında ilk kez tüm alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi ana akım haline getirilmiş ve aynı yılları kapsayan ulusal cinsiyet eşitliği politikasında tam eşitliğin geliştirilmesine odaklanılmıştır (UN Women, t.y. (b)).

Meksika ulusal parlamentosundaki kadın yüzdesine bakıldığında dünyada dördüncü sırada yer almaktadır. Bu durumun iyileşmesinde 2003 yılında kadınlara %30'luk bir kota uygulanması, 2014'te daha fazla kadına hem federal hem de eyalet düzeyinde kadın temsiline artması için anayasasında cinsiyet eşitliğini zorunlu kılması ve 2019'da Senatonun tüm hükümet pozisyonlarında kadınlara %50 kota öngören bir anayasa değişikliğini kabul etmesi etkili olmuştur (Ghai, 2019). 2013 yılı kota uygulaması öncesinde ise kadınlar parlamentonun Alt Meclisi'ndeki sandalyelerin yalnızca %17'sini oluşturmuştur (Inter-Parliamentary Union, 2019). Ayrıca Meksika'nın eski Dışişleri Bakanı Claudia Ruiz Massieu'nun görev süresince yürüttüğü Pro-Equality projesi kapsamında uluslararası kadın hakları anlaşmalarına destek artmış, 2016 yılında bakanlığın kadınların katılımını teşvik edeceğini duyurarak %50'si kadından oluşan yeni bir büyükelçi grubu oluşturmayı taahhüt etmiştir (Guest blogger, 2016). Bir hükümet basın açıklamasına göre, mevcut

Meksika Dış Servis personelinin %56'sı kadınlardan oluşmaktadır (Aktaran Pallapothu, 2020).

Bu zamana kadar FDP'nin genellikle gelişmiş ve sanayileşmiş Küresel Kuzey ülkelerinde uygulandığını ve bunun geleneksel olarak daha az kaynağa sahip olan ülkelere yardım etme politikası ile çerçevelendiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Küresel Güney ülkesi diğer bir ifade ile Kuzey ülkelere kıyasla daha az askeri, insani ve mali etkiye sahip olan Meksika'nın feminist bir dış politika uygulaması Kuzey ülkelerinden farklı bir yaklaşıma yönelmesine sebep olmuştur. Bu noktada Meksika'nın yaklaşımı feminist politikaları yerel düzeyde uygularken, Güney ülkeleri arasında örnek olma ve liderlik rolü oynama şeklinde olmuştur (Philipson, 2020). Meksika Dışişleri Bakanlığı'nın internet sitesine göre ülke cinsiyet eşitliğini ve insan haklarını teşvik etmek için uluslararası ve bölgesel düzeyde liderlik yapmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte ülkede yoksulların ve marjinalleştirilmiş grupların çıkarlarını gözetmek vaadiyle seçimi kazanan başkan Andrés Manuel López Obrador'un sıkı ekonomik kemer sıkma politikalarının kadınlara ve marjinal gruplara orantısız bir şekilde zarar verdiği ileri sürülmektedir. Bu durum ise ülkede mevcut yönetim politikalarının FDP ile uyuşmadığını ve hatta bunun tersi bir etki yarattığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra López Obrador'un aile içi şiddet sığınakları için sübvansiyonları azaltması, ulusal muhafızlar oluşturarak federal polisi militarize etmesi, güney sınırında göçmenleri durdurmak için silahlı kuvvetleri görevlendirmesi ve kayıt dışı çalışanlar için yaygın bir sosyal güvenlik ve sağlık programını ortadan kaldırması FDP anlayışı ile çelişki gösteren hususlar olarak belirtilmektedir (Garkoti, 2021 ve Philipson, 2020).

Diğer taraftan Meksika'da onbeş yaş üstü kadınların %63'ünün yaşamları boyunca bir tür şiddete maruz kaldıkları belirtilmektedir (Gurria, 2020). BM Kadın Birimi ülkede her gün on kadının öldürüldüğünü tahmin etmektedir (Aktaran Pallapothu, 2020). Organize suçların muhtemelen artan seks ticareti ve kaybolma vakalarına katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Villegas ve Malkin 2019). Ülkede feminist bir dış politikanın duyurulmasından hemen sonra güvenilir rakamlar bulunmasa da oldukça yaygın olan kadın cinayetleri ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin örnekleri daha da görünür olmaya başlamıştır. Örneğin Ingrid Escamilla isimli kadının erkek arkadaşı tarafından vahşice öldürülmesi ve Fatima adlı yedi

yaşındaki bir kız çocuğunun benzer şekilde işkence izleri taşıyan cesedinin yol kenarında çöp torbasında bulunması medyada büyük yankı uyandırmış ve feminist gruplar eylem yapmaya başlamıştır. Olaylardan üç gün sonra Başkan López Obrador toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemek ve ortadan kaldırmak için on maddeden oluşan bir planı ortaya koyduğuna yönelik bir konuşma yapsa da bu konuşmasında kadın cinayetleri kurbanlarından bahsetmemiş ve krize yönelik hesap verebilirlik mekanizmalarını veya kapsamlı kamu politikalarını detaylandırmamıştır. Konuşmasının arka planı feministlerce geleneksel cinsiyet rollerini güçlendiren, kadını koruyan erkek rollerine atıfta bulunan basmakalıp sözlerle dolu bir konuşma olarak eleştirilmiştir (Philipson, 2020).

Sonuç olarak Meksika'nın FDP alanına girmesi hem iddialı hem de uluslararası ilişkilerde cinsiyet eşitliğini taahhüt etmesi açısından önemli bir hamle olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası arenada daha etkili bir orta güç olarak Meksika bu hamlesi ile Küresel Güney için diğer ülkelere örnek teşkil etmeyi amaçlamıştır. Ancak Meksika hükümetinin henüz yeni duyurulmuş olarak sayılabilecek dış politikasının her ne kadar kendini feminist olarak tanımlasa da feminist bir dış politika özelliğini taşıyamadığı görülmektedir (Philipson, 2020). Meksika'nın feminist bir dış politika çerçevesinde uluslararası anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten bir ülke olma iddiasını gerçekleştirmek için öncelikle KBG Gündemi ile uyumlu hareket etmesi önemlidir. Bunun ilk adımı ise Meksika'nın KBG Gündemi kapsamında ulusal eylem planı hazırlaması olacaktır. Bu plan hazırlanırken sivil toplum ile birlikte hareket edilmesi, şeffaflığa öncelik verilmesi, planın uygulanabilirliği ve etkisini ölçmek için izleme ve değerlendirme mekanizmaları oluşturulması ve bunlar için özel bir bütçe ayrılması gereği ortaya çıkacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada, 1980’li yıllarda Uluslararası İlişkiler disiplininde eleştirel teori bağlamında kendisine üçüncü büyük tartışma içerisinde yer bulan uluslararası feminist yaklaşımın “kadınlar nerede?” sorusunun çatışma, barış ve güvenlik kavramları çerçevesinde ele alınması amaçlanmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininde özgün bir ağırlığı olan realist teori, feminist yaklaşım tarafından eril anlayış barındırdığı iddiası ile eleştirilere konu olmuştur. Ortak bir tanımının yapılamaması, cinsiyet olgusuna yönelik farklı yaklaşımların olması, bünyesinde çok çeşitli ideolojileri barındırması gibi sebepler, feminist yaklaşımın Uluslararası İlişkiler disiplininde marjinal olarak karşılanmasına neden olsa da; yaklaşımın disipline yönelttiği eleştiriler disiplin alanının genişlemesine katkı sağlamıştır.

Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı disipline hakim olan eril anlayış ve hakimiyeti sorgularken, kadınların da bu disiplinde gizli özne olmaktan sıyrılıp birer aktör olarak yer alması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu çerçevede çatışma ve savaş kavramı ele alınırken yaklaşım tarafından özellikle vurgulanan ana kavram toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve onun sonuçları üzerinden kadının çatışmalardaki yerinin incelenmesi olmuştur. Bu bağlamda çatışmaların yaşandığı veya savaş kararlarının alındığı mekanizmalarda kadınların varlığı söz konusu olmaz ya da görünmez kılınırken bunların sonuçlarından en fazla yine kadınların etkilendiği görülmüştür. Kısacası feminist yaklaşım çatışmaların sebeplerinden çok sonuçları ve etkileri üzerine odaklanmıştır.

Uluslararası feminist yaklaşımın güvenlik kavramına yönelik en temel eleştirisi Uluslararası İlişkiler disiplininin yalnızca devleti analiz birimi olarak alması olmuştur. Yaklaşım devleti oluşturan çeşitli aktörlerin göz ardı edildiğini belirtmiştir. Özellikle kadınların güvenliği konusunu ele alan yaklaşım, alana yönelik bahsedilen güvenlik tanımlarından yola çıkarak söz konusu tanımda kimin güvenliğinden bahsedildiğini sorgulamaya açmıştır. Güvenliğin merkezine devleti oturtan ve güç ilişkilerinin realist teori çerçevesinde askeri anlamdaki vurgusuna karşı çıkan

feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre uluslararası ilişkiler yalnızca bahsedilen güç ilişkilerinden değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ilişkilerinden de oluşmaktadır. Barış kavramına ilişkin olarak ise kadınların özellikle toplumsal cinsiyet vurgusuyla barıştan yana olan doğası yaklaşım tarafından incelenmiştir. Bu çerçevede yaklaşım tarafından söz konusu süreçlerde kadınların uluslararası arenada birer aktör olarak yok sayıldıkları ya da görmezden gelindikleri gözlemlenirken, toplumsal cinsiyete yönelik yaklaşımlarla kadınların barış yanlısı yaklaşımlarına yer verildiği ve fakat savaş kararı alan ve savaşı kadınlarından bahsedilmediği belirtilmiştir.

Kavramlar dahilinde bakıldığında, feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı genel hatları itibarıyla kadın doğası, değerleri ve deneyimlerinin dikkate alınmasını; kadınların uluslararası ilişkilerde karar verme mekanizmalarında erkeklerle eşit statüde yer almaları ve eril sistemin hakim olduğu uluslararası ilişkiler alanında cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması gereğine vurgu yapmaktadır. Bununla beraber toplumsal cinsiyet olgusunda bir fikir birliğinin olmaması ve ele alınan kavramların disiplin içerisinde belli bir kalıba sığdırılabilen net tanımlamalarının olmayışı feminist yaklaşımın işini zorlaştırmıştır. Diğer taraftan yaklaşım tarafından uluslararası politikalarda aktif rol alan bazı kadın aktörlerin egemen maskülen değerleri benimseyerek bu değerlerle hareket ettiği ve böylece eril değerleri yeniden ürettiği eleştirileri dile getirilmektedir. Yaklaşım bu bakış açısıyla analizlerinin temeline toplumsal cinsiyeti yerleştirmiş ve özellikle kadın doğasına yönelik hakim olan ön yargıları yıkmak amacıyla argümanlar geliştirmeye odaklanmıştır. Bu çerçevede feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının Uluslararası İlişkiler disiplinine yönelik eleştirisinde içselleştirilmiş ataerkil sistemin sunmuş olduğu kadın ve çatışmanın yan yana durmadığı varsayımını reddettiği görülmektedir. Bununla birlikte savaş kararı alma, ekonomik yaptırım uygulama ve benzeri gibi süreçlerin erkeklere özgü olduğu varsayımına da karşı çıkmaktadır.

Kadınların çatışma ve savaş durumlarındaki yerlerini farklı perspektiflerden ele almaya çalışan bu çalışma söz konusu süreçlerde kadınların eş, annelik rolleri ve mağdur kimlikleriyle şekillenen varlığını göz ardı etmemekle birlikte kadınların gerek çatışmalarda gerekse sonrasındaki farklı rollerini de dikkate almaktadır. Kadınların uluslararası alanda çatışma ve savaş dönemleri süresinde ve sonrasında

barışçıl doğalarına yapılan atıfları zaman zaman ters yüz edebilen kimlikleri, onların da çatışan, rekabet eden ve lider sıfatıyla varlık gösterebilenler olduklarını ortaya koymuştur. Bu kimlikleriyle kadınlar çatışma ve savaş dönemlerinde aktif ya da pasif, diğer bir ifadeyle çatışan ya da destekleyici rollerde görev alabilmektedir.

Diğer taraftan çatışma bölgelerine barış koruma birliklerindeki erkeklerin bölgedeki yerel kadınlara yönelik gerçekleştirdiği cinsel taciz olayları barış koruma birliklerinde ve operasyonlardaki kadın sayılarının artırılması yönündeki çabaları daha aktif hale getirmiştir. Bu çabalar dahilinde erkeklere toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında eğitimler verilirken, birlikteki kadınların ilgili bölge halkı nezdinde ne gibi etkiler yaratabileceği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirmeler kapsamında BM, NATO, AB VE AGİT gibi uluslararası örgütlerin toplumsal cinsiyet bağlamındaki etkinlikleri incelenmiş, bu örgütler aracılığıyla gerçekleştirilen operasyonlar kapsamında kadınların nicel ve nitel anlamdaki yeri belirtilmiştir. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde güvenlik ve askeri konulara yönelik ataerkil zihniyetin devam ettiği, kadınlara bu sebeple çok fazla yer açılmadığı gözlemlenmiştir.

Kadınların çatışma sonrası süreçlerdeki rollerine bakıldığında ise daha çok sivil toplum örgütlenmelerinde, arabuluculuk görevlerinde ve barış müzakerelerinde barış sağlayıcı unsurlar olarak erkeklere oranla daha kısıtlı sayıda görev aldıkları görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmada kadınların sivil toplum örgütleri kurma süreçleri çeşitli ülkelerden verilen örneklerle desteklenmiştir. Verilen örnekler aracılığıyla kadınların savaş karşıtlığına, savaşın onlarda bıraktıkları etkilerinin nasıl çözümlenebileceğine ilişkin geliştirmiş oldukları alternatif eylemliliklerine değinilmiştir. Bunlar sonucunda dünya kadınlarının söz konusu örgütlenmeler kapsamında uluslararası ilişkilerde çatışan taraflar içerisinde farklı etnik köken, din ya da ırk ayrımı yapmadan nasıl bir araya gelebileceklerine dair muazzam birer örnek olabilecekleri vurgulanmıştır.

Arabuluculuk görevleri ve barış müzakerelerindeki yerlerine bakıldığında ise kadınların uluslararası ilişkilerdeki erkek egemen algı sebebiyle gölgede kaldığı gözlemlenmiştir. Uluslararası barış müzakere süreçlerindeki kadın katılımı ve kadınların verdikleri mücadeleler çeşitli ülke örnekleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda kadınların bu zamana kadar yapılan uluslararası barış anlaşmalarında

ne şekilde ve ne etkinlikte katıldıkları irdelenmiş, yapılan araştırmalardaki son veriler ışığında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Uluslararası ilişkilerde, çatışma sonrası müzakere süreçlerinde eril düşüncenin etkisiyle kadınların bu anlamda tecrübesiz, yeterli bilgi ve donanımlarının olmadığı önyargısıyla kadınlar görmezden gelinebilmektedir .

Feminist yaklaşımın kendi içerisinde dağınık bir yapısı olsa ve farklı görüşlerden oluşan bu yapısı nedeniyle yer yer kendini bir bütün olarak ifade edemese de içerisindeki eleştirilerden beslenmiştir. Bu noktada özellikle ikinci dalga feminist hareket ve bu hareketi şekillendiren radikal feministlerin çabaları etkili olmuştur. Ortaya çıkan hareketlilikle kamuoyu ve medyanın ilgisi çekilebilmiş, özellikle 1980’ler sonrasında ulusal anlamda devlet çatısı altında da birçok somut adım atılırken aynı zamanda uluslararası platformlarda etkinlik gösterilmiştir. Örneğin CEDAW, Pekin Deklarasyonu ya da kadınların barış ve güvenlik konularında aktör olarak ele alınmasını sağlayan ilk somut adım olarak nitelendirilen 1325 sayılı BM kararı, her ne kadar eksiklikleri dile getirilse de uluslararası feminist yaklaşımın eleştirilerinin bir sonuca ulaşabildiğini göstermektedir.

Uluslararası çatışma süreçlerinde kadınların yaşadıkları mağduriyetlerin dile getirilmesi ve savaş durumlarında kadın bedeni üzerinden gerçekleştirilen çatışma ve bu yöndeki algılamalar kadın STK’larının çabalarıyla uzun yıllara dayanan bir çalışma kapsamında BM gündemine girmiş ve en nihayetinde 2000 yılında BMGK’nin 1325 sayılı kararı ile uluslararası düzlemde resmi bir yer edinebilmiştir. Ancak kararın içeriği incelendiğinde kadının savaş ile olan bağına bir aktör olarak değinilmemesi dikkat çekmekle birlikte sürekli olarak barış ile ilişkilendirilmesi aslında toplumsal cinsiyetin sunduğu normları kabul etmek anlamına geldiği de ileri sürülmektedir. Örneğin 1325’te kadının korunması, barış sürecine katılması, barış koruma operasyonlarında toplumsal cinsiyetin ön planda tutulması, çatışmaların önlenmesi, çözümü ve kadınların barış inşasındaki önemli rolü başlıkları altında kadın bir aktör olarak kabul edilmiş olsa da kullanılan dil sebebiyle kadınların uyuşmazlıkları çözen, barışı inşa eden ve çatışmaları önleyen yapısının toplumsal cinsiyetçi söylem aracılığıyla pekiştirildiği belirtilmektedir.

Bu karar ile birlikte uluslararası feminist yaklaşım bunca zamandır dile getirilen kadınlar nerede ve ne kadar etkinler sorularına yanıt vermeye çalışsa da

karar, uluslararası ilişkilerde devletler arasında hakim olan eril anlayış çerçevesinde şekillendiği yönünde feminist yaklaşımca eleştirilere maruz kalmıştır. Bu bağlamda 1325 sayılı kararın kadınların gizli özne olmaktan çıkarılıp birer aktör olarak yer alabilmelerine ön ayak olsa da, içeriği bakımından kadınları yine sadece mağdur sıfatıyla ve yalnızca korunması gereken kişiler olarak nitelemekten öteye geçemediği ifade edilmiştir. Bu eleştiriler sonucu geliştirilmeye açık bir karar olduğu anlaşılan 1325 sayılı kararın ardından sonuncusu 2019 yılında çıkartılan toplamda dokuz karar daha çıkartılmıştır. Çıkartılan kararların içeriklerine bakıldığında uluslararası alanda kadınların birer aktör olarak katılımlarının önünün açılması için yapılması gerekenler, çatışmalarda ve sonrasında kadınlara yönelik şiddeti önlemeye yönelik adımlar, kadınların şiddetten korunması ve suçluların kovuşturulması gibi hususların ön plana çıkartıldığı, ancak uluslararası ilişkilerde eril hakimiyeti devam ettirecek bazı söylemsel yaklaşımların varlığını sürdürdüğüne dair eleştirilerin de dile getirildiği görülmektedir.

KBG Gündeminin etkisini sürdürebilmesini sağlayan en somut uygulamalar, ülkelerin bu doğrultuda uygulamayı taahhüt ettikleri ulusal eylem planları (UEP) aracılığı ile olmuştur. 2022 yılı itibariyle BM'ye üye olan devletlerin %52'sinin KBG Gündemi doğrultusunda bir ulusal eylem planı bulunmaktadır. KBG Gündeminin geliştirilebilmesinin merkezinde cinsiyetine bakılmaksızın herkesin güvenliği hak ettiği; ancak kişilerin güvensizliği temelde farklı şekillerde deneyimledikleri anlayışı yer almaktadır. Bu nedenle bu farklılıkların politikada açıkça ele alınması gerekmektedir. Kadınların güvensizlik deneyimine yönelik çözümlerin ana akım haline getirilmesi ileriye doğru bir adım olsa da, kadınların deneyimlerini kültürler arasında tek tip olarak ele alan toplumsal cinsiyete dayalı bir yaklaşım yine de sorunlu olacaktır. Benzer şekilde devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından benimsenen güvenlik ve güvensizlik durumlarının tanımlamalarının yerel güvenlik anlayışlarıyla örtüşmemesi de KBG Gündeminin uygulanması ile ilgili diğer karşılaşılabilecek önemli bir sorundur.

BMGK'nin KBG hakkındaki kararları, BMGK 1325'in hedeflerini yerine getirmek için, UEP'lerin benimsenmesinin önemini ortaya koymaktadır. 1325 sayılı kararın içeriğine dayalı olarak geliştirilen eylem planları devletler, uluslararası kuruluşlar ve bölgesel kuruluşlarca da uygulanmaya başlamış ve böylece kararın

hareketliliği ve hayata geçirilmesi yaygınlaşmıştır. Her ne kadar devletler tarafından uygulanan UEP'lerin sayısı artsa da planların etkili olması, daha fazla kadın katılımının sağlanması ve kadınlarla ilgili sorunların çözümüne yönelik bütçe ayrılması; sosyal, ekonomik, politik ve güvenlikle ilgili konularda çeşitli STK'lar ile birlikte hareket edilmesi ve hesap verebilirlik için mekanizmaların geliştirilmesi de gerekmektedir. Ayrıca araştırılan UEP'lerin çoğunun kadınların katılımının gelişimini takip etmek için bir bütçeye ya da gerekli imkana sahip olmadığı görülmektedir.

UEP'lerin bir adım daha ilerletilmesi ise günümüzde hala daha eleştiriye oldukça açık olan, çelişkili uygulamalar nedeniyle kafalarda soru işareti bırakan feminist dışpolitika (FDP) söylemi ve bu kapsamda ortaya çıkan uygulamalar olmuştur. Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımının uluslararası arenada giderek artan etkileşim gücünden faydalanmak isteyen devletler feminist dış politikalarını ilan ederek kadın kimliğini ön plana çıkartan marka imajlarına katkı sağlamaya başlamıştır. Bu kapsamda feminist dış politikanın kadın kimliğinin aktör olarak var olması amacına mı hizmet ettiği yoksa erkek egemen uluslararası ilişkilerde kadın kimliğinin bir araç olarak mı kullanıldığı hususu tartışmaya açıktır.

Geleneksel dış politika konuları askeri ve ekonomik güç ile ilgili olduğu kadar devletlerin bu güç kaynaklarını korumak ve uluslararası alanda çıkarlarını korumaya yönelik olarak diğer aktörleri gerektiğinde zorlamak için kullanması ile de ilişkilidir. Bu bağlamda bir taraftan ulusal güvenlik için savaş kararları alınabilirken, diğer taraftan savaşlarda sivillerin güvenliği zarar görebilmektedir. Ayrıca dış politikada üst düzey kadrolarda kadınları güçlendirmeye yönelik çabalar söz konusu olsa da hakim olan anlayışın kaba kuvvet, tahakküm ve rekabete odaklanarak eril hegemonyayı ön plana çıkardığı ileri sürülmektedir. Bu noktalardan hareketle, devlet güvenliğinden ziyade bireyin güvenliğinin ön plana çıkartılacağı söylemiyle bazı devletler uluslararası alanda feminist dış politikalarını ilan etmiştir. 2022 Haziran ayı itibariyle dünyada feminist dış politikayı resmi olarak benimseyen ülkeler Kuzey Avrupa'da İsveç, Batı Avrupa'da Fransa, Güney Amerika'da Meksika olurken, Kuzey Amerika'da Kanada feminist uluslararası yardım politikasını duyurmuştur. Bunların dışında İspanya, Lüksemburg, Libya ve son olarak Almanya feminist dış

politikaya geçiş için gerekli adımları atacaklarını duyurmuş ve fakat resmi anlamda bir süreç gerçekleşmemiştir.

Uluslararası İlişkiler disiplinde feminist yaklaşımın, iç ve dış politikaya ya da çatışma, barış ve güvenlik ile ilgili çalışmalara yaptığı eleştiriler ve feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımında dile getirilmiş söylemler ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Bunda feminist bir dış politikanın somut olarak neleri içermesi, hangi konuları ele alması ve hangi önlemleri alması gerektiği konusunda ortak bir paydada buluşulamamasının önemli bir etkisi olmuştur. Bu durum her ülkenin kendi çıkarları doğrultusunda FDP’i uygulamasına hizmet etmiş ve bu da feminist bir dış politika çerçevesinin hatlarının belirlenememesine sebep olmuştur.

UEP ve FDP uygulamaları incelendiğinde bazı ilerici adımlar içermekle birlikte devlet merkezli oldukları ve uluslararası feminist yaklaşımca toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin asıl nedeni olarak görülen güç ilişkilerine yeterince odaklanılmadığı görülmektedir. Bununla beraber feminist dış politikalarla politik meşruiyet kazanmayı amaçlayan ülkelerin iç ve dış politikalarında, söylemlerinde ve uygulamalarında çelişkiler olabildiği gözlemlenmiştir. İsveç ve Kanada’nın silah ticareti konusundaki tutarsız yaklaşımları, Meksika’da kapsamlı bir eylem planı hazırlanmış olsa bile ülke içerisindeki cinsiyete dayalı şiddete aldırma gibi kadın hakları sorunlarına yönelik özümlemlerin getirilmeyişi FDP’lerini uygulamaya koymaya başlayan devletlerin dış politikada kendisine yeni bir yön vermeden içi boş bir “marka çalışmasına” dönüşme tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Buna ek olarak ülkelerin 1325 UEP’leri ile ilgili yayınladıkları resmi belgelerin hemen hemen hepsinde izleme ve değerlendirme mekanizmalarının olmaması konu özelinde temel verilere ulaşmayı ve karşılaştırılabilir bir tablo çizilmesini zorlaştırmaktadır.

Feminist dış politika, dış politikayı yalnızca kadınlar için daha iyi koşulları teşvik edecek şekilde değil, aynı zamanda işbirliği ve insan güvenliğine öncelik verecek şekilde değiştirme hedefini belirtirken, bu kapsamda insan hayatını tehdit eden salgın hastalıklar ve iklim değişikliği gibi hususlar da düşman devletler kadar güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmektedir. Bunlar neticesinde herkes için daha barışçıl, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir dünya oluşturulması amacı dile getirilmektedir. Uluslararası feminist yaklaşım ise uluslararası ilişkilerde karar verici ulusal ve uluslararası mekanizmalarda kadının yerinin sorgulanması, bu sorgulama

kapsamında kadına hak ettiği yerin verilmesi ve kadının statüsünün iyileştirilmesi yönünde çaba sarf etmektedir. Tüm bu çabalar ilgili ulusal hükümetler ve uluslararası örgütler tarafından olumlu ve iyileştirici adımların atılmasını sağlasa da Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi (The United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women- UN Women) verilerine göre 1 Eylül 2021 itibariyle 24 ülkede devlet ve/veya hükümet başkanı olarak görev yapan 26 kadın bulunmakta ve mevcut hızla gidildiğinde cinsiyet eşitliğine söz konusu pozisyonlarda 130 yıl daha ulaşamayacağı belirtilmektedir. Cinsiyet eşitliğinin 2077'den önce sağlanamayacağı belirtilen bakanlık düzeyinde ise hükümet bakanlarının %21'i kadınlardan oluşurken yalnızca 14 ülkenin kabinesinde kadın oranı %50'nin üzerine çıkabilmiştir. Kadınların getirildikleri bakanlıklara bakıldığında aile, çocuk, genç, yaşlı ve engelli bireyler ile ilgili çalışmaları kapsayan bakanlıklar; sosyal işler ile ilgili bakanlıklar; çevre, doğal kaynaklar ve enerji konuları ile ilgili bakanlıklar ile istihdam, emek ve cinsiyet ile ilgili bakanlıklarda görev aldıkları belirtilmiştir. Bu veriler göz önünde alındığında uluslararası feminist yaklaşımın eleştirilerinin somut anlamda olumlu yönde bir etki etmediği, uluslararası anlamda atılan adımların sözde kaldığı gözlemlenmekte ve kat edilmesi gereken oldukça uzun bir yolun olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak uluslararası güvenlik, çatışma ve barış bağlamında kadınların yalnızca mağdur ve korunmaya muhtaç kimliği ile değerlendirilmekten öteye gidilmesi ve aktif aktörler olarak rollerinin güçlendirilmesi için gerekli yapısal dönüşümlerin sağlanması gerekmektedir. Zira uluslararası feminist yaklaşımın dikkat çektiği üzere, uluslararası çatışma çözümü ve barış süreçlerinde kadınların deneyim ve bakış açılarının sürece katılmaması, kadınların tam olarak temsil edilmediği ve kadın bakış açısından yoksun bir şekilde hareket edilen uluslararası barış masalarından çıkan sonuçlar toplumun yarısının deneyimlerinin yok sayılması anlamına gelecektir. Bu durum ise kadınların çatışma öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşanan ve kök nedenlerinin çözülmediği sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların bir kısır döngüye girmesine sebep oluşturmaktadır. Uluslararası alanda çatışmaların çözülmesi, çatışma öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan olumsuz durumların tekrar yaşanmaması adına kadınların da aktif birer aktör olarak barış müzakerelerinde yer alması, kararlarda etkili bir şekilde kadın kimliğini

yansıtması, kadınların yararı için verilen kararların kadınlarla beraber verilmesi gerekmektedir. Bu şekilde uluslararası alanda eşit bir platformda aktör olarak varlık gösterebilmek uluslararası çatışma sonrası barış inşa süreçlerindeki toplumları daha demokratik ve ilerici bir düzene taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

Ackerly, B. A. ve D'costa, B. (2005). Transnational Feminism: Political Strategies and Theoretical Resources. *IR Working Paper*. Erişim adresi: https://ir.bellschool.anu.edu.au/sites/default/files/uploads/2016-08/ir_working_paper_2005-1.pdf (Erişim tarihi: 15.05.2021).

AFAD. (2014). Syrian Women in Turkey. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17935/xfiles/afad-suriye-kdn_eng_1.pdf (Erişim tarihi: 17.08.2020).

African Union. (2009). African Union Gender Policy. Erişim adresi: https://www.usip.org/sites/default/files/Gender/African_Union_Gender_Policy_2009.pdf (Erişim tarihi: 17.08.2020).

Aggestam, K. ve Rosamond, A. B. (2016). Swedish Feminist Foreign Policy in the Making: Ethics, Politics and Gender. *Ethics and International Affairs*, 30(3): 323–334. doi: 10.1017/S0892679416000241.

Aggestam, K. ve Rosamond, A. B. (2018). Re-politicising the Gender-Security Nexus: Sweden's Feminist Foreign Policy. *European Review of International Studies*, 5(3): 30-48. doi: 10.3224/eris.v5i3.02.

Aggestam, K. ve Svensson, I. (2018). Where Are the Women in Peace Mediation. K. Aggestam ve A. E. Towns (Ed.). *Gendering Diplomacy and International Negotiations* içinde (s. 149-169). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Aggestam, K. ve Towns, A. E. (2018). Conclusion: The Quest for Gender Justice in Diplomacy. K. Aggestam ve A. E. Towns (Ed.). *Gendering Diplomacy and International Negotiations* içinde (s. 277-295). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Aggestam, K. ve True, J. (2020). Gendering Foreign Policy: A Comparative Framework for Analysis. *Foreign Policy Analysis*, 16(2): 143-162. Erişim adresi: <https://www.prio.org/publications/12335> (Erişim tarihi: 05.08.2021).

Aggestam, K., Rosamon, A. B. ve Kronsell, A. (2018). Theorising Feminist Foreign Policy. *International Relations*, 33(1): 23-39. doi: <https://doi.org/10.1177/0047117818811892> (Erişim tarihi: 05.08.2021).

Ahall, L. (2018). Affect as Methodology: Feminism and the Politics of Emotion. *International Political Sociology*, 12: 36-52.

Aharoni, S. B. (2018). Diplomacy as Crisis: An Institutional Analysis of Gender and the Failure to Negotiate Peace in Israel. K. Aggestam ve A. E. Towns (Ed.). *Gendering Diplomacy and International Negotiations* içinde (s. 193-213). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Aktař, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakóltesi Dergisi*, 30(1): 53-72.

Alibhai-Brown, Y. (2015, 22 şubat). The jihadi girls are just part of a long line attracted to mad, bad men. *The Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/voices/comment/the-jihadi-girls-are-just-part-of-a-long-line-attracted-to-mad-bad-men-10062909.html> (Erişim tarihi: 21.08.2021).

Alikılıç, Ö. ve Baş, ř. (2019). Dijital Feminizm: Hashtag'in Cinsiyeti. *Fe Dergi*, 11(1): 89-111.

Altınay, A. (2011, 10 Eylül). Bir Madde Olarak "Militarizm". BİAMAG CUMARTESİ. Erişim adresi: <http://bianet.org/biamag/insan-haklari/132620-bir-madde-olarak-militarizm> (Erişim tarihi: 12.09.2021).

Altınay, A. (2013). Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm. A. Altınay (Ed.). *Vatan, Millet ve Kadınlar* içinde (s.15-32). İstanbul: İletişim Yayınları.

Amaral, F. P. ve Gonzales Martinez, M. N. (2016a). What About the Others? The Paradigm Used for Some Governments to Achieve Peace Through Starting Conflicts. F. P. Amaral ve M. N. Gonzales Martinez (Ed.). *The War The Women Their Bodies Researchs and Experiences on Africa, America, Asia and Europe* içinde (17-43). Barranquilla: Ediciones Universidad Simon Bolivar.

Amaral, F. P. ve Gonzales Martinez, M. N. (2016b). Conflict and Post Conflict Borderlines: Women As the Central Piece of Conflict Resolution. F. P. Amaral ve M. N. Gonzales Martinez (Ed.). *The War The Women Their Bodies*

Researchs and Experiences on Africa, America, Asia and Europe içinde (47-77). Barranquilla: Ediciones Universidad Simon Bolivar.

Anıl, E., İlkaracan, P., Kılıç, Z., Ronge, K., Seral, G. ve Ülgen, T. (2001). *Pekin+5: Birleşmiş Milletlerde Kadının İnsan Hakları ve Türkiye'nin Taahhütleri*. Kadının İnsan Hakları Projesi (KİHP)- Yeni Çözümler Vakfı. Erişim adresi: http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/219_1.pdf (Erişim tarihi: 19.09.2021).

Arat, N. (1980). *Kadın Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Arı, T. (2013). Uluslararası İlişkilerde Egemen Teoriler ve Temel Tartışma Konuları. *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* içinde (40-60). Bursa: MKM Yayıncılık.

Arman, M. N. ve Şerbetçi, D. (2012). Postkolonyal Feminist Teoride Milliyetçilik, Militarizm ve Savaş Karşıtlığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3): 65-83.

Aroussi, S. (2017). National Action Plans on Women, Peace and Security as Tools of Foreign Policy: Reconsidering Gender Security in the West. S. Aroussi (Ed.). *Rethinking National Action Plans on Women, Peace and Security* Edition: NATO Peace and Security Series içinde (s. 29-40). Amsterdam: IOS Publishing.

Ataman, M. (2009). Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti. *Alternatif Politika*, 1(1): 1-41.

Atmaca, A. Ö. ve Gözen Ercan, P. (2018). Uluslararası Güvenliği Yeniden Düşünmek: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Eleştiriler. *Uluslararası İlişkiler*, 15(59): 19-31.

Aydın Koyuncu, Ç. (2012). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Güvenlik Konusunun Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(1): 111-139.

Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1): 71-114.

Aydoğan, S. (2020, Nisan). Kanada, Suudi Arabistan'a silah satışı yasağını kaldırdı. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kanada-suudi-arabistan-a-silah-satisi-yasagini-kaldirdi/1799361> (Erişim tarihi: 01.06.2022).

Bastick, M. ve Torres, D. (2010). Implementing the Women, Peace and Security Resolutions in Security Sector Reform. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)-Gender and SSR Toolkit, Tool 13. Erişim adresi: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Tool_13_SCRs.pdf (Erişim tarihi: 13.12.2021).

Başdaş, B., Coşar, S., Arcan Gökçen, S. (2012) Feminizme Farklı Yaklaşımlar ve Üçüncü Dalga. *İstanbul-Amargi Feminizm Tartışmaları* içinde (s. 333-366). İstanbul: Kumbara Sanat Atölyesi ve Toplumsal Dayanışma Derneği ve Henrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

Baumgardner, J. (2011). *F'em: Goo Goo, Gaga and Some Thoughts on Balls*. C.A: Selam Press.

BBC News. (2017, Şubat). Reality Check: Is Malmo the 'rape capital' of Europe? Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-39056786> (Erişim tarihi: 14.12.2021).

BBC News. (2018, Ağustos). Suudi Arabistan, 'içişlerine karıştığı' gerekçesiyle Kanada'yla ilişkilerini dondurdu. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45080041> (Erişim tarihi: 01.06.2022).

BBCTURKISH. (2007, 30 Ocak). Liberya'ya kadın barış gücü. Erişim adresi: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/01/070130_liberia.shtml (Erişim tarihi: 15.12.2021).

Bergoffen, D. (2003). February 22, 2001: Toward a Politics of the Vulnerable Body. *Hypatia*, 18(1): 116-134.

Bigio, J. (2016, 19 Temmuz). NATO: Women Make Us Stronger. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.cfr.org/blog/nato-women-make-us-stronger> (Erişim tarihi: 07.09.2021).

Bigio, J. ve Vogelstein, R. (2018, 26 Eylül). Increasing Female Participation in Peacekeeping Operations. *Council on Foreign Relations*. Erişim adresi:

<https://www.cfr.org/report/increasing-female-participation-peacekeeping-operations>
(Erişim tarihi: 07.09.2021).

Bilgin Aytaç, G. (2018). Feminist Yaklaşım Çerçevesinde İnsan Güvenliği: Sivil Toplum Gözüyle Irak Örneği. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 9-23.

Biter, İ. T. (2017). Uluslararası İlişkilerde Feminist Dış Politika Söylemi ve İsveç Örneği. *Alternatif Politika*, 9(3): 495-524.

Blanchard, E. M. (2003). Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory. *The University of Chicago Press Journals*, 28(4): 1289-1312.

Bodur Ün, M. (2017). Feminist Uluslararası İlişkiler Sayısı. *Alternatif Politika*, 9(3): i-viii.

Booth, K. (2005). *Critical Explorations*. K. Booth (Ed.). Critical Security Studies and World Politics. Boulder: Lynne Rienner.

Boris, E. ve Louise Elias, A. (2017). Workplace Discrimination, Equal Pay, and Sexual Harassment: An Intersectional Approach. H. J. McCammon, V. Taylor, J. Reger ve R. L. Einwohner (Ed.). *U.S. Women's Social Movement Activism* içinde (s. 193-214). United States of America: Oxford University Press.

Boutros-Ghali, B. (1992). Empowering the United Nations. *Foreign Affairs*, 71(5): 90-102.

BRA. (2022). Rape and Sexual Offences. Erişim adresi: <https://bra.se/bra-in-english/home/crime-and-statistics/rape-and-sex-offences.html> (Erişim tarihi: 07.09.2021).

Brown, S. E. (2015). Rwanda. J. Hedström ve T. Senarathna (Ed.). *Woman in Conflict and Peace* içinde (s.123-155). Stockholm: International IDEA. Erişim adresi: <https://www.idea.int/publications/catalogue/women-conflict-and-peace> (Erişim tarihi: 11.10.2021).

Brownmiller, S. (1984). *Cinsel Zorbalık*. İstanbul: Cep.

Bunga, G. A. (2017). The Protection of Women in Armed Conflict. *Yustisia*, 6(2): 1-21.

Burguières, M. (1990) . Feminist Approaches to Peace: Another Step for Peace Studies. *Millennium: Journal of International Studies*, 19 (1): 1–18.

Cabreza-Balleza, M. ve Popovic, N. (2011). *Costing and Financing 1325: Examining the Resources Needed to Implement UN Security Council Resolution 1325 at the National Level as well as the Gains, Gaps and Glitches on Financing the Women, Peace and Security Agenda*. Cordaid, Global Network of Women Peacebuilders, ICAN. Erişim adresi: https://www.cordaid.org/en/wp-content/uploads/sites/3/2013/01/Costing-Financing-1325_1.pdf (Erişim tarihi: 22.03.2022).

CFF-Centre for Feminist Foreign Policy. (t.y.). What is Feminist Foreign Policy. Erişim adresi: <https://centreforfeministforeignpolicy.org/feminist-foreign-policy> (Erişim tarihi: 29.05.2022).

Charlesworth, H. (2008). Are Women Peaceful? Reflection on the Role of Women in Peace-Building. *Feminist Legal Studies*, 16: 347-361.

Chinkin, C. (2017, 8 Mart). Kadınlar, Barış ve Güvenlik: söylemden uygulamaya geçiş. NATO Review. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2017/03/08/kadinlar-baris-ve-guevenlik-soeyleminden-uygulamaya-gecis/index.html> (Erişim tarihi: 11.10.2021).

Cock, J. (1991). *Colonels and Cadres: War and Gender in South Africa*. Cape Town: Oxford University Press.

Cockburn, C. (2004). The Continuum of Violence: A Gender Perspective on War and Peace. W. Giles ve J. Hyndman (Ed.). *In Sites of Violence: Gender and Conflict Zones* içinde (s. 24-44). Los Angeles: University of California Press.

Cockburn, C. (2009). *Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi*. (Çev. F. Özlen). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Cockburn, C. (2012). *Don't Talk to Me About War. My Life's A Battlefield*. Erişim adresi: <https://www.opendemocracy.net/en/5050/dont-talk-to-me-about-war-my-lifes-battlefield/> (Erişim tarihi: 06.05.2021).

Cockburn, C. (2013). When is Peace? Women's Post-Accord Experiences in Three Countries. *Soundings*, 53(18): 143-160.

Codepink. Org. (2020). What is Codepink?. Erişim adresi: <https://www.codepink.org/about> (Erişim tarihi: 16.05.2021).

Cohn, C., Kinsella, H. ve Gibbings, S. (2004). Women, Peace and Security Resolution 1325. *International Feminist Journal of Politics*, 6(1): 130-140. doi: <https://doi.org/10.1080/1461674032000165969> (Erişim tarihi: 18.03.2021).

Collier, R. B. ve Collier, D. (1999). *Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement and Regime Dynamics in Latin America*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Concord. (2017). How Feminist is Sweden Foreign Policy?. Erişim adresi: <https://concord.se/wp-content/uploads/2018/05/eng-summary-how-feminist-swedens-foreign-policy-2017.pdf> (Erişim tarihi: 08.11.2021).

Çağatay, N. ve Soysal, Y. N. (2011). Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler. Ş. Tekeli (Ed.). *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde (s. 291-301). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çaha, Ö. (2001). *Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var mı?* Kadın Bienali Etkinlikleri Çerçevesinde Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum. Erişim adresi: <https://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi/> (Erişim tarihi: 13.04.2022).

Çalış, Ş. ve Özlük, E. (2007). Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(18): 225-243.

Çelik, A. B. (2016). BMGK 1325'ten 15 Yıl Sonra: Kadınlar, Barış ve Güvenlik. *Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi (Research Turkey)*, 5(3): 6-17.

Çelik, A. B. (2018). Toplumsal Mutabakatta ve Çatışma Çözümünde Kadınların Rolü. *İstanbul Politikalar Merkezi*. Erişim adresi: <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/Document/uzlasmada-ve-catisma-cozumunde-kadinlari-rolu-925546/uzlasmada-ve-catisma-cozumunde-kadinlari-rolu-925546.pdf> (Erişim tarihi: 12.10.2021).

De Vido, S. (2017). Women's Tribunals to Counter Impunity and Forgetfulness: Why are They Relevant for International Law. *Deportate, Esuli, Profughe (DEP)*, 33: 145-173.

Dejmanee, T. (2016). Waves and Popular Feminist Entanglements: Diffraction As A Feminist Media Methodology. *Feminist Media Studies*, 16(4): 741-745.

Delmar, R. (1984). Engels'in Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Yükselişine Yeniden Bakış. J. Mitchel ve A. Oakley (Ed.). *Kadın ve Eşitlik* içinde (s. 133-155). (Çev. F. Berktay). Ankara: Kaynak Yayınları.

Demir, C. K. (2019). Barışı Koruma. *Uluslararası İlişkiler Konseyi Güvenlik Yazıları Serisi*, 32: 1-8.

Demirtürk Demirdöğen, Ü. (2006). Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları ve Güç Kullanma Olgusu (1946-1996). *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 11: 236-257.

Demokratik Gelişim Enstitüsü (Democratic Progress Institute- DPI). (2015). *1325 No'lu BM Güvenlik Konseyi Kararının Hayata Geçirilmesiyle Kadınların, Barışın İnşası ve Çatışma Çözümüne Daha İyi Bir Şekilde Dahil Edilmelerinin Yolları İle İlgili Çalışma*. Erişim adresi: <https://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2014/11/TURKISH-1325-Report-Proof.pdf> (Erişim tarihi: 02.05.2021).

Dodd, V. (2016, 19 Ocak). Four London schoolgirls who left UK for Syria married men approved by Isis. *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/19/four-london-schoolgirls-who-left-uk-for-syria-married-men-approved-by-isis> (Erişim tarihi: 17.07.2021).

Doğan, F. ve Özlük, D. (2016). Feminist Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası İlişkiler Eleştirisi: Cinsiyet, Devlet ve Güvenlik. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 32: 54-70.

Donovan, J. (2007). *Feminist Teori*. (Çev. A. Bora, F. Sayılan, M. A. Gevrek). İstanbul: İletişim Yayınları.

DPO Gender Unit. (2019). Strengthening Accountability on Women, Peace and Security in Peacekeeping. New York: Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/strengthening_accountability.pdf (Erişim tarihi: 19.02.2021).

Drian, J. Y. L. ve Schiappa, M. (2019, Mart). Feminist Foreign Policy. Ministere De L'europe Et Des Affaires Etrangeres. Erişim adresi: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/human-rights/news/article/feminist-foreign-policy-op-ed-by-jean-yves-le-drian-and-marlene-schiappa-08-03> (Erişim tarihi: 04.10.2021).

Egbatan, M. (2013). Nasıl Bir Barış Süreci: Geçiş Dönemi Adaleti ve Toplumsal Cinsiyet. *Fe Dergi*, 5(2): 8-19.

Egbatan, M. ve şahin, G. (2014). Uluslararası İlişkilerde Feminist Yaklaşımlar. M. şahin, ve O. şen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar* içinde (s. 251-281). Ankara: Kripto Yayınları.

Eisenstein, Z. (1999). Constructing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialist Feminism. *Critical Sociology*, 25(2/3): 196-217.

Elshtain, J. B. (1987). *Women and War*. New York: Basic Books.

Enloe, C. (1989). *Bananas, Beaches, and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. Berkeley: University of California Press.

Enloe, C. (2000). *Maneuvers The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley, CA: University of California Press.

Eralp, F. (2017). Türkiye ve Dünyada Kadınların Barış Hareketi. *Duvarları Yıkarak, Köprüleri Kurmak Yeni Küresel Feminizmin Yükselişi ve İmkanları* içinde (s. 162-169). İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. Erişim adresi: https://tr.boell.org/sites/default/files/duvarlari_yikmak_kopruleri_kurmak_sayfalar.pdf (Erişim tarihi: 23.04.2021).

Erbaş, S. (2018). Varolmanın Dayanılmaz Zorluğu: Kadın Olmak. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, IX(I): 75-88.

Ertürk, ř. (2008). *Uluslararası Belgeler ve Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Çalışma Hayatımızda Kadın Erkek Eşitliği*. Ankara: Belediye-İş Sendikası.

European Union. (2008). *EU Comprehensive Approach for the Implementation of UN Security Council Resolutions 1325 and 1820 on Women and Peace and Security*. Brussels: European Union. Erişim adresi:

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2015671%202008%20REV%201/EN/pdf> (Erişim tarihi: 06.04.2021).

Evans, E. ve Chamberlain, P. (2014). Critical Waves: Exploring Feminist Identity, Discourse and Praxis in Western Feminism. *Social Movement Studies: Journal of Socail, Cultural and Political Protest*, 14(4): 396-409.

Folly, M. ve Giannini, R. A. (2017). Achieving Gender. Equality: Best Practices for the Implementation of the Women, Peace and Security Agenda. Strategic Note 24, Igarape Institute: Botafogo, Rio de Janeiro – RJ – Brasil. Erişim adresi: <https://igarape.org.br/wp-content/uploads/2017/06/NE-24-EN-26-06.pdf> (Erişim tarihi: 09.09.2021).

Freed, F. C. (2008, 15 Ağustos). The Power of Women and Peru's Shining Path. [Blog yazısı]. Erişim adresi: https://dailyhistory.org/The_Power_of_Women_and_Peru%27s_Shining_Path (Erişim tarihi: 15.09.2021).

French Ministry for Europe and Foreign Affairs. (2018). France's International Strategy on Gender Equality- Strategy Report. Erişim adresi: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/feminist-diplomacy/france-s-international-strategy-for-gender-equality-2018-2022/> (Erişim tarihi: 17.02.2021).

Fukuyama, F. (1998). Woman and the Evolution of World Politics. *Foreign Affairs*, 77(5): 24-40.

Galtung, J. (1969). Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3): 167-191.

Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. London: Sage Publications.

Garfield, R. (1997). The Impact of Economic Embargoes on the Health of Women and Childeren. *J Am Med Women's Assoc*, 52(4): 181-198.

Garkoti, P. (2021, Ocak). A Year Like No Other: Looking back at 2020, Developments in Women's Rights and Policy - Feminist Foreign Policy - Mexico's Bold Move. *The IWI*. Erişim adresi: <https://www.theiwi.org/gpr-reports/2020-developments-in-womens-rights-and-policy> (Erişim tarihi: 07.09.2021).

Gazioğlu Terzi, E. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Politik Söylem: 1989-2011 Yılları Arası Hükümet Programlarında Aile ve Kadınlar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(2): 145-176.

Gender Perspectives in NATO Armed Forces. (2019, 22 Ağustos). *North Atlantic Treaty Organization*. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm (Erişim tarihi: 09.09.2021).

Gerecke, M. (2010). Explaining Sexual Violence in Conflict Situations. (L. Sjoberg ve S. Via (Ed.). *Gender, War, and Militarism* içinde (s.137–154). New York: Praeger Security International.

Ghai, R. (2019, Mayıs). Mexico reserves 50% seats at all levels of government for women. *DownToEarth*. Erişim adresi: <https://www.downtoearth.org.in/news/governance/mexico-reserves-50-seats-at-all-levels-of-government-for-women-64558> (Erişim tarihi: 19.05.2021).

Gibblings, S. L. (2011). No Angry Women at the United Nations: Political Dreams and the Cultural Politics of United Nations Security Council Resolution 1325. *International Feminist Journal of Politics*, 13(4): 522-538. doi: <https://doi.org/10.1080/14616742.2011.611660> (Erişim tarihi: 18.05.2021).

Global Affairs Canada. (2017). Canada's Feminist International Assistance Policy. Erişim adresi: https://www.international.gc.ca/world-monde/assets/pdfs/iap2-eng.pdf?_ga=2.156045689.331001539.1646745542-1775129653.1579099409 (Erişim tarihi: 21.07.2021).

Goldenberg, S. (2004, 8 Mayıs). From Heroine to Humiliator: Lynndie England. *Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2004/may/08/iraq.usa1> (Erişim tarihi: 19.11.2021).

Government Offices of Sweden Ministry for Foreign Affairs. (2015). Swedish Foreign Service Action Plan for Feminist Foreign Policy 2015– 2018, Including Indicative Measures for 2018. Erişim adresi: <https://www.government.se/495f60/contentassets/66afd4cf15ee472ba40e3d43393c843a/handlingsplan-feministisk-utrikespolitik-2018-enge.pdf> (Erişim tarihi: 21.04.2021).

Government Offices of Sweden Ministry for Foreign Affairs. (2019). Handbook Sweden's Feminist Foreign Policy. Erişim adresi: <https://www.government.se/492c36/contentassets/fc115607a4ad4bca913cd8d11c2339dc/handbook---swedens-feminist-foreign-policy---english.pdf> (Erişim tarihi: 03.08.2021).

Gözen Ercan, P. (2017). Onuncu Yılın Ardından “Koruma Sorumluluğu”nun Kavramsal Gelişimine Feminist Bir Eleştiri. *Alternatif Politika*, 9(3): 385-408.

Grady, C. (2018). The Waves of Feminism, And Why People Keep Fighting Over Them, Explained. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.vox.com/2018/3/20/16955588/feminism-waves-explained-first-second-third-fourth> (Erişim tarihi: 01.03.2021).

Grimes, L. R. (2019, 31 Ekim). 19. yaş gününde BMGK'nin 1325 sayılı Kararı ile özel bir söyleşi. NATO Review. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2019/10/31/19-yas-guenuede-bmgknin-1325-sayili-karari-ile-oezel-bir-soeylesi/index.html> (Erişim tarihi: 14.02.2021).

Guest blogger. (2016, şubat). Using Data to Uncover Hurdles for Mexico's Female Diplomats. *Council on Foreign Relations*. Erişim adresi: <https://www.cfr.org/blog/using-data-uncover-hurdles-mexicos-female-diplomats> (Erişim tarihi: 28.09.2021).

Gurria, A. (2020, şubat). Remarks: Gender Equality and the Empowerment of Women for Inclusive Growth in Mexico. *OECD*. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/about/secretary-general/gender-equality-and-empowerment-of-women-for-inclusive-growth-mexico-january-2020.htm> (Erişim tarihi: 07.03.2021).

Güngör, U. (2008). Günümüzde Barış Operasyonları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(8): 0-19.

Gürpınar, B. (2017). Feminist Uluslararası İlişkilerde Güvenlik ve Barış: Suriye İç Savaşı ve Kadınlar. *Alternatif Politika*, 9(3): 471-494.

Haastrup, T. ve Rosamond, A.B. (2017, Haziran). *The EU and Gendered Violence within and beyond Borders*. British International Studies Association 42. yıllık konferansında sunulan bildiri, Brighton. Erişim adresi:

https://conference.bisa.ac.uk/sites/default/files/2020-08/all_misc_2017.pdf (Erişim tarihi: 01.03.2021).

Hadjipavlou, M. (2013). Cypriot Women's Struggles for Implementation of UN Security Council Resolution 1325. E-International Relations. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/2013/01/07/cypriot-womens-struggles-for-implementation-of-un-security-council-resolution-1325/> (Erişim tarihi: 11.10.2021).

Hagan, J., Rymond-Richmond, W. ve Parker, P. (2005). The Criminology of Genocide: The Death and Rape of Darfur. *Criminology*, 43 (3): 525–562.

Haynes, D. F., Cahn, N. ve Aolain, F. N. (2011). Women in the Post-Conflict Process: Reviewing the Impact of Recent U.N. Actions in Achieving Gender Centrality. D. F. Haynes, N. Cahn ve F. N. Aolain (Ed.). *On the Frontlines: Gender, War and the Post-Conflict Process* içinde (s. 189-217). New York: Oxford University Press.

Hedström, J. ve Senarathna, T. (2015). Introduction. J. Hedström ve T. Senarathna (Ed.). *Woman in Conflict and Peace* içinde (s.11-29). Stockholm: International IDEA. Erişim adresi: <https://www.idea.int/publications/catalogue/women-conflict-and-peace> (Erişim tarihi: 24.10.2021).

Henshaw, A. L. (2017). Gender and Foreign Policy. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. doi: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.430

Hoffman, P. J. ve Weiss, T.G. (2006). *Sword & Salve: Confronting New Wars and Humanitarian Crisis*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Hooks, B. (2012). *Feminizm Herkes İçindir & Tutkulu Politika*. (Çev. A. Yıldırım, E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün). İstanbul: BGST Yayınları.

Human Rights Watch (HRW) (1996). *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath*. New York: Human Rights Watch Women's Rights Project. Erişim adresi: <https://www.hrw.org/report/1996/09/24/shattered-lives/sexual-violence-during-rwandan-genocide-and-its-aftermath> (Erişim tarihi: 08.02.2021).

Hür, A. (2006, 19 Mart). Kadının İntihar Bombacısı Hali. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/74/kadinin-intihar-bombacisi-hali#.XixBbGgzaUk> (Erişim tarihi: 25.10.2021).

International Alert. (2007). *Enhancing Security and the Rule of Law: How Can Gender Be Better Integrated Into the Priorities of the UN Peacebuilding Commission?*. London: International Alert.

International Alert. (2010). Planning for Action on Women and Peace and Security: National-Level Implementation of Resolution 1325(2000). United Nation Publication: International Alert.

Inter-Parliamentary Union. (2019, Şubat). Women in National Parliaments. Erişim adresi: <http://archive.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (Erişim tarihi: 19.01.2021).

Irsten, G. (2019, 10 Eylül). İsveç'in Feminist Dış Politikası Ne Kadar Feminist?. Heinrich Böll Stiftung Derneği. Erişim adresi: <https://tr.boell.org/tr/2019/09/10/isvecin-feminist-dis-politikasi-ne-kadar-feminist> (Erişim tarihi: 25.10.2021).

Jaggar, A. M. (1988). *Feminist Politics and Human Nature*. New Jersey: Rowman & Littlefield Publishers.

Jauhola, M. (2016). Decolonising Branded Peacebuilding: Abjected Women Talk Back to the Finnish Women, Peace and Security Agenda. *International Affairs*, 92 (2): 333–351.

Kadın Dayanışma Vakfı. (2008). *Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı*. Erişim adresi: <https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/wp-content/uploads/2021/06/2008-Kadina-Yonelik-Siddet-El-Kitabi-2008.pdf> (Erişim tarihi: 17.04.2022).

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği. (t.y.). Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW).

Kandiyoti, D. (1987). Emancipated but Unliberated? Reflections on the Turkish Case. *Feminist Studies*, 13(2): 317-338.

Kandiyoti, D. (2011). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kasımoğlu, A. (2015). Milliyetçiliğe Dair Çözümlemelerde Toplumsal Cinsiyet Olgusu. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10): 241-273.

Kaya, Ö. ve Göral, Ö. S. (2018). *Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği*. İstanbul: Hakikat Adalet Hafıza Merkezi.

Keita, B. (2018, 14 Ekim) Women in Peacekeeping: An Operational Imperative. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://medium.com/@UNPeacekeeping/women-in-peacekeeping-an-operational-imperative-24d4e9a86250> (Erişim tarihi: 03.03.2022).

Kelleci, T. (2017). Cinsiyetçi Milliyetçilik ve Savaşlarda Cinsel Şiddetin Kullanımı: Bosna Örneği. *Alternatif Politika*, 9(3): 409-441.

Kelsall, M. S. ve Stepakoff, S. (2007). ‘When We Wanted to Talk About Rape’: Silencing Sexual Violence at the Special Court for Sierra Leone. *International Journal of Transitional Justice*, 1(3): 355–374.

Keskin, İ. (2015). Kürtaj Tartışmaları ve Feminizm. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 7(1): 86-95.

Kirby, P. ve Shepherd, L. J. (2016). The Futures Past of the Women, Peace and Security Agenda. *International Affairs*, 92(2): 373-392.

Koç, H. ve Düzkan, A. (2012). Radikal Feminizm. *İstanbul-Amargi Feminizm Tartışmaları* içinde (s. 9-46). İstanbul: Kumbara Sanat Atölyesi ve Toplumsal Dayanışma Derneği ve Henrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

Kolay, H. (2015). Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*, 3: 5-11.

Kristeva, J. (1994). Kadınların Zamanı. (Çev. İ. Savaşır). *Deftir Dergisi*, 21: 7-29.

Kumalo, L. (2015, 26 Mayıs). Why Women Should Have A Greater Role in Peacebuilding. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.weforum.org/agenda/2015/05/why-women-should-have-a-greater-role-in-peacebuilding> (Erişim tarihi: 17.03.2022).

Kvinna till Kvinna. (2000). Engendering the Peace Process: A Gender Approach to Dayton and Beyond. Stockholm: Kvinna till Kvinna Foundation. Erişim adresi: <https://kvinnaatillkvinna.org/wp-content/uploads/2018/10/33-Engendering-the-peace-process.pdf> (Erişim tarihi: 09.02.2022).

Ling, L. H. M. (2009). The Fish and The Turtle: Multiple Worlds as Method. M. Brecher ve F. P. Harvey (Ed.). *Millennial Reflections on International Studies*. Michigan: University of Michigan Press.

Loomba, A. (2000). Kolonyalizm Postkolonyalizm. (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lunz, K. ve Bernarding, N. (2019). Feminist Bir Dış Politika: Daha Güvenli ve Adil bir Dünyanın Şartı. *Heinrich Böll Stiftung Derneği*. Erişim adresi: <https://tr.boell.org/tr/2019/02/13/feminist-dis-politika-daha-guvenli-ve-adil-bir-dunyanin-sarti> (Erişim tarihi: 18.02.2022).

Lutz, C. ve Elliston, J. (2002, 26 Eylül). Domestic Terror. *The Nation*. Erişim adresi: <https://www.thenation.com/article/archive/domestic-terror/> (Erişim tarihi: 21.04.2022).

Lynes, K. ve Torry, G. (Ed.). (2005). From Local to Global: Making Peace Work for Women, Security Council Resolution 1325- Five Years On Report. The NGO Working Group on women, peace and securit: New York. Erişim adresi: <https://www.peacewomen.org/sites/default/files/fiveyearsonreport.pdf> (Erişim tarihi: 15.03.2022).

Lyytikäinen, M. (2009). Building Inclusive Post-Conflict Governance: How the EU Can Support Women's Political Participation in Conflict-Affected Contexts. Initiative for Peacebuilding, International Alert: London. Erişim adresi: https://www.peacewomen.org/assets/file/AdvocacyEducationTools/wompolitpar_internationalalert_2009.pdf (Erişim tarihi: 26.05.2022).

MacKenzie, M. (2009). Securitization and Desecuritization: Female Soldiers and the Reconstruction of Women in Post-Conflict Sierra Leone'. *Security Studies*, 18(2): 241-261.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

McEvoy, S. (2009). Loyalist Women Paramilitaries in Northern Ireland: Beginning a Feminist Conversation about Conflict Resolution. *Security Studies*, 18(2): 262-286.

Miller, B., Pournik, M. ve Swaine, A. (2014). Women in Peace and Security through United Nations Security Resolution 1325: Literature Review, Content Analysis of National Action Plans, and Implementation. Working Paper 13, Institute for Global and International Studies. Washington D.C.: The George Wahington University.

Mladjenovic, L. ve Hughes, D. M. (2000). Feminist Resistance to War and Violence in Serbia,” M. R. Waller ve J. Rycenga (Ed.). *Frontline Feminisms: Women, War, and Resistance* içinde (s. 241-270). London: Routledge.

Myrie, C. (2004, 8 Mayıs). Hometown Shocked by Scandal. *BBC News*. Erişim adresi: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3695559.stm> (Erişim tarihi: 15.05.2021).

Nalcioğlu, O. (1997). *Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekâtının Hukusal Esasları*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.

National Committee Australia. (2014). Women, Peace & Security An Introductory Manuel. *UN Women*. Erişim adresi: https://www.peacewomen.org/assets/file/Resources/Government/wps_manual.pdf (Erişim tarihi: 06.03.2021).

NATO Review. (2013, 7 Mart). International Women’s Day 2013- Women on the Frontline. [Video internet yayını]. Erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2013/03/07/kadinlar-oen-saflarda/index.html> (Erişim tarihi: 18.05.2022).

Nesiah, V. (2006). Truth Commissions and Gender: Principles, Policies and Procedures. *The International Center for Transitional Justice, Gender Justice Series*. Erişim adresi: https://ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Global-Commissions-Gender-2006-English_0.pdf (Erişim tarihi: 16.11.2021).

Nilsson, D. (2009). Anchoring the Peace: Civil Society Actors in Peace Accords and Durable Peace. *International Interactions*, 38(2): 243-266.

Njoku, C. (2018, 5 Haziran). The Secret to Ending A War? More Women in Peace Negotiations. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.weforum.org/agenda/2018/06/women-in-peace-negotiations-end-wars> (Erişim tarihi: 26.05.2022).

Nordberg, J. (2015, 15 Nisan). Who's Afraid of a Feminist Foreign Policy?. The New Yorker. Erişim adresi: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/swedens-feminist-foreign-minister> (Erişim tarihi: 16.04.2021).

Nordström, L. (2018, 26 şubat). Swedish Arms Exports Topped 11 Billion Kronor Last Year The Local Sweden. Erişim adresi: <https://www.thelocal.se/20180226/swedish-arms-exports-topped-11-billion-kronor-last-year/> (Erişim tarihi: 26.05.2022).

O'Reilly, M., Sülleabhain, Ö. A. ve Paffenholz, T. (2015). *Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes*. New York: International Peace Institute.

Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. London: Maurice Temple Smith Ltd.

Odman, M. T. (2004). Barışı Destekleme Operasyonları. *Journal of Social Sciences*, 1(1): 68-102.

OECD. (2013). OECD Development Co-operation Peer Review Australia 2013. *OECD Development Co-operation Peer Review The Development Assistance Committee: Enabling effective development*. Paris: OECD.

OECD. (2017). Aid in Support of Gender Equality and Women's Empowerment: Donor Charts. Paris: OECD. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/dac/gender-development/Aid-to-Gender-Equality-Donor-Charts-2017.pdf> (Erişim tarihi: 02.04.2022).

OECD. (2021). Aid in Support of Gender Equality and Women's Empowerment: Donor Charts. Paris: OECD. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/development/gender-development/aid-in-support-of-gender-equality-2021.pdf> (Erişim tarihi: 02.04.2022).

Otto, D. (2009). The Exile of Inclusion: Reflections on Gender Issues in International Law Over the Last Decade. *Melbourne JIL*. Erişim adresi: https://law.unimelb.edu.au/data/assets/pdf_file/0008/1686059/Otto.pdf (Erişim tarihi: 07.11.2021).

Oudraat, C. J. ve Brown, M. (2017). WPS+GPS: Adding Gender to the Peace and Security Equation. Women In International Security- WIIS Policy Brief. Erişim

adresi: <https://wiisglobal.wpengine.com/wp-content/uploads/2014/02/7th-WIIS-Policy-Brief-v1-11-7-17.pdf> (Erişim tarihi: 11.02.2021).

Owens, C. (2016, Ağustos). Sweden Leads Political Thought With A Feminist Foreign Policy. The Organization for World Peace. Erişim adresi: <http://theowp.org/reports/sweden-leads-political-thought-with-a-feminist-foreign-policy/> (Erişim tarihi: 28.11.2021).

Özbaş, Z. (2008). Cinsel Silah ve “Grbavica”. *Marmara İletişim Dergisi*, 13(13): 171-185.

Özdemir, H. ve Aydemir, D. (2019). Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(32): 1706-1711.

Özdemir, Ö. (2015). Savaş ve Çatışmalarda Şiddetin Kurbanları Kadınlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39): 310-318.

Özveri, D. (2009). Feminist Teorinin Gelişim Sürecinde Uluslararası İlişkilere Bakışı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. H. Çomak (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Paffenholz, T. (2015). Beyond the Normative: Can Women’s Inclusion Really Make for Better Peace Process. *Centre of Conflict, Development and Peacebuilding*. Geneva: The Graduate Institute.

Pallapothu, V. (2020, 12 Ekim). Mexico’s Feminist Foreign Policy. *The Gender Security Project*. Erişim adresi: <https://www.gendersecurityproject.com/post/mexico-s-feminist-foreign-policy> (Erişim tarihi: 07.02.2022).

Pankhurst, D. (2010). Sexual Violence in War. Shepherd, L. J. (Ed.), *Gender Matters in Global Politics- A Feminist Introduction to International Relations* içinde (s. 148-160). London: Routledge.

Peterson, V. S. (1994). Gendered Nationalism. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 6 (1): 77-83.

Peterson, V. S. Ve Runyan, A. S. (1991). The Radical Future of Realism: Feminist Subversions of IR Theory. *Alternatives*, 16(1): 67-106.

Peterson, V. S. Ve Runyan, A. S. (1994). A Stark Picture: Gendered Politics in a Global Context. *Harvard International Review*, 16(4): 38-42.

Pettman, J. J. (1996). *Worlding Women-A Feminine International Politics*. New York: Routledge.

Pettman, J. J. (2004). Feminist International Relations After 9/11. *The Brown Journal of World Affairs*, 2(10): 85-96.

Philipson, D. (2020, Nisan). Mexico: Champion of Women or Detractor?. *WILPF International*. Erişim adresi: <https://www.wilpf.org/mexico-champion-of-women-or-detractor/> (Erişim tarihi: 24.07.2021).

PopularResistance.org. (2015). The Women's Court: A Feminist Approach To Justice. *Popular Resistance*. Erişim adresi: <https://popularresistance.org/the-womens-court-a-feminist-approach-to-justice/> (Erişim tarihi: 08.09.2020).

Pruitt, L.J. (2014). The Women, Peace and Security Agenda: Australia and the Agency of Girls. *Australian Journal of Political Science*, 49(3): 486-498. doi: 10.1080/10361146.2014.936360.

Rabrenovic, G. ve Roskos, L. (2001). Introduction: Civil Society, Feminism, and the Gendered Politics of War and Peace. *NWSA Journal*, 13(2): 40-54.

Radoi, C. (2012). The Ineffective Response of International Organisations Concerning the Militarization of Women's Lives. *SUR International Journal on Human Rights*, 9(17): 163-185.

Ramsbotham, O., Woodhouse, T. and Miall, H. (2009). *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge and Malden: Polity Press.

Randel, S. ve Vogt, M. (2011). The Role of Women in Conflict Resolution. Centre for Gender, Culture and Development Occasional Research Paper 11.

Rangelov, I. ve Teitel, R. (2011). Global Civil Society and Transitional Justice. Albrow, M. ve Sekinelgin, H. (Ed.). *Global Civil Society 201: Globality and the Absence of Justice* içinde (s. 162-177). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

Ratner, S.R. (1995). *The New UN Peacekeeping: Building Peace in Lands of Conflict after the Cold War*. New York: St. Martin's Press.

Rehn, E. ve Johnson Sirleaf, E. (2002a). Violence Against Women. G. Jacobs (Ed.). *Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact*

of Armed Conflict on Women's Role in Peace-building içinde (s. 9-19). New York: United Nation Development Fund for Women (UNIFEM).

Rehn, E. ve Johnson Sirleaf, E. (2002b). Women Forced Flee. G. Jacobs (Ed.). *Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women's Role in Peace-building* içinde (s. 19-31). New York: United Nation Development Fund for Women (UNIFEM).

Rehn, E. ve Johnson Sirleaf, E. (2002c). HIV/AIDS, Women and War. G. Jacobs (Ed.). *Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women's Role in Peace-building* içinde (s. 47-60). New York: United Nation Development Fund for Women (UNIFEM).

Rehn, E. ve Johnson Sirleaf, E. (2002d). Women and Peace Operations. G. Jacobs (Ed.). *Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women's Role in Peace-building* içinde (s. 61-74). New York: United Nation Development Fund for Women (UNIFEM).

Rehn, E. ve Johnson Sirleaf, E. (2002e). Organizing for Peace. G. Jacobs (Ed.). *Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women's Role in Peace-building* içinde (s. 75-87). New York: United Nation Development Fund for Women (UNIFEM).

Rehn, E. ve Johnson Sirleaf, E. (2002f). Media Power. G. Jacobs (Ed.). *Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women's Role in Peace-building* içinde (s. 103-111). New York: United Nation Development Fund for Women (UNIFEM).

Report Reveals Shame of UN Peacekeepers. (2005, 25 Mart). *The Guardian*. Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/world/2005/mar/25/unitednations> (Erişim tarihi: 27.05.2021).

Rikhye, I. J., Harbottle, M. ve Egge, B. (1974). *The Thin Blue Line: International Peacekeeping and Its Future*. New Haven: Yale University Press.

Riley, H., McGrath, S., Aroussi, S. ve Hoewer, M. (2016, Mayıs). Report: Advanced Research Workshop on National Action Plans (NAPs) on Women, Peace and Security. NATO Bilim, Barış ve Güvenlik Programı tarafından desteklenen

çalıştay bildirisi, Coventry University, Centre for Trust Peace & Social Relations: Dublin.

Roden, L. (2018, Ocak). Why Sweden is NOT the ‘rape capital of the world’. *The Local*. Erişim adresi: <https://www.thelocal.se/20170221/why-sweden-is-not-the-rape-capital-of-the-world/> (Erişim tarihi: 19.09.2020).

Roosevelt, E. (1946, 8 Şubat). [Eleanor Roosevelt’in BM Genel Kurulu açılış toplantısında İnsan Hakları komisyonu başkanı olarak yaptığı konuşma]. My Day by Eleanor Roosevelt Arşivi. Erişim adresi: https://www2.gwu.edu/~erpapers/myday/displaydocedits.cfm?_y=1946&_f=md000257 (Erişim tarihi: 24.04.2022).

Rosamond, A. B. (2020). Swedish Feminist Foreign Policy and “Gender Cosmopolitanism”. *Foreign Policy Analysis*, 16(2): 217-235. Erişim adresi: <https://academic.oup.com/fpa/article-abstract/16/2/217/5788425?redirectedFrom=fulltext> (Erişim tarihi: 09.09.2020).

Russell, D. E. H. ve Van de Ven, N. (1976). *Crimes Against Women: Proceedings of the International Tribunal*. D. E. H. Russell ve N. Van de Ven (Ed.). California: Les Femmes Publishing.

Sakamoto, R. (2001). The Women’s International War Crimes Tribunal on Japan’s Military Sexual Slavery: A Legal and Feminist Approach To the ‘Comfort Woman’ Issue. *New Zealand Journal of Asian Studies*, 3(1): 49-58.

San Pedro, P. (2009). Paper Sexual Violence in Colombia: Instrument of War. *Oxfam International Briefing Paper*. Erişim adresi: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/114593/bp-sexual-violence-colombia-090909-en.pdf> (Erişim tarihi: 15.09.2021).

Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm. A. Sandıklı (Ed.). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* içinde (s. 3-70). İstanbul: BİLGESAM Yayınları.

Sarıgil, B. Ö. (2020). Kuzeyden Güneye Dış Politika Feminist Oluyor. Z. Alemdar ve Sarıgil. B. Ö. (Ed.). 2020’de Kadınlar, Dünya Politikası ve Türkiye içinde (s.15-16). Dış Politikada Kadınlar. Erişim adresi:

<https://open.metu.edu.tr/bitstream/handle/11511/93973/index.pdf> (Erişim tarihi: 04.10.2020).

Schiappa, M. (2018, Mart). *France is back and so is feminism*. Kadının Statüsü Komisyonu 62. Oturumunda Fransa Cinsiyet Eşitliğinden Sorumlu Devlet Bakanı Marlène Schiappa'nın Açıklaması. New York. Erişim adresi: <https://onu.delegfrance.org/France-is-back-and-so-is-feminism> (Erişim tarihi: 29.06.2021).

Shaffer, R. (1999). Women and International Relations: Pearl S. Buck's Critique of the Cold War. *Journal of Women's History*, 11(3): 151-175.

Sharoni, S. (2010). Conflict Resolution: Feminist Perspectives. *The International Studies Encyclopedia*. doi: 10.1093/acrefore/9780190846626.013.130

Shepherd, L. (2016). Making war safe for women? National Action Plans and the Militarisation of the Women, Peace and Security Agenda. *International Political Science Review*, 37(3): 324-335. doi:10.1177/0192512116629820

Shepherd, L. J. (2009). Gender, Violence and Global Politics: Contemporary Debates in Feminist Security Studies. *Political Studies Review*, 7: 208-219.

Shepherd, L. J. ve Hamilton, C. (2016). Gender and Peacebuilding. S. Sharoni, J. Welland, L. Steiner ve J. Pedersen (Ed.). *Handbook on Gender and War* içinde (s. 467 – 483). Edward Elgar Publishing. doi: <http://dx.doi.org/10.4337/9781849808927>. (Erişim tarihi: 17.06.2021).

Shepherd, L.J. ve True, J. (2014). The Women, Peace and Security Agenda and Australian Leadership in the World: From Rhetoric to Commitment? *Australian Journal of International Affairs*, 68(3): 257-284. doi: [10.1080/10357718.2014.903895](https://doi.org/10.1080/10357718.2014.903895) (Erişim tarihi: 19.06.2021).

Shorrock, T. (2019, 2 Aralık). Welcome to the Monkey House. [Blog yazısı]. Erişim adresi: https://newrepublic.com/article/155707/united-states-military-prostitution-south-korea-monkey-house?fbclid=IwAR1H5mLJtlxbEdIaTVri7GVQbQqEjhlmyNxkOIVCww_FhXRL29XsT7jyp4 (Erişim tarihi: 19.06.2021).

Sıgın, A. ve Canatan, A. (2018). Connell'in "Erkeklikler" Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(32): 163-175.

Sirman, N. (2002). Kadınların Milliyeti. *Milliyetçilik: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Small Arms Survey. (2014). *Women and Guns*. New York: Cambridge University Press.

Smith, B. (1980). Racism and Women's Studies. *Frontiers: A Journal of Women Studies National Women's Studies Association: Selected Conference Proceedings*, 5(1): 48-49.

Smith, R. (2003, 3 Aralık). The impact of hate media in Rwanda. *BBC News*. Erişim adresi: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3257748.stm> (Erişim tarihi: 14.03.2021).

Smith, T. ve Tidblad-Lundholm, K. (2018). Trends in Women's Participation in UN, EU and OSCE Peace Operations. *SIPRI Policy Paper*. Erişim adresi: https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-10/sipripp47_pko_gender_data.pdf (Erişim tarihi: 19.06.2021).

Spivak, G. C. (1988). Can the Subaltern Speak? C. Nelson ve L. Grossberg (Ed.). *Marxism and the Interpretation of Culture* içinde (s. 271-314). Urbana, IL: University of Illinois Press.

START. (2014). *Boko Haram Recent Attacks*. Erişim adresi: https://www.start.umd.edu/pubs/STARTBackgroundReport_BokoHaramRecentAttacks_May2014_0.pdf (Erişim tarihi: 23.03.2022).

Statista. (2021, Eylül). *Change in the Number of Female Ambassadors for France from 1982 to 2019*. Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/983978/female-ambassadors-france/> (Erişim tarihi: 18.06.2021).

Sunindyo, S. (1998). When the Earth is Female and the Nation is Mother: Gender, the Armed Forces and Nationalism in Indonesia. *Feminist Review*, 58(1): 1-21.

Svedberg, E. (2018). East-West Negotiations. K. Aggestam ve A. E. Towns (Ed.). *Gendering Diplomacy and International Negotiations* içinde (s. 259-277). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Swaine, A. (2009). Assessing the Potential of National Action Plans to Advance Implementation of United Nations Security Council Resolution 1325. *Yearbook of International Humanitarian Law*, 12: 403-433. doi: <https://doi.org/10.1017/S1389135909000142> (Erişim tarihi: 19.07.2021).

Swaine, A. (2013). National Implementation of the UN Security Council's Women, Peace and Security Resolution. NOREF- Norwegian Peacebuilding Resource Centre Policy Brief. Erişim adresi: <https://www.gov.br/mre/es/media/swaine2.pdf> (Erişim tarihi: 21.04.2021).

Swaine, A. (2016). Making Women's and Girl's Needs, Well-Being and Rights Central to National Action Plans in the Asia-Pacific Region. Transitional Justice Institute Research Paper, 17(4). Erişim adresi: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2950657 (Erişim tarihi: 14.02.2021).

Swaine, A. (2017). Globalising Women, Peace and Security: Trends in National Action Plans. S. Aroussi (Ed.). *Rethinking National Action Plans on Women, Peace and Security* Edition: NATO Peace and Security Series içinde (s. 7-27). Amsterdam: IOS Publishing.

Sylvester, C. (2001). *Feminist International Relations: An Unfinished Journey*. New York: Cambridge University Press.

Taner, B. ve Gököl, Z. (2019). Kadın ve Savaş: Sosyal Boyutta Bir Analiz. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1: 13-30.

Tanrısever, O. F. (1997). Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması. A. Eralp (Ed.). *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* içinde (s. 89-131). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Tanrısever, O. F. (2005), Güvenlik. A. Eralp (Ed.). *Devlet ve Ötesi- Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* içinde (s. 107-123). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5): 163-175.

Tekeli, Ş. (1998). I. ve II. Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi Üzerine Bir Deneme. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s. 337-346). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tessler, M. ve Warriner, I. (1997). Gender, Feminism, and Attitudes toward International Conflict: Exploring Relationships with Survey Data from the Middle East. *World Politics*, 49(2): 250–281. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/25053999> (Erişim tarihi: 17.04.2022).

The Gender Agency. (2017). Building a Feminist Foreign Policy: Australia's opportunity to advance a new human rights-based and feminist informed approach to foreign policy, international development and humanitarian assistance. Australian Foreign Policy White Paper Submission, The Gender Agency.

Thompson, L. (2020, 14 Ocak). Mexican Diplomacy Has Gone Feminist. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/2020/01/14/mexican-diplomacy-feminist-foreign-policy/> (Erişim tarihi: 19.04.2022).

Thompson, L. ve Clement, R. (2019). Defining Feminist Foreign Policy. International Center for Research on Women. Erişim adresi: https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2019/04/ICRW_DefiningFeministForeignPolicy_Brief_Revised_v5_WebReady.pdf (Erişim tarihi: 17.11.2021).

Thomson, J. (2020). The Growth of Feminist (?) Foreign Policy. E-International Relations. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/2020/02/10/the-growth-of-feminist-foreign-policy/> (Erişim tarihi: 17.11.2021).

Thorburn, D. (2000). Feminism Meets International Relations. *SAIS Review*, 20(2): 1-10. doi: 10.1353/sais.2000.0051.

Tickner, J. A. (1991). Hans Morgenthau's Principles of Political Realism: A Feminist Reformulation. G. Rebecca ve N. Kathleen (Ed.). *Gender and International Relations* içinde (s. 27-40). Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Tickner, J. A. (1992). *Gender in International Relations Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. New York: Columbia University Press.

Tickner, J. A. (1997). You Just Don't Understand: Troubled Engagements Between Feminists and IR Theorists. *International Studies Quarterly*, 41(4): 611-632.

Tickner, J. A. (1999). Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations. *Harvard International Review*, 21(4): 44-48.

Tickner, J. A. (2004). Feminist Responses to International Security Studies. *Peace Review*, 16(1): 43-48.

Tickner, J. A. (2006). On The Frontlines or Sidelines of Knowledge and Power? Feminist Practices of Responsible Scholarship. *International Studies Review*, 8(3): 383-395.

Torres, D. (2020, 14 Ocak) The UN Wants to Deploy More Women in Peacekeeping, So Why Are There So Few? [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.dcaf.ch/un-wants-deploy-more-women-peacekeeping-so-why-are-there-so-few> (Erişim tarihi: 18.10.2021).

Towns, A. E. ve Niklasson, B. (2018). Where Are the Female Ambassadors? Gender and Status Hierarchies in Ambassador Postings. K. Aggestam ve A. E. Towns (Ed.). *Gendering Diplomacy and International Negotiations* içinde (s. 25-45). Switzerland: Palgrave Macmillan.

True, J. (2015, 20 Nisan). Why We Need a Feminist Foreign Policy to Stop War. Open Democracy. Erişim adresi: <https://www.opendemocracy.net/en/5050/why-we-need-feminist-foreign-policy-to-stop-war/> (Erişim tarihi: 01.06.2020).

True, J. (2016). Explaining the Global Diffusion of the Women, Peace and Security Agenda. *International Political Science Review*, 37(3): 307-323. doi:10.1177/0192512116632372

True, J. ve Mintrom, M. (2001). Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of Gender Mainstreaming. *International Studies Quarterly*, 45(1), 27-57.

True, J. ve Tickner, J. A. (2018). A Century of International Relations Feminism: From World War One Women's Peace Pragmatism to the Women, Peace and Security Agenda. *International Studies Quarterly*, 62(2): 221-233.

Tür, Ö. ve Aydın Koyuncu, Ç. (2010). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları. *Uluslararası İlişkiler*, 7(26): 3-24.

UN Human Rights Office. (t.y.). Introduction to the Committee Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Erişim adresi: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/introduction-committee> (Erişim tarihi: 12.11.2021).

UN Women. (2011). UN Strategic Results Framework on Women, Peace and Security, 2011-2020. Erişim adresi: <https://www.osce.org/secretariat/110527?download=true> (Erişim tarihi: 08.12.2021).

UN Women. (2019). Facts and Figures: Leadership and Political Participation. Erişim adresi: <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures> (Erişim tarihi: 12.11.2021).

UN Women. (t.y.(a)). Five-year Review of the implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (Beijing + 5) held in the General Assembly, 5 - 9 June 2000. Erişim adresi: <https://www.un.org/womenwatch/daw/followup/beijing+5.htm> (Erişim tarihi: 29.04.2022).

UN Women. (t.y.(b)). Mexico. Erişim adresi: <https://lac.unwomen.org/en/donde-estamos/mexico> (Erişim tarihi: 29.04.2022).

UN.org. (2014). Sexual Violence: a Tool of War. *UN Outreach Programme on the Rwanda Genocide Background Note*. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/assets/pdf/Backgrounder%20Sexual%20Violence%202014.pdf> (Erişim tarihi: 02.12.2021).

United Nations (UN). (1976). Report of the World Conference of the International Women's Year. (Rapor No: 66/34). Erişim adresi: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Mexico/Mexico%20conference%20report%20optimized.pdf> (Erişim tarihi: 07.05.2022).

United Nations (UN). (1981). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*. UN Entity for Gender Equality and The Empowerment of Women. Erişim adresi:

<https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm> (Erişim tarihi: 07.05.2022).

United Nations (UN). (1986). Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Quality, Development and Peace. (Rapor No: 116/28). Erişim adresi: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Nairobi/Nairobi%20Full%20Optimized.pdf> (Erişim tarihi: 07.05.2022).

United Nations (UN). (1995). Report of the Fourth World Conference on Women. (Rapor No: 177/20). Erişim adresi: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/Beijing%20full%20report%20E.pdf> (Erişim tarihi: 07.05.2022).

United Nations Development Programme. (UNDP). (1994). Human Development Report. Erişim adresi: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994#:~:text=The%201994%20Report%20introduces%20a,global%20concerns%20of%20human%20security>. (Erişim tarihi: 07.05.2022).

United Nations General Assembly (UNGA) (1993). *Declaration on the Elimination of Violence against Women*. (General Assembly Resolution 48/104). Erişim adresi: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/violenceagainstwomen.aspx> (Erişim tarihi: 07.05.2022).

United Nations General Assembly (UNGA) (2009). *Report of the Secretary-General Implementing the Responsibility to Protect*. (Rapor No. A/63/677). Erişim adresi: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/206/10/PDF/N0920610.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 07.05.2022).

United Nations General Assembly (UNGA). (1979). Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, *United Nations Treaty Series*. Erişim adresi: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3970.html> (Erişim tarihi: 07.05.2022).

United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR). (1995). *Sexual Violence against Refugees: Guidelines on Prevention and Response*. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/publications/operations/3b9cc26c4/sexual-violence-against-refugees-guidelines-prevention-response-unhcr.html> (Erişim tarihi: 03.12.2021).

United Nations Human Rights-Treaty Bodies. (t.y.). UN Treaty Body Database. Erişim adresi: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CEDAW&Lang=en (Erişim tarihi: 24.03.2022).

United Nations Peacekeeping. (t.y.(a)). Promoting Women, Peace And Security. Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/promoting-women-peace-and-security> (Erişim tarihi: 24.03.2022).

United Nations Peacekeeping. (t.y.(b)). Women In Peacekeeping. Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping> (Erişim tarihi: 24.03.2022).

United Nations Population Fund (UNFPA). (2013). Engaging Men and Boys: A Brief Summary of UNFPA Experience and Lessons Learned. Erişim adresi: https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/UNFPA%20Engaging%20men%20and%20boys_web-2.pdf (Erişim tarihi: 25.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2000). Resolution 1325 (2000). (Rapor No: S/RES/1325). Erişim adresi: https://www.un.org/ruleoflaw/files/res_1325e.pdf (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2001). *Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict*. (Rapor No. S/2001/331). Erişim adresi: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Disarm%20S2001331.pdf> (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2008). Resolution 1820 (2008). (Rapor No: S/RES/1820). Erişim adresi: [https://undocs.org/S/RES/1820\(2008\)](https://undocs.org/S/RES/1820(2008)) (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2009a). Resolution 1888 (2009). (Rapor No: S/RES/1888). Erişim adresi: [https://undocs.org/S/RES/1888\(2009\)](https://undocs.org/S/RES/1888(2009)) (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2009b). Resolution 1889 (2009). (Rapor No: S/RES/1889). Erişim adresi: [https://undocs.org/S/RES/1889\(2009\)](https://undocs.org/S/RES/1889(2009)) (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2010). Resolution 1960 (2010). (Rapor No: S/RES/1960). Erişim adresi: [https://undocs.org/S/RES/1960\(2010\)](https://undocs.org/S/RES/1960(2010)) (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2013). Resolution 2106 (2013a). (Rapor No: S/RES/2106). Erişim adresi: [https://undocs.org/en/S/RES/2106\(2013\)](https://undocs.org/en/S/RES/2106(2013)) (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2013). Resolution 2122 (2013b). (Rapor No: S/RES/2122). Erişim adresi: [https://undocs.org/en/S/RES/2122\(2013\)](https://undocs.org/en/S/RES/2122(2013)) (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2015). Resolution 2242 (2015). (Rapor No: S/RES/2242). Erişim adresi: [https://undocs.org/en/S/RES/2242\(2015\)](https://undocs.org/en/S/RES/2242(2015)) (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2019). Resolution 2467 (2019). (Rapor No: S/RES/2467). Erişim adresi: [https://undocs.org/S/RES/2467\(2019\)](https://undocs.org/S/RES/2467(2019)) (Erişim tarihi: 29.05.2022).

United Nations Security Council (UNSC). (2019). Resolution 2493 (2019). (Rapor No: S/RES/2493). Erişim adresi: [https://undocs.org/en/S/RES/2493\(2019\)](https://undocs.org/en/S/RES/2493(2019)) (Erişim tarihi: 29.05.2022).

Ülgöl, M. (2017). Suriye İç Savaşı'na Feminist Bir Yaklaşım. *Alternatif Politika*, 9(3): 442-470.

Üstündağ, Nazan. (2014, 13 Kasım). Türkiye'de Barış Süreci ve Toplumsal Cinsiyet. *Heinrich Böll Stiftung Derneği*. Erişim adresi: <https://tr.boell.org/tr/2014/11/13/tuerkiyede-baris-suereci-ve-toplumsal-cinsiyet> (Erişim tarihi: 04.10.2021).

Valji, N. (2011). *Bir Fırsat Penceresi: Kadınlar İçin Geçiş Dönemi Adaleti Çalışmaları*. (Çev. Ö. Kaya). İstanbul: Hakikat Adalet Hafıza Merkezi.

Villegas, P. ve Malkin, E. (2019, Aralık). Not My Fault: Women in Mexico Fight Back Against Violence. *New York Times*. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/2019/12/26/world/americas/mexico-women-domestic-violence-femicide.html> (Erişim tarihi: 09.10.2021).

Vogelstein, R. ve Bro, A. (2019, 30 Ocak). Sweden's Feminist Foreign Policy, Long May It Reign. *Foreign Policy*. Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/2019/01/30/sweden-feminist-foreignpolicy/> (Erişim tarihi: 16.10.2021).

Walby, S. (2011). *The Future of Feminism*. Cambridge: Polity.

Walters, M. (1998). Kadınların Hakları ve Kadınların Uğradığı Haksızlıklar: Mary Wollstonecraft, Harriet Martineau, Simone de Beauvoir. Mitchel ve A. Oakley (Ed.). *Kadın ve Eşitlik* içinde (s. 137–167). (Çev. F. Berktay). Ankara: Pencere Yayınları.

WILPF-Women, Peace and Security Programme of the Women's International League for Peace and Freedom. (2015). *Report from the Conference, Women Organising for Change in Syria and Bosnia*. Geneva: Women's International League for Peace and Freedom. Erişim adresi: <https://www.wilpf.org/wp-content/uploads/2014/06/Women-Organising-for-Change-in-Bosnia-and-Syria.pdf> (Erişim tarihi: 17.03.2022).

WILPF-Women, Peace and Security Programme of the Women's International League for Peace and Freedom. (t.y.(a)). 1325 National Action Plans (NAPs). Erişim adresi: <http://1325naps.peacewomen.org/> (Erişim tarihi: 17.03.2022).

WILPF-Women, Peace and Security Programme of the Women's International League for Peace and Freedom. (t.y.(b)). Call for Translation of Women, Peace & Security Resolutions!. Erişim adresi: <https://www.peacewomen.org/e-news/article/call-translation-women-peace-security-resolutions> (Erişim tarihi: 01.03.2022).

WILPF-Women, Peace and Security Programme of the Women's International League for Peace and Freedom. (t.y.(c)). National Action Plans By

Region. Erişim adresi: <http://1325naps.peacewomen.org/index.php/nap-overview/> (Erişim tarihi: 07.05.2022).

Williams, M. (2018). Williams says 'Venom' fits in Me Too era. [Video internet yayını]. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=mCSPMl6syk0> (Erişim tarihi: 12.05.2020).

Williams, S. ve Masika, R. (2002). Editorial. *Gender, Trafficking, and Slavery*. Oxford: Oxfam.

Wolfers, A. (1952). National Security as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67 (4): 481–502.

Women Transforming Peace Through Peacekeeping Policy Brief. (t.y.). Erişim adresi: https://peacekeepindefiningg.un.org/sites/default/files/policy_brief.pdf (Erişim tarihi: 15.09.2020).

Women, Peace and Security Gender Equality in Peacekeeping Operations. (2019). New York: DPO Gender Unit. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dpko_brochure2_0.pdf (Erişim tarihi: 15.08.2021).

Women, Peace and Security in Peacekeeping. (2019). New York: DPO Gender Unit. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/final_quartely_infograph-womens_participation_-_october_2019.pdf (Erişim tarihi: 08.06.2021).

Women, Peace and Security. (2019, 10 Temmuz). *World Economic Forum*. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm (Erişim tarihi: 18.04.2021).

World Courts of Women. (2020). *About WEAP*. Erişim adresi: <https://worldcourtsofwomen.wordpress.com/test-test/about-weap/> (Erişim tarihi: 10.10.2021).

World Economic Forum. (2018, 28 Eylül). *6 Myths Holding Back The Role of Women As Peace Builders*. Erişim adresi: <https://www.weforum.org/agenda/2018/09/6-myths-holding-back-the-role-of-women-in-peace-building> (Erişim tarihi: 17.05.2021).

Yadav, P. (2017, 3 Mayıs). 1325- Is That A Taxi Number? Implementation of the National Action Plan on 1325 & 1820 in Nepal. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://blogs.lse.ac.uk/wps/2017/05/03/1325-is-that-a-taxi-number-implementation-of-the-national-action-plan-on-1325-and-1820-in-nepal-punam-yadav-42017/> (Erişim tarihi: 19.12.2021).

Yanikkaya, B. (2010). Yokmekanda Bir Frekans: Kadınlar için Barışın, Barış İçin Kadınların Sesi: Uluslararası Feminist Radyo Girişimi (FIRE). B. Çoban (Ed.). *Savaş Ortamında Barış Medyasını Yaratmak: Medya, Barış ve Savaş* içinde (s. 43-63). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Yurdusev, A. N. (1997). Uluslararası İlişkiler Öncesi. A. Eralp (Ed.). *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* içinde (s. 15-57). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Yuval-Davis, N. (2007). *Cinsiyet ve Millet* (Çev. A. Bektaş). İstanbul, İletişim Yayınları.

Zaharijević, A. (2012). On Trial at the Women's Court: Gender Violence, Justice and Citizenship. *Citizenship in Southeast Europe*.

Zawati, H. M. (2010). Gendered Violence as a Weapon of Mass Destruction. *The Triumph of Ethnic Hatred and the Failure of International Political Will: Gendered Violence and Genocide in the Former Yugoslavia and Rwanda* içinde (s. 139-197). Lewiston, N. Y.: The Edwin Mellen Press.

Zimmerman, S. (2020). The Value of a Feminist Foreign Policy. Women In International Security- WIIS Policy Brief. Erişim adresi: <https://www.wiisglobal.org/wp-content/uploads/2020/02/WIIS-Policy-Brief-Feminist-Foriegn-Policy-February-2020.pdf> (Erişim tarihi: 29.06.2021).

Zwingel, S. (2005). From Intergovernmental Negotiations to (Sub)National Change: A Transnational Perspective on the Impact of CEDAW. *International Feminist Journal of Politics*, 7(3): 400-424. doi: <https://doi.org/10.1080/14616740500161118> (Erişim tarihi: 04.10.2021).